พุฒ ครอง บุญกุล

บริจาคให้ห้องสมุดเพื่อเป็นวิทยาทาน

โดย

ทายาท นางบุญครอง บูลกุล

#565

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นางบุญครอง บูลกุล จ.ม.

ณ เมรุ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ที่ 9 กุมภาพันธ์ 2523

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม-5 พฤศจิกายน 2522 นางบุญครอง บูลกุล จ.ม. ได้เข้าพักรับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลวิชัยยุทธ ความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทลันเกล้าฯ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คุณหญิงฉัตรแก้ว นันทาภิวัฒน์ นางสนองพระโอษฐ์ อัญเชิญดอกไม้พระราชทานเยี่ยมไข้เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2522

ต่อมา นางบุญครองได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2522 ความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทลันเกล้าฯ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ฯพณฯ ศาสตราจารย์ ดร.กัลย์ อิศรเสนา องคมนตรี อัญเชิญพวงมาลาพระราชทานมาวางที่หน้าหีบศพ ณ ศาลาซุ่นกี่ วัดเทพศิรินทราวาส ในวันที่ 7 พฤศจิกายน 2522 และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงศพแก่ นางบุญครอง บูลกุล ณ เมรุ วัดเทพศิรินทราวาส ในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2523 เป็นลำดับ

พระมหากรุณาธิคุณนานัปการดังได้กล่าวมาแล้ว หากนางบุญครอง บูลกุล จะหยั่งทราบได้ด้วยญาณวิถีใด ๆ ก็ตาม ก็คงเต็มไปด้วยความปิติชื่นชมโสมนัสและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้า บรรดาทายาทของ นางบุญครอง บูลกุล ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายบังคมมา ณ เบื้องพระยุคลบาทด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของฝ่าละอองธุลีพระบาทล้นเกล้าฯ ทั้งสองพระองค์ และขอถวายความจงรักภักดีจนตราบเท่าชีวิตจะหาไม่

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า บุตร ธิดาและทายาท.

พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม

เนื่องในวันพระราชทานเพลิงศพของคุณแม่ในวันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ฯพณฯ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี เชิญผ้าไตร ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จำนวน ๕ ไตร ของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ จำนวน ๕ ไตร ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี จำนวน ๓ ไตร ของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ จำนวน ๒ ไตร มาในการพระราชทานเพลิงศพ

ทั้งนี้ เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมอย่างหาที่สุดมิได้ นับเป็นเกียรติยศอันสูงสุดที่คุณแม่ได้รับ และยังเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล หากคุณแม่จะหยั่งทราบโดยญาณวิถีใดก็ตาม คงจะมีความปีติชื่นชมโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง

บรรดาข้าพระพุทธเจ้าที่เป็นบุตร - ธิดา และ ทายาททั้งหลาย ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมกราบใต้เบื้องพระยุคลบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น และขอถวายสัตย์ปฏิญาณว่า จะจงรักภักดีต่อเบื้องพระยุคลบาทตลอดไป จนตราบเท่าชีวิตจะหาไม่

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า บุตร - ธิดา - และทายาท

พวงมาลาที่สมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถพระราชทานแก่ศพ นางบุญครอง บูลกุล

ฯพณฯ ศาสตราจารย์ ดร.กัลย์ อิศรเสนา องคมนตรีผู้อันเชิญพวงมาลาพระราชทาน

ดอกไม้พระราชทานเยี่ยมไข้

ขณะรับเข็มที่ระลึกจากสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์

ขณะรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์จาก ฯพณฯพลเอกเล็ก แนวมาลี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ "จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย" ที่ได้รับพระราชทาน

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๑๓๑๕๖

สำนักพระราชวัง

๗ พฤศจิกายน ๒๕๒๒

สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ นายกัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา องคมนตรี เชิญพวงมาลาไปวางพระราชทานที่หน้าหีบศพ นางบุญครอง บุลกุล ณ ศาลาชุนกี่ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

วันพุธ ที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ เวลา ๑๙.๐๐ น.

บุญสม/พิมพ์/๕๓ /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นางบุญครอง บุลกุล เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง

โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๕๓๘

สำนักพระราชวัง

๒๕ มกราคม ๒๕๒๓

พระราชทานเพลิงศพ นางบุญครอง บูลกุล จ.ม. บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่ทางราชการ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ ที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓ เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานเพลิง.

บุญสม พิมพ์.

ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นางบุญครอง บูลกุล เพื่อทราบ เครื่องพระราชทานเพลิงและเจ้าพนักงานผู้เชิญมานี้ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

สารบาญ

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

ขอขอบพระคุณ

ในการพิธีศพคุณแม่บุญครอง บูลกุล นับแต่พิธีรดน้ำศพ พิธีบำเพ็ญกุศลศพ ตลอดจนงานพระราชทานเพลิงศพ ได้มีท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายมาร่วมพิธีและสละเงินร่วมบำเพ็ญบุญเป็นจำนวนมาก เจ้าภาพรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่ง และขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ และจะได้รวบรวมเงินร่วมบำเพ็ญบุญดังกล่าวไปเป็นทุนก่อตั้ง **"มูลนิธิมาและบุญครอง บูลกุล"** ต่อไป

อนึ่งในการจัดทำหนังสืออนุสรณ์คุณแม่บุญครอง บูลกุล ครั้งนี้เจ้าภาพขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อสมเด็จพระญาณสังวร ฯพณฯ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คุณระบิล บุนนาค ที่กรุณาให้เรื่องที่เขียนมาพิมพ์ และขอขอบพระคุณต่อพระอาจารย์ไพบูลย์ สุมงคโล ทีกรุณารวบรวมเรื่องเกี่ยวกับธรรมต่าง ๆ ให้ด้วย

เจ้าภาพ

รำลึกในพระคุณของแพทย์และพยาบาล

ในระยะเวลา 8 ปีที่ผ่านมา คุณแม่เป็นคนไข้ประจำของหมอสมพนธ์ บุณยคุปต์ เพราะป่วยด้วยโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูง คุณแม่ได้เข้าพักรับการรักษาในโรงพยาบาลวิชัยยุทธหลายครั้ง เริ่มแรกท่านมีความกังวล กลัวและไม่อยากเข้าพักรักษาในโรงพยาบาล จนลูกหลานต้องมานอนค้างเป็นเพื่อน แต่ด้วยความเอาใจใส่ในการดูแลรักษาพยาบาลอย่างดีเยี่ยมจากแพทย์ พยาบาล และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ท่านเกิดความวางใจ สบายใจ และมีความรู้สึกต่อโรงพยาบาลนี้เสมือนเป็นบ้านพักที่คุ้นเคยอีกแห่งหนึ่งของท่าน

ก่อนถึงวาระสุดท้ายระหว่างวันที่ 1 ต.ค.-5 พ.ย. 2522 คุณแม่ได้เข้าพักรับการรักษาตัวในโรงพยาบาลวิชัยยุทธแห่งนี้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งก็เหมือนเช่นเคย แพทย์ พยาบาล ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกท่านได้ให้การรักษาพยาบาล และดูแลเอาใจใส่อย่างเต็มกำลังความสามารถ จนผ่านพ้นวิกฤตการณ์มาได้หลายครั้ง อย่างไรก็ตามถึงแม้แพทย์และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องจะระดมสรรพกำลังรักษาพยาบาลจนสุดความสามารถแล้ว แต่ด้วยวัยและสังขารที่ชราภาพตลอดจนภาวะโรคแทรกซ้อนบางประการ ทำให้ท่านต้องจากพวกเราไปโดยสงบ กระนั้นก็ตามในวาระสุดท้ายของคุณแม่ แพทย์ผู้ทำการรักษายังช่วยอธิบาย เพื่อปลอบประโลมใจบรรดาลูกหลานและญาติพี่น้องให้คลายจากความโศกเศร้าและพยายามทำใจยอมรับสภาพความเป็นจริงที่กำลังจะเกิดขึ้น

บรรดาลูกหลานและญาติพี่น้องของนางบุญครอง บูลกุล รู้สึกสำนึกในพระคุณของแพทย์ พยาบาล ตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้ทำการรักษาพยาบาลทุกท่าน และขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูงต่อแพทย์ พยาบาล และเจ้าหน้าที่ที่ดังมีรายนามต่อไปนี้

นายแพทย์สมพนธ์ บุณยคุปต์
นายแพทย์สุจินต์ อุบลวัตร
นายแพทย์เพิ่มสวัสดิ์ ทินกร ณ อยุธยา
คุณรัตนา อมรเสนีย์
คุณเกษกนก ชลานานนท์
คุณเยาวลักษณ์ พจนรักษ์
คุณเบญจา โยธินปริทัศน์
คุณประชุม เจริญรัตน์
คุณพริ้มเพรา ไพโรจน์
คุณอุไร ประเสริฐอินทร
พยาบาลอื่น ๆ ที่ผลัดกันดูแลตลอด 24 ชั่วโมง

ภาคหนึ่ง

- ประวัตินางบุญครอง บูลกุล จ.ม.
- ภาพกิจกรรมที่เคยปฏิบัติ
- ภาพพิธีบำเพ็ญกุศลศพ

ประวัติ นางบุญครอง บูลกุล จ.ม.

นางบุญครอง บูลกุล จ.ม.

ชาตะ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๙

มรณะ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๒

นางบุญครอง บูลกุล เมื่ออายุ 18 ปี

นางบุญครอง บูลกุล เมื่ออายุ 45 ปี

นายมา-นางบุญครอง บูลกุล เมื่อ พ.ศ. 2491

นายมา นางบุญครอง บูลกุล และหลานชายคนโต ด.ช.สุรงค์ บูลกุล

นางบุญครอง บูลกุล เมื่ออายุครบ 6 รอบ (พ.ศ. 2521)

ประวัติ
นางบุญครอง บูลกุล จ.ม.

นางบุญครอง บูลกุล เกิดเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2449 ที่ฮ่องกง เป็นธิดาของนายคองถ้องจั้ง และนางเลี่ยงซ่นจั้น มีพี่น้องทั้งหมด 8 คน นางบุญครองเป็นคนที่ 2 ในวัยเด็กได้เข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียน เบลีลิออสพับลิคสคูล (BELILIOS PUBLIC SCHOOL) ในฮ่องกง ต่อมาเมื่ออายุได้ 17 ปี ได้ทำการสมรสกับนายมา บูลกุล โดยมีบุตรธิดาด้วยกัน 8 คน คือ

1. นางมาลี-นายวิชัย เลียงชัยกุล มีบุตรธิดา 4 คน ดังนี้
    1.1 นางอภิรมย์-นายโรเบิร์ต ลี (ROBERT LEE) มีบุตรคือ
        1.1.1 ด.ช.เคลวิน ลี (KELVIN LEE)
    1.2 นางอภิลักษณ์-นายแพทย์เสถียร ธรรมทวีกุล
    1.3 นายอภิชาติ เลียงชัยกุล
    1.4 นายอภิชัย เลียงชัยกุล
2. นายศุภชัย บูลกุล-นางปทุม เนียวกุล มีบุตรธิดา 3 คน ดังนี้
    2.1 นายสุรงค์ บูลกุล
    2.2 นายสุรวุฒิ บูลกุล
    2.3 น.ส.วรรณินี บูลกุล
3. นางจันทรา-นายธนศักดิ์ ลิมปิวิวัฒน์กุล มีบุตรธิดา 3 คน ดังนี้
    3.1 นายพิบูลย์ ลิมปิวิวัฒน์กุล
    3.2 นายพิรุณ ลิมปิวิวัฒน์กุล
    3.3 น.ส.ขนิษฐา ลิมปิวิวัฒน์กุล
4. นางลาวัณย์-นายดันแคน ชอย (DUNCAN CHOY) มีบุตร 3 คนดังนี้
    4.1 นายแอนโทนี ชอย (ANTHONY CHOY)
    4.2 นายคริสโตเฟอร์ ชอย (CHRISTOPHER CHOY)
    4.3 นายเกรกอรี ชอย (GREGORY CHOY)
5. นางนิรมล-นายกร สุริยสัตย์ มีบุตรธิดา 4 คน ดังนี้
    5.1 น.ส.กัลยารัตน์ สุริยสัตย์
    5.2 น.ส.กอบกาญจน์ สุริยสัตย์
    5.3 น.ส.กนิษฐ์ สุริยสัตย์
    5.4 ด.ช.กนก สุริยสัตย์
6. ร.ท.วันชัย บูลกุล-นางพรรณงาม เนียวกุล มีบุตร 1 คน คือ
    6.1 ด.ช.วราวุฒิ บูลกุล

7. ดร.โชคชัย บูลกุล-นางสุจริต ชมธวัช มีบุตรธิดา 3 คน ดังนี้

7.1 ด.ช.โชค บูลกุล

7.2 ด.ญ.อร บูลกุล

7.3 ด.ช.ชัย บูลกุล

8. นายศิริชัย บูลกุล ต.ม.-นางศันสนีย์ ฉั่น

ตามปกตินางบุญครอง เป็นผู้ที่มีเชาวน์ปัญญาดี มีความเข้มแข็ง มานะ อดทน เคร่งครัดในระเบียบวินัย ยึดถือความซื่อสัตย์ สุจริต ความกตัญญูกตเวที ความมีเมตตา กรุณา เป็นที่ตั้ง มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างมาก เช่น ไหว้พระทุกวันในเวลา 04.00 น. และรับประทานอาหารเจทุกวันแรม 1 ค่ำ และ 15 ค่ำ นอกจากนี้ยังชอบแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอด้วยการอ่านหนังสือและเดินทางท่องเที่ยว

ในขณะที่สามีคือนายมา บูลกุล ยังมีชีวิตอยู่ นางบุญครองได้ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านที่ดีทั้งต่อสามี ลูก ๆ และหลาน ๆ คอยให้คำปรึกษาหารือในเรื่องที่เห็นว่าเหมาะสม ต่อมาเมื่อนายมา บูลกุล ถึงแก่กรรมลงเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2507 ขณะนั้นนางบุญครอง มีอายุได้ 58 ปี นางบุญครอง ได้ทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัวด้วยดี ได้ส่งบุตร-หลานไปศึกษาในสหรัฐอเมริกาทุกคน ตลอดจนบริหารงานธุรกิจสืบต่อจากสามีด้วยความอุตสาหะ วิริยะ จนถึงเวลาก่อนถึงแก่กรรมด้วยความเรียบร้อยและประสบผลสำเร็จ โดยเป็นประธานบริษัทต่าง ๆ ถึง 14 บริษัท ซึ่งในจำนวนนี้เป็นบริษัทที่ตั้งอยู่ในประเทศไทย 8 บริษัท ตั้งอยู่ในฮ่องกง 3 บริษัท และตั้งอยู่ในประเทศปานามาอีก 3 บริษัท ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

บริษัทที่ตั้งอยู่ในประเทศไทย

1. บริษัท โรงสีไฟจีนเสง จำกัด
2. บริษัท มาและบุญครอง จำกัด
3. บริษัท มาบุญครองเอนเตอร์ไพรส์ จำกัด
4. บริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด
5. บริษัท มาบุญครองคอนสตรั๊คชั่น จำกัด
6. บริษัท มาบุญครองการเดินเรือ จำกัด
7. บริษัท มาบุญครองพืชผล จำกัด
8. บริษัท มาบุญครองไรซมิล จำกัด

บริษัทที่ตั้งอยู่ในฮ่องกง

1. บริษัท จีนเสงฮง จำกัด
2. บริษัท ตักเชียง จำกัด
3. บริษัท คุ่นกี่ จำกัด

บริษัทที่ตั้งอยู่ในประเทศปานามา

1. บริษัท บูลกุลชิปปิ้ง จำกัด
2. บริษัท ตันธุวานิตย์ชิปปิ้ง จำกัด
3. บริษัท บูลสุขชิปปิ้ง จำกัด

นอกจากนี้ ยังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของบริษัท มาบูลกุล จำกัด (โรงแรมมโนราห์) บริษัท โชคชัยอินเตอร์เนชั่นแนล จำกัดและบริษัทในเครือ และยังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมาคมสตรีกว๋องสิว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา

จากการที่นางบุญครอง ได้ทำคุณประโยชน์แก่ส่วนรวมโดยการบริจาคเงินและกระทำการเพื่อสาธารณะกุศลและสาธารณประโยชน์อยู่เป็นเนืองนิตย์ติดต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน จึงได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ "จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย" เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติ

นางบุญครอง บูลกุล ได้ถึงแก่กรรมโดยสงบเมื่อวันจันทร์ที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2522 เวลา 19.23 นาฬิกา ณ โรงพยาบาลวิชัยยุทธ รวมสิริอายุได้ 73 ปี 9 เดือน 1 วัน

ภาพกิจกรรมที่เคยปฏิบัติ

ในพิธีเปิดโรงแรมโนราห์ เมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2509

ที่สะพานโกลเดน เกท (Golden Gate) สหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. 2510

กับนางงามจักรวาล (ปี พ.ศ. 2510) เมื่อปี 2511

กับคุณโชคชัย และ คุณศิริชัย บูลกุล เมื่อ 2513

กับบุตร-หลานที่โรงแรมโอเชียนวิว พัทยา เมื่อกันยายน 2514

ในพิธีสมรสนายศิริชัย บูลกุล กับนางสาวศันสนีย์ ฉั่น เมื่อ 24 เมษายน 2515

ฉลองคริสต์มาสกับบุตร-หลาน เมื่อ 2517

ที่ทำงาน

ในพิธีลงนามสัญญาระหว่างบริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด กับบริษัท เทรเกลซ์ จำกัด

ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อ 2519

กับบุตรสาวที่กรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ค เมื่อ 2519

กับบุตรสาวและบุตรสะใภ้ในการฉลองอายุครบ 70 ปี เมื่อ 2519

กับบุตร-หลาน เมื่ออายุครบ 71 ปี 2520

กับ ด.ช.โชค บูลกุล หลานชาย ที่ฟาร์มโชคชัย ปากช่อง นครราชสีมา เมื่อ 2520

ทอดกฐินที่ จ.ชลบุรี เมื่อ พฤศจิกายน 2520

ฉลองคริสต์มาสกับบุตร-หลาน เมื่อ 2520

พิธีทำบุญในวันอายุครบ 72 ปี

ทำบุญอายุครบ 72 ปี

ฉลองอายุครบ 72 ปี เมื่อ 2521

กับบุตร-หลานในวันฉลองอายุครบ 72 ปี

กับบุตร-หลาน เมื่อ กรกฎาคม 2521

ฉลองคริสต์มาสกับสะใภ้-ธิดา เมื่อ 2521

ฉลองไซโล ที่อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี เมื่อ 2521

ในพิธีสมรสหลานสาว เมื่อ กันยายน 2521

กับหลาน ๆ เมื่อ 2521

ฉลองคริสต์มาสกับบุตร-หลาน เมื่อ 2521

ทำบุญวันอายุครบ 73 ปี

กับบุตร-หลาน ในการฉลองเรือ "บุญครอง"

บนเรือ "บุญครอง"

เมื่อวันอายุครบ 73 ปี

ในงานฉลองอายุครบ 13 ปี ของโรงแรมมโนราห์ เมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2522

กับหูฉลามยาวเกือบหนึ่งเมตรที่ฮ่องกง เมื่อ 2522

ในพิธีทำบุญถวายสังฆทาน เมื่อมิถุนายน 2522

กับบุตร-หลาน เมื่อวันรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์

กับนายศิริชัย บูลกุล ต.ม. เมื่อมิถุนายน พ.ศ. 2522

นางบุญครอง บูลกุล กับอาหารเที่ยงวันอาทิตย์ มื้อสุดท้ายเมื่อ 30 กันยายน พ.ศ. 2522 ก่อนเข้าพักรักษาตัวในโรงพยาบาลครั้งหลังสุด

นางบุญครอง บูลกุล ขณะพักรักษาตัวในโรงพยาบาล เมื่อ 17 ตุลาคม 2522

ภาพพิธีบำเพ็ญกุศลศพ

ພລຣສກຸນູພີາບໍວັພິພາກ

ฯพณฯ ศจ.ดร.ประกอบ หุตะสิงห์ องคมนตรี

พระยามานวราชเสวี และคุณหญิง

ฯพณฯ พจน์ สารสิน และ พล.ต.อ.พจน์ เภกะนันทน์

ฯพณฯ ชาญชัย ลี้ถาวร

อาจารย์ไพบูลย์ สุมงคโล, ฯพณฯ พจน์ สารสิน, พล.ต.อ.พจน์ เภกะนันทน์ และ พล.ท.สม ขัตตพันธุ์

พล.ท.สม ขัตตพันธุ์ และนายอัมพร บูลภักดิ์

เลขานุการสถานทูตสาธารณรัฐประชาชนจีน ประจำประเทศไทย

คุณหญิงสุภางค์ อังคณารักษ์

คณะโป๊ยเซียน

(จากซ้าย) นายศุภชัย บูลกุล, ร.ท.วันชัย บูลกุล, ดร.โชคชัย บูลกุล, นายศิริชัย บูลกุล, อาจารย์ไพบูลย์ สุงมงคโล, นางนิรมล สุริยสัตย์, นางลาวัณย์ ชอย, นางจันทรา ลิมปิวิวัฒน์กุล, นางมาลี เลียงชัยกุล

ภาคสอง

- รายนามเจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม และ พิธีกงเต็ก
- รายนามผู้ร่วมทำบุญในพิธีบำเพ็ญกุศลศพ
- รายนามผู้นำพวงหรีดและดอกไม้มาเคารพศพ
- จดหมายและโทรเลขแสดงความเสียใจ

รายนามเจ้าภาพ

พิธีสวดพระอภิธรรม

และพิธีกงเต็ก

รายนามเจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรมและพิธีกงเต็กศพ
คุณแม่บุญครอง บูลกุล จ.ม.

วันอังคารที่ 6 พฤศจิกายน 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-บุตร ธิดาและครอบครัว

วันพุธที่ 7 พฤศจิกายน 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-บริษัท โงวฮก จำกัด
-พล.ต.อ.พจน์ เภกะนันทน์
-คุณซีเฮี้ยง แซ่ตั้ง
-บริษัท กรีไทย จำกัด
-บริษัท แสงทองค้าข้าว(1967) จำกัด
-คุณมนัส มงคลชัยดิษฐ์

วันพฤหัสที่ 8 พฤจิกายน 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-สมาคมตระกูลมา
-คุณสุเทพ บูลกุล
-คุณอุทัย อัศวบดี
-คุณพิชิต บูลกุล
-หอการค้าจีน
-คุณพ่อบุญธรรมคุณศิริชัย บูลกุล
-ห.จ.ก.ประสิทธิ์ ทรานสปอร์ต
-สมาคมกว่างเจ้า
-บริษัท ไทยโตชิบาอุตสาหกรรม จำกัด
-บีซีซี. รุ่น 189-694
-โรงเรียน กว่างเจ้า โกศลวิทยา เผยอิง ประสาทวุฒิ ยุหมิงกงสวย สหคุณศึกษา สีตบุตร มังกุจิ้นเตอะ สตรีกุหลาบธนบุรี ศึกษาวัฒนา

วันศุกร์ที่ 9 พฤศจิกายน 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-สมาคมโรงแรมไทย
-สมาคมไทยอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
-สมาคมการค้าส่งเสริมการท่องเที่ยวพัทยา
-สมาคมไทยธุรกิจการท่องเที่ยว

-สโมสรไลอ้อนส์ภาค 310 เอและบี นครหลวง

-บริษัท ไพโรจน์พรสุขอินเวสต์เมนต์ จำกัด

-มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง และโรงพยาบาลหัวเฉียว

วันเสาร์ที่ 10 พฤศจิกายน 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-บริษัท โรงสีไฟจีนเสง จำกัด

-บริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด และบริษัทในเครือ

-บริษัท โชคชัยอินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด และบริษัทในเครือ

-บริษัท ไทยโตชิบาอุตสาหกรรม จำกัด และบริษัทในเครือ

-บริษัท มาบูลกุล จำกัด (โรงแรมมโนห์รา) และบริษัทในเครือ

-บริษัท จีนเสงฮง จำกัด (ฮ่องกง)

เจ้าภาพพิธีกงเต็ก

-บุตร-ธิดาและครอบครัว

วันอาทิตย์ที่ 11 พฤศจิกายน 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

คุณฉ่งยั้น แซ่ฉั่น และครอบครัว (HONG KONG & SINGAPORE LARRY JEWELRY)

-นางพิกุล คงคาทอง และครอบครัว

-บริษัท ผลไม้กระป๋องไทย จำกัด

-บริษัท มาบุญครองพืชผล จำกัด

-บริษัท มาบุญครองไรซมิล จำกัด

วันจันทร์ที่ 12 พฤศจิกายน 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-คุณหญิงสุภางค์ อังคณารักษ์ และคณะ

วันพุธที่ 14 พฤศจิกายน 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-กลุ่มเพื่อนนักเรียนอังกฤษ

วันพุธที่ 21 พฤศจิกายน 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-กลุ่มเพื่อนนักเรียนอเมริกา

-สมาคมศิษย์เก่ากรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย

-สมาคมนักเรียนเก่าสหรัฐอเมริกา

-มูลนิธิสมาคมศิษย์เก่ากรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย

-บริษัท ไทยยูไนเต็ดอินเวสต์เมนต์ จำกัด

-คณะโป๊ยเซียน

วันเสาร์ที่ 24 พฤศจิกายน 2522

เจ้าภาพพิธีกงเต็ก

-บุตร และครอบครัว

วันพุธที่ 28 พฤศจิกายน 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-พล.ท.สม ขัตตพันธุ์

วันจันทร์ที่ 3 ธันวาคม 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-คุณวิชัย เลียงชัยกุล และครอบครัว

-คุณธนศักดิ์ ลิมปิวิวัฒน์กุล และครอบครัว

-คุณกร สุริยสัตย์ และครอบครัว

-คุณดันแคน ชอย และครอบครัว

วันเสาร์ที่ 8 ธันวาคม 2522

เจ้าภาพพิธีกงเต็ก

-ธิดาและครอบครัว

วันพุธที่ 12 ธันวาคม 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-บริษัท เชียงเฮงเทรดดิ้ง จำกัด

วันพุธที่ 19 ธันวาคม 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม

-บุตร-ธิดาและครอบครัว

วันศุกร์ที่ 21 ธันวาคม 2522

— เจ้าภาพพิธีกงเต็ก

-บุตรและครอบครัว

วันจันทร์ที่ 24 ธันวาคม 2522

เจ้าภาพพิธีสวดพระอภิธรรม และถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์

-บุตร-ธิดาและครอบครัว

รายนาม

ผู้ร่วมทำบุญ

ในพิธีบำเพ็ญกุศลศพ

รายนามผู้ร่วมทำบุญในพิธีบำเพ็ญกุศลศพ
คุณแม่บุญครอง บูลกุล จ.ม.

คุณสมพงศ์ กันตะนันทน์
คุณวิสิทธิ์ ประสานพานิช และกี๋
คุณเฝ่าซิ้ม
คุณหม่งกิมหงก
คุณเชิดชัย อัศวเมธี
คุณอุไรลักษณ์ มหาคุณ
คุณสุชาดา เบ็ญจฤทธิ์
คุณสุวรรณี พลจันทร์
คุณยงกิตต์ โสธิกุล
คุณพรพิมล พูนสวัสดิ์
คุณจิวเม่งกี
คุณเฮ้งแจ๋
คุณมาก๊อกปิ๋ว
คุณวิชัย วิวัฒน์วงศ์เกษม
คุณมาลี (เพื่อนแม่คุณศิลปิน)
คุณธนวัฒน์ โดยดี
นพ.วิชัย อติชาตการ
คุณประยงค์ เกียวกุลและลูก ๆ
คุณมานพ อัสวะวิสิทธิ์ชัย
คุณก๊กเตี้ยง แซ่ม้า
คุณเจตนี อรัญญาเกษม
บุตร-ธิดา คุณครูหว่องกินไฝ้
คุณนิพนธ์-นวนิตย์ พร้อมพันธุ์
คุณกิตติ รัตนวรี
คุณพิมล ดารกานนท์
ไลออนส์ บริบูรณ์-พยุง จันทรกานต์
คุณอัมฤทธิ์ เศรษฐี
สมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์

คุณวิทยา จิโรจน์กุล
ไลออนส์ สิงห์ทอง จันทร์สิงห์ทอง และภรรยา
ไลออนส์ เกรียงไกร ติคโณบล และครอบครัว
คุณวิชัย เตียนโพธิ์ทอง
คุณมนัส มงคลชัยดิษฐ์
คุณพิชิต บูลกุล
หอการค้าจีน
สมาคมกว๋องสิว
คุณสุเทพ บูลกุล
สโมสรไลออนส์นครหลวง (กรุงเทพฯ)
คุณไพโรจน์ พรประภา
มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง
ไลออนส์สากลภาค 310 เอและบี
คุณฉ่งยั้น แซ่ฉั่น และครอบครัว
คุณพิกุล คงคาทอง และครอบครัว
มูลนิธิอาสารักษาดินแดนในพระบรมราชินูปถัมภ์
คุณประเวศ-เฉิดฉาย ต่อตระกูล
สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย
คุณหญิงสุภางค์ อังคณารักษ์
คุณเดชชาติ-อารีย์ วงษ์โกมลเชษฐ์
สมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษ
คณะโป๊ยเซียน
เอ.ยู.เอ.เอ.
สมาคมศิษย์เก่า บี.ซี.ซี
พล.ท.สม ขัตตพันธุ์ และครอบครัว
โรงเรียนกว่างเจ้า และ สว่างวัฒนา
โรงเรียนสตรีกุหลาบ ธนบุรี
คุณมาลี เลียงชัยกุล และครอบครัว
คุณจันทรา ลิมปิวิวัฒน์กุล และครอบครัว
คุณลาวัณย์ ชอย และครอบครัว
คุณนิรมล สุริยสัตย์ และครอบครัว
พนักงานบริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด และ
บริษัทในเครือ
สมาคมไทยอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

CHAN LAI YIN
PHENG BULSOOK
THENG BULSOOK

SONG BULSOOK
CHIRPHAN BULSOOK
STIT BULSOOK
LONG HENG HONG
YUZO SONOYAMA
MICHINORI NAGASHIMA
MR. R. IMAI
MR. S. SHIROTA
B.C.C. รุ่น 189-694

บริษัท โงวฮก จำกัด	53,000 บาท
บริษัท กิจวรุณเทรดดิ้ง จำกัด	10,000 บาท
บริษัท เอเซียมาร์ไทม์เอเยนซี่ จำกัด	10,000 บาท
บริษัท ปรอสเปอร์ตีฮ่องกง จำกัด	8,000 บาท
บริษัท แฮบปี้-แฮบปี้ จำกัด	100 บาท
บริษัท สยามอีเล็คตริก จำกัด	1,000 บาท
หจก. บี เอส อาร์	500 บาท
บริษัท แสงทองค้าข้าว (1968) จำกัด	1,000 บาท
หจก. ประสิทธิ์ทรานสปอร์ต	2,000 บาท
บริษัท มินเซ็นแมชีนเนอรี จำกัด	2,300 บาท
บริษัท ผลไม้กระป๋องไทย จำกัด	10,000 บาท
บริษัท เชียงเฮงเทรดดิ้ง จำกัด บริษัท เยนเนลรัลไดมอนคิดดิ้งเวอร์ค จำกัด	2,000 บาท
บริษัท โชคชัยอินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด และบริษัทในเครือ	20,000 บาท
บริษัท ไทยโตชิบาอุตสาหกรรม จำกัด บริษัท โตชิบาไทยแลนด์ จำกัด บริษัท ไทยโตชิบาฟลูออเรสท์เซนท์ จำกัด	20,000 บาท
บริษัท มาและบุญครอง จำกัด และบริษัทในเครือ	518,000 บาท
B.W. TRANSPORTATION CO.,LTD.	10,000 บาท
LARRY JEWELRY (HONGKONG & SINGAPORE)	20,000 บาท
บริษัท มาบูลกุล จำกัด (โรงแรมมโนห์รา)	100,000 บาท
UNITED INVESTMENT CO.,LTD. (โรงแรม OCEAN VIEW)	20,000 บาท
SAND ENTERPRISE CO.,LTD.	20,000 บาท
V.S.T. GENERAL SUPPLY CO.,LTD.	5,000 บาท
V.P.B. CONSULTANT CO.,LTD.	5,000 บาท
สมาคมโรงแรมไทย	5,000 บาท
สมาคมการค้าส่งเสริมการท่องเที่ยวพัทยา	3,000 บาท
มูลนิธิสมาคมศิษย์เก่า B.C.C.	500 บาท
กลุ่มเพื่อนนักเรียนอเมริกา	500 บาท
รวมเงินร่วมทำบุญทั้งสิ้น	1,062,828 บาท

เงินดังกล่าวนี้ เจ้าภาพจะได้นำไปเป็นทุนก่อตั้ง "มูลนิธิมาและบุญครอง บูลกุล" ต่อไป

รายนาม

ผู้นำพวงหรีด

และดอกไม้มาเคารพศพ

รายนามผู้นำพวงหรีดและดอกไม้มาเคารพศพ
คุณแม่บุญครอง บูลกุล

1. มูลนิธิตระกูลมาแห่งประเทศไทย
2. ธนาคารกสิกรไทย สาขาสุรวงศ์
3. บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์ส่งเสริมเงินทุนไทย จำกัด
4. พระยามานวราชเสวี และท่านผู้หญิง
5. สถาบันแสงสว่างโฮลท์หทัยมูลนิธิ
6. สโมสรไลอ้อนส์นครหลวง (กรุงเทพฯ)
7. สูติ-นารีเวชวิทยา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
8. โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย
9. มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง
10. สมาคมไทยอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
11. มูลนิธิเบญจมบพิตร
12. ยรรยงค์-ภรณี ล่ำซำ
13. ไพโรจน์-อรสา ล่ำซำ
14. พนักงานโรงแรมมโนห์รา
15. ส่วนทะเบียนหุ้น บริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด
16. บริษัท โงวฮก จำกัด
17. สโมสรไลอ้อนส์ธนบุรี
18. ธรรมนูญ ประจวบเหมาะ
19. อุทัย พิมพ์ใจชน
20. ชาญชัย-ประมวญ ลี้ถาวร
21. พล.ต.ต.เจษฐ์-พวงเพ็ญ พบสุข
22. เท้ง บูลสุข
23. มารุต-พรรทิพา บุนนาค
24. มัณฑุกานนท์
25. โชติ-ธนาทิพย์ จูตระกูล
26. ตันสิวติ่ง-ทรงศรี หวังหลี
27. ห้างเซ็นทรัลและตระกูลจิราธิวัฒน์
28. เกษม-พรทิพย์ ณรงค์เดช
29. วิเชียร-เสาวณีย์ เตชะไพบูลย์
30. อัมพร บูลภักดิ์
31. ดร.ประดิษฐ์-อุบลศรี เชี่ยวสกุล
32. ผัน-วิไลวรรณ จันทรปาน
33. คณะโป๊ยเซียน
34. อนันต์ พรรณเชษฐ์
35. บริษัท ไพโรจน์พรสุขอินเวสเม้นต์ จำกัด
36. บุญธรรม-อรสา ทองไข่มุข
37. เฉลิม เกศเมือง
38. BANGKOK FIRST TOKAI CO., LTD.
39. ม.ร.ว.โสตถินันท์-ภารดี สวัสดิกุล
40. ประณต กาญจนโภคิน
41. ดำรงชัย-ส่องศรี วิจารณ์กัยกิจ
42. มูลนิธิอาสารักษาดินแดนกระทรวงมหาดไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์
43. ธนา-วาณี เลียวบุรินทร์
44. สมพงษ์ สุวรรณปฏิกรณ์-เอ.ไอ.เอ.
45. โซ หยุ่น ถอง (หลุ่ย-ฟอง-คอง)
46. สโมสรไลอ้อนส์แหลมทอง (กรุงเทพฯ)
47. ร.อ.ขจิต-พนิดา หัพนานนท์
48. กำสิน เสรฐ์ภักดี
49. สุชั้ย วีระเมทีกุล
50. วิศิษฐ์ ศรีสมบูรณ์
51. สโมสรไลอ้อนส์กรุงเทพฯ (ไชน่าทาวน์)
52. น.พ.วิชัย อติชาตการ
53. บริษัท หลักทรัพย์แอ็คคิมชัน จำกัด
54. รัตนา-ประชุม-พริ้งเพรา-เยาวลักษณ์
55. เอส.เอ็ม.อีเล็คโทรนิค
56. บริษัท วี.พี.บี.เจนเนอรัลคอนซัลแทน จำกัด
57. ปฐม-จันทร์ศรี วรรธนะภูติ
58. MR. & MRS. JACKSON CHAN
59. โรงแรมเชอราตัน-บางกอก
60. ดวงเดือน คณานุรักษ์
61. BCC 189-694
62. สงวน-ม.ล.มานิตย์ มัทวพันธุ์
63. F.C.T. BROTHER CO., LTD.
64. ห้างหุ้นส่วนจำกัดยงยุทธ
65. ล. กิจเจริญแสง

66. ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด สาขาศรีราชา
67. โรงแรมวิคตอรี่
68. ส่วนสินเชื่ออุตสาหกรรม สำนักพลับพลาไชย ธนาคารกรุงเทพ จำกัด
69. โชคชัยคลับ ชั้น 22
70. พนักงานห้างหุ้นส่วนจำกัด ศรีราชารวมช่าง
71. พนักงานห้างหุ้นส่วนจำกัด อีสเทอร์นซีเคียวริตี้
72. ห้างหุ้นส่วนจำกัด มณีจันทร์
73. สมบูรณ์-สิรี ไผทฉันท์
74. พ.อ.อโณทัย-พูลทรัพย์ แย้มยิ้ม
75. บริษัท ท.ฟ.ว.จำกัด
76. สโมสรไลอ้อนส์กาญจนบุรี
77. บริษัท เก้งแอนด์ซัน จำกัด
78. สโมสรไลอ้อนส์สัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ
79. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศรีราชาศิริพานิช
80. โรงเรียนสัจจพิทยา-โรงเรียนสัจจศึกษา
81. S.K.FOK & FAMILY
82. จริ-สมมารถ ธูปจินดา
83. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ช.วิวัฒน์
84. อวยชัย-ชูจิตต์ วีรวรรณ
85. พ.ต.ท.อนันต์ วิริรัตน์
86. ห้างปืนยิ่งเจริญ
87. ดร.จำลอง ธีรตานนท์
88. ห้องเสื้อ SAK'S OF SIAM-สุมิตร ทิวถนอม
89. บริษัท รุ่งกิจโกศล จำกัด
90. MR. & MRS. WANCHAI CHIRANAKRON
91. MR. & MRS. VISAL PATTARATHAMMAS, VISAL & ASSOCIATE LAW OFFICE
92. สโมสรไลอ้อนส์สตรีจันทบุรี ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ร.7
93. ไพรินทร์ โสภาจิตวัฒนะ
94. สำราญ ศรีประสาธน์
95. วันเพ็ญ จันทรวิโรจน์
96. หว่อง ยก เฮง
97. บริษัท ยูเนียนพลาสติก จำกัด
98. GREAT CAR RENT
99. บำรุง-สุวิชา-อภิศักดิ์
100. สมภพ-วีรยา ฟูศิริ
101. บริษัท วรวุฒิเอ็นจิเนียริ่ง จำกัด
102. พ.ต.อ.จำทูล-รัชนี สวัสดิชูโต
103. พ.ต.อ.จิระ เครือสุวรรณ
104. น.พ.ดนัย-งามฉลวย บุนนาค
105. สโมสรไลอ้อนส์จันทบุรี ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ร.7
106. ลิ้มกิมหลี ศรีราชา
107. SAN FOO CHEW
108. สมศักดิ์ อดิเทพวรพันธุ์ และภรรยา
109. S.M. INTERNATIONAL TRADING CO., LTD.
110. วัลลีย์- ปราเสริฐ ปราสาททองโอสถ
111. ซัง ไชยศิลป์
112. พัฒน์ พัฒนพล
113. ฟอร์จูน่า โฮเต็ล
114. สุรพล-วิวรรณ อัศวศิรโยธิน
115. สโมสรไลอ้อนส์เพชรบุรี
116. นวลจันทร์-สมพล-โอลิเวีย ธนรัชต์
117. ชวน-เพาวิมล ว่องไววิทย์
118. HEALT LANGEVELTD ROLLING
119. TOSHIBA CORPORATION BANGKOK OFFICE
120. ชวาล เริงพิทยา
121. สมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
122. โรงพยาบาลราชานุกูล
123. ร้านเจริญการช่าง
124. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม และคุณหญิง
125. นายประเทือง กีรติบุตร
126. เกษม-ชัชนี จาติกวนิช
127. ปลัดกระทรวงมหาดไทย และ คุณหญิงสุภางค์ อังคณารักษ์
128. อนันต์ อนันตกูล รองปลัดกระทรวงมหาดไทย
129. สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย
130. ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่-ภริยา (ประเทือง สินธิพงษ์)
131. ท่านผู้หญิงพัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร
132. พล.อ.ประเสริฐ ธรรมศิริ และคุณหญิง
133. พล.อ.อ.พโยม-สมควร เย็นสุดใจ
134. บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์ไทย-โอเวอร์ซีทรัสต์ จำกัด
135. บริษัท ซีสสันส์เพ้นท์ (ประเทศไทย) จำกัด

136. บริษัท ซันโย (ไทยแลนด์) จำกัด
137. โรงแรมดุสิตธานี
138. บริษัท ไทยเดินเรือทะเล จำกัด
139. บริษัท ดาต้าแมท จำกัด
140. ร้านอาหารนกชัยวัฒน์
141. โรงแรมนารายณ์
142. บริษัท บูติกนิวซีตี้ จำกัด
143. บริษัท ประมวลพัฒนาการ จำกัด
144. ธนาคารนครหลวงไทย จำกัด สาขาสีลม
145. บริษัท เทรเดกซ์ จำกัด
146. บริษัท ไทยสมุทรพาณิชย์ประกันภัย จำกัด
147. ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด สาขาสยามสแควร์
148. บริษัท สงวนไทย จำกัด
149. สว่างจิวเวลรี่-นายโกเมน มณีไพโรจน์
150. สหธนาคาร จำกัด
151. โรงแรมสุริวงศ์ เชียงใหม่
152. บริษัท สยามสากลบริการ จำกัด
153. บริษัท หลักทรัพย์กองทุนรวม จำกัด
154. ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
155. บริษัท คาเธ่ย์ทรัสต์ จำกัด
156. LO BROTHERS ENGINEERING
157. THE MITSUI BANK LTD.
158. MITSUI & CO.,(THAILAND) LTD. / MITSIAM INTER LTD.
159. OXLEY (BANGKOK) TRAVEL SERVICE
160. PETER CREMER LTD.
161. SEA TOURS
162. SINTANI INDUSTRY
163. THAI-DAN
164. THAI FUJI FINANCE & SECURITIES CO., LTD.
165. THE THAI INTERCONTINENTAL & COASTAL SHIPPING CO., LTD.
166. ANNIE & MONTRI SUWANVANICHKIT
167. MR. & MRS. AW CHENG TAIK & MR. & MRS. SOPHON SUVARNAPRADIP
168. DAVID & LESLIE LAM
169. MR. & MRS. K.Y. CHOW
170. MR. & MRS. KURODA
171. K.L. KOLLER
172. MR. & MRS. M. USHIYAMA
173. MR. & MRS. R.S. HO
174. PRASERT-HEDY MANGKORNKARN
175. MR. & MRS. RICHARD C. MA
176. บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์สินอุตสาหกรรม จำกัด
177. บริษัท เจนเนอรัลแมชีนเนอรี่
178. จอหงวนเหลา
179. บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์ร่วมเสริมกิจ จำกัด
180. ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญพัฒนากล
181. บริษัท จงรัก-ทิพย์ จำกัด
182. ภัตตาคารจันทร์เพ็ญ
183. บริษัท เชลล์แห่งประเทศไทย จำกัด
184. ธนาคารเชสแมนฮัตตัน
185. บริษัท เชียงเฮงเทรดดิ้ง จำกัด
186. ห้างหุ้นส่วนจำกัด บ.ชัยมงคล
187. ธนาคารกสิกรไทย จำกัด
188. ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด สำนักงานใหญ่
189. บริษัท กรุงเทพธนาธร จำกัด
190. บริษัท กรีไทย จำกัด
191. บริษัท กรุงเทพผลิตเหล็ก จำกัด
192. บริษัท กรุงเทพการไฟฟ้า จำกัด (ชาร์ป)
193. ห้างหุ้นส่วนจำกัด กรุงเทพธุรภัณฑ์
194. กิตติการช่าง
195. ส่วนปฏิบัติการเอกสารขาเข้าธนาคารกรุงเทพ จำกัด
196. บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์บางกอกโนมูระ จำกัด
197. บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์ทิสโก้ จำกัด บริษัท หลักทรัพย์ไทยค้า จำกัด
198. บริษัท เงินทุนเครดิตการพาณิชย์ จำกัด
199. BANK OF AMERICA-WEST POINT BRANCH, HONG KONG
200. BERLI JUCKER-BUHLER MIAG
201. CHIN SENG HONG LTD.
202. CHITTIN TANTHUWANIT SHIPPING S.A.

203. DENTSU (THAILAND) LTD.
204. JOHNSONMA A.A.
205. J.AND J.HO
206. JOHN'S JEWELRY
207. KANEMATSU-GOSHO (THAILAND) LTD./WATANA INTER-TRADE CO., LTD.
208. ROBERT THEIN PE.
209. THAI YOSHIMINE BOILER LTD., PART.
210. TAISHO MARINE AND FIRE INSURANCE
211. TECK CHEONG HONG
212 TRIDENT INTERNATIONAL LTD.-TERRY CORPORATION
213. UNASCOL
214. SRI VICHUBHAND
215. VIVORN CO., LTD.
216. YUEN LOONG HONG
217. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประชาไทย
218. ผลิตภัณฑ์เคหะนคร จำกัด-น.ส.ขนิษฐา ทวีการ
219. บริษัท เมืองไทยประกันชีวิต จำกัด
220. มาริโอ บางกอกทูริโน
221. โรงแรมแมนดาริน
222. บริษัท ยูนิเวอร์แซลมอเตอร์ จำกัด
223. บริษัท รอยัลคลิฟบีชโฮเต็ล จำกัด
224. บริษัท ราชดำริอาเขต จำกัด
225. วรจักรยนต์
226. โรงพยาบาลวิชัยยุทธ
227. ห้างหุ้นส่วนจำกัด วัฒนาภา
228. แผนกสี บริษัท อีสต์เอเซียติค (ประเทศไทย) จำกัด
229. โรงแรมเอราวัณ
230. โอมิค
231. บริษัท เอ.บี.ซี. เทรดดิ้ง จำกัด
232. อมรินทร์โฮเต็ล-นิวอมรินทร์โฮเต็ล
233. บริษัท อุตสาหกรรมไฟฟ้าไทย จำกัด
234. ธนาคารเอเซียทรัสต์ จำกัด
235. บริษัท ไอ.ซี.ไอ. (ประเทศไทย) จำกัด
236. บริษัท อายิโนะโมะโต๊ะ (ประเทศไทย) จำกัด
237. บริษัท แฮปปี้ แฮบปี้-เดอร์ฟ๊อก จำกัด
238. บริษัท วิศวกรที่ปรึกษา อาร์.เค.วี. จำกัด
239. พล.ต.อ.พจน์ เภกะนันทน์
240. พล.ท.สม ขัตพันธุ์
241. กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน
242. เจริญ-สมศรี เจริญรัชตภาคย์
243. บรรเจิด-คุณหญิงสวลี ชลวิจารณ์
244. อุเทน เตชะไพบูลย์
245. บรรยงค์-ภรณี ล่ำซำ
246. ถาวร พรประภา-บริษัท สยามกลการ จำกัด
247. พ.อ.สมชาย-วิภา หิรัญกิจ
248. สุจินต์ เบญจรงคกุล
249. ชนัตต์ ปิยะอุย
250. กมล-สุนทรี สังขวาสี
251. โกมล บูรณะมนตรี
252. น.ต.กำธน สินธวานนท์
253. ก่อศักดิ์-อัปษร ลี้ถาวร
254. กฤษฎา-สุชาดา อรุณวงษ์
255. เกียรติ-ศรีจอมขวัญ และภรรยา
256. กำจร-วลี ลิขิตประคอง
257. เขตต์-พัชราภรณ์ ลรรพรัตน์
258. ครอบครัวเชาว์วิศิษฐ์
259. ครอบครัวซอโสตถิกุล
260. ครอบครัวภักดีประสงค์
261. ทิม-เกษร หวั่งหลี
262. ทำนุ-ลาวัณย์ หวั่งหลี
263. ทรง-เอี่ยมศรี บูลสุข
264. ธาดา วานิชสมบัติ และครอบครัว
265. ธนา บูลสุข
266. ธาตรี ประภาพันธ์
267. นิพัทธ์-ทองเจือ เจียมประเสริฐ
268. บุญเลิศ-เสงี่ยม ฟองสมุทร
269. บุญเสริม จุลวัลลิ
270. บุรินทร์-แพทซี่ วงศ์สงวน
271. ประพันธ์-อัจฉรา เภตราภาศ
272. ณรงค์ พลอยประดิษฐ์
273. ณรงค์ พินธุโสภณ
274. เดชา-ศรี ตุลานันท์

275. นายแดง นุกุลพานิชย์วิวัฒน์ และภรรยา (สยามฟาร์ม)
276. ดุสิต-ทองพับ พานิชพัฒน์
277. ตระกูลว่องปรีชา
278. เติมศักดิ์-ประสพสาย พึ่งบุญ ณ อยุธยา
279. เติม-บูรณะ มหัทธนากุล
280. ศาสตราจารย์ ถาวร วัชราภัย
281. น.ท.ทินกร-วิบูลวรรณ พันธุ์กระวี
282. เท่ห์-อนงค์ จงคดีกิจ
283. ม.ร.ว.ทองน้อย-คุณหญิงสิริพันธ์ ทองใหญ่
284. โพธิพงษ์-ยุพา ล่ำซำ
285. พิชาญ วงศ์สิริเดช-บริษัท บูรพาอินเตอร์แนชั่นแนล จำกัด
286. พันธุ์ทิพย์ กาญจนดุล
287. ไพโรจน์ จิรชนานนท์-บริษัท เอราวัณทรัสต์ จำกัด
288. ไลอ้อนส์พินิจ สวรรณะชฎ
289. น.อ.ภานพ-พรทิพย์ สุริยสัตย์
290. มติ ตั้งพานิช
291. มานิต ทิวเจริญ- บริษัท มาเจริญวงศ์อุตสาหกรรม จำกัด
292. มานพ-พัฒนา
293. พล.ต.มานะ รัตนโกเศศ
294. ยงยุทธ-เอิบจิตต์ นภาศัพท์
295. ประพันธ์พงศ์-ปรานี เวชชาชีวะ
296. พล.ต.ต.ประกอบ-จุรีรัตน์ วีระพันธุ์
297. ประชา-นิวรรณ-วรมน อินทรักษา
298. ประพัฒน์-ศุภางค์ แสงวนิช
299. ประเวศ-เฉิดฉาย ต่อตระกูล
300. พ.ต.อ.ประทิน-กุณฑลา สันติประภพ
301. น.พ.ประจักษ์-ศิวลี ประจักษ์เวช
302. ปิยะ ศิวยาธร
303. ประดิษฐ์-มาลิยา คงคาทอง
304. ประทุม ถนอมสิงห์-ศูนย์การค้าสยาม
305. ประสิทธิ์-พูลสุข มหาคุณ
306. STEUA & THANAKORN SERISURI
307. SUKI & SENE SINTHUNARAT
308. MR. SHIROTA
309. MR. & MRS. TOMIKAWA, MR. AZUMI
310. KAN & AIMEE TRIVITAYAKHUN
311. MR. & MRS. R. IMAI-VICE PRESIDENT OF TOSHIBA CORPORATION
312. MR. & MRS. WT. LOO
313. MR.WILFRED-MRS.CARL K.LAM
314. F.E.ZUELLIG (BANGKOK) LTD.
315. THE BANGKOK SHIPPING AGENCY
316. บริษัท มาและบุญครอง จำกัด
317. บริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด
318. บริษัท มาบุญครองไรซมิล จำกัด
319. บริษัท มาบุญครองเอ็นเตอร์ไพร์ส จำกัด
320. บริษัท มาบุญครองการเดินเรือ จำกัด
321. บริษัท มาบุญครองพืชผล จำกัด
322. พนักงานบริษัทในเครือมาบุญครอง-สำนักงานใหญ่
323. พนักงานบริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด-ศรีราชา
324. ฝ่ายไฟฟ้าบริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด ศรีราชา
325. TOSHIBA CORPORATION TOKYO
326. ห้องอาหารบริษัท โตชิบาฯ
327. โรงแรมมโนห์รา
328. CAPT.M.V.BULSOOK AND STAFFS
329. BULAKUL SHIPPING S.A.
330. BULSOOK SHIPPING S.A.
331. บริษัท ยูไนเต็ดอินเวสเมนต์ จำกัด
332. บริษัท โรงสีไฟจีนเสง จำกัด
333. บริษัท วี.เอส.ที.เจนเนอรัลซัพพลาย จำกัด
334. บริษัท ชาวไทยธนกิจ จำกัด
335. บริษัท โชคชัยแรนซ์ จำกัด
336. บริษัท โชคชัยสเต็คเฮาส์ จำกัด
337. ฟาร์มโชคชัย จ.ชัยนาท-จ.กำแพงเพชร
338. พนักงานฟาร์มโชคชัย
339. บริษัท แซนด์เอ็นเตอร์ไพร์ส จำกัด
340. TOSHIBA GROUP THAILAND
341. พนักงานบริษัท ไทยโตชิบาอุตสาหกรรม จำกัด
342. ห้องอาหารภายในบริษัท โตชิบาฯ
343. บริษัท ไทยยูไนเต็ดอินเวสเมนท์ จำกัด

344. T.TEI & TTC JAPANESE STAFF
345. มูลนิธิธารน้ำใจ
346. มูลนิธิสมาคมศิษย์เก่ากรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย
347. มูลนิธิอาสารักษาดินแดน ในพระบรมราชูปถัมภ์
348. สมาคมการค้าส่งเสริมการท่องเที่ยวพัทยา
349. สมาคมกีฬายิงปืนแห่งประเทศไทย
350. สมาคมเป้าบินแห่งประเทศไทย
351. สมาคมผู้เลี้ยงนกพิราบสื่อสาร
352. สมาคมไทยธุรกิจการท่องเที่ยว
353. สมาคมโรงแรมไทย
354. สมาคมโรงสีไฟกรุงเทพฯ
355. สโมสรไลอ้อนส์สากลภาควม 310
356. สโมสรไลอ้อนส์สากลภาค 310 เอ
357. สโมสรไลอ้อนส์สากลภาค 310 บี
358. สโมสรไลอ้อนส์รัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ)
359. สโมสรไลอ้อนส์กรุงเทพฯ ในพระบรมราชูปถัมภ์
360. สโมสรไลอ้อนส์กรุงธน
361. สโมสรไลอ้อนส์ดุสิต กรุงเทพฯ
362. สโมสรไลอ้อนส์ลุมพินี กรุงเทพฯ
363. สโมสรไลอ้อนส์สตรี กรุงเทพฯ
364. สโมสรไลอ้อนส์สตรีราชธานี-กรุงเทพฯ
365. สโมสรไลอ้อนส์กรุงเทพ ดาวน์ทาวน์
366. สโมสรไลอ้อนส์ฉะเชิงเทรา
367. สโมสรไลอ้อนส์ลพบุรี
368. BANGKOK COSMOPOLITAN LIONS CLUB
369. BANGKOK COSMOPOLITAN LIONESS CLUB
370. THAILAND PATA CHAPTER
371. สโมสรไลอ้อนส์สัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ
372. สโมสรผู้สื่อข่าวเศรษฐกิจ
373. ซอฮั้ง แซ่ตั้ง
374. พ.ต.อ.สนอง วัฒนวรางกูร
375. สมพร-ชุติมา
376. สมพจน์ ปิยะอุย และภรรยา
377. สุกิจ-กมลี ปัจฉิมสวัสดิ์
378. สมพงษ์-สมสวาท พรหมศิริ
379. สมจิตร อัศววิไล
380. อรุณี สาทสุทธิ
381. อดุลย์ ผู้พัฒน์
382. อมเรศ-ภัทรา ศิลาอ่อน
383. อรพรรณ-เปล่งศักดิ์ ประกาศเภสัช
384. ครอบครัวเตชะพงศ์วรชัย
385. จำรัส-อลิศา แสงวิรุณ
386. จิตรสาร-ประคิณ ชุมสาย ณ อยุธยา
387. จิตต์-จำปา กมลศิริ
388. เฉลิมพันธ์-ศศิมา ศรีวิกรม์
389. ชัชวาล อภิบาลศรี
390. คุณชฎา และครอบครัว
391. โชค-สุนทรี ชมธวัช
392. ชัยยง มหาพัฒนากุล
393. พ.ต.ต.เชาวลิต-กันยา สิงห์เจริญ
394. ชิตพล ลิมปีวิวัฒน์กุล
395. ไชยทัศน์ เตชะไพบูลย์
396. เยาว์-สุวรรณา มหัทธนกุล
397. ยง อุทิศกุล-บริษัท เครื่องกีฬาตรานกอินทรีย์ จำกัด
398. รักษ์ เอี่ยมสุรีย์
399. ลิเลียน-ธานินทร์
400. พ.ต.ต.วิสุทธิ-พรรณี สุวรรณสุทธิ
401. วาปี-เหมือนจิต ภิรมย์ภักดี
402. วิโรจน์-สุรภี ถกลศรี
403. ครอบครัววรวุฒิ
404. วนิช-เครือจิตต์ บุญรัตน์
405. ศิวะอัศว์ อัศวเกียรติ และภรรยา
406. ศุภสิทธิ์ มหาคุณ
407. สริยา มัณฑุกานนท์
408. สีนวล เนียวกุล และลูก
409. สุทิน-ชนิดา อัษฎาธร
410. สุขศรี สกลธนารักษ์
411. พ.อ.สุพัตร สารสิน
412. สมเกียรติ-ผกาฟ้า อัษฎาธร
413. สุชาติ-ลีลาวดี ว่องไววิทย์
414. สุวิทย์-ฐาวรา หวังหลี
415. สุชาติ ตั้งควิวิช (โงวฮก)
416. อุธรณ์-โนรี เตชะไพบูลย์
417. น.พ.อนันต์-เยาวรัตน์ เตชะเวช
418. องอาจ สาตรพันธุ์

419. อาเอี๋ยม (ขายไก่)
420. คมสัน สันติวราคม เลขานุการประธานสภาผู้แทนราษฎร
421. นวม-กัญญา กลิ่นถือศีล
422. สมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
423. อุตสาหกรรมจังหวัดชลบุรี
424. มาแตร์ รุ่น 96
425. คณะกรรมการตรวจข้าวสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย
426. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
427. พนักงานบริษัท แซนด์เอ็นเทอร์ไพร์ส จำกัด
428. ถนิม ราชายศาธก
429. เพ็ญศรี วรรธนะภูติ
430. ไพรัช-จุไร เบญจฤทธิ์
431. พจน์-ศิริ สารสิน
432. คุณหญิงสารภี นันทาภิวัฒน์
433. จักรพันธ์ ยศสิน เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
434. สุชาติ บรรจงทัด
435. พ.อ.อายุพูล กรรณสูต และภรรยา
436. M.V. "CHITTIN"
437. แนนซี่-สิงห์ บุญญลักษณ์
438. โรงเรียนกว่างเจ้า-โกศลวิทยา-เผยอิง-ประสาทวุฒิ-ยุหมิงกงสวย-สหคุณศึกษา-สีตบุตร-มังกุจิ้นเตอะ-สตรีกุหลาบธนบุรี-ศึกษาวัฒนา
439. โรงเรียนสว่างวัฒนา
440. BANK OF AMERICA
441. AMERICAN EMBASSY
442. สโมสรไลอ้อนส์เพชรบุรี
443. นริส-มาลินี บูลสุข
444. แพน-ไพบูลย์ เบญจฤทธิ์
445. พ.อ.เพิ่มสวัสดิ์-วิศาขา ทินกรฯ
446. ชูศรี-ประมุข สุวรรณศิลป์
447. ปรีชา-นงนุช อัศวอินทรา
448. สมเกียรติ ฉันทวานิช
449. ประจักษ์ คงคาทอง
450. เกษม ศรียากร
451. ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด
452. ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด
453. บริษัท พิโคที อินทีเรียเซนเตอร์ จำกัด
454. LIONS INTERNATIONAL PRESIDENT AND MRS. LLOYD MORGAN
455. LION VISPY AND MRS.MINOO ENGINEER
456. เทพศรีหริศ
457. สมาคมส่งเสริมการเพาะพันธุ์และการกีฬาแข่งนก
458. สุจินต์-อนุรี หวั่งหลี
459. สุรจิตต์-สายจิตย์ หวั่งหลี
460. สุเทพ-อุณาภรณ์ หวั่งหลี
461. เพื่อน ๆ นักเรียนอังกฤษ
462. สุกิจ-สุภีร์ หวั่งหลี
463. ศุภชัย-อรุณี หวั่งหลี
464. สุพจน์-พวงทิพย์ หวั่งหลี
465. สุรพล-นงนุช หวั่งหลี
466. ประสิทธิ์-วรรณี ตัณฑเศรษฐี
467. ศรีสุภัค ปกมนตรี
468. สุปราณี หิมะทองคำ-ธนี พหลโยธิน
469. น.อ.ประกอบ-ชูศรี บุรพรัตน์
470. สมาคมผู้ปกครองและครู โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
471. โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
472. พงษ์ สารสิน
473. ธะนิต-ประไพ พิศาลบุตร
474. สายสุคนธ์ หวั่งหลี
475. มูลนิธิธารน้ำใจ
476. ต๊อกกวง จูเว็ลเลอส์
477. พล.ร.ต.สว่าง-อุทัย ขันธ์นะภา
478. น.พ.รสชจ-ผะลิต ทัศนาญชลี
479. พ.ต.ท.เชาวน์ ประสพสันต์ และภรรยา
480. เฉลียว-จำปา มหาคุณ
481. บ้านวีระ
482. สมาคมนักเรียนเก่าสหรัฐอเมริกา
483. MR. & MRS. TOMMY LEE

484. เฉลิมพร-กรกมล ไทยอยู่
485. บริษัท บี.แอ็ล.ฮั้ว จำกัด
486. สโมสรคอสโมโพลีตัน
487. ลิขิต-พรทิวา หงส์ลดารมภ์
488. ชาดา-ลิลลี่ เธียรประสิทธิ์
489. สโมสรสตรีไลอ้อนส์เจ้าพระยา
490. ไพบูลย์ จันทรมงคล
491. ศูนย์กลางรถยนต์มหานคร
492. สมาคมศิษย์เก่ากรุงเทพคริสเตียน
493. พล.ต.ท.กริช-คุณหญิงอุไรรัตน์ ปัจฉิมสวัสดิ์
494. บุษกร บุนนาค
495. KAMPSAK INTERNATIONAL A/S
496. COOPERS & LAYBRAND
497. บริษัท ไทยมัลลิเอเบิลไลออนแอนด์สตีล จำกัด
498. นโปเลียน
499. พล.ท.สม ขัดพันธุ์
500. พันธุ์ทิพย์ กาญจนดุลย์
501. บุญเสริม จุลวัลลิ
502. โนรี พันธัย และครอบครัว
503. เสรีวัฒน์
504. พล.ต.ต.ชัยณรงค์-จงกล สวัสดิกร
505. ดุสิต-อัญชนาภรณ์ ศิริวรรณ
506. แสงชัย-บุหงา งุ่ยอัครมหวงศ์
507. วารุณี-ชาญ กฤตวิทย์
508. วิจารณ์-เฉลิมขวัญ นิวาตวงศ์
509. คณะกรรมาธิการการเกษตร
510. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
511. โกวิท-อังกาบ บุญยัษฐิติ
512. พล.ต.อ.ชุมพล โลหะชาละ
513. รุจิ-อาภรณ์ รุจิรัตน์

จดหมายและโทรเลข

แสดงความเสียใจ

เรียน คุณโชคชัย-คุณศิริชัย และครอบครัว

ผมขอแสดงความเสียใจ และเศร้าสลดอย่างยิ่งในการสูญเสียครั้งนี้ แต่ผมเชื่อมั่นว่า ท่านได้เป็นบุคคลผู้มาดี อยู่ดี จึงต้องจากไปดีสู่สุคติภพอย่างแน่นอน

นับถือ

สมพร ปุณยคุปต์

6 พ.ย. 2522

ที่ 438/2522

6 พฤศจิกายน 2522

เรื่อง ขอเชิญไปร่วมการบำเพ็ญกุศลแก่ผู้วายชนม์

เรียน ท่านสมาชิก

ด้วยสมาคมฯ ได้รับข่าวอันน่าสลดใจว่านางบุญครอง บูลกุล มารดาของคุณศิริชัย บูลกุล ประธานกรรมการบริษัท โรงสีไฟจีนเสง จำกัด ได้ถึงแก่กรรมลงเมื่อคืนวันที่ 5 พฤศจิกายน 2522 เจ้าภาพได้ตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ ศาลาซุ่งกี่ วัดเทพศิรินทราวาส

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และใคร่ถือโอกาสเดียวกันเชิญชวนท่านสมาชิกและผู้สนิทชิดชอบกับครอบครัวผู้วายชนม์ไปร่วมในงานบำเพ็ญกุศลครั้งนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(เยาว์ สุทธินุ่น)

แทนเลขาธิการ

สมาคมการค้ามันสำปะหลังไทย

6 พฤศจิกายน 2522

คุณวันชัย ที่นับถือ

ได้ทราบข่าวมรณกรรมของคุณแม่ของคุณ ขอแสดงความเสียใจด้วยอย่างยิ่ง วันนี้ที่แจ้งกำหนดลดน้ำศพไปนั้น ผมต้องขอโทษอย่างมากเนื่องจากติดงานสมรส 2 รายในเวลาใกล้กัน เกรงจะไปไม่ทัน จึงถือโอกาสขอโทษมา ณ ที่นี้ด้วย

ด้วยความนับถือ

To Mrs. Niramol Suriyasat

I deeply pained to hear your mothers›s death.

I would like to express my deepest condolences and sympathy to you and your family

Toshiba Corporation

Junichi Hiyoshi
Director

8 พ.ย. 22

เหว่ง ที่รัก

ต้องขอโทษเป็นอย่างมากที่มิได้มีโอกาสไปคารวะคุณแม่ของลื้อ เพราะก็คงรู้อยู่แล้วว่า ติดงานประชุม Heritage แล้วต้องเลยมาภูเก็ตกับคณะ ททท.

อย่างไรก็ตาม ขอแสดงความเสียใจที่สูญเสียคุณแม่ไป และอั้วคงมีโอกาสไปเคารพศพของท่านเมื่อกลับไปกรุงเทพฯ แล้ว

My deepest sympathy and sincere condolences.

ตีระ สีบุญเรือง

ที่ 437/2522 6 พฤศจิกายน 2522

เรื่อง ขอแสดงความเสียใจเนื่องในการสูญเสียมารดา

เรียน คุณศิริชัย บูลกุล

ผมได้ทราบข่าวการสูญเสียมารดาของคุณด้วยความเสียใจยิ่ง แต่ต้องขออภัยที่ไม่สามารถมาเคารพศพผู้วายชนม์และแสดงความเสียใจต่อคุณด้วยตนเองได้ เนื่องจากอยู่ในระหว่างการไว้ทุกข์ให้มารดาของผมเอง ซึ่งได้ถึงแก่กรรมลงเมื่อเร็ว ๆ นี้

อย่างไรก็ดี โดยที่ผมทราบได้ดีถึงความรู้สึกและความอาลัยอันใหญ่หลวง ที่ทุกคนต้องมีเนื่องจากการสูญเสียผู้มีพระคุณเช่นมารดา เพราะตัวผมเองก็พึ่งจะผ่านเหตุการณ์นี้มา จึงขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งมายังคุณ ในนามคณะกรรมการและสมาชิกสมาคมฯ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(นายสุรพล อัศวศิริโยธิน)

นายกสมาคม

สมาคมการค้ามันสำปะหลังไทย

8 พฤศจิกายน 2522

เรียน คุณวันชัย ที่นับถือ

ผมได้รับทราบข่าวมรณกรรมโดยปัจจุบันทันด่วนของคุณแม่บุญครองด้วยความเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง ดังเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าคุณแม่บุญครองขณะมีชีวิตอยู่ได้บำเพ็ญการบุญกุศลและช่วยเหลือชุมชนโดยตลอดเวลา เป็นที่เคารพรักไม่แต่เฉพาะในครอบครัวบูลกุลเท่านั้น ท่านเป็นผู้ที่เมื่อผู้ใดได้พบประรู้จักกับท่านจะต้องรำลึกถึงด้วยความเคารพอย่างจริงใจ

ผมทราบถึงความเศร้าสลดเสียใจอย่างมิอาจจะกล่าวเป็นคำพูดอย่างไรถูกของทุกคนในตระกูลบูลกุล ในการจากไปของคุณแม่บุญครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวของคุณวันชัย สำหรับส่วนตัวผมเองที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวมาตั้งแต่สมัยอยู่ฮ่องกง และยังรำลึกถึงความเอื้อเฟื้อเป็นอย่างดีต่อผมอยู่เสมอ จึงขอถือโอกาสนี้แสดงความเศร้าสลดอย่างสุดซึ้งมายังคุณวันชัยและทุกคนในครอบครัวบูลกุล ต่อการศูนย์เสียคุณแม่อันเป็นที่รักของทุกคนไป

ขอได้รับความนับถืออย่างสูงจากผม

(เฉลิมชัย มโนเวชพันธ์)

ที่ ชพ. 20/2522-23

สโมสรไลออนส์ชุมพร

10 พฤศจิกายน 2522

เรื่อง ของแสดงความเสียใจ

เรียน ไลออน ร.ท.วันชัย บูลกุล

สโมสรไลออนส์ชุมพรได้รับทราบข่าวการมรณกรรมของ คุณแม่บุญครอง บูลกุล ด้วยความเศร้าโศรกเสียใจอย่างสุดซึ้ง และใคร่ขอแสดงความเสียใจต่อท่าน และครอบครัวมา ณ โอกาสนี้ และขอให้ดวงวิญญาณของ คุณแม่บุญครอง บูลกุล จงไปสู่สุคติภพ เทอญ

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ไลออน นพชัย สุวรรณัตน์)

ผู้ช่วยเลขาธิการสโมสรไลออนส์ชุมพร

(ทำการแทนเลขาธิการฯ)

NICHOLAS A.J. SPENCER

24 Soi 20 Sukhumvit Road Bangkok, Thailand
Tel : 3-912-693 (Home), 2-518-121 (Office)
Telex TH 2585 Bangkok
Cable Feddair Bangkok
P.O. Box 2381

Khun Korn & Khun Niramol Suriyasat
Toshiba Thailand Co. Ltd.
965 Siam Centre
BANGKOK

12th November 1979

Dear Khun Korn and Khun Niramol,

I am sorry I was not able to get to your cocktail party on Saturday. Ky left for Europe that evening and I took her out to Don Muang. I do hope the party was a success, and I congratulate you on your Tenth Anniversary.

May I also say how sorry I was to learn that the anniversay celebration was saddened by the passing away of Khun Niramol's mother and may I express my condolences.

Yours sincerely,

Nick Spencer

คำนับ ท่านผู้ว่า และคุณนาย

กระผมได้อ่านข่าวพบมาหลายวันแล้ว ถึงการมรณกรรมของ นางบุญครอง บูลกุล (จ.ม.) ตามข่าวที่ล้อมกรอบใน น.ส.พ.

หากเป็นคนเดียวกับคุณแม่ของท่านผู้ว่าที่บอกว่ากำลังป่วย กระผมขอแสดงความเสียใจด้วยอย่างสุดซึ้งที่สูญเสียมารดา

ด้วยความสำนึกในความสัมพันธ์ที่มีต่อท่านผู้ว่า กระผมจึงได้มีจดหมายมาสอบถามดูก่อน เพื่อให้แน่นอนใจ หากไม่ใช่ก็กราบขออภัยด้วย.

ขอแสดงความนับถือและคารวะ

(ไลออนส์เกรียงไกร ตังคโณบล)

9 พฤศจิกายน 2522

เรื่อง ขอแสดงความเสียใจ

เรียน ไลออน ร.ท.วันชัย บูลกุล

ด้วยได้ทราบข่าวอันน่าเศร้าสลดใจในการมรณะกรรมของคุณแม่บุญครอง บูลกุล กระผมและสมาชิกสโมสรไลออนส์จันทบุรี รวมทั้งสมาชิกสโมสรไลออนส์สตรีจันทบุรีทุกคน รู้สึกมีความเสียใจเป็นอย่างยิ่ง และขอแสดงความเห็นใจต่อท่านและครอบครัวมา ณ โอกาสนี้.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ไลออน มนัส จี๋เพชร)

นายกสโมสร

สโมสรในภาค 310 เอ ภูมิภาคที่ 2 ขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งต่อท่านผู้ว่าการภาค 310 ปี ที่ได้สูญเสียผู้บังเกิดเกล้า

พอ.ไพโรจน์

ขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งที่ท่านได้สูญเสียมารดาบังเกิดเกล้า

สมาชิกสโมสรไลออนส์ตรัง

สโมสรไลออนส์นครศรีธรรมราช ขอแสดงความเสียใจในการถึงแก่กรรมของคุณแม่

ไลออนส์ นพ.สุพาสน์ บุรพัฒน์

ขอให้ดวงวิญญาณของคุณแม่บุญครอง บูลกุล จงสู่สุคติ

ไลออนส์สันติ ถนัดสอนสาร

ขอแสดงความสลดใจในมรณกรรมของคุณแม่บุญครอง มาเป็นเจ้าภาพในวันที่ 9 ไม่ทัน

สโมสรไลออนส์ปัตตานี

ขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งในข่าวมรณกรรมของคุณแม่บุญครอง

สมศักดิ์ อดิเทพวรพันธ์ และภรรยา

สโมสรไลออนส์ภูเก็ต ขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งในมรณกรรมของคุณแม่บุญครอง บูลกุล มา ณ โอกาสนี้

ไลออนส์อาทร ต้องวัฒนา นายกสโมสร

จดหมายและโทรเลขแสดงความเสียใจ

WE ARE PERTURBED TO HEAR OF THE SAD NEWS THAT YOUR MOTHER HAD PASSED AWAY PLEASE ACCEPT OUR HEARTFELT SYMPATHY AND SINCERE CONDOLENCE HONGKONG RICE IMPORTERS AND EXPORTERS ASSOCIATION

WE WERE SORRY TO LEARN OF THE PASSING OF YOUR BELOVED MOTHER MRS BOON-KRONG BULAKUL STP WE WISH TO CONVEY OUR DEEPEST SYMPATHY AND CONDO-LENCES AT THIS TIME STP SINCRELY DAVID POULSEN AND TIMMY CHAN CITIBANK HK

PLEASE ACCEPT OUR DEEPEST SYMPATHY ON BEREAVEMENT OF YOUR MOTHER (STOP)

HANG SENG BANK

WE WISH TO EXPRESS OUR DEEPEST CONDOLENCES FOR THE PASSING AWAY OF YOUR MOTHER YESTERDAY

DAVID, LESLIE N LAURENT LAM
YUEN LOONG N CO

WORDS CANNOT DESCRIBE THE DEPTH OF OUR GRIEF ON RECEIPT OF SAD NEWS THAT YOUR NOBLE MOTHER PASSED AWAY ON 5TH. PLEASE ACCEPT OUR SINCEREST HEARTFELT CONDOLENCES.

MRS MA YING AND SONS

EXPRESSING OUR DEEP CONDOLENCE TO YOU AND YOUR FAMILY

MIMI AND SAM LEUNG

SINCERE REGRETS IN GRANDMOTHER'S DEATH.

BOB AND APIROM LEE

OUR DEEPEST SYMPATHY TO YOU AND THE BROTHERS AND SISTERS AT THE LOSS OF YOUR MOTHER OUR THOUGHTS ARE WITH YOU ALL AT THIS SAD MOMENT

PALMERS AND NEOVAKULS

WITH ALL OUR SYMPATHY IN THE LOSS OF GRANDMA WE ARE SHARING THE SORROW WITH YOU AND EVERYONE IN THE FAMILY

SURONG SURAVUT PAM

RITA AND I WERE SADDENED BY THE NEWS OF YOUR MOTHER'S PASSING AND WANT TO CONVEY TO YOU AND THE WHOLE FAMILY OUR SINCERE CONDOLENCES AND DEEPEST SYMPATHY

P C LEE WORLDSHIP

WE EXPRESS OUR DEEPEST CONDOLENCES ON THE PASSING AWAY OF MRS MA KWONG HUNG KUE

TAM KWONG MAY CHAN AND FAMILY

DEEPLY CONDOLENT THE DEATH OF MRS MA BOON KRONG FROM MR AND MRS CHAN CHUNG YAN AND MR AND MRS CHAN MOO CHOW AND STAFFS OF LARRY JEWELRY

DEEPEST SYMPATHY ON HEARING PASSING AWAY OF YOUR DEAR MOTHER PLEASE ACCEPT MY SINCEREST HEARTFELT CONDOLENCE

STELLA SENG

REGRET TO KNOW THE PASSING AWAY OF YOUR MOTHER PLEASE ACCEPT OUR HEARTY SYMPATHY AND CONDOLENCE

FROM LARRY BROTHERS AND SISTERS

DEEPLY SORRY TO LEARN THE PASSING AWAY OF YOUR MOTHER WITH SYMPATHY

KWONG SUN HONG - JAMES FOO

DEEPLY PAINED TO HEAR OF THE DEATH OF YOUR MOTHER. KINDLY ACCEPT MY DEEPEST CONDOLENCES AND SYMPATHY TO YOU AND YOUR FAMILY. SEKI, MANAGING DIRECTOR TOSHIBA CORPORATION, TOKYO.

DEEPLY PAINED TO HEAR OF THE DEATH OF YOUR MOTHER.

PLEASE ACCEPT MY DEEPEST CONDOLENCES AND SYMPATHY TO YOU AND YOUR FAMILY

TOKASHI HAYAO, MANAGING DIRECTOR TOSHIBA CORPORATION

CANNOT FIND A WORD TO EXPRESS

MY SINCERE CONDOLENCES TO YOU AT YOUR SORROWFUL OCURRENCE Z CALLING BACK MY MEMORIES OF MY FATHER'S CASE

(JUT ONE YEAR BEFORE) I SEND HEREWITH MY HEARTY SYMPATHY TO YOU

RGDS.

TOMITA.

I WAS DEEPLY GRIEVED TO HEAR OF THE DEATH OF YOUR MOTHER.

MAY I OFFER YOU AND YOUR FAMILY MY DEEPEST SYMPATHY SINCERE CONDOLE

KAZUO IWATA, PRESIDENT TOSHIBA CORPORATION, TOKYO.

OUR DEEPEST SYMPATHY AND CONDOLENCE ON THE DEMISE OF YOUR BELOVED MOTHER.

FROM: THE BOARD OF DIRECTORS, MANAGEMENT AND STAFF OF TOSHIBA (MALAYSIA) BERHAD

GREATLY SADDENED BY SUDDEN DEATH OF YOUR ESTEEMED MOTHER.I SHARE YOUR SORROW IN YOUR BEREAVEMENT

FROM MASAYA OKUMURA
INDUSTRIAL EQUIPMENT EXPORT DEPARTMENT, TOSHIBA CORPORATION.

WE WERE MOST DISTRESSED TO KNOW
THAT YOUR MOTHER HAD PASSED AWAY, AND WE WISH TO OFFER YOU OUR DEEPEST SYMPATHY IN THE LOSS OF YOUR BELOVED MOTHER Z

YOUR SINCERELY
H. YAMAKAWA
HOME APPLIANCE DIV

WE ARE SHOCKED AT HEARING SAD NEWS OF PASSING AWAY OF MRS NIRAMOL'S BELOVED MOTHER AND PLEASE ACCEPT OUR SINCERE CONDOLENCES

MICHIO NISHIYAMA AND TAIZO SATO FROM KOREA

WE WERE DEEPLY GRIEVED TO HEAR OF YOUR MOTHER'S DEATH. MAY WE TENDER OUR SINCEREST CONDOLENCES ON YOUR SAD BEREAVEMENT.

REGARDS

A.SATO G.M OF W/M N FAN DIV

DEEPLY PAINED TO HEAR OF YOUR MOTHER'S DEATH.

PLEASE KINDLY ACCEPT MY DEEPEST SYMPATHY AND SINCERE CODOLENCES TO YOU AND YOUR FAMILY.

S.MURAO, GENERAL MANAGER. INTERNATIONAL OPERATIONS - ELECTRONIC PRODUCTS

S.MURAO

DEEPLY PAINED TO HEAR OF THE DEATH OF YOUR MOTHER.

PLEASE ACCEPT OUR DEEPEST CONDOLENCES AND SYMPATHY TO YOU AND YOUR FAMILY.

TOSHIO TAKAKUWA. GENERAL MANAGER/TAKEMARO SUZUKI, SENIOR MANAGER AIR CONDITIONER AND COMPRESSOR DIV.

TOSHIBA CORPORATION, TOKYO

T.TAKAKUWA

WE MOST SINCERELY EXPRESS OUR PROFOUND SYMPATHY WITH YOUR SAD BEREAVEMENT AND PRAY FOR THE REPOSE OF THE SOUL OF THE DECEASED.

REGARDS
H.YOSHIDA GM OF LAMP DIV.
A.SOMEYA CE OF LAMP DIV.
TOSHIBA CORPORATION TOKYO
YOSHIDA/SOMEYA

I WAS DEEPLY GRIEVED TO HEAR OF THE DEATH OF YOUR MOTHER. I TENDER MY SINCEREST CONDOLENCES ON YOUR SAD BEREAVEME NT TAKATSUKA YOKOSUKA WORKS

TOSHIBA CORPORATION
TAKATSUKA

EXPRESS MY SINCERE CONDOLENCES ON YOUR SAD BEREAVEMENT

RGS

M.FUJINAMI TOSHIBA CORPORATION

I WAS DEEPLY GRIEVED TO HEAR THAT YOUR MOTHER PASSED AWAY MAY I OFFER YOUR FAMILY MY DEEPEST EET ATTE

CONDOLENCES.

TATSUNOSUKE KOSHIDA, GENERAL MANAGER REFRIGERATOR DIVISION

TOSHIBA CORPORATION, TOKYO.

I WAS SHOCKED TO HEAR OF YOUR MOTHER'S DEATH. I KNOW HOW SAD YOU ARE. PLS ACCEPT MY DEEPEST SYMPATHY. I HOPE YOU WILL RECOVER

FROM THE SARROW ASAP.

TOSHIBA NAGOYA H.YAMADA M.IKAMI

DEEPLY PAINED TO HEAR OF THE DEATH OF YOUR MOTHER.

PLEASE ACCEPT MY DEEPEST SYMPATHY AND CONDOLENCES TO YOU AND YOUR FAMILY.

HAJIME ICHINOSE, ASSISTANT TO VICE PRESIDENT TOSHIBA CORPORATION TOKYO, JAPAN.

I WAS GRIEVED VERY DEEP TO HEAR OF THE DEATH OF YOUR MOTHER PLEASE ACCEPT MY DEEPEST SYMPATHY AND CONDOLENCES TO YOU AND YOUR FAMILY.

AKIMITSU KATAGIRI, GENERAL MANAGER
TELEVISION RECEIVER AND VIDEO PRODUCTS DIVISION
TOSHIBA, TOKYO JAPAN

MAY EVERY CONSOLATION BE GIVEN YOU IN YOUR GREAT LOSS STP KINDLY ACCEPT MY DEEPEST SYMPATHY

YOURS SINCERELY

T. TSUKADA

C/O MAN ON TOSHIBA LTD HONGKONG

OUR DEEPEST SYMPATHY TO YOU AND YOUR FAMILY ON THE RECENT DEMISE OF YOUR BELOVED MOTHER Z

T YAJIMA TOSHIBA SALES N SERVICES SDNBHD M'SIA

SHOCKED TO LEARN OF YOUR MOTHERS DEATH I EXPRESS TO YOU MY HEARTFELT CONDOLENCES IN YOUR AFFLICATION.

FUJIWARA YORITO ABIKO GORGE

เรียน คุณวันชัย และคุณศิริชัย บูลกุล ที่รักและนับถือ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพคุณแม่บุญครอง ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ในวันเสาร์ที่ ๙ ก.พ. ศกนี้ ทางสมาชิกวงดุริยางค์ของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนได้มาแสดงความจำนงขอนำวงไปบรรเลงไว้อาลัยเพื่อเป็นเกียรติแก่ทางผู้วายชนม์ โดยทางวงดุริยางค์ได้คำนึงถึงความดีที่คุณวันชัยและคุณศิริชัยได้มีต่อโรงเรียน และต่อวงดุริยางค์ โดยการบริจาคทุนเพื่อพัฒนาวงดุริยางค์ ซึ่งขณะนี้ทางวงดุริยางค์ได้มีโอกาสปรับปรุงในเรื่องเครื่องมือ และสามารถฝึกสอนให้นักเรียนมากขึ้นกว่าเดิม เป็นการสอนทักษะทางดนตรีให้แก่เยาวชนและเป็นการสอนให้เด็กใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

ทางวงดุริยางค์จึงให้ผมเรียนให้คุณทั้งสองได้รับทราบ และถ้าท่านไม่ขัดข้อง ทางวงดุริยางค์ของกรุงเทพคริสเตียนจะได้ไปบรรเลงในงานพระราชทานเพลิงศพคุณแม่บุญครอง ในสถานที่และวันดังกล่าว

จึงขอเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถือ

นายสิงห์โต จ่างตระกูล
ผู้จัดการ

ภาคสาม

คำไว้อาลัย

คำไว้อาลัยจาก ไลออน

พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมพล ฑิฆัมพร

ด้วยความอาลัยอย่างสุดซึ้ง....

เฉลิมพล

คำไว้อาลัย
คุณนายบุญครอง บูลกุล

ร้อยโทวันชัย บูลกุล ขอให้ผมเขียนคำไว้อาลัยมารดาผู้ล่วงลับไปแล้ว ผมยินดีที่จะสนองความประสงค์ เพราะเคยรู้จักท่านมา คุณนายบุญครองเกิดที่ฮ่องกง ได้ศึกษาที่โรงเรียน Belilios high School ได้รับการศึกษาและอบรมมาเป็นอย่างดี เป็นคนมีความรู้กิจการทั่ว ๆ ไป เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ใจคอกว้างขวาง เคารพคนอื่น ชอบช่วยเหลือคนอื่น ตลอดถึงการทำบุญอยู่เนือง ๆ เป็นคนมีน้ำใจดี ลูกหลานและผู้อื่นจึงรักใคร่ ได้ทำการสมรสกับนายมา บูลกุล มีบุตรธิดารวม 8 คน ทุกคนรักน้ำใจของท่าน จึงปกครองลูกหลานได้เป็นอย่างดี เป็นคนมีความสามารถได้เป็นประธานกรรมการถึงแปดบริษัทในประเทศไทย ยังได้เป็นที่ปรึกษาบริษัทต่างประเทศอีกหลายบริษัท ได้รับแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมาคมสตรีกว๋องสิว ด้วยความดีที่รับใช้ประเทศชาติ ได้รับพระราชทานเครื่องอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทยเป็นเกียรติ

คุณนายบุญครอง บูลกุล ได้จากไปแล้ว ไม่มีผู้ใดสามารถจะเหนี่ยวรั้งไว้ได้ ฉะนั้น ในโอกาสที่จะทำศพของท่านครั้งนี้ ผมขอตั้งจิตอธิษฐานอุทิศส่วนกุศลจงดลบันดาลให้วิญญาณอันผ่องใสของคุณนายบุญครอง จงไปสู่สุคติวิสัยในสัมปรายภพนั้นเทอญ.

(พระยามานวราชเสวี)

บ้านปลอดภัย
ถนนสาธรใต้
กรุงเทพฯ

คำไว้อาลัย

คุณแม่บุญครอง บุญฤทธิ์ เป็นผู้มีจริยวัตร ที่น่าเคารพยิ่งเสมอมา. ท่านเป็นคนใจบุญ เชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา ช่วยเหลือวัดพระเชตุพนฯ ตลอดมา เป็นที่รักของญาติพี่น้องตลอดจนเพื่อนบ้าน ท่านก็ได้ให้ความอบอุ่นใจแก่ทุกคน และวัดวาอาราม สงเคราะห์เด็กยากจน เสมอมา.

ในชีวิตสมรส ก็เป็นภรรยาที่น่ายกย่อง ที่ได้ทำหน้าที่เป็นแม่ของครอบครัว ร่วมกับสามี เป็นประธานกรรมการบริษัทใหญ่ในประเทศ ๖ บริษัท และบริษัทนอกประเทศอีก ๒ บริษัท. ชีวิตของคุณแม่เป็นที่น่ายกย่องอีกชีวิตหนึ่ง. ยังมีคุณแม่บุญครองเป็นผู้นำ และก็ผ่านพ้นความทุกข์ยากมาได้.

คุณแม่มีบุตรธิดา ๖ คน ด้วยกัน มีความรักใคร่ปรองดองกัน. ยังมีหลานๆ ที่ท่านเป็นคนเลี้ยงดู และลูกๆ ก็รักท่านมาก. คุณแม่เป็นคนมีระเบียบ การแต่งกาย และมีฝีมือในการปรุงอาหาร ประกอบกับเป็นคนใจเย็น เป็นแบบอย่างแก่บุตรหลาน และครอบครัว.

สรุปแล้ว คุณแม่บุญครอง เป็นสตรีตัวอย่างคนหนึ่ง อันพึงจะเป็นแบบอย่างแก่คนทั้งหลาย ที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต และครอบครัว. ขอให้บุญกุศลจงประสบแก่ท่านตลอดไป.

(ลายมือชื่อ)
๑๖ ต.ค. ๒๖.

คำไว้อาลัย

เท่าที่ผมได้เคยรู้จักและทราบประวัติมา นับว่าคุณบุญครอง บูลกุลเป็นสุภาพสตรีที่เป็นตัวอย่างอันดีแก่สุภาพสตรีทั้งหลายได้คนหนึ่ง คุณบุญครอง บูลกุล เป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสในพุทธศาสนามาก นอกจากสวดมนต์ไหว้พระอันเป็นกิจวัตรประจำวันแล้ว ยังทำบุญและบริจาคทานอยู่เป็นเนืองนิจ ในวงการธุรกิจคุณบุญครอง บูลกุล ก็เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือกันทั่วไป การที่ท่านได้เป็นประธานกรรมการบริษัทต่าง ๆ ในประเทศไทยหลายบริษัท และเป็นกรรมการที่ปรึกษาบริษัทมาบูลกุล จำกัดในต่างประเทศ คือประเทศฮ่องกงและประเทศปานามา ย่อมเป็นข้อพิสูจน์ได้ดีในข้อนี้ นอกจากที่กล่าวมาแล้วคุณบุญครอง บูลกุล ยังเป็นแม่ที่ดีพร้อมของลูก ท่านมีบุตรธิดาถึงแปดคน แต่ละคนได้รับการเลี้ยงดูและอบรมจากท่านเป็นอย่างดี ท่านได้ให้การสนับสนุนในการศึกษาแก่บุตรธิดาทุกคน นอกจากจะศึกษาภายในประเทศแล้ว ยังได้ส่งไปศึกษาในต่างประเทศจนได้รับความสำเร็จได้ปริญญากลับมาทุกคน นับว่าท่านได้ทำหน้าที่ของท่านแล้วอย่างเต็มบริบูรณ์ ในฐานะที่เป็นแม่ที่ดียิ่งของลูก คุณงามความดีของท่านที่ได้กระทำมาแล้วตลอดชีวิต รวมทั้งกุศลผลบุญที่บรรดาบุตรธิดาและญาติมิตรได้ทำอุทิศให้ในครั้งนี้ ย่อมจะเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมให้วิญญาณของคุณบุญครอง บูลกุล ได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพสมดังเจตนาที่บุตรธิดาและญาติมิตรได้ตั้งจิตอุทิศให้นั้นจงทุกประการ

ประกอบ หุตะสิงห์

27 ธ.ค. 2522

คำไว้อาลัย

ท่านเป็นอีกผู้หนึ่งที่หาได้ยาก โดยการเป็นผู้ที่มีความสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งในทางกระแสโลกและกระแสธรรม ในทางโลกด้านส่วนตัว ก็ได้ทำหน้าที่ภริยาและมารดาที่ประเสริฐของบุตร สละทุกอย่างเพื่อความเจริญของบุตรธิดา ทุก ๆ คนสำเร็จการศึกษาขั้นปริญญาจากต่างประเทศ ส่วนในด้านธุรกิจ ก็ได้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริษัทธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศถึง 8 บริษัท และในต่างประเทศอีก 6 บริษัท ซึ่งในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้ประพฤติปฏิบัติทางธรรมมาโดยตลอดและสม่ำเสมอ อันเป็นเหตุปัจจัยให้การปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ที่สำคัญสำเร็จและก้าวหน้าได้เป็นอย่างดีเยี่ยม ไม่ว่าภารกิจนั้นจะมีมากน้อยเพียงใดก็ตาม จึงนับว่าท่านเป็นบุคคลที่หาได้ยากท่านหนึ่ง

คำไว้อาลัย
แด่
คุณบุญครอง บูลกุล

คุณศิริชัย บูลกุล ได้ขอให้เขียนคำไว้อาลัยแด่คุณบุญครอง บูลกุล มารดาผู้ล่วงลับไปแล้ว ข้าพเจ้าก็ยินดีและเต็มใจอย่างยิ่ง เพราะรู้จักคุ้นเคยกันมานาน

คุณบุญครอง บูลกุล เป็นคนมีระเบียบ จิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความคิดก้าวหน้า โดยสนับสนุนบุตรธิดาให้ได้รับการศึกษาจนถึงขั้นได้รับปริญญาจากสหรัฐอเมริกาทุกคน เป็นผู้เลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนา ทำบุญสุนทานอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีจิตกุศลบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือตามโรงพยาบาลและสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ เป็นเนืองนิจ

การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณบุญครอง บูลกุล ย่อมนำความเศร้าเสียใจมาสู่ครอบครัว ญาติมิตร และผู้เคยร่วมงานอย่างสุดซึ้ง คงเหลือแต่คุณงามความดี ซึ่งควรแก่การจดจำและระลึกถึงชั่วกาลนาน

ขออำนาจแห่งคุณงามความดีที่คุณบุญครอง บูลกุล ได้ประกอบไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ รวมทั้งผลานิสงส์ทักษิณานุปทานที่ครอบครัวและญาติมิตร ได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศ จงเป็นพลังปัจจัยส่งให้ดวงวิญญาณของคุณบุญครอง บูลกุล ได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ และคุ้มครองให้ครอบครัวได้มีความสุขความเจริญก้าวหน้า เพื่อสืบตระกูล "บูลกุล" ให้รุ่งเรืองตลอดไป

พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์

(เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์)
นายกรัฐมนตรี

คำไว้อาลัย

คุณบุญครอง บูลกุล เป็นภรรยาและมารดาที่ประเสริฐยิ่ง โดยที่เลี้ยงและอบรมสั่งสอนให้ลูกทุก ๆ คน รวม ๘ คน รู้จักระเบียบวินัย ให้มีศีลธรรมและคุณธรรมประจำชีวิต ได้ติดตามดูแลความเป็นอยู่ของลูกตั้งแต่เล็กจนโต ดังจะเห็นได้จากความเจริญและความสำเร็จในชีวิตของลูกทุก ๆ คน

ถึงแม้ว่า อายุจะมากแล้วก็ยังติดตามกิจการต่าง ๆ ที่บุตรทั้งหลายประกอบธุรกิจอยู่ จึงได้รับเป็นประธานของกรรมการหลายแห่งด้วยกัน อนึ่ง คุณบุญครอง บูลกุล เป็นผู้ที่มีจิตเมตตากรุณา จะเห็นได้จากการกุศล ก็มีส่วนร่วมบริจาคเป็นเนืองนิจตลอดมา

ขอให้ผลบุญกุศลที่คุณบุญครองได้ประกอบมา นำคุณบุญครองไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ.

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติและมีความยินดีที่ลูกหลานของตระกูล บูลกุล โดยเฉพาะ ร.ท.วันชัย บูลกุล ได้ขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยสำหรับ นางบุญครอง บูลกุล เนื่องในพิธีฌาปนกิจ

เมื่อพูดถึง นางบุญครอง ก็อดที่จะระลึกถึงสามีของเธอ คือนายมา บูลกุล ไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าจำได้ดีว่าเธอทั้งสองเป็นครอบครัวตัวอย่าง และโดยเฉพาะในสมัยที่ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการ (ปัจจุบันกระทรวงพาณิชย์) ในรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ข้าพเจ้าได้รับความร่วมมือ และคำแนะนำในด้านธุรกิจการค้าจากทั้งสองท่านอย่างดีเป็นนิจสิน ซึ่งเป็นประโยชน์แก่การตัดสินใจของข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก

ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาและจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่อง แต่ในด้านธุรกิจเราอาจกล่าวได้ว่า เรามีโชคดีมากพอสมควร เพราะนอกจากเราจะสามารถผลิตพืชผลต่าง ๆ จนมีประมาณเพียงพอที่จะส่งออกไปจำหน่ายในต่างประเทศแล้ว เรายังมีนักธุรกิจที่เป็นสุภาพสตรีที่เข้มแข็งและสามารถไม่แพ้สุภาพบุรุษเป็นจำนวนไม่น้อย

นางบุญครอง เป็นสุภาพสตรีประเภทดังกล่าวนี้ซึ่งอยู่ในอันดับหนึ่ง เพราะเธอเป็นประธานกรรมการของบริษัทต่าง ๆ ในเครือซึ่งมีธุรกิจที่ใหญ่และกว้างขวาง เช่น บริษัทมาและบุญครอง จำกัด บริษัทมาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด เป็นต้น รวมถึงเกือบสิบบริษัท นอกจากนั้นยังเป็นประธานบริษัทการค้าในฮ่องกงอีกสามบริษัท และในประเทศปานามาอีกสามบริษัท และตั้งแต่ พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา เธอได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาของสมาคมกว๋องสิวอีกด้วย

สิ่งที่น่ายกย่องสำหรับการที่ นางบุญครอง บูลกุล อีกประการหนึ่งก็คือ ทั้ง ๆ ที่เธอมีหน้าที่การงานมากมาย แต่เธอก็ปฏิบัติหน้าที่เป็นมารดาที่ดีของบุตรหลาน โดยไม่บกพร่องแม้แต่น้อย เธอเกื้อกูลให้บุตรหลานทุกคนได้เล่าเรียนเป็นอย่างดีจนสามารถได้รับปริญญาจากประเทศสหรัฐอเมริกาทุกคน และในเวลาเดียวกันก็เป็นพุทธมามกะที่น่านับถือ ในฐานะที่เป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เธอสวดมนต์ไหว้พระแต่เช้าตรู่ทุกวัน และทำบุญสุนทานเป็นนิจสิน

ฉะนั้นเราอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า นางบุญครอง ได้มีชีวิตที่สมบูรณ์ทุกประการ และข้าพเจ้าก็เชื่อมั่นว่าโดยที่เธอได้ประกอบกุศลกรรมไว้เป็นนานาประการ วิญญาณของท่านคงจะสถิตย์สถาพรอยู่ในสรวงสวรรค์เป็นการแน่นอนโดยมิต้องสงสัย

(สุนทร หงส์ลดารมภ์)

คำไว้อาลัย

นายศิริชัย บูลกุล สมาชิกวุฒิสภา ในฐานะตัวแทนของครอบครัวบูลกุล ได้ไปพบข้าพเจ้า และแจ้งความประสงค์ว่า จะขอพระราชทานเพลิงศพนางบุญครอง บูลกุล ผู้เป็นมารดา ใคร่ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้วายชนม์ ข้าพเจ้ายินดีและรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้มีโอกาสกล่าวถึงท่านผู้นี้ ในวาระสุดท้ายนี้

แม้ว่าข้าพเจ้ามิได้สนิทสนมกับนางบุญครอง บูลกุล เป็นการส่วนตัวมาก่อนก็ตาม แต่ข้าพเจ้าก็เคยได้ยินชื่อเสียงและกิตติศัพท์อยู่เป็นนิจถึงความเป็นผู้มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตาช่วยเหลือแก่ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก หรือมีความเดือดร้อน และได้ปฏิบัติมาอย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา นางบุญครอง บูลกุล เป็นผู้ที่ชอบทำบุญอยู่เป็นประจำ ข้าพเจ้าทราบว่าเงินทุกบาททุกสตางค์ที่ลูก ๆ ทั้ง 8 คน มอบให้ในวันเกิดของแต่ละปี นั้น นางบุญครองฯ จะนำไปบริจาดให้กับสภากาชาดไทย มูลนิธิสายใจไทย โรงพยาบาล และสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ จนหมดสิ้น ระหว่างที่ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ท่านผู้นี้ได้บริจาคเงินส่วนตัวเพื่อช่วยราชการให้แก่ตำรวจตระเวนชายแดน มูลนิธิอาสารักษาดินแดน ด้วยความเป็นผู้ได้บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สาธารณชนและราชการดังกล่าว นางบุญครองฯ จึงได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย ซึ่งข้าพเจ้าได้อัญเชิญมามอบให้เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2522 อันเป็นวันสถาปนากระทรวงมหาดไทย นับเป็นเกียรติอันสูงยิ่งกับผู้ที่ได้รับพระราชทานและวงศ์ตระกูล

นางบุญครองเป็น "แม่" ตัวอย่างที่ให้ความรักและสนับสนุนลูก ๆ ทั้ง 8 คน ให้ได้รับความอบอุ่นและได้รับการศึกษาอย่างดีทุกคน และลูก ๆ ทุกคนก็เป็นอภิชาติบุตร ที่ช่วยกันบำรุงวงศ์ตระกูลให้รุ่งเรืองโดยลำดับ

ด้วยผลานิสงส์ผลบุญ ซึ่งนางบุญครอง บูลกุล ได้ประกอบมาตลอดชั่วชีวิต ข้าพเจ้าจึงขอให้ดวงวิญญาณของนางบุญครอง บุญกูล จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

พลเอก [signature]

(เล็ก แนวมาลี)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

นับแต่ข้าพเจ้าจำความได้กว่าห้าสิบปีแล้ว ก็ได้ยินชื่อของคุณมา บูลกุล ว่าเป็นผู้นำในวงการค้าของเมืองไทยคนหนึ่ง โดยมิได้เคยรู้จักตัวหรือรู้จักกับบุคคลอื่นใดในครอบครัวนี้เลย จนกระทั่งได้พบกับคุณนิรมลฯ คุณโชคชัยฯ และคุณศิริชัยฯ โดยที่ท่านเหล่านี้ต่างได้เข้ามาเกี่ยวข้องในวงการลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมซึ่งข้าพเจ้ามีหน้าที่โดยตรงควบคุมดูแลอยู่ และจากการประกอบกิจการที่ได้รับการส่งเสริมมานานปีของบุคคลทั้งสามนี้ ทำให้ข้าพเจ้าได้รู้จักอุปนิสัยใจคอของบุคคลในครอบครัวนี้ดีว่าเป็นผู้ที่มีความจริงจัง มีความซื่อตรงต่องาน มีความหวังดีต่อบ้านเมือง มิใช่มุ่งหน้ากระทำการเพียงเฉพาะเพื่อประโยชน์ส่วนตนทางด้านการเงินแต่สถานเดียวหรือเอารัดเอาเปรียบสังคม ทั้งยังเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มในทางสร้างสรรอีกด้วย คุณสมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งที่หามิได้ง่ายนักในบรรดาลูกหลานของผู้ที่มีฐานะขั้นเศรษฐีโดยทั่วไป อุปนิสัยและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องอยู่ในทำนองคลองธรรมของบรรดาลูก ๆ ย่อมเป็นผลจากการสั่งสอนอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาเป็นสำคัญ จึงถือได้ว่าคุณบุญครอง บูลกุล เป็นผู้หนึ่งที่ได้กระทำหน้าที่มารดาที่ดีที่ประสบผลสำเร็จโดยสมบูรณ์ในการถ่ายทอดคุณสมบัติอันหาค่ามิได้แก่บุตรธิดา นอกจากนี้ยังได้ทราบว่าคุณบุญครองได้ร่วมกับคุณมา บูลกุล บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ อยู่เป็นนิจจนเป็นที่ประจักษ์และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นเกียรติแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ด้วยเหตุที่คุณบุญครองฯ เป็นผู้ที่ได้ประกอบแต่คุณงามความดีมาโดยตลอดชีวิต การจากไปของคุณบุญครองฯ ซึ่งถึงแม้จะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ตามวัฏสงสาร จึงเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่สำหรับลูกหลานและบรรดาผู้ใกล้ชิดมิตรสหายทั้งปวง

เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่คุณบุญครอง บูลกุล ข้าพเจ้าขอแสดงความอาลัยด้วยความจริงใจไว้ ณ ที่นี้ ขอให้กุศลบุญแห่งกรรมดีทั้งหลายที่คุณบุญครองฯ ได้บำเพ็ญมาโดยตลอด จงยังผลให้วิญญาณคุณบุญครองฯ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพชั่วนิรันดร์

(ลงชื่อ) **สมพร บุณยคุปต์**

เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม

ไว้อาลัย
แด่
คุณแม่บุญครอง บูลกุล

การมรณะกรรมของคุณแม่บุญครอง บูลกุล ได้นำความเศร้าโศกเสียใจมาสู่ครอบครัวและญาติมิตร ของท่านเป็นอย่างมาก รวมทั้งตัวผมเองซึ่งเป็นเพื่อนกับบุตรของท่านอยู่หลายคนด้วย

เมื่อมีชีวิตอยู่ คุณแม่บุญครอง บูลกุล ได้บำเพ็ญชีวิตอยู่อย่างน่าสรรเสริญ กล่าวคือเป็นผู้ที่เพรียบพร้อมและอุดมด้วยพรหมวิหาร มีความเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ให้การทนุบำรุงแก่การพระศาสนาและสาธารณประโยชน์อยู่เสมอมา ตลอดจนเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ครอบครัว ทั้งเป็นผู้ที่มีความอุตสาหะ วิริยะ และสติปัญญาในการประกอบภารกิจต่าง ๆ อย่างน่าสรรเสริญอีกด้วย

ถึงแม้จะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ทุกชีวิตที่เกิดมาย่อมต้องล่วงลับไปตามกาลดังพุทธภาษิตที่ว่า "กมฺมุนา วตตีโลโก" ก็ตาม แต่การจากไปของผู้เป็นที่รักและเคารพ ก็ย่อมนำมาซึ่งความเศร้าโศกของบุตรหลานและญาติมิตร ยิ่งผู้ที่จากไปนั้นเป็นผู้ที่อุดมด้วยคุณธรรมทุกประการเช่นคุณแม่บุญครอง บูลกุล เช่นนี้ ผู้อยู่หลังก็ย่อมมีความเศร้าโศกเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณนี้เป็นธรรมดา

ขอให้ผลานิสงส์ที่คุณแม่บุญครอง บูลกุล ได้บำเพ็ญไว้ดีแล้ว ตลอดจนบุญที่บุตรหลานและญาติมิตรได้ร่วมกันบำเพ็ญ จงเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมให้คุณแม่บุญครอง บูลกุล จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพทุกประการ

(นายแพทย์บุญสม มาร์ติน)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

ผู้ควรแก่การไว้อาลัย

ณ ภพนี้ ทุกวันนี้มีผู้เกิดมาและมีผู้จากไปเป็นประจำธรรมดา บางคนเมื่อจากไปแล้วก็ผ่านไปเลย ไม่เหลือไว้แม้กระทั่งความทรงจำรำลึกใด ๆ บางคนฝากผลงาน "ประดับไว้ในโลกา" และยังความหวลหาอาลัยไว้แก่ผู้อยู่หลังมิรู้ลืม เป็นเกียรติประวัติของวงศ์ตระกูล เป็นความภาคภูมิใจของบุตรหลานและเป็นแบบอย่างแก่คนรุ่นหลังต่อไป

เมื่อร้อยโทวันชัย บูลกุล นายกสมาคมไทยอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และผู้จัดการโรงแรมมโนห์รา จะพิมพ์หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณบุญครอง บูลกุล มารดา ซึ่งถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2522 ขอให้ผมเขียนคำไว้อาลัย ผมยินดีสนองความประสงค์ด้วยความเต็มใจ เพราะประการแรกผมเห็นว่าคุณบุญครองเป็นผู้ควรแก่การไว้อาลัย ประการที่สองเพราะผมได้คุ้นเคยกับร้อยโทวันชัย บูลกุล มานาน โดยเฉพาะในวงการธุรกิจโรงแรม ได้รู้จักอุปนิสัยใจคอที่สุภาพอ่อนโยน โอบอ้อมอารี ได้เห็นการทำงานทั้งในทางธุรกิจและในการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในสังคม ซึ่งได้ประสบความสำเร็จและได้รับความเชื่อถือยกย่องเป็นอย่างมาก คุณลักษณะเหล่านี้เชื่อได้ว่า ร้อยโทวันชัย ต้องได้รับการปลูกฝังและได้รับแบบอย่างที่ดีจากคุณแม่เป็นอันมาก

คุณบุญครอง เป็นสุภาพสตรีนักธุรกิจและการค้าผู้มีความสามารถอย่างหาได้ยากยิ่ง ได้เป็นประธานกรรมการบริษัทใหญ่ ๆ ถึง 14 บริษัทใน 3 ประเทศ กับเป็นกรรมการที่ปรึกษาอีกหนึ่งบริษัท ซึ่งแต่ละบริษัทก็มีประเภทกิจการและลักษณะการดำเนินงานแตกต่างกัน อันเป็นการชี้ชัดว่าผู้เป็นประธานกรรมการย่อมต้องมีความรู้กว้างขวาง มีระเบียบแบบแผน มีความสามารถฉลาดรอบคอบและฉับไวต่อความเคลื่อนไหวในเหตุการณ์ต่าง ๆ และที่แน่ชัดคือจะต้องเป็นผู้ที่มีความปรารถนาอันแน่วแน่ที่จะสร้างความเจริญรุ่งเรืองในทางธุรกิจ และสามารถตัดสินตกลงใจได้ถูกต้องและเหมาะสม กิจการของบริษัทจึงได้เจริญก้าวหน้าเป็นปึกแผ่นมั่นคงเช่นนี้

ในฐานะของความเป็นแม่นั้นเล่า คุณบุญครอง มีบุตรธิดา 8 คน ทุกคนศึกษาได้รับปริญญาจากสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ง่ายนัก และผมเห็นว่าคุณบุญครอง ควรได้รับการสรรเสริญมากในเรื่องนี้ เพราะการที่บุตรธิดาจะเจริญรุ่งเรืองได้นั้น นอกจากจะได้รับโดยสายเลือดแล้ว ผู้ที่เป็นมารดายังจะต้องดูแลเอาใจใส่ประคับประคอง ส่งเสริมสนับสนุนให้บุตรธิดามีกำลังกาย กำลังใจ และกำลังความคิดในแนวทางที่ดีงามถูกต้องอีกด้วย ทุกคนจึงได้ศึกษาตลอดรอดฝั่งถึงระดับอุดมศึกษา นับว่าคุณบุญครองเป็นผู้สร้างบุคคลากรที่มีคุณค่าไว้ให้แก่สังคมอีกทางหนึ่งด้วย

ในฐานะที่เป็นบุคคลซึ่งอยู่ในสังคมของประเทศชาติ คุณบุญครอง ได้ประพฤติปฏิบัติอย่างผู้มีประโยชน์ เช่นเป็นที่ปรึกษาของสมาคมสตรีกว๋องสิว ตั้งแต่ปี 2512 และเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2521 ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย (จ.ม.) ซึ่งผู้ที่มิได้รับราชการแต่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นนี้ ย่อมจะต้องเป็นผู้ที่กระทำคุณงามความดีมีประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนปรากฏเด่นชัดเป็นพิเศษจริง ๆ

คนบางคนสวดมนต์เมื่อมีความทุกข์หรือเมื่อมีความต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใด บริจาคทานหรือบริจาคทรัพย์สินเพื่อชื่อเสียงหรือด้วยความปรารถนาอื่นที่ซ่อนเร้นอยู่ มิใช่จากศรัทธาปสาท แต่สำหรับคุณบุญครอง ผมได้ทราบว่าท่านสวดมนต์ไหว้พระเป็นกิจวัตรประจำวัน บริจาคทรัพย์ให้โรงพยาบาลและสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ เป็นอันมากด้วยจิตศรัทธาของท่านเอง

ณ ภพนี้ ชีวิตนี้ คุณบุญครอง ได้บำเพ็ญภารกิจหน้าที่ในฐานะต่าง ๆ อย่างสัมฤทธิ์ผลยากที่คนทั่วไปนักจักทำได้ เป็นบุคคลที่มีค่ายิ่งในหลายวงการ เมื่อจากไป จึงสมควรแก่การรำลึกถึงและอาลัย

ขอกุศลบุญราศีที่คุณบุญครอง บำเพ็ญไว้ ตลอดจนกุศลผลบุญที่บุตรธิดาและญาติมิตรอุทิศให้ จงดลบันดาลให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ผ่องใสของคุณบุญครองสู่สุคติวิสัย ณ ทิพยสถานในสัมปรายภพเทอญ

พลโท

(เฉลิมชัย จารุวัสตร์)

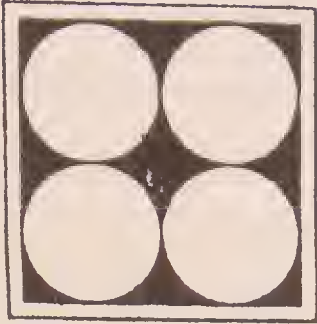
คำไว้อาลัย

คุณบุญครอง บูลกุล เป็นนักธุรกิจที่มีชื่อเสียงและเกียรติประวัติการทำงานในกิจการด้านต่าง ๆ อยู่เป็นอันมาก ซึ่งนับว่าเป็นสุภาพสตรีไทยตัวอย่างผู้มีความสามารถด้านบริหารสูงสุดผู้หนึ่ง ตลอดชีวิตจวบจนวัยชราของคุณบุญครอง ปรากฏว่าเป็นผู้ที่ประกอบแต่คุณงามความดีทำประโยชน์เอนกประการให้แก่ประเทศชาติ และบำเพ็ญตนเป็นที่รักใคร่นับถือของผู้ร่วมงานและเพื่อนฝูง รวมทั้งมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลทั่วไป สำหรับในด้านครอบครัวนั้น คุณบุญครอง เปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรของบรรดาบุตรหลาน ญาติมิตร ให้ความรักความอบอุ่นและให้การศึกษาอย่างทั่วถึง คุณบุญครองจึงจากไปท่ามกลางความอาลัยรักอย่างสุดซึ้งของผู้ที่อยู่ข้างหลัง

ขอให้กุศลผลบุญและคุณงามความดีที่คุณบุญครอง บูลกุล ได้สร้างสมไว้ จงเป็นพลังปัจจัยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณบุญครอง ไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

(นายอบ วสุรัตน์)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์

พรรคเสรีธรรม

๒๔๕/๒ ซอยโรจนา สุขุมวิท ๒๑ โทร. ๓๙๑-๒๓๕๐

12 ธันวาคม 2522

คุณวันชัยที่รัก

ผมและภรรยาขอแสดงความเสียใจมายังครอบครัว "บูลกุล" ทุกท่านที่ได้สูญเสียคุณแม่ที่รักและบูชาไป อย่างไรก็ตามผมเชื่อว่าท่านได้จากไปด้วยความสงบสุข ภาคภูมิใจและไม่มีห่วงอันใด เพราะท่านได้ประสพความสำเร็จและทำหน้าที่ของท่านอย่างสมบูรณ์แบบมาโดยตลอด ทั้งในด้านของครอบครัวท่านเป็นแม่ที่ให้ความรัก เมตตา ปรานี ความเอาใจใส่และอบรมลูกหลานทุกคน ซึ่งเป็นผลให้ลูก ๆ ทุกคนได้ประสพความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงานอย่างสูงส่ง ในด้านของสังคมท่านได้มีเมตตากุศลจิตต่อบุคคลทั่วไป ช่วยเหลือสนับสนุนในสิ่งที่ถูกต้อง ร่วมบริจาคทรัพย์เพื่อสาธารณประโยชน์ และการกุศลเสมอมา จนได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้เป็นเกียรติ

ด้วยบุญกุศลและคุณงามความดีที่ท่านได้สร้างไว้ ผมจึงเชื่อมั่นว่าดวงวิญญาณของท่านจะต้องได้เสวยสุขในสัมปรายภพอย่างแน่นอน

ขอแสดงความนับถือ

(บุญยิ่ง นันทาภิวัฒน์)

ไว้อาลัย
คุณแม่บุญครอง บูลกุล

คุณแม่บุญครอง เป็นผู้ที่ผมรู้จักและเคารพนับถือ เพราะบุตรของท่าน คือ ร.ท.วันชัย บูลกุล สนิทสนมกับผมมาก ผมจึงได้มีโอกาสทราบถึงบุคลิกภาพของคุณแม่เป็นอันดี

คุณแม่บุญครองเป็นผู้ที่มีระเบียบ ซื่อตรง นิยมการตรงต่อเวลา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตา กรุณา และเป็นผู้ไม่ถือตัว เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแน่วแน่ มีการสวดมนต์ภาวนาศีลสมาธิ บูชาพระเป็นกิจวัตรประจำวัน นอกจากนี้ยังบำเพ็ญพิธีกุศลระลึกถึงบรรพบุรุษและภาวนาศีล เป็นพิเศษในวันคล้ายวันถึงแก่กรรมของบรรพบุรุษด้วย

ในด้านความรักความเมตตาที่มีต่อบุตรธิดานั้น เป็นที่ประทับใจของบรรดาบุตรธิดาของท่านอย่างลึกซึ้งว่าท่านยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อความเจริญก้าวหน้าของบุตรธิดา อาทิ สนับสนุนในด้านการศึกษา ด้วยทุนทรัพย์จนได้รับปริญญาจากสหรัฐอเมริกาทุกคน

ในด้านเกียรติประวัติ คุณแม่บุญครองได้รับตำแหน่งหน้าที่เป็นประธานกรรมการและกรรมการที่ปรึกษาของบริษัททั้งในประเทศไทยและต่างประเทศหลายแห่ง กับได้บำเพ็ญกรณียกิจอื่น ๆ อาทิ บริจาคเงินสาธารณกุศลเป็นอันมาก คุณความดีและเกียรติคุณต่าง ๆ นี้ท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทยด้วย

เมื่อคุณแม่บุญครองถึงแก่กรรมลง จึงเป็นที่เสียใจอาลัยรักของบุตรธิดาและญาติมิตรทั่วกัน ด้วยความรำลึกถึงในคุณธรรมความดีของท่านอย่างจริงใจ และจากอานิสงค์แห่งการประกอบคุณธรรมความดีของคุณแม่ในภพนี้ ขอให้วิญญาณของคุณแม่บุญครองจงไปสู่ที่สัมปรายภพอันประเสริฐเถิด

(นายประสิทธิ์ ณรงค์เดช)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

คำไว้อาลัย

การถึงแก่กรรมของ คุณบุญครอง บูลกุล ทำให้สังคมขาดบุคคลที่ทำประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจทำรายได้ให้ชาติบ้านเมืองผู้หนึ่ง ในทางส่วนตัว ข้าพเจ้ารู้จักคุ้นเคยกันกับลูก ๆ ของคุณบุญครอง บูลกุล ได้เห็นบุคคลในครอบครัวนี้ยึดมั่นในคุณธรรมที่คุณแม่ได้อบรมให้รู้จักบุญคุณช่วยเหลือสังคมและคนยากจน มั่นคงในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดำรงตนในสัมมาอาชีวะและช่วยเหลือส่วนรวม

เมื่อวันอาทิตย์ที่ 25 พฤศจิกายน 2522 ข้าพเจ้าได้พาบุตรและธิดาของคุณบุญครอง บูลกุล ทั้ง 8 คน เข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ เพื่อทูลเกล้าฯถวายเงินสร้างศาลาโรงทานเลี้ยงเด็กที่วัดโพธิสมพร อำเภอกุดบาด จังหวัดขอนแก่น จำนวน 500,000.- บาท (ห้าแสนบาทถ้วน) เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ คุณบุญครอง บูลกุล นับว่าเป็นมหากุศลครั้งสุดท้าย อีกทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระมหากรุณาธิคุณรับสั่งว่า จะทรงตรวจน้ำแผ่ส่วนบุญกุศลให้แก่ คุณบุญครอง บูลกุล ผู้ล่วงลับไปแล้วตามเจตนารมย์ของผู้บริจาค นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่ครอบครัวนี้เป็นอย่างยิ่ง การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของ คุณบุญครอง บูลกุล จึงนับเป็นการสูญเสียบุคคลที่ช่วยเหลือประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติไปอีกคนหนึ่งอย่างน่าเสียดาย แต่การเหนี่ยวรั้งหรือผัดผ่อนต่ออำนาจความตายนั้นเป็นของทำไม่ได้ ย่อมต้องเป็นไปตามกฎแห่งวัฏจักร์ อันเป็นสามัญลักษณะที่จะเกิดแก่บุคคลทุกรูปนาม ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เมื่อถึงวาระกำหนดของแต่ละคนที่จะวนเวียนมาถึงเข้าไม่วันใดก็วันหนึ่ง แต่การเกิดมาเพื่อทำความดีนั้นเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจ เพราะเมื่อยังมีชีวิตอยู่ คุณบุญครอง บูลกุล เคยประกอบแต่คุณงามความดี มีน้ำใจโอบอ้อมอารีแก่คนยากจน ช่วยเหลือประโยชน์ให้แก่สังคมด้วยดำรงตนในการดำเนินธุรกิจที่ทำรายได้ให้บ้านเมืองอยู่มาก และผลประโยชน์ที่ได้มาก็ช่วยเหลือสังคมส่วนรวม การจากไปอย่างไม่มีวันกลับจึงยังความอาลัยรักใคร่แก่บุคคลที่รู้จักและลูกหลาน คงเหลือทิ้งไว้แต่คุณความดีที่เคยทำ เป็นอนุสรณ์เครื่องระลึกถึงแก่คนอยู่ข้างหลังตลอดไปเท่านั้น

ขออำนาจกุศลกรรมความดีงามที่ คุณบุญครอง บูลกุล ได้เคยทำไว้ระหว่างมีชีวิตกับที่ได้รับอุทิศจากบรรดาญาติมิตรและท่านที่เคารพนับถือร่วมกันบำเพ็ญส่งไปให้ในภายหลัง จงรวมกันเป็นพลังอำนวยผลดลบันดาลให้วิญญาณของ คุณบุญครอง บูลกุล ล่องลอยสู่สุคติในสัมปรายภพยับยั้งเสวยสุขอยู่ในภพนั้น ๆ ตลอดกาลเป็นนิรันดรเทอญฯ

พลตำรวจเอก

(ชุมพล โลหะชาละ)
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย

คุณแม่บุญครอง

คุณแม่บุญครองเกิดเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2449 ที่ประเทศฮ่องกง เป็นธิดาของนายค้อง ถ้องจั้ง และนางเลียงซ่นจั้น มีพี่น้องทั้งหมด 8 คน เมื่อเยาว์วัยได้เข้าศึกษาที่โรงเรียน Belilios High School จนจบการศึกษา และเมื่อถึงวัยครองเรือน ได้สมรสกับนายมา บูลกุล เมื่อปี 2466 มีบุตรธิดารวม 8 คน คือ

นางมาลี เลียงชัยกุล	สมรสกับ	นายวิชัย เลียงชัยกุล
นายศุภชัย บูลกุล	สมรสกับ	นางปทุม เนียวกุล
นางจันทรา ลิมปิวิวัฒน์กุล	สมรสกับ	นายธนศักดิ์ ลิมปิวิวัฒน์กุล
นางลาวัณย์ ชอย	สมรสกับ	นายดันแคน ชอย
นางนิรมล สุริยสัตย์	สมรสกับ	นายกร สุริยสัตย์
ร.ท.วันชัย บูลกุล	สมรสกับ	นางพรรณงาม เนียวกุล
นายโชคชัย บูลกุล	สมรสกับ	นางสุจริต ชมธวัช
นายศิริชัย บูลกุล	สมรสกับ	นางศันสนีย์ ฉิ่น

คุณแม่บุญครองได้รับการอบรมมาอย่างดีจากครอบครัวที่มีฐานะและตระกูล จึงมีความเป็นผู้มีความเมตตา กรุณา และมีจิตใจเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แก่ผู้ที่มาคบหาสมาคม และโดยเหตุที่เป็นผู้มีจิตใจสูง จึงเป็นที่เคารพยำเกรงแก่คนชั้นผู้น้อย เพราะคุณแม่บุญครองไม่ถือตัว วางตัวให้อยู่ในระเบียบแน่วแน่ และซื่อตรงต่อเวลา ประการหนึ่งคุณแม่บุญครองเป็นผู้กตัญญู และรู้บุญคุณคน ใครทำดีให้ไม่เคยลืม และพยายามทดแทนไม่มีขาด

พระที่คุณแม่บุญครองเคารพนับถือกราบไหว้ไม่มีวันสิ้นสุด คือ พระพุทธศาสนา คุณแม่บุญครองจะปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน คือ สวดมนต์อยู่ห้องพระเวลา 04.00 น. ของทุกวัน ในวันแรม1 ค่ำ และ 15 ค่ำ จะบำเพ็ญทานเป็นพิเศษ ส่วนพระประจำใจของคุณแม่อีกส่วนหนึ่งคือ บรรพบุรุษ คุณแม่บุญครองจะเคารพกราบไหว้บรรพบุรุษทุก ๆ คืน และในวันพิธีตรุษสารท ตลอดจนวันเกิด วันตาย ของบรรพบุรุษ จะมีการเซ่นไหว้และทำบุญ และโดยเหตุที่คุณแม่บุญครองมีสิ่งยึดเหนี่ยวประจำใจ คือ พระ และการทำบุญสุนทานดังกล่าวแล้ว เงินที่ได้มาส่วนหนึ่งจากการค้าขาย และเงินที่บุตรและธิดาให้ในวันเกิด คุณแม่บุญครองจะนำไปบริจาคบำรุงโรงพยาบาลและสถานสงเคราะห์สาธารณะต่าง ๆ เป็นประจำ

ด้วยความเป็นคนที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ของโลก คุณแม่บุญครองมิได้อยู่นิ่งเฉยเหมือนสตรีแม่บ้านบางท่าน แต่คุณแม่บุญครองพยายามศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยการอ่านหนังสือและการเดินทางไปต่างประเทศ เพื่อหาประสพการณ์และเป็นการเพิ่มพูนความรู้ โดยที่ตระหนักดีว่า ชีวิตของคนเราจะก้าวหน้าได้ต้องศึกษาหาความรู้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ดังนั้น ลูก ๆ ทุกคน จึงได้รับการส่งเสริมจากคุณแม่บุญครองให้ไปศึกษาในสหรัฐอเมริกา จนได้รับปริญญากลับมาทุกคน ทั้ง ๆ ที่มีความห่วงและรักลูก ไม่อยากจากกันไกล แต่คุณแม่บุญครองก็ทำใจได้ เพราะมองการณ์ไกล เพื่ออนาคตของลูก ซึ่งลูกทุกคนจะไม่มีวันลืมพระคุณนี้

โดยเหตุที่นายมา บูลกุล เป็นพ่อค้าที่สามารถและมีชื่อเสียงในอันดับหนึ่งของประเทศไทย คุณแม่บุญครองได้มีส่วนช่วยทำการและให้คำปรึกษาแก่สามีเป็นอย่างดี และด้วยการทำงานอย่างใกล้ชิดกับสามีมาตลอด ดังนั้น เมื่อมีเหตุร้ายที่ไม่มีใครคาดคิดเกิดกับนายมา บูลกุล อย่างปัจจุบันทันด่วน คุณแม่บุญครองก็ยังรักษาสถานะทางการค้าช่วยสามีไว้ได้ และอย่างสำเร็จผลดีเยี่ยม ดังปรากฏเกียรติประวัติได้รับเป็นประธานบริษัทต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ คือ ได้รับเลือกและแต่งตั้งจากผู้ถือหุ้นให้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการของบริษัท

ในประเทศไทย

บริษัทมาและบุญครอง จำกัด
บริษัทมาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด
บริษัทมาบุญครองเอนเตอร์ไพร์ส จำกัด
บริษัทมาบุญครองคอนสตรัคชั่น จำกัด
บริษัทมาบุญครองการเดินเรือ จำกัด
บริษัทมาบุญครองพืชผล จำกัด
บริษัทมาบุญครองไรซมิล จำกัด
บริษัทโรงสีไฟจีนเสง จำกัด

และเป็นกรรมการที่ปรึกษาบริษัทมาบูลกุล จำกัด

ในประเทศฮ่องกง

บริษัทจีนเสงฮง จำกัด
บริษัทตักเชียง จำกัด
บริษัทคุ้นกี่ จำกัด

ในประเทศปานามา

บริษัทบูลกุลชิปปิ้ง จำกัด
-บริษัทตันธุวานิตย์ชิปปิ้ง จำกัด
บริษัทบูลสุขชิปปิ้ง จำกัด

นอกจากความสามารถในเชิงการค้าแล้ว ด้านสมาคมของสตรี คุณแม่บุญครองไม่เคยละเว้นที่จะช่วยเหลือ ในปี 2521 ได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาของสมาคมกว๋องสิว

ดังได้กล่าวแล้วว่า คุณแม่บุญครองไม่เคยปฏิเสธในเรื่องจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และประเทศชาติ ดังนั้น จึงมีการบริจาคและบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะติดต่อตลอดมาเป็นประจำจนเป็นที่ทราบทั่วไป และเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม ปี 2521 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย (จ.ม.) ให้ นับเป็นเกียรติประวัติแก่วงศ์สกุลอย่างล้นพ้น

คุณแม่บุญครองบุกบั่นงานเพื่อลูก จนระยะหลังลูก ๆ หลายคนจบการศึกษากลับมาได้ช่วยคุณแม่ดูแลงานการต่อมา ในตอนหลัง ๆ สุขภาพคุณแม่บุญครองไม่ค่อยดีนัก แต่ก็ยังสู้เพื่อลูก ๆ และได้ล้มป่วยด้วยโรคไตพิการ ซึ่งลูก ๆ และคณะแพทย์โรงพยาบาลวิชัยยุทธ ได้พยายามเยียวยารักษาจนสุดความสามารถ แต่ชีวิตเมื่อมีเกิด ก็ย่อมมีวันดับไป อันเป็นหลักธรรมดา คุณแม่บุญครองจึงจากไปด้วยอาการสงบ ท่ามกลางความรักอาลัยแก่บุตรหลานและญาติ เมื่อ 5 พฤศจิกายน 2522 แต่คุณความดี ผลงาน ตลอดจนทุกสิ่งทุกอย่างที่คุณแม่บุญครองได้ปฏิบัติมา ทั้งในฐานะสตรี ฐานะภรรยา ฐานะแม่ของลูก และฐานะของสตรีชั้นนำในสังคม เป็นสิ่งที่ไม่มีวันจะลืมได้.

นายประเทือง กีร์ติบุตร

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย

คำไว้อาลัย

คุณแม่บุญครอง บูลกุล หรือที่ลูกหลานเรียกท่านว่าอาซั้ม เป็นภรรยาของเจ้าสัวมา ซึ่งผมเคารพนับถือมาก ประกอบกับท่านมีบุตรและธิดาซึ่งผมคุ้นเคยมาเป็นเวลาต่อเนื่องกันถึง 30 ปี ผมจึงนับถือท่านเสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ของผมเอง อุปนิสัยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความเมตตากรุณาของท่านเป็นที่ทราบกันดี แต่คุณลักษณะเด่นอย่างหนึ่งคือ ท่านสามารถปั้นบุตรหลานขึ้นมาแต่ละคนได้อย่างวิเศษ แต่ละคนล้วนมีความคิดริเริ่มในการค้า อุตสาหกรรม และวิชาการต่าง ๆ ทั้งดำเนินงานด้วยความอุตสาหะวิริยะ จนประสพความสำเร็จเป็นที่นับหน้าถือตาในสังคมและสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นอย่างมาก ชีวิตและผลงานของบุตรของท่านเป็นสักขีพยานที่พิสูจน์ถึงอัจฉริยภาพของท่านอย่างชัดแจ้ง สมกับคุณลักษณะของปูชนียบุคคลอันสมควรเป็นที่เคารพสักการะตลอดไป แม้ว่าชีวิตของท่านจะหาไม่แล้วก็ตาม

๑๕ ธ.ค. ๒๒

(ปรก อัมระนันทน์)

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์

คำไว้อาลัย คุณแม่บุญครอง บูลกุล

ผมได้ทราบข่าวการจากไปของคุณแม่บุญครอง บูลกุล ด้วยความเสียใจอย่างยิ่ง ผมได้ทราบว่าท่านได้ล้มป่วยด้วยอาการหนักอยู่เป็นเวลานานประมาณหนึ่งเดือน แต่ตลอดเวลาผมไม่มีโอกาสได้ไปเยี่ยมท่าน เนื่องจากท่านต้องรับการรักษาอยู่ในห้อง ICU เกือบตลอด ได้แต่ภาวนาขอให้ท่านหายจากการเจ็บป่วย แต่ก็ไม่สมหวัง การจากไปของท่านจึงนำความเศร้าสลดใจมาสู่ผมเป็นอย่างยิ่ง

คุณแม่บุญครอง บูลกุล เปรียบเสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ของผม ครอบครัวของเราสนิทสนมรู้จักกันมาเป็นเวลาหลายสิบปี คุณศุภชัย ซึ่งเป็นบุตรคนโตของท่านก็เป็นเพื่อนสนิทของผมมาตั้งแต่เด็กสมัยยังเป็นนักเรียนด้วยกัน ดังนั้น เมื่อคุณศุภชัย ขอให้ผมเขียนคำไว้อาลัยคุณแม่บุญครอง ผมจึงรู้สึกยินดีและเป็นเกียรติอย่างยิ่ง

คุณแม่บุญครอง เป็นสตรีที่มีเมตตา กรุณา มีความโอบอ้อมอารีเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมอันสูงส่ง ขณะเดียวกันก็มีจิตใจที่เข้มแข็งในการฟันฝ่าอุปสรรคนานัปการเพื่อบุตรหลานอันเป็นที่รักยิ่งของท่าน หลังจากที่คุณมา บูลกุล สามีของท่านได้ถึงแก่กรรมไปเมื่อสิบห้าปีก่อน ขณะที่ลูก ๆ ทุกคนยังอยู่ในวัยหนุ่มวัยสาว ท่านก็ได้รับภาระเป็นผู้นำครอบครัวตลอดจนดูแลธุรกิจมากมายสืบแทนคุณมา ด้วยความสามารถ ขณะเดียวกันก็ได้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาทุกคนให้มีความซื่อสัตย์ มานะ อุตสาหะ จนทุกคนประสบความสำเร็จในชีวิตสมความปรารถนาของท่านอันเป็นสิ่งที่ควรยกย่องและสรรเสริญอย่างยิ่ง

ขอให้กรรมดีที่ท่านได้บำเพ็ญไว้ จงบันดาลให้วิญญาณของคุณแม่บุญครอง บูลกุล ไปสู่สุคติเทอญ

(นายชาญชัย ลี้ถาวร)

คำไว้อาลัย

เมื่อคุณศิริชัย บูลกุล ได้ร้องขอให้ผมเขียนคำไว้อาลัยแด่คุณแม่บุญครอง ผู้ล่วงลับไปแล้ว ผมก็ยินดีสนองรับ เพราะได้รู้จักชอบพอและนับถือตระกูลนี้ตั้งแต่เจ้าสัวมายังมีชีวิตอยู่

ตลอดระยะเวลา 70 ปีเศษที่คุณแม่บุญครองดำรงชีวิตอยู่ ท่านได้บำเพ็ญคุณประโยชน์อันสมบูรณ์ตลอดมา เป็นมารดาที่ดีซึ่งได้ดูแลประคบประหงมลูกหลานจนเติบโตมีฐานะอันดีเด่นในสังคม และได้รับใช้ประเทศชาติบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ

เกี่ยวกับธุรกิจ ท่านก็สามารถช่วยเหลือวงศ์ตระกูลให้มั่งคั่งสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ จนในขณะนี้มีกิจการหลายอย่างหลายแขนง ซึ่งได้สร้างสรรค์ประโยชน์ให้ทั้งแก่ครอบครัวและแก่ส่วนรวม

ในทางส่วนตัว ท่านก็เป็นผู้ที่อยู่ในศีลในธรรม ช่วยเหลือผู้ที่มีทุกข์ยาก มิได้ลุ่มหลงแต่ในลาภและทรัพย์สินสิ่งนอกกาย และได้แสดงน้ำใจเมตตาเผื่อแผ่ในทุกโอกาส

เนื่องจากคุณงามความดีซึ่งท่านได้มุ่งบำเพ็ญตลอดมา จึงได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติ

บุญกุศลซึ่งท่านมิได้ละเว้นที่จะสร้างสรรค์อยู่เป็นนิจ ย่อมจะได้นำวิญญาณของท่านให้สถิตย์อยู่ในสุคติในสัมปรายภพ ซึ่งผมขอน้อมคำนับด้วยความเคารพ

(ดร.ถนัด คอมันตร์)

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ารู้จักกับครอบครัวของคุณมา บูลกุล มาเป็นเวลานานพอสมควร เมื่อได้ทราบว่าคุณบุญครอง บูลกุล ผู้ภรรยาได้ถึงแก่กรรม ย่อมเป็นที่เศร้าสลดแก่สามีและบุตรตลอดจนญาติมิตรเป็นอย่างยิ่ง ได้ทราบว่าระหว่างที่มีชีวิต คุณบุญครอง บูลกุล เป็นผู้ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนา มีจิตใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบทำบุญกุศลและบริจาคเงินเพื่อกิจการสาธารณประโยชน์และสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ อยู่เป็นนิจ ประกอบกับเป็นผู้ที่มีความวิริยะ อุตสาหะและสามารถในการบริหารงานต่าง ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบ จนทำให้ธุรกิจการค้าเจริญรุ่งเรืองทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย ซึ่งเป็นการช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศอีกทางหนึ่ง การที่คุณบุญครอง บูลกุล มาถึงแก่กรรมลงเช่นนี้ ย่อมเป็นที่น่าเสียดาย แต่สังขารเป็นอนิจจัง ย่อมเปลี่ยนแปลงและแตกดับเป็นธรรมดา ไม่มีผู้ใดจะหลีกพ้นไปได้ ส่วนคุณความดีที่คุณบุญครอง บูลกุล ได้สร้างสมไว้ยังคงอยู่ หาได้สูญสิ้นไปไม่

ในโอกาส แห่งการพระราชทานเพลิงศพนี้ ขอผลแห่งบุญกุศลและคุณความดีที่คุณบุญครอง บูลกุล ได้บำเพ็ญไว้มาแล้วด้วยดี จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณบุญครอง บูลกุล จงประสบแต่ความสุขสงบ ในสัมปรายภพ เทอญ

พลเรือเอก

(สงัด ชลออยู่)

คำไว้อาลัย คุณบุญครอง บูลกุล

ในสมัยที่ผมยังรับราชการเป็นเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมสินค้าขาออก ของสำนักนายกรัฐมนตรีอยู่นั้น คุณมา บูลกุล สามีของคุณบุญครอง ได้รับแต่งตั้งโดยรัฐบาลให้เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการนั้น คุณมา บูลกุล ได้ช่วยเหลือราชการของสำนักงานเป็นอย่างดี เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม เช่น จัดหาเครื่องจักรสีข้าวที่ไม่ทำให้ข้าวหักมากเข้ามาทดลอง อันเป็นการสนองนโยบายของรัฐบาลสมัยนั้น การทำงานร่วมกันจึงทำให้ผมสนิทสนมกับคุณบุญครองและบุตรแทบทุกคน

เมื่อไม่มีคุณมาอยู่ปฏิบัติงานประจำของครอบครัวแล้ว คุณบุญครองก็สามารถเข้าปฏิบัติงานแทนสามีได้อย่างเต็มภาคภูมิ ด้วยความสามารถนี้ จึงเป็นประธานกรรมการบริษัทในประเทศไทยถึง 8 บริษัท ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย อันเป็นเกียรติแสดงว่า คุณบุญครองเป็นผู้สนใจในกิจการสาธารณประโยชน์ นอกจากนั้นในด้านการศาสนา คุณบุญครองก็ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี เคร่งครัดในหลักธรรมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยสม่ำเสมอตลอดมา เป็นผู้สนใจต่อการศึกษา ฉะนั้นบุตรของคุณบุญครองจึงได้รับการศึกษาถึงขั้นปริญญาจากต่างประเทศทุกคน เป็นผู้รักบุตรในทางที่ถูก จึงมีบุตรที่ดี สามารถประกอบกิจการงานเป็นที่มีชื่อเสียงอยู่ในปัจจุบัน

การที่คุณบุญครองต้องจากไปเสียเช่นนี้ ย่อมเป็นที่เศร้าโศกโทมนัสต่อบรรดาญาติมิตรทุกคน ผมจึงขออัญเชิญคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงในสากลโลก ขอได้โปรดอภิบาลรักษาให้วิญญาณของคุณบุญครองได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ และคุ้มครองให้บุตรหลานในตระกูล บูลกุล มีความวัฒนาถาวรสืบไป

(นายโอสถ โกศิน)

ผู้ประกอบกรรมดี

ข้าพเจ้ามีความคุ้นเคยกับคุณมา บูลกุล สามีของคุณบุญครอง บูลกุล เป็นอย่างดี เพราะเคยรับราชการในหน้าที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสินค้าออกของประเทศมานานปี และขณะรับราชการในหน้าที่ดังกล่าวอยู่นั้น คุณมาได้มีส่วนช่วยเหลือส่งเสริมการส่งข้าวอันเป็นสินค้าสำคัญที่สุดออกไปจำหน่ายต่างประเทศอยู่เป็นอันมาก ประกอบกับคุณมาเป็นผู้มีอัธยาศัยอันดีงามด้วย ข้าพเจ้าจึงเคารพนับถือท่านมาก

สำหรับคุณบุญครอง แม้ว่าข้าพเจ้าจะมีความคุ้นเคยด้วยไม่มากนัก แต่ความสนิทสนมและความเคารพรักคุณมา ทำให้ข้าพเจ้าสนใจและติดตามความเป็นอยู่ของคุณบุญครอง ตลอดจนครอบครัวของท่านเป็นครั้งคราวตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะหลังจากที่คุณมาถึงแก่กรรมเมื่อประมาณ 15 ปีมานี้แล้ว

ความสนใจดังกล่าวทำให้ข้าพเจ้าทราบว่า แม้คุณมาจะถึงแก่กรรมแล้ว คุณบุญครองก็ยังคงสามารถให้ความอุปการะและความอบอุ่นใจแก่บุตรธิดาของท่านเป็นอย่างดีตลอดมา ทั้งได้ร่วมกับบุตรธิดาประกอบธุรกิจที่เด่นและสำคัญหลายอย่างด้วย

ธุรกิจที่ข้าพเจ้าสนใจเป็นพิเศษก็คือ การก่อตั้งบริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบกิจการไซโลทันสมัยขนาดใหญ่ในท้องที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ความมุ่งหมายของวัตถุประสงค์ดังกล่าว ก็เพื่อหวังจะรับผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังชนิดอัดเม็ด รวมทั้งเมล็ดธัญญพืชอื่น เช่น ข้าวโพด เป็นต้น เข้าเก็บในไซโลเพื่อส่งลงเรือไปต่างประเทศ เพราะเห็นว่าสะดวกรวดเร็วกว่าการบรรทุกลงเรือที่กรุงเทพฯ และความจริงก็เป็นเช่นนั้น

กล่าวคือทราบว่าเมื่อการก่อสร้างเสร็จแล้ว ได้มีการรับมันสำปะหลังชนิดอัดเม็ดเข้าไซโลนั้นเป็นจำนวนมาก เนื่องจากผู้ซื้อในยุโรป (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศประชาคมเศรษฐกิจยุโรป) นิยมส่งเรือไปรับที่นั่นมากกว่ามารับที่กรุงเทพฯ เพราะสามารถส่งเรือใหญ่ขนาดถึง 100,000 ตันเศษ เข้าเทียบท่าไซโลและใช้เครื่องทุ่นแรงขนมันสำปะหลังจากไซโลลงเรือได้เลย ซึ่งสะดวกรวดเร็วทำให้ทุ่นค่าใช้จ่ายได้มาก (การส่งเรือมารับที่กรุงเทพฯ เข้าใจว่า จะต้องเป็นเรือขนาดไม่เกิน 20,000 ตัน และแม้จะเป็นเรือเพียงขนาดนั้นก็อาจรับสินค้าที่กรุงเทพฯ ได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น อีกส่วนหนึ่งจะต้องไปรับเพิ่มที่เกาะสีชัง มิฉะนั้นจะแล่นผ่านร่องน้ำไม่ได้หรือไม่สะดวก)

ไซโลของบริษัทมาบุญครองฯ นี้ ปรากฏว่าสร้างเสร็จและเริ่มเปิดดำเนินการตั้งแต่ต้นปี 2520 เป็นต้นมา

ในปีนั้นทราบว่าได้มีการส่งมันสำปะหลังชนิดอัดเม็ดจากไซโลนั้นไปต่างประเทศประมาณ 400,000 ตัน หรือประมาณ 10.8% ของจำนวนมันสำปะหลังชนิดอัดเม็ดทั้งหมดที่ส่งออกในปีดังกล่าว (ประมาณ 3,700,000 ตัน)

ส่วนในปีต่อมาคือในปี 2521 ทราบว่าได้มีการส่งมันสำปะหลังชนิดอัดเม็ดจากไซโลนั้นไปต่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 1,570,000 ตัน **หรือประมาณ 27% ของจำนวนมันสำปะหลัง** ชนิดอัดเม็ดทั้งหมดที่ส่งออกในปีนั้น (ประมาณ 5,830,000 ตัน)

เมื่อผู้ซื้อในต่างประเทศนิยมส่งเรือไปรับมันสำปะหลังชนิดอัดเม็ดที่ศรีราชามากกว่าที่จะมารับที่กรุงเทพฯ ดังกล่าวแล้ว จึงทำให้มีผู้นำมันสำปะหลังชนิดอัดเม็ดส่งไซโลเป็นจำนวนมากจนทางไซโลไม่สามารถรับได้หมด และไม่อาจรับข้าวโพดหรือเมล็ดธัญญพืชอื่นเข้าไซโลได้อีก อนึ่งคงเป็นเพราะเหตุนี้เอง จึงปรากฏว่าต่อมาได้มีผู้จัดตั้งไซโลขนาดใหญ่แบบทันสมัยเพิ่มขึ้นที่ศรีราชาอีกหนึ่งแห่ง

เป็นที่คาดว่าโครงการจัดสร้างไซโลของบริษัทมาบุญครองฯ ได้ยังความสนใจให้แก่ผู้ซื้อมันสำปะหลังในยุโรปเป็นอันมาก เพราะเป็นลู่ทางที่จะลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งลงได้ และมีข่าวว่าได้เตรียมดำเนินการสั่งซื้อมันสำปะหลังชนิดอัดเม็ดเพิ่มขึ้นตั้งแต่การก่อสร้างไซโลยังไม่แล้วเสร็จ ซึ่งทำให้เกษตรกรไทยไหวตัวและทำการปลูกมันสำปะหลังมากขึ้น เป็นผลให้ปริมาณผลิตภัณฑ์ดังกล่าวที่ส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศในระยะต่อมาสูงขึ้น กล่าวคือปรากฏว่าในระหว่างปี 2517-2518 อันอยู่ในระยะเริ่มทำการก่อสร้างไซโลแห่งนี้ ปริมาณมันสำปะหลังชนิดอัดเม็ดที่ส่งต่างประเทศมีปีละ 2,000,000 ตันเศษเท่านั้น, ในปี 2519 อันเป็นปีที่การก่อสร้างไซโลใกล้แล้วเสร็จ ปริมาณส่งออกสูงขึ้นเป็น 3,400,000 ตันเศษ, ในปี 2520 อันเป็นปีแรกที่ไซโลแห่งนี้เริ่มเปิดทำการ สูงขึ้นเป็นประมาณ 3,700,000 ตัน และในปี 2521 พุ่งขึ้นเป็น 5,800,000 ตันเศษ มูลค่าประมาณ 9,800 ล้านบาท รวมกับผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังชนิดอื่น ปรากฏว่ามีส่งออกทั้งสิ้น 6,300,000 ตันเศษ มูลค่าประมาณ 10,900 ล้านบาท เลยทำให้ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังกลายเป็นสินค้าออกอันดับ 1 แทนข้าวไป ซึ่งนับว่าเป็นประวัติการณ์

ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่ากิจการไซโลของบริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด มีคุณบุญครองเป็นประธานกรรมการ และเป็นผู้เริ่มก่อการจัดตั้งร่วมกับลูก ๆ มาแต่แรกนั้น มิใช่จะบังเกิดประโยชน์แก่ผู้ลงทุนเท่านั้น หากได้เป็นคุณประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมากด้วย เพราะนอกจากช่วยลดความคับคั่งการขนส่งสินค้าของท่าเรือกรุงเทพฯ ได้ส่วนหนึ่งแล้ว ยังช่วยให้ต่างประเทศกระตือรือร้นสั่งซื้อผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังจากประเทศไทยเพิ่มขึ้น อันเป็นผลดีต่อดุลการค้าและเกษตรกรของประเทศมาก

นอกจากคุณบุญครองจะเป็นมารดาที่ดีเลิศ ด้วยการให้ความอุปการะและความอบอุ่นใจแก่บุตรธิดาของท่านเป็นอย่างดียิ่งตลอดมาแล้ว ยังได้บำเพ็ญกรณียกิจที่เป็นคุณประโยชน์ต่อบ้านเมืองเป็นอย่างมากดังกล่าวด้วยแล้ว นับว่าท่านเป็นผู้ประกอบกรรมดี ควรแก่การได้รับการสรรเสริญอย่างแท้จริง

ขอคุณงามความดีที่คุณบุญครองได้ประกอบไว้ในภพนี้รวมทั้งบุญกุศลที่บรรดาบุตรธิดาและญาติมิตรได้บำเพ็ญให้ จงเป็นผลสนองให้คุณบุญครอง บูลกุล ประสบสันติสุขในภพต่อ ๆ ไปตลอดชั่วนิจนิรันดรด้วย

นาม พูนวัตถุ

คำไว้อาลัย

ผมมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับครอบครัวของคุณแม่บุญครอง บูลกุล มาเป็นเวลาช้านาน เพราะนอกจากครอบครัวนี้จะเป็นญาติทางภริยาของผมแล้ว ร.ท.วันชัย บูลกุล ยังเป็นเพื่อนรักที่มีอัธยาศัยต้องกันอย่างมาก

คุณแม่บุญครอง บูลกุล เป็นผู้ที่มีความรักและการุณต่อลูกหลานอยู่เป็นนิจ และได้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความกรุณามายังบรรดาเพื่อน ๆ ของลูกหลานด้วย การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณแม่บุญครอง บูลกุล จึงนำความอาลัยมาสู่ผมเป็นอย่างยิ่ง

ผมขอตั้งปณิธานอุทิศกุศลกรรมใด ๆ ที่ผมได้ปฏิบัติแล้ว จงสัมฤทธิ์ผลให้คุณแม่บุญครอง บูลกุล ได้สู่ที่สุคติในสัมปรายภพด้วย.

(นายเกษม จาติกวณิช)

คำไว้อาลัย

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นางบุญครอง บูลกุล ร.ท.วันชัย บูลกุล ทายาทของท่าน ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยแด่ นางบุญครอง บูลกุล ผู้เป็นมารดา ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่งในอันที่จะสนองความประสงค์ของผู้เป็นทายาท ในฐานะที่ ร.ท.วันชัย บูลกุล ผู้เป็นบุตร ได้รู้จักมักคุ้นและชอบพอกับข้าพเจ้ามาเป็นเวลาช้านาน

ตระกูล บูลกุล เป็นตระกูลที่กว้างขวางและเป็นที่รู้จักนับถือของบุคคลทั่วไปในวงการค้าในเมืองไทย และในฮ่องกง ดังปรากฏในประวัติของ นางบุญครอง บูลกุล ผู้เป็นประธานกรรมการบริษัทต่าง ๆ ในเมืองไทยถึง 8 บริษัท และเป็นประธานกรรมการที่ปรึกษาบริษัทมาบูลกุล อีกด้วย นอกจากนั้นก็เป็นประธานกรรมการบริษัทในประเทศฮ่องกง 3 บริษัท และในประเทศปานามา 3 บริษัท

ปรากฏตามประวัตินางบุญครอง บูลกุล เป็นสตรีที่มีคุณธรรมอันดีงาม มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตากรุณาและซื่อตรง เลื่อมใสและปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระพุทธศาสนาอย่างหนักแน่นมั่นคง ทำบุญทำทานอยู่เป็นนิตย์ รักลูกหลานและบำเพ็ญตนเป็นผู้เสียสละอยู่เสมอ สมควรเป็นผู้ที่ได้รับการสรรเสริญเป็นอย่างยิ่งคนหนึ่ง

ในการที่ท่านได้ถึงแก่กรรมไปนี้ ย่อมเป็นการสูญเสียมารดาที่ดีของลูก ๆ และที่พึ่งของญาติมิตร ทั้งนำความเศร้าสลดใจมาอย่างยิ่งอีกด้วย

ขออำนาจกุศลผลบุญที่นางบุญครอง บูลกุล ได้บำเพ็ญมาโดยตลอดแล้วนั้น จงบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

พระพิศาลสุขุมวิท

บ้านสุขุมวิท
19 สุขุมวิท ซอย 34
กรุงเทพมหานคร

คำไว้อาลัย

ผมได้ทราบข่าวว่า คุณบุญครอง บูลกุล มารดาของคุณศิริชัย บูลกุล ป่วยอยู่ในโรงพยาบาล แต่ก็พอดีผมมีราชการต้องเดินทางไปประชุมที่ต่างประเทศ จึงได้มอบให้ภริยาของผมไปเยี่ยมไข้แทน และได้ติดตามข่าวคราวอยู่ตลอดเวลา ครั้นเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2522 ผมก็ได้ทราบข่าวที่น่าเศร้าเสียใจอย่างยิ่งว่า คุณบุญครอง ได้ถึงแก่อนิจกรรมเสียแล้ว เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2522 จึงรู้สึกเสียใจและอาลัยคุณบุญครองอย่างสุดซึ้ง และขอแสดงความเสียใจต่อบุตร-ธิดา ของคุณบุญครองมา ณ โอกาสนี้ด้วย

คุณบุญครอง บูลกุล เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ผมทราบว่าเป็นผู้ที่ยึดมั่นในพระบวรพุทธศาสนาอย่างยิ่งผู้หนึ่ง จะต้องตื่นขึ้นสวดมนต์ไหว้พระตั้งแต่เวลา 04.00 นาฬิกาทุกวันเป็นกิจวัตร นอกจากนั้นยังเป็นผู้ที่ชอบความเป็นระเบียบและตรงต่อเวลา มีใจโอบอ้อมอารี ไม่ถือตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้ที่รู้จักมักคุ้นทุกคน ใครที่ตกทุกข์ได้ยาก เมื่อคุณบุญครองทราบก็ช่วยเหลือเกื้อกูลจนพ้นทุกข์ นอกจากนั้นแล้วยังเป็นผู้ที่มีใจบุญสุนทาน ถ้าลูก ๆ นำเงินไปให้ในวันเกิด ก็มักจะนำเงินเหล่านั้นออกบริจาคให้สถานสงเคราะห์และโรงพยาบาลต่าง ๆ จนหมดสิ้น อุปนิสสัยอันดีงามเหล่านี้ทำให้คุณบุญครอง ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย (จ.ม.) เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2521 ในฐานะที่ได้เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติ ก่อนที่คุณบุญครองจะล้มป่วยลง คุณบุญครองก็ยังได้บริจาคเงินจำนวนหนึ่งให้แก่สภากาชาดไทย มูลนิธิสายใจไทย และมูลนิธิอาสารักษาดินแดนกระทรวงมหาดไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ ซึ่งคุณศิริชัย บูลกุล เป็นรองประธานคณะกรรมการมูลนิธิฯ อยู่

คุณบุญครอง รักบุตรและธิดามากที่สุด ยอมเสียสละความสุขส่วนตัวทุกอย่างเพื่อความเจริญก้าวหน้าของบุตรและธิดา สนับสนุนบุตรธิดาทุกด้าน จนกระทั่งบุตรธิดาทุกคนได้รับปริญญาจากสหรัฐอเมริกาทุกคน เมื่อถึงคราวที่จะพักผ่อน คุณบุญครองก็มักจะท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และหาประสบการณ์ และได้นำสิ่งต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นมาอบรมบุตรธิดาให้มีความรู้ความสามารถกว้างขวางขึ้น

คุณบุญครอง เป็นผู้หนึ่งที่เทิดทูนจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์และพระบรมราชจักรีวงศ์เป็นล้นพ้น และได้สละทุนทรัพย์ส่วนตัวโดยเสด็จพระราชกุศลอยู่เสมอมา ในคราวที่คุณบุญครองต้องเข้าพักรักษาตัวในโรงพยาบาล สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานดอกไม้ให้นางสนองพระโอษฐ์อัญเชิญมาเยี่ยม คุณบุญครองซึ่งล้มป่วยอาการค่อนข้างหนักอยู่ในขณะนั้น สามารถลุกขึ้นพนมมือถวายบังคมรับดอกไม้พระราชทานได้ และมีอาการแจ่มใสแช่มชื่นขึ้นจนเห็นได้ชัด ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น จึงได้สั่งสอนและขอร้องบุตรธิดา ให้มีความจงรักภักดีต่อพระบรมราชวงศ์ทุกพระองค์ ถึงแม้ตนเองจะต้องสูญเสียชีวิตไปแล้ว ก็ขอให้ทุกคนยึดถือคำสั่งสอนนี้ต่อไป

อนึ่ง เมื่อคุณบุญครองได้ถึงแก่กรรมแล้ว ความทราบถึงใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้องคมนตรีอัญเชิญพวงมาลามาพระราชทานแด่ศพ คุณบุญครอง บูลกุล จนกระทั่งปิดการสวดอภิธรรมศพ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ผมเห็นว่า คุณบุญครอง บูลกุล เป็นบุคคลที่ได้ประกอบคุณความดีอันเป็นประโยชน์ควรแก่การสรรเสริญเป็นอย่างยิ่ง และขอกุศลผลบุญที่คุณบุญครองได้กระทำไว้ตลอดมา จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ คุณบุญครอง บูลกุล สู่สุคติในสัมปรายภพตลอดไปเทอญ

วิญญู อังคณารักษ์

(นายวิญญู อังคณารักษ์)
ปลัดกระทรวงมหาดไทย

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าได้รู้จักคุ้นเคยกับลูก ๆ ของคุณบุญครอง บูลกุล เป็นอย่างดียิ่งในสมัยที่ข้าพเจ้าเรียนหนังสืออยู่ที่สหรัฐอเมริกา ข้าพเจ้าจึงมีความเสียใจอย่างสุดซึ้งเมื่อทราบข่าวว่า มารดาบังเกิดเกล้าของเพื่อน ๆ ได้จากไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับมาอีก

คุณบุญครอง บูลกุล ได้ให้ความรักและความอบอุ่นแก่ลูก ๆ ของท่านด้วยจิตใจอันสูงส่งของผู้เป็นแม่ที่ดี โดยเฉพาะได้สนับสนุนลูก ๆ ในด้านการศึกษาเป็นอย่างดียิ่ง จนทำให้สามารถสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาทุกคน

คุณบุญครอง บูลกุล เป็นผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารีและมีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้ทำบุญทำทานโดยสม่ำเสมอมิได้ขาด ตลอดจนได้เสียสละความสุขส่วนตัวด้วยการปฏิบัติภาระกิจต่าง ๆ อันเป็นคุณประโยชน์แก่สังคม และแก่ประเทศชาติตลอดมา

การจากไปของคุณบุญครอง บูลกุล จึงยังความสูญเสียอันยิ่งใหญ่แก่ลูก ๆ ของท่านตลอดจนบรรดาญาติมิตร และบุคคลอื่น ๆ ที่ได้มีโอกาสรู้จักคุ้นเคยกับท่าน

ขอให้คุณงามความดีที่ท่านได้ปฏิบัติไว้แล้ว รวมทั้งกุศลผลบุญทั้งหลายที่ลูก ๆ และญาติมิตรบำเพ็ญให้ จงเป็นปัจจัยให้วิญญาณของท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

(นายวิจารณ์ นิวาตวงศ์)

แด่คุณบุญครอง บูลกุล

คุณบุญครอง บูลกุลมีอายุแก่กว่าข้าพเจ้าเพียง 5 ปี จึงจัดได้ว่าเป็นคนรุ่นราวคราวเดียวกัน ได้ผ่านเหตุการณ์ในชีวิตทำนองเดียวกันมา จึงย่อมเข้าใจเรื่องราวประเด็นต่าง ๆ จากรากฐานความรู้สึกนึกคิดและค่านิยมคล้ายคลึงกัน โดยเหตุนี้ในแง่ของข้าพเจ้า คุณบุญครอง บูลกุลจึงเป็นบุคคลที่ได้ทำหน้าที่ของท่านต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อสังคม อย่างถูกต้องครบถ้วน และบรรลุผลเป็นอย่างดีที่สุด เท่าที่จะพึงเป็นไปได้ผู้หนึ่ง

คนเรานั้น ในทางปฏิบัติ ย่อมถือว่ากำเนิดกันได้เพียงครั้งเดียว เมื่อท่านผู้ล่วงลับได้ปฏิบัติธรรม ประกอบคุณงามความดีสมบูรณ์ตามหน้าที่ของท่านแล้ว จึงนับว่าได้สร้างเกียรติประวัติอันงดงามน่าภาคภูมิใจ ให้แก่สมาชิกของครอบครัวและวงศ์ตระกูลแล้วเป็นอย่างยิ่ง

สำหรับความรู้สึกส่วนตัวของข้าพเจ้าเองนั้น ที่มีความชื่นชมยินดีที่สุด ในผลงานและเกียรติประวัติของคุณบุญครอง บูลกุลและครอบครัว ได้แก่ธุรกิจและอุตสาหกรรมที่ท่านได้ก่อสร้างขึ้นดำเนินกิจการเป็นคุณประโยชน์แก่สังคมอย่างใหญ่หลวง ที่ใคร่ยกขึ้นเป็นอุทาหรณ์เป็นพิเศษในประเด็นนี้ ก็ได้แก่อุตสาหกรรมต่อเนื่องในการปรับปรุงคุณภาพผลิตผลเกษตรกรรมของประเทศให้มีคุณภาพดีสามารถส่งไปเป็นสินค้าออกของประเทศสนองความต้องการของพลโลกได้อย่างสมบูรณ์ เช่น โรงงานอบพืชและไซโล เป็นต้น

เมืองไทยเราเป็นเมืองเกษตรกรรม คนไทยค่อนประเทศต้องอาศัยการเกษตรเลี้ยงชีพ เรามีที่ดินซึ่งอุดมสมบูรณ์อยู่เพียงพอและดินฟ้าอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกอย่างยิ่ง พืชพันธุ์ธัญญาหารในบ้านเราเติบโตเร็วกว่าที่ปลูกในเมืองหนาวกว่าสองเท่าตัว และทั้ง ๆ ที่มาตรฐานการผลิตของเรายังต่ำมาก ราคาต้นทุนผลผลิตเกษตรกรรมของเมืองไทยก็ยังต่ำที่สุดในโลก เราขายข้าวแข่งขันกับสหรัฐอเมริกาในตลาดโลกอยู่ได้ทุกวันนี้ ทั้ง ๆ ที่ผลผลิตของอเมริกาได้มากกว่า 3-4 เท่าตัว และรัฐบาลต้องเข้าช่วยพยุงราคาเพื่อให้สามารถส่งออกเป็นสินค้าได้ แต่ไทยเรากลับเรียกเก็บภาษีอากรในรูปค่าพรีเมียม การสำรองข้าวขายให้กระทรวงพาณิชย์และอื่น ๆ รวมแล้วประมาณ 30 เปอร์เซนต์ของราคาข้าวในตลาดโลก

ข้อเท็จจริงเป็นดังนี้ จึงเห็นได้ว่าอนาคตของเมืองไทยและความอยู่ดีกินดีของประชาชนคนไทยนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการเพิ่มผลผลิตเกษตรกรรม เพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ครอบครัวกสิกรอันประกอบเป็นถึง 70-80 เปอร์เซนต์ของพลเมืองทั้งประเทศ ซึ่งถ้าเป็นได้ดังนั้น ความมั่นคงของชาติก็ย่อมเกิดมีขึ้นได้ทันที ทั้งในด้านการรักษาประเทศ การเศรษฐกิจสังคม และการสร้างรากฐานการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยขึ้นในราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ

คุณบุญครอง บูลกุลได้จากโลกนี้ไปแล้ว แต่ได้ทิ้งครอบครัวซึ่งปรีชาสามารถและกิจการอันมีหลักฐานมั่นคงใหญ่หลวง มีการจัดการธุรกิจที่ดี มีสมาชิกในครอบครัวซึ่งเข้มแข็งในอุดมการณ์เพื่อความมั่นคงวัฒนาถาวรของชาติ พร้อมที่จะเป็นต้นกำลังอันมหาศาลในการช่วยกันพัฒนาประเทศให้เป็นผลได้จริงจังในแง่ของข้าพเจ้าจึงเห็นว่าผลงานของคุณบุญครอง บูลกุลนั้นได้บรรลุถึงความสำเร็จสูงสุดแล้วผู้หนึ่ง เป็นบุคคลที่สมาชิกของครอบครัว ญาติมิตร และคนไทยทั่วไปควรยกย่องสรรเสริญและอนุโมทนายิ่งนัก

(นายสุขุม ถิระวัฒน์)
ประธาน คณะกรรมมาธิการ การเกษตรและสหกรณ์
วุฒิสภา
18 มกราคม 2523

คำไว้อาลัย

คุณแม่บุญครอง บูลกุล ประกอบด้วยคุณธรรม คือ เป็นคนเจ้าระเบียบ ตรงต่อเวลา ไม่ถือตัว มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนบ้าน มีเมตตากรุณาต่อคนทั่วไป ซื่อตรง รู้บุญคุณคนและไม่เบียดเบียนใคร คุณธรรมเหล่านี้เป็นฐานพลังส่งให้คุณแม่บุญครองสร้างหลักฐานของชีวิตได้อย่างเป็นปึกแผ่น มีบริษัทประกอบธุรกิจต่าง ๆ อยู่ในประเทศไทยถึง 8 บริษัท อยู่ในฮ่องกง 3 บริษัท และอยู่ในประเทศปานามาอีก 3 บริษัท ชีวิตในด้าน "การตั้งตน" นับว่าคุณแม่ประสบความสำเร็จ มีหลักฐานมั่นคงยิ่งคนหนึ่ง

คุณแม่บุญครอง บูลกุล เป็นคุณแม่ของลูกถึง 8 คน แต่คุณแม่ก็รักลูกทุกคนเท่าเทียมกัน ได้ทะนุถนอมเลี้ยงดูลูก เพียรพยายามอบรมลูกตามคุณธรรมของแม่ในพระศาสนา คือ

- ห้ามลูกไม่ให้ทำชั่ว
- ปลูกฝังลูกให้ตั้งอยู่แต่ในความดี
- ให้ลูกได้ศึกษาศิลปะวิทยา
- หาคู่ครองที่เหมาะสมให้
- มอบทรัพย์มรดกให้เมื่อถึงกาลสมควร

โดยเฉพาะข้อที่ว่า "ให้ลูกได้ศึกษาศิลปะวิทยา" นั้น คุณแม่ได้ยอมทุ่มเทและเสียสละทุกอย่างเพื่อความเจริญก้าวหน้าของลูก ได้สนับสนุนส่งเสียลูกให้เรียนจนจบปริญญาจากสหรัฐอเมริกาทุกคน คุณแม่ปลูกสร้าง คุณธรรม ความดี ความรัก ไว้ในชีวิตของลูก ปลูกไว้ในดวงใจของลูกก็อย่างที่พระท่านกล่าวไว้ว่า "หว่านพืชไว้เช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น" จึงทำให้ลูกทุกคนรักคุณแม่ดังชีวิต ทุกคนเคารพคุณแม่ว่าเป็นพระพรหม-ผู้สร้างชีวิตให้ลูก เคารพคุณแม่ว่าเป็นปฐมาจารย์-อาจารย์ผู้อบรมสั่งสอนลูกคนแรก เคารพคุณแม่ว่าเป็นอาหุเณยยบุคคล-เป็นพระอรหันต์ผู้รักลูกอย่างบริสุทธิ์ใจ ซึ่งลูกควรเคารพกราบไหว้ให้เครื่องสักการะบูชา

ในด้านพระศาสนา คุณแม่บุญครอง บูลกุล เป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างดื่มด่ำ พร้อมทั้งปฏิบัติตนตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ตื่นขึ้นสวดมนต์ไหว้พระตั้งแต่ตี 4 ทุกวัน ตักบาตรทำบุญอยู่เป็นนิตย์ ทำพิธีไหว้ในวันตรุษ วันเกิด และวันตายของบรรพบุรุษเป็นประจำ บรรดาเงินทองที่ลูก ๆ ให้เป็นของขวัญในวันเกิด จะมีศรัทธานำไปบริจาคให้โรงพยาบาลและสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ เสมอ และเมื่อ 5 ธันวาคม 2521 ก็ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย (จ.ม.) นอกจากนี้ยังได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาของสมาคมสตรีกว๋องสิว ตั้งแต่ปี 2512 เป็นต้นมา อีกด้วย

บัดนี้ สังขารร่างกายของคุณแม่บุญครอง บูลกุล ได้ล่วงลับไปแล้ว จะสถิตสถาพรอยู่แต่คุณธรรม คุณงามความดี ยังจารึกตรึงตราอยู่ในดวงใจของลูก ๆ และญาติมิตรสหายไม่มีวันเลือนลาง แม้เราเป็นนักศาสนา นักธรรมะ รู้อยู่ดีว่า การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดาของชีวิต แต่ชีวิตอันล้ำค่าของคุณแม่บุญครอง บูลกุล ก็น่าจะอยู่เพื่อเป็นคุณประโยชน์ต่อโลกให้นานกว่านี้

ด้วยอำนาจบุญกุศลที่คุณแม่บุญครอง บูลกุล ได้บำเพ็ญต่อพระศาสนา ต่อครอบครัวและลูก ๆ ต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก รวมกับผลานิสงส์ทักษิณานุปทานที่ลูก ๆ และญาติได้บำเพ็ญกรวดน้ำอุทิศไปให้ ขอจงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้วิญญาณของคุณแม่บุญครอง บูลกุล ได้ประสบซึ่งอัฐวิบุลมนูญผลตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพโน้นเทอญ

พลอากาศเอกพโยม เย็นสุดใจ
ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารอากาศ

อาลัย.....คุณบุญครอง บูลกุล

จาก พลโทสม ขัตพันธุ์

วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2522 เป็นวันที่ คุณบุญครอง บูลกุล ได้หมดอายุขัยจากโลกนี้ไป ในฐานะที่ผมมีความเคารพนับถือ คุณบุญครอง บูลกุล เสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่คนหนึ่ง ทั้งยังมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับบุตรธิดา คุณบุญครอง บูลกุล แทบทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ร.ท.วัยชัย บูลกุล ผมจึงทราบว่า คุณบุญครอง บูลกุล เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่นั้นเป็นหลักชัยของลูก ๆ ทุกคน เมื่อได้จากไปเช่นนี้ จึงทำให้อดที่จะเศร้าสลดใจในการจากไปของท่านมิได้ ทั้ง ๆ ที่พยายามนึกปลงอยู่ตลอดเวลาว่า การเกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นเป็นของธรรมดาสำหรับชีวิตมนุษย์ก็ตาม

เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ คุณบุญครอง บูลกุล นอกจากจะเป็นผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตา กรุณาแล้ว ยังเป็นผู้ที่ได้สร้างกุศลผลบุญไว้เป็นอย่างมาก เช่น บริจาคทรัพย์สินให้กับโรงพยาบาลและสถานสงเคราะห์ ตลอดจนสาธารณกุศลต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี จนได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย (จ.ม.) เพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์สกุล เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2521

ฉะนั้น จึงเป็นของธรรมดาที่เมื่อมีการจากไป ผู้ที่อยู่หลังย่อมระลึกถึง โดยเฉพาะคุณงามความดีที่คุณบุญครองฯ ได้สร้างสมไว้เป็นอันมากนั้น ทำให้ทุกคนต่างซาบซึ้งใจและนิยมยินดี ทุกคนรู้สึกใจหายที่ คุณบุญครองฯ ต้องจากไป แต่เราก็ไม่อาจฝืนสังขารหรือฝืนธรรมชาติได้ จำต้องยอมรับการเวียนว่ายในวัฏจักรนี้ สิ่งที่ยังคงเหลืออยู่ก็คือ คุณงามความดีนั่นเอง ซึ่งจะสถิตย์อยู่และเป็นเกียรติอันสูงสุดของตระกูล บูลกุล ทั้งจะเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับการจดจำและประพฤติปฏิบัติของคนทั่วไป

ในชีวิตหนึ่งของคนเรานั้นสั้นนัก เมื่อได้เกิดขึ้นมาและได้มารู้จักสัมพันธ์กันแล้วก็ต้องจากไป ความดีทั้งหลายที่ได้สร้างไว้จะคงอยู่ในจิตใจ ซึ่งไม่มีสิ่งใดจะมาลบล้างให้หมดสิ้นไปได้ ขอให้ดวงวิญญาณของคุณบุญครอง บูลกุล จงไปสู่สุคติ ด้วยอานิสงฆ์ผลบุญที่ได้ประกอบกรรมดีไว้ในปฐมกาล จงหนุนทำให้ คุณบุญครอง บูลกุล มีความสุขยิ่งในสัมปรายภพตลอดกาล

คำไว้อาลัย

ข่าวมรณกรรมของคุณบุญครอง บูลกุล ได้นำความเศร้าสลดใจมาสู่ข้าพเจ้าและครอบครัวของข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก เพราะหลังจากที่เจ้าสัวมา บูลกุล สามี ผู้ซึ่งมีพระคุณต่อข้าพเจ้าได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว คุณบุญครอง บูลกุล ต้องรับภาระอันหนักในการบริหารธุรกิจการค้าอันกว้างขวางแทนสามีตลอดมา ทั้งได้ใช้สติปัญญาความรู้ความสามารถสร้างความรัก ความสามัคคีและความขยันหมั่นเพียรให้แก่ลูกหลาน กระทั่งกิจการได้แผ่ไพศาลออกไปอย่างมั่นคง จึงควรแก่การยกย่องสรรเสริญว่าเป็น "นางแก้วแห่งตระกูล บูลกุล"

ขอให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ผุดผ่องของคุณบุญครอง บูลกุล จงประสบแต่สุคติในสัมปรายภพทุกประการเทอญ.

นายอัมพร บูลภักดิ์
ประธานกรรมการหอการค้าจีน

อาลัย คุณบุญครอง บูลกุล

ผมได้รู้จักกับคุณมาและคุณบุญครอง บูลกุล เป็นเวลากว่า 30 ปี กล่าวได้ว่ามีความคุ้นเคยกับครอบครัวนี้ดี โดยเฉพาะในขณะที่คุณมายังมีชีวิต เรามีการติดต่อค้าขายและทำธุรกิจด้วยกันเสมอ คุณบุญครองเป็นผู้ที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เพราะเป็นผู้ที่มีความวิริยะอุตสาหะ เป็นศรีภริยาของสามี ได้ช่วยแบ่งเบาภาระการบริหารงานบริษัทในเครือ "บูลกุล" หลายแห่งด้วยกัน เป็นนักบริหารที่มีความสามารถเป็นที่ยอมรับในวงการธุรกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ เป็นมารดาที่ดีของบุตร ได้ให้การอบรมสั่งสอนบุตรและสนับสนุนในด้านการศึกษาของบุตรจนจบขั้นปริญญาจากสหรัฐอเมริกาทุกคน

คุณบุญครองเป็นผู้ที่มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบทำบุญทำทานอยู่เสมอ ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ได้อุทิศตนบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติและสาธารณกุศล ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชการปัจจุบันโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย (จ.ม.) อันเป็นเกียรติประวัติแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล "บูลกุล"

แม้ว่าความตายจะเป็นกฎธรรมดาที่ทุกคนหลีกหนีไม่พ้นก็ตาม แต่การจากไปของคนดีที่มีประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ เช่น คุณบุญครอง จึงย่อมนำมาซึ่งความอาลัยรัก และเศร้าเสียใจแก่บรรดาญาติมิตรตลอดจนผู้ที่มีความคุ้นเคยกับตระกูล "บูลกุล" ผมขอถือโอกาสนี้แสดงความเสียใจต่อทุกคนในครอบครัวของคุณบุญครอง และด้วยเดชะแห่งกุศลกรรมที่คุณบุญครองได้บำเพ็ญมาด้วยดีโดยตลอด ขอจงเป็นพลวปัจจัยหนุนนำให้ดวงวิญญาณของคุณบุญครอง บูลกุล ไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

(ชิณ โสภณพานิช)

ประธานกรรมการ

ธนาคารกรุงเทพ จำกัด

อุเทน เตชะไพบูลย์

อาลัยคุณบุญครอง บูลกุล

ความสนิทสนมคุ้นเคยเคารพนับถือกันระหว่างผมกับครอบครัวของคุณบุญครอง บูลกุล ที่ได้มีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทำให้ผมรู้สึกเศร้าอาลัยต่อการจากไปของคุณบุญครองฯ เป็นอย่างยิ่ง เพราะคุณบุญครองฯ เป็นคนดีมีศีลธรรม เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นที่ตั้ง จึงเป็นผู้เปี่ยมด้วยคุณธรรมเมตตาธรรมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ชอบทำบุญทำทานการกุศลสังคมสงเคราะห์ต่าง ๆ อยู่เสมอมิได้ขาด เป็นที่เคารพรักนับถือแก่ญาติสนิทมิตรสหายและบุคคลผู้รู้จักทั่วไป จนกระทั่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมาคมสตรีกว๋องสิวมาตั้งแต่ปี 2512 และต่อมาก็ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย (จ.ม.) เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2521

ผมของแสดงความเสียใจอาลัยรักอย่างสุดซึ้งต่อคุณบุญครอง บูลกุลไว้ ณ โอกาสนี้อีกครั้งหนึ่ง และเชื่อว่าผลบุญแห่งกุศลกรรมที่คุณบุญครอง บูลกุล ได้บำเพ็ญมาชั่วชีวิต จะส่งผลสนองให้วิญญาณของคุณบุญครอง บูลกุล ไปสู่สุคติในสัมปรายภพอย่างแน่นอน.

(อุเทน เตชะไพบูลย์)

คำไว้อาลัยแด่ "อาสำ" บุญครอง บูลกุล

ผมได้ทราบข่าวการถึงแก่กรรมของ "อาสำ" ด้วยความเศร้าเสียใจเป็นอย่างยิ่ง แม้ว่าการเกิด แก่ เจ็บ ตาย จะเป็นกฎธรรมชาติของมนุษย์ก็ตาม

ผมและครอบครัวของ "อาสำ" มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกันมานานตั้งแต่สมัยคุณพ่อ โดยเฉพาะคุณศุภชัย บูลกุล (เส็ง) ซึ่งเจริญเติบโต และเรียนหนังสือทั้งในประเทศและต่างประเทศมาด้วยกัน มีความสนิทชิดชอบเสมือนญาติตลอดมา

"อาสำ" เป็นคนมีระเบียบ ตรงต่อเวลา เป็นผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือคนที่ควรช่วยเหลือตามโอกาสที่จะช่วยได้ จนเป็นที่เคารพรักใคร่ของบรรดาพนักงานซึ่งอยู่ในบังคับบัญชาของ "อาสำ" โดยทั่วกัน

"อาสำ" ปกครองบุตรธิดาด้วยพรหมวิหารธรรมสงเคราะห์อุปการะให้บุตรธิดาให้มีสัมมาคารวะ ตั้งอยู่ในความเป็นผู้ดี มีความสมัครสมานสามัคคีร่วมกันดำรงวงศ์สกุล สนับสนุนบุตรธิดาให้ได้รับการศึกษาจนได้รับปริญญาจากสหรัฐอเมริกาทุกคน

"อาสำ" เป็นบุคคลที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โดยอุปถัมภ์บำรุงแก่วัดต่าง ๆ เสมอมา ช่วยเหลืองานสังคมสงเคราะห์และหน่วยราชการต่าง ๆ จนได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย

ด้วยอำนาจคุณความดีที่ "อาสำ" ได้สร้างอบรมไว้ ขอจงช่วยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ "อาสำ" ได้ประสบความสุขสำราญในสัมปรายภพทุกประการ

ศุภสิทธิ์ มหาคุณ

คำไว้อาลัย คุณบุญครอง บูลกุล

สิ่งมีชีวิตทุกสิ่งในโลกนี้ ย่อมหนีหลักธรรม 4 ประการไม่พ้นคือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย มนุษยชนเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเหนือสิ่งใด หากสามารถปฏิบัติตนเป็นที่เคารพนับถือของผู้อื่นยามมีชีวิต ย่อมเป็นที่อาลัยสรรเสริญแก่ผู้อื่นเมื่อจากโลกไป จึงนับได้ว่าผู้นั้นเลิศล้ำประเสริฐยิ่ง

นับเป็นเวลากว่า 50 ปีที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรู้จักกับครอบครัวของนายมา บูลกุล ข้าพเจ้าได้ทราบถึงอุปนิสัยของนายมาดีว่า เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน มีความซื่อสัตย์สุจริต มีศีลธรรม จิตใจโอบอ้อมอารี เมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก คอยช่วยเหลือเอาใจใส่และทำประโยชน์ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตตั้งแต่ต้นมา โดยเฉพาะในวงการธุรกิจค้าข้าวแห่งประเทศไทย ไม่อาจมีใครลืมชื่อเขาได้ มีแต่คนรู้สึกเสียดาย ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยหรือชาวจีนในประเทศไทย ต่างก็มีความเห็นพ้องกันว่า เมื่อครั้งที่นายมายังมีชีวิตอยู่นั้น เขาได้ทุ่มเทชีวิตจิตใจต่อหน้าที่การงานในการบริหารธุรกิจการค้าข้าว ทำให้พี่น้องร่วมชาติไม่ต้องประสพกับปัญหาข้าวยากหมากแพง ประชาชนคนไทยมีความอยู่ดีกินดี ทั้งนี้ ด้วยพระบารมีล้นเกล้าฯ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถประการหนึ่ง ขณะเดียวกันนายมา บูลกุล และบุคคลอื่นในวงการค้าข้าวอีกหลายต่อหลายท่านก็มีส่วนผลักดันหาทางให้ชาวไทยได้อยู่กินอย่างสุขสบาย

ความสำเร็จในหน้าที่การงานตลอดชีวิตของนายมา บูลกุล ได้มีอีกบุคคลหนึ่งเปรียบเสมือนแรงผลักดันความมานะของนายมา บูลกุล ให้ประกอบความดีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ผู้นั้นก็คือคู่ครองของเขานางบุญครอง บูลกุล ซึ่งเป็นผู้ช่วยสนับสนุนอยู่ข้างหลังตลอดเวลา นางบุญครองวางตัวเป็นทั้งศรีภรรยาของสามีและมารดาที่ดีของบุตร คอยอบรมสั่งสอนบุตรให้เคารพในพระธรรมคำสั่งสอนของศาสดาแห่งศาสนาพุทธ โดยมุ่งประกอบแต่ความดี มีศีลธรรมและมีจิตใจโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือผู้อื่นดังเช่นที่ นายมาและนางบุญครอง บูลกุล พึงเป็นปฏิบัติอยู่เป็นนิจ โดยได้บริจาคทรัพย์สินเงินทองแก่หน่วยงาน มูลนิธิไทยและฮ่องกงจำนวนไม่น้อย จนกระทั่งเคยได้รับพระราชทานเหรียญตรา จากพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับว่าเป็นบุคคลซึ่งกระทำประโยชน์แก่สังคมเป็นอันมาก

นายมาและนางบุญครอง บูลกุล มีบุตรธิดารวม 8 คน ทั้งสองท่านช่วยกันอบรมบุตรธิดาทั้งในด้านการวางตัวในสังคม ได้ให้การศึกษาเป็นอย่างดีเสมอทุกคน จนกระทั่งบุตรธิดาของนางบุญครองศึกษาจบจากต่างประเทศทั้งอังกฤษและอเมริกา โดยจบการศึกษาในระดับปริญญาเอก ปริญญาโท และปริญญาตรี ด้วยความที่เธอเป็นคนดีมีเมตตาธรรมเธอจึงสั่งสอนลูกหลานให้มีความกตัญญูรู้คุณ ซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดังนั้นเลือดเนื้อเชื้อไขของเธอที่อาศัยใต้ร่มโพธิสมภารองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเป็นผู้มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักนับถือของคนทั่วไป ดังเช่นนายศิริชัย บูลกุล วุฒิสมาชิกที่มีกิจการค้ามากมาย ประกอบคุณประโยชน์ด้วย

ความกตัญญูรู้คุณแก่บ้านเมือง จนเคยเข้ารับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ นายวันชัย บูลกุล มีหน้าที่เป็นผู้บริหารการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมไลอ้อนสากล รวมทั้งมูลนิธิต่าง ๆ อีกหลายแห่ง นายโชคชัย บูลกุล เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านปศุสัตว์ นางนิรมล สุริยสัตย์ นักธุรกิจหญิงที่มีชื่อเสียงโด่งดัง และบุตรสาวผู้ซึ่งข้าพเจ้ารู้จักมักคุ้นที่สุดคือนางมาลี เลียงชัยกุล ผู้จัดการโรงเรียนสว่างวัฒนา และโรงเรียนกว่างเจ้าของมูลนิธิสมาคมกว๋องสิว ซึ่งข้าพเจ้าและคณะทำงานบริหารอยู่เป็นเวลาถึง 32 ปี จนกระทั่งบัดนี้ โรงเรียนสว่างวัฒนาได้รับการรับรองวิทยฐานะจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป นอกจากนั้นการเรียบเรียงหนังสือแบบเรียนภาษาจีนที่ใช้ตามโรงเรียน ทางกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการได้ให้เกียรตินางมาลีเป็นคณะกรรมการการเรียบเรียง การประกอบคุณความดีของนางมาลีซึ่งเจริญรอยตามนางบุญครอง ได้เป็นผลให้นางมาลีได้รับพระราชทานเหรียญกาชาดจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถถึง 2 ครั้ง และเหรียญตราอื่น ๆ จากรัฐบาล อีกทั้งยังได้รับเกียรติอันสูงส่งจากวงการสตรีจีนแห่งประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างสมบุญของนายมา บูลกุลและภรรยา

การที่ข้าพเจ้าได้รับเกียรติจากลูก ๆ ของนายมา บูลกุล เพื่อเขียนคำไว้อาลัยสรรเสริญถึงคุณงามความดีของนางบุญครอง บูลกุลนี้ แม้ว่าเธอจะจากไปแล้ว แต่ความดีที่เธอกระทำไว้ยังคงสถิตย์อยู่ในความทรงจำสำหรับสตรีต่อไป

ข้าพเจ้าขอให้ดวงวิญญาณของนางบุญครอง บูลกุล จงไปสู่สุคติ และความดีที่ได้กระทำไว้แล้วอันเป็นกุศลกรรม และเนื้อนาบุญจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จงเป็นทางนำดวงวิญญาณของนางบุญครอง บูลกุล ประสพความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาและเป็นสุขในอนาคตชาติเถิด ขออำนาจจิตอันบริสุทธิ์ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณนางบุญครอง ได้รับรู้ถึงความอาลัยโศกเศร้าอย่างสุดซึ้งของผู้อยู่ข้างหลัง และกุศลกรรมจงบันดาลให้ลูกหลานตระกูล "บูลกุล" ประสพความเจริญก้าวหน้าสืบไป

(นายสุรีย์ อัษฎาธร)
นายกสมาคมกว๋องสิวแห่งประเทศไทย

“คำไว้อาลัย”

ผมได้มีโอกาสรู้จักคุ้นเคยกับครอบครัวของคุณมาและคุณบุญครอง บูลกุล มาเป็นเวลานานกว่า 30 ปี ในฐานะที่เคยเป็นแพทย์ประจำครอบครัว สมัยที่ท่านทั้งสองเพิ่งมีอายุย่างเข้ากลางคน ผมให้ความรักใคร่นับถือทั้งสองท่านเหมือนญาติสนิทของผมคนหนึ่ง คุณบุญครอง เป็นแม่บ้านที่ดีพร้อมของสามี เป็นมารดาที่ให้ความรักต่อบุตรหลานอย่างลึกซึ้ง และเป็นผู้ที่มีความโอบอ้อมอารี มีความเห็นอกเห็นใจต่อบุคคลทั่ว ๆ ไป สิ่งที่เห็นได้เด่นชัดคือเป็นคนที่มีอารมณ์สนุกสนานขบขัน หัวเราะร่าเริง เข้ากันเป็นปี่เป็นขลุ่ยอยู่เสมอ กับครอบครัวและญาติมิตร ฉะนั้นไม่ว่าจะมีปัญหาอันใดเกิดขึ้น จะหนักหรือเบา เหตุการณ์จึงสามารถคลี่คลายไปในทางที่ผ่อนคลายหรือผ่านพ้นอุปสรรคไปได้อย่างราบรื่น อุปนิสัยอันน่ารักน่าสรรเสริญนี้ จึงควรที่บุคคลทั้งหลายได้ยึดถือเป็นแบบอย่าง

ผมจำได้ว่าครั้งหนึ่งคุณมาป่วยหนัก มีอาการไอออกมาเป็นโลหิตสด ๆ เป็นจำนวนน่าตกใจ คุณบุญครองมีความห่วงใยกระสับกระส่ายเป็นอันมาก แต่ก็รีบสั่งการพูดจาปลอบใจให้กำลังใจสามีเป็นอย่างดี ฝ่ายข้างคุณมานั้นเล่าก็วางเฉยไม่สะทกสท้านหรือวิตกต่อโรคที่เกิดขึ้นกับตน ผมเองซึ่งเป็นแพทย์รู้สึกห่วงมาก เพราะเกรงว่าจะเป็นมะเร็งที่ปอด เนื่องจากทั้งสองท่านสูบบุหรี่มากเอาการอยู่ จึงได้รีบสั่งให้ไปถ่ายเอ็กเรย์ที่สุริวงศ์ ก็ปรากฏว่าเป็น วัณโรค ทั้งหมอทั้งคนไข้ คุณบุญครองและลูก ๆ จึงพากันถอนหายใจโล่งอกกันไปตาม ๆ กัน และผมเองก็ได้ทำการรักษาให้จนหายขาดในเวลาต่อมา

ที่ผมเขียนถึงความคุ้นเคยกับคุณบุญครองในระยะที่ได้เป็นแพทย์ประจำบ้านนั้น ก็เพื่อที่จะเผยแพร่ถึงนิสัยใจคอของท่านซึ่งเป็นสตรีที่น่ารักน่านับถืออย่างแท้จริงมาให้ทราบโดยทั่วกัน และด้วยกุศลผลบุญที่ทั้งคุณบุญครองและคุณมาได้ร่วมกันสร้างสมไว้ในชาตินี้อย่างมากมาย จึงน่าจะเชื่อได้ว่าวิญญาณของท่านคงจะได้พบและเสวยสุขด้วยกันอยู่ ในสรวงสวรรค์แน่นอน

นายแพทย์ม.ล.เต่อ สนิทวงศ์

คุณบุญครอง คนไข้ตัวอย่าง

คุณบุญครอง บูลกุล มาเป็นคนไข้ของผมเกี่ยวกับโรคเบาหวานและความดันเลือดสูง ตั้งแต่ กรกฎาคม 2514 จนถึงวันสุดท้ายของชีวิตนับได้ 8 ปีเศษ คุณบุญครองได้ปฏิบัติตนในฐานะคนไข้ที่ดียิ่ง คือมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติตัวตามคำแนะนำของแพทย์เช่นในเรื่องการกินอาหาร ซึ่งถ้าจะปฏิบัติเป็นระยะเวลาสั้น ๆ ก็คงไม่เป็นของยาก แต่การที่ต้องปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัดเป็นเวลาถึง 8-9 ปีนั้นไม่ใช่สิ่งที่ทำง่ายนอกจากคนที่มีกำลังใจเข้มแข็ง ซึ่งเมื่อย้อนหลังดูถึงสภาพของโรคเดิมและโรคต่าง ๆ ที่แทรกซ้อนขึ้นในระยะต่อมาพอจะเห็นได้ว่าถ้าคุณบุญครองไม่ใช่คนไข้ที่ดีแล้วก็ยากที่จะผ่านพ้นปัญหาต่าง ๆ มาได้นานถึงเพียงนี้ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเมษายน 2516 ป่วยหนักด้วยโรคตับอ่อนอักเสบแบบเฉียบพลัน (Acute pancreatitis) ซึ่งนับเป็นโรคที่รุนแรงที่สุดโรคหนึ่ง ต่อมาเกิดโรคแทรกทางสมองจากเส้นเลือดในสมองตีบทำให้เกิด hemiparesis หรือที่เรียกกันใหม่ว่าอัมพฤกษ์ คือไม่มากถึงอัมพาต อีกถึง 3 ครั้ง ครั้งหนึ่งไปเป็นที่ฮ่องกง แต่ทุกครั้งก็กลับดีขึ้นจนเดินได้ดี มีอาการของโรคหัวใจจากหลอดเลือดหัวใจตีบ (Ischemic Heart) จนต้องนอนโรงพยาบาลอีก 2 ครั้งและก็ดีขึ้นเช่นกัน แสดงให้เห็นถึงกำลังใจที่ดีเยี่ยมในการต่อสู้กับโรคภัยร้ายแรงต่าง ๆ

ปัญหาเรื้อรังอย่างหนึ่งก็คือไตพิการซึ่งเป็นผลจากโรคเบาหวานและความดันได้ค่อย ๆ รุนแรงมากขึ้นจนคาดได้ว่าจะต้องใช้ไตเทียม (Haemodialysis) ช่วย ก็ได้มีการเตรียมการโดยสั่งเครื่องไตเทียมมาไว้ล่วงหน้านานถึงปีกว่าและได้บริจาคให้แก่โรงพยาบาลวิชัยยุทธเพื่อผู้อื่นได้ใช้ด้วย ได้พยายามอธิบายให้คุณบุญครองมาผ่าตัดต่อเส้นเลือด (shunt) เพื่อเตรียมไว้สำหรับใช้เมื่อจำเป็น ซึ่งถ้าทำได้ล่วงหน้าเป็นปี ๆ ก็จะยิ่งได้ผลดี แต่มีการรีรอมาระยะหนึ่งเนื่องจากคนบางคนที่ไม่รู้อะไรจริงมาเล่าว่าถ้าทำแล้วอายุจะสั้น ทำให้กำลังใจไม่ดี ซึ่งความจริงแล้วมันคือสิ่งช่วยต่อชีวิต แต่แพทย์จะใช้ต่อเมื่อไตคนนั้นไม่สามารถทำงานแล้วถ้าไม่ทำก็อยู่ไม่ได้ ถ้าทำก็อาจอยู่ได้อีกนานระยะหนึ่ง จริงอยู่การทำมีค่าใช้จ่ายสูงแต่สำหรับผู้ที่สามารถเสียได้ก็คุ้มกับเงินที่เสีย เพราะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างสุขสบายตามสมควร หลังจากรีรอระยะหนึ่งในที่สุดอาการทางไตก็ทวีมากขึ้นจนคุณบุญครองขอมาทำเอง แต่ก็ไม่ทันการเพราะอาการทางไตกำเริบมากจนเส้นที่ผ่าเตรียมไว้เพียงไม่กี่วันไม่ทันใช้ จึงต้องแก้ปัญหาด้วยการใช้น้ำยาล้างของเสียทางช่องท้อง (Peritoneal dialysis) ไปก่อน ซึ่งผลไม่ดีเท่าวิธีใช้เครื่องไตเทียม

ในวันที่ 6 ต.ค. 22 คุณบุญครองมีอาการแทรกทางหัวใจวายเฉียบพลันทำให้ต้องให้การรักษากันอย่างเต็มที่จนผ่านอันตรายไปได้โดยได้ความสามารถของแพทย์ในสาขาต่าง ๆ มาช่วยกันอย่างเต็มที่ คือ คุณหมอสุจินต์ อุบลวัตร ทางด้านไต คุณหมอเพิ่มสวัสดิ์ ทินกร ณ อยุธยา ทางด้านปอด คุณหมอประวิชช ตันประเสริฐ ทางด้านหัวใจ เป็นต้น คุณบุญครองหมดสติไปหลายวันในระหว่างนั้นได้ทำการฟอกเลือดด้วยไตเทียมเกือบทุกวัน หายใจด้วยเครื่องช่วยหายใจ และแก้ไขภาวะแทรกซ้อนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ทุกวันจนทุเลาขึ้นตามลำดับ รู้สึกตัวและแข็งแรงจนลุก

นั่งข้างเตียงได้ แต่ในวันที่ 22 ต.ค. ก็เกิดภาวะแทรกซ้อนจากการตกเลือดจากกระเพาะอาหารอย่างมากจนช็อค ต้องรับการผ่าตัดด่วนพบว่ากระเพาะอาหารเต็มไปด้วยแผลหลายสิบแผลที่เรียกว่า Stress Ulcer และต้องตัดกระเพาะอาหารทิ้งทั้งหมด หลังผ่าตัดก็ต้องประคับประคองอย่างดีที่สุดมีอาการดีขึ้นแล้วก็เลวลงด้วยภาวะขาดอาหารและติดเชื้อ จนสุดท้ายก็ถึงจุดที่ทางแพทย์ไม่สามารถจะช่วยอะไรได้อีก คุณบุญครองก็ได้จากไปอย่างสงบในวันที่ 5 พ.ย. 22

ในฐานะที่เป็นแพทย์ที่มีประสบการณ์ในการดูแลรักษาคนไข้มาเกือบ 30 ปี ได้เห็นการปฏิบัติต่าง ๆ ของคนไข้และญาติพี่น้องคนไข้มาทุกรูปแบบทั้งที่ดีและไม่ดี พอจะสรุปได้ว่า คุณบุญครองเป็นคนไข้ที่ดีที่สุดคนหนึ่งคือเป็นคนไข้ที่มีความเคร่งครัดในการปฏิบัติตัวตามคำแนะนำของแพทย์ประการหนึ่ง มีกำลังใจที่ดีเยี่ยมในการต่อสู้กับโรคไม่ว่าจะรุนแรงปานใดประการหนึ่ง เป็นคนไข้ที่สนใจในการเปลี่ยนแปลงของตนเองและรีบติดต่อแพทย์ตั้งแต่ระยะต้นอีกประการหนึ่ง ทำให้ผ่านพ้นโรคภัยต่าง ๆ มาจนถึงวาระสุดท้าย แต่คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดก็คือ คุณบุญครองมีความศรัทธา ความเชื่อมั่นในแพทย์หรือคณะแพทย์ที่ดูแลรักษาอยู่เสมอ ซึ่งในสภาพของสังคมไทยในปัจจุบันนี้มีการโฆษณาชวนเชื่อในรูปแบบต่าง ๆ ในทุกวงการ เมื่อมีใครเจ็บป่วยอย่างใดก็มักจะมี "ผู้หวังดี" แนะนำให้ไปหาแพทย์มีชื่อต่าง ๆ กันมากมาย รวมถึงยาไทย ยาจีน หมอพระ ยิ่งผู้ป่วยมีความสำคัญเท่าไร "ผู้หวังดี" ก็มีมากเท่านั้น บางคนเปลี่ยนแพทย์ถึง 3-4 คน ในการเจ็บป่วยครั้งหนึ่ง หรือมีแพทย์มาดูแลพร้อม ๆ กันถึง 3-4 คน โดยที่การดูแลนั้นมิได้เป็นในลักษณะของ "การร่วมมือที่ดี" แต่เป็นในลักษณะ "มากหมอมากความ" จนทำให้เกิดผลเสียแก่คนไข้และเกิดปัญหาแก่แพทย์ผู้รักษาและวิธีการรักษาต่าง ๆ

จริงอยู่ในความก้าวหน้าทางวิทยาการแพทย์เช่นในปัจจุบันนี้ย่อมไม่มีแพทย์คนใดจะ "รู้ซึ้ง" ในทุก ๆ ด้านของการเจ็บป่วยได้ บางครั้งจำเป็นจะต้องปรึกษาขอความคิดเห็นจากแพทย์ผู้อื่น แต่การปรึกษานั้นจะต้องเป็นในลักษณะที่จะเกิดประโยชน์ต่อคนไข้ คือ

1. จะต้องเริ่มมาจากแพทย์ผู้ดูแลรับผิดชอบคนไข้นั้นมีความสำนึกว่าตนเองอาจให้การรักษาแก่คนไข้ไม่ได้ดีพอและต้องการความเห็นของแพทย์คนอื่น เพื่อประโยชน์แก่คนไข้ ไม่ใช่เริ่มมาจากคนไข้หรือญาติขอให้แพทย์คนใดคนหนึ่งมาดูแล เพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกไม่ดีกับแพทย์ผู้รักษาเดิมและเกิดความไม่สบายใจกับแพทย์ผู้เข้ามาใหม่ แพทย์ผู้ดูแลคนไข้จะต้องมีใจกว้างและมีความสำนึกตนอยู่เสมอว่าตนเองมีความสามารถแค่ไหน จำเป็นจะต้องเชิญแพทย์อื่นหรือไม่ ไม่ใช่อย่างบางแห่งที่ใช้ระบบปรึกษาแพทย์เฉพาะโรคหลาย ๆ คนทำให้คนไข้ถูกแยกตัวเองเป็นส่วน ๆ คือ หัวใจมีหมอหัวใจดู ตับมีหมอตับดู ปอดมีหมอปอดดู ฯ แต่ในส่วนที่ประกอบเป็นตัวคนไข้จริง ๆ กลับไม่ได้รับการดูแล จะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี

2. แพทย์ผู้ดูแลจะต้องแจ้งให้ผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยได้ทราบและยินยอมตกลงก่อน เพราะการมีแพทย์ดูแลมากขึ้นนั้นอาจเกิดความสับสนและอาจมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากเดิมซึ่งการจะมีแพทย์ที่ปรึกษานี้ก็ต้องทำเพื่อประโยชน์ของคนไข้โดยแท้ และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

3. แพทย์ที่จะได้รับการปรึกษาเข้ามาจะต้องเป็นแพทย์ที่แพทย์ผู้ดูแลเดิมเป็นคนเห็นชอบเชิญเข้ามาไม่ใช่ตามใจญาติหรือ "ผู้หวังดี" และเลือกมาเพียงคนเดียวในปัญหาหนึ่ง ๆ เท่านั้น เพราะมิฉะนั้นจะไม่มีการร่วมมือที่ดีระหว่างแพทย์ด้วยกัน

4. ที่สำคัญที่สุดคือแพทย์ที่เข้ามาจะต้องรักษาคนไข้ร่วมกันเป็นลักษณะประสานงานกัน (Team Work) จึงจะดูแลคนไข้ได้ผลดีที่สุด มีการอภิปรายปัญหาและให้ข้อคิดเห็นระหว่างกัน มิใช่ต่างคนต่างทำ บางครั้งแพทย์ผู้ทำการรักษาอาจมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ดังนั้นในการรักษาคนไข้แบบนี้จะต้องมีหัวหน้าทีม ถ้าเป็นไปได้ควรเป็นแพทย์ผู้ดูแลเดิม ที่จะเป็นผู้ตัดสินใจ ดังนั้นหัวหน้าทีมจะต้องเป็นแพทย์ที่มีประสบการณ์ มีความรู้กว้าง และมีการตัดสินใจที่ดีและรับผิดชอบ และเป็นแพทย์ที่ได้รับการยอมรับจากแพทย์อื่นพอสมควร มิฉะนั้นแล้วจะเกิดปัญหาในการรักษาด้วยแพทย์หลายคนอย่างแน่นอน

ในการดูแลรักษาคุณบุญครองนี้ผมรู้สึกภูมิใจที่ได้กลุ่มแพทย์ที่เข้ามาร่วมทำการรักษาในลักษณะความร่วมมืออย่างดีเยี่ยม แม้ว่าในเมืองไทยอาจมีแพทย์อื่นที่มีความสามารถเท่าหรืออาจสามารถกว่านี้ แต่ผมแน่ใจว่าในลักษณะของ "กลุ่ม" ที่ให้การรักษาคุณบุญครองผมไม่อาจทำได้ดีกว่านี้แน่นอน

นอกจากคนไข้แล้วบุคคลที่สำคัญที่สุดรองลงไปก็คือ ญาติพี่น้องของคนไข้ บ่อยครั้งที่ญาติคนไข้คือ "ตัวปัญหา" หรือ "ตัวก่อปัญหา" ทำความหนักใจให้แก่แพทย์ผู้รักษาเป็นที่สุด อาจมีปัญหาระหว่างญาติกันเอง เช่น แย่งกันรับผิดชอบรักษาคนไข้ แย่งกันหาหมอรักษา แอบเอายาจากหมออื่น ยาไทย ยาจีน ยาพระ มาให้คนไข้กินโดยแพทย์ไม่รู้เป็นต้น ให้ความคิดเห็นแก่คนไข้ในเรื่องการรักษาอย่างผิด ๆ เพราะไม่รู้จริงเป็นต้น นับเป็นบุญของคุณบุญครองที่ถึงแม้จะมี บุตร-สะใภ้-เขย เป็นจำนวนมาก แต่ทุกคนให้ความร่วมมือในการรักษาอย่างดียิ่ง ปฏิบัติหน้าที่ของลูกอย่างถูกต้องและดีที่สุดทุกคน ให้ความเชื่อมั่นในคณะแพทย์และเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างดี ทำให้การรักษาเกิดผลเต็มที่

คุณบุญครองนอกจากจะเป็นคนไข้ที่ดีดังกล่าวแล้ว ยังได้แสดงให้เห็นในระหว่างการป่วยเจ็บด้วยว่าเป็นคนที่มีจิตใจงามควรสรรเสริญ ที่แสดงอย่างเด่นชัดก็คือความเป็นห่วงเป็นใยต่อคนอื่นแม้ในระยะที่เจ็บหนักก็ยังเป็นห่วงแพทย์พยาบาลที่ดูแลว่าจะมีใครให้ความสะดวกต่าง ๆ รวมทั้งอาหารการกินหรือเปล่า หรือในขณะที่ตกเลือดทางเดินอาหารอย่างมากจนช็อคต้องรีบเข้าห้องผ่าตัดก็ยังสั่งให้รางวัลคนงานที่เข็นเปลเป็นต้น ตลอดเวลาที่เป็นคนไข้ไม่ว่าจะเป็นในวาระพิเศษต่าง ๆ เช่น ปีใหม่ ตรุษจีน หรือ เมื่อเดินทางไปต่างประเทศก็จะนึกถึงและแสดงน้ำใจต่อแพทย์ พยาบาลที่ดูแลรักษาเสมอมิได้ขาด จากน้ำใจที่แสดงต่าง ๆ รวมถึงการปฏิบัติตนใน

ฐานะคนไข้ที่ดีทำให้ความผูกพันธ์ระหว่างผมกับคุณบุญครองมีมากไปกว่าฐานะแพทย์กับคนไข้ แต่มีความรู้สึกเสมือนดูแลญาติผู้ใหญ่ที่รักและนับถือของตนเอง ซึ่งแม้แพทย์อื่น ๆ ที่เข้ามาช่วยทำการรักษาในระยะหลังก็มีความรู้สึกคล้ายคลึงกัน

ผมเชื่อว่ากุศลจิตต่าง ๆ ที่คุณบุญครองได้ปฏิบัติมาตลอดอย่างสม่ำเสมอคงจะเป็นผลส่งให้คุณบุญครองได้จากโลกนี้ไปอย่างสงบ ถึงแม้ว่าในระยะแรก ๆ ที่เข้ารับการรักษาจะมีความเจ็บปวดยากลำบากเพียงใด แต่ในช่วงสองวันสุดท้ายคุณบุญครองเสมือนคนนอนหลับอย่างสบาย ไม่มีทุกข์ทรมานใด ๆ ทั้งสิ้น และจากไปเสือนใบไม้ที่แก่และปลิวหล่นจากต้นตามวาระ จากการที่ได้เห็นวาระสุดท้ายของคนไข้มามากมาย พบว่าน้อยรายจะจากไปอย่างสงบเช่นคุณบุญครอง เป็นที่เชื่อได้ว่าคุณบุญครองคงจะจากไปสู่ภพที่ดีงามยิ่งกว่าในภพปัจจุบันนี้เป็นแน่นอน

สมพนธ์ บุณยคุปต์

1 มกราคม 2523

รำลึกถึงอาสำ

5 พฤศจิกายน 2522 เวลา 19.23 น. อาสำได้ออกเดินทางอีกครั้งแต่เป็นการเดินทางครั้งสุดท้าย และเป็นการเดินทางที่ไม่มีวันกลับมาพบลูก ๆ อีก

อาสำเป็นคนโชคดีมากคนหนึ่ง มีบุญวาสนาตั้งแต่เล็กจนวาระสุดท้าย ไม่เคยต้องลำบากกายลำบากใจ ต้องการอะไรมักจะได้อย่างใจปรารถนา เพื่อนฝูงรักเคารพและนับถือในความซื่อสัตย์ยุติธรรม เสมอต้นเสมอปลาย และความมีน้ำใจโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ญาติพี่น้องเกรงกลัวเคารพและรักใคร่ สามีรักเกรงใจและไว้วางใจมากจนให้เป็นผู้ดูแลทรัพย์สินของครอบครัวตั้งแต่แต่งงานจนคุณพ่อจากไป ส่วนลูกหลานนั้นรักเคารพเอาใจและกตัญญูยึดท่านเป็นหลักให้เกิดพลังแห่งความมานะและความสามัคคี

เมื่อคุณปู่ถึงแก่กรรม คุณพ่อในฐานะลูกชายคนโตต้องรับผิดชอบดูแลเลี้ยงดูมารดาและน้อง ๆ รวมทั้งบริวารในบ้านอีกหลายสิบคน คุณพ่อรับผิดชอบในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ที่คุณปู่ได้ริเริ่มขึ้น ส่วนอาสำนั้นได้รับมอบหมายเป็นภาระดูแลการกินอยู่ของญาติ ๆ ขณะนั้นท่านมีอายุเพียง 19 ปี และได้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ได้ 2 ปีเท่านั้น แต่เนื่องจากท่านเป็นคนมีไหวพริบเฉลียวฉลาดและมีระเบียบวินัยดีจึงสามารถเรียนรู้วิธีการปกครองได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับท่านเป็นคนเก่งทางคำนวณและทำงานละเอียดรวดเร็วทั้งมีความจำที่แม่นยำ จึงสามารถควบคุมบัญชีการใช้จ่ายในครอบครัวคุณพ่อได้อย่างดี เมื่ออาสำรับหน้าที่นี้ด้วยความเต็มใจและปฏิบัติหน้าที่นี้ด้วยความรัก ยุติธรรมและไม่เห็นแก่ตัว ทุกคนในครอบครัวของคุณพ่อจึงอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขสะดวกสบาย

เมื่อคุณพ่อจากเราไปอย่างกะทันหันในปี พ.ศ. 2507 ขณะนั้นลูก ๆ เพิ่งกลับจากนอกเริ่มต้นทำมาหากิน อาสำได้ตั้งตัวเป็นหลักเข้มแข็งแน่วแน่ยึดมั่นในความดี ความซื่อสัตย์และความยุติธรรมสนับสนุนลูก ๆ ทุกคนให้ดำเนินชีวิตและประกอบกิจการงานตามแนวทางของคุณพ่อ ให้ลูกรู้จักมานะอดทนต่อสู้ไม่เลือกงานว่าจะยากหรือง่าย จะใหญ่หรือเล็ก และให้รู้ว่าทางที่ไปสู่ความสำเร็จนั้นจะต้องเป็นไปตามขั้นตอน

เมื่อลูก ๆ ยังเล็ก อาสำอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดีไม่เกเร ให้รู้จักรับผิดชอบ ให้รักเกียรติของตระกูล ให้รู้จักกตัญญูรู้คุณคน ให้ขยันมานะอดทน ไม่ให้โลภ ให้รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น ท่านเป็นคนพูดน้อย สั่งสอนลูก ๆ โดยทำเป็นตัวอย่างให้ลูก ๆ ปฏิบัติตาม เวลาลูก ๆ เจ็บ ท่านอดหลับนอนนั่งเฝ้าดูอาการ จัดหายาให้ทานและพยาบาลลูกจนหายเป็นปรกติ พอลูกโตท่านพยายามตามใจให้สิ่งของและทุกอย่างที่ลูกต้องการถ้าสมเหตุผล ระหว่างที่ลูก ๆ อยู่เมืองนอก ท่านอยู่กับคุณพ่อทนความเงียบเหงาตั้งหน้าตั้งตาคอยลูกกลับมา เมื่อลูก ๆ สำเร็จการศึกษากลับมาและได้แต่งงานจนมีบุตรของตนเอง อาสำยังเป็นที่ปรึกษาทุกครั้งที่ลูกมีปัญหา

อาสำเป็นคนเรียนหนังสือเก่ง มีความสามารถอ่านและเขียนภาษาจีนและอังกฤษได้ดี เมื่อแต่งงานแล้วได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยตัวคนเดียวไม่มีญาติพี่น้องเพื่อนฝูง ท่านได้หนังสือเป็นเพื่อน ท่านชอบอ่านหนังสือมากติดเป็นนิสัยจนวาระสุดท้ายของชีวิต ท่านอ่านหนังสือทุกประเภท เฉพาะอย่างยิ่งวรรณคดีจีนและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ดังนั้นอาสำจึงมีความรู้รอบตัวดีมากคนหนึ่ง ทันต่อเหตุการณ์โลก มีความคิดทันสมัย และมีความสามารถกล่าวอ้างโคลงกลอน คำคมและปรัชญาต่าง ๆ ได้ในโอกาสที่เหมาะ

อาสำมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษามาก ได้พยายามสนับสนุนลูกทุก ๆ คนให้เรียนมากที่สุดเท่าที่ความสามารถของแต่ละคนจะไปได้ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ท่านได้ส่งลูก 4 คนไปเรียนต่อที่ฮ่องกงและประเทศจีน เมื่อสงครามเลิกแล้วได้ส่งลูกทั้ง 8 คนไปเรียนต่อที่สหรัฐอเมริกาซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงมาก ขณะเดียวกันญาติมิตรบางคนยังทักว่าลูกสาวนั้นไม่มีความจำเป็นต้องเรียนรู้สูงให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายไปเปล่า แต่ท่านมีใจแน่วแน่เชื่อมั่นว่าการศึกษาที่ดีนั้นคือมรดกอันล้ำค่าที่แม่จะมอบให้บุตรธิดาได้ ดังนั้นลูก ๆ เมื่อจบการศึกษากลับมาประเทศไทย จึงตั้งหน้าทำงานปฏิบัติตนให้สมกับความเชื่อมั่นของอาสำ และลูก ๆ ก็ได้ยึดถือนโยบายการศึกษาของอาสำเดินตามแนวทางที่ท่านได้ปูไว้ ดังนั้น ณ วันที่อาสำจากเราไป ท่านมีหลานย่าและหลานยาย 4 คนที่จบปริญญาจากสหรัฐอเมริกา 11 คนกำลังศึกษาอยู่ที่สหรัฐอเมริกา อีก 3 คนกำลังจะเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ

อาสำเป็นคนมีมรรยาทดีและเกรงใจคนมาก ทุกครั้งที่แขกหรือลูกจะลากลับ ท่านจะเดินตามมาส่งถึงประตูบ้าน ทั้ง ๆ ที่ขาท่านไม่มีแรง จะยืนโบกมือพร้อมทั้งให้พรและรอจนรถลูก ๆ แล่นลับไปจากบ้าน

อาสำยึดมั่นในขนบธรรมเนียมปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและกำชับสั่งสอนลูก ๆ ให้ปฏิบัติตามด้วย ท่านจำวันเกิดของลูกและหลานได้ทุกคน ท่านจะทำบุญทำทานยกผลบุญกุศลนั้นแก่ลูกหลาน สำหรับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วท่านจะทำพิธีเซ่นไหว้มิได้ขาดทั้งวันเกิดและวันตาย

อาสำเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก ตั้งแต่ลูก ๆ ยังเล็กจะเห็นท่านคุกเข่าสวดมนต์ในห้องพระครั้งละนานเป็นชั่วโมง ๆ ทุกเช้าเย็น หากลูกมีความจำเป็นขอเงินหรือขออนุญาตไปเที่ยวดูหนังก็ต้องคุกเข่าข้าง ๆ จนท่านสวดจบ เนื่องจากว่าท่านจะไม่ให้ใครรบกวนระหว่างสวดมนต์ อาสำถือศีลกินเจทุกขึ้น 1 ค่ำและ 15 ค่ำ และชวนลูก ๆ ให้ปฏิบัติตามด้วย

อาสำมีใจสงสารคนที่มีบุญวาสนาน้อยกว่า จะหยิบยื่นให้โดยไม่ต้องมีการขอร้องหรือหวังผลตอบแทน และจะทำบุญทำทานทุกครั้งที่มีโอกาส ทุกปีในวันเกิดของท่านเงินที่ลูกหลานให้ท่านนั้นท่านจะนำไปบริจาคโรงพยาบาล สถานสงเคราะห์คนชราและเด็กกำพร้าพิการและถวายวัด

ต่าง ๆ อาสำเป็นคนรู้คุณคนมาก ใครทำอะไรให้เล็กน้อยท่านจะจดจำไว้ไม่ลืมที่จะตอบแทนบุญคุณนั้นในโอกาสแรกที่อำนวย เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2522 อาสำฟื้นหลังจากไม่รู้สึกตัวมาเป็นเวลา 11 วัน สิ่งแรกที่ท่านพูดกับลูกคือ"หมอและพยาบาลดีเหลือเกิน จะต้องจัดอาหารเลี้ยงหมอและพยาบาลให้อย่างดี" และเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2522 ขณะที่ลงลิฟต์จะเข้าห้องผ่าตัดท่านยังสั่งกับลูกเป็นครั้งสุดท้ายว่า "มีเงินไหมแจกเด็กเข็นเตียงแม่ด้วย" ซึ่งขณะนั้นท่านเจ็บและเพลียมาก และบ่นว่าไม่อยากจะมีชีวิตอยู่แล้วเนื่องจากกระเพาะเป็นแผลอย่างกะทันหัน และเลือดออกไม่หยุด แต่ท่านยังคิดถึงและต้องการตอบแทนบุญคุณของเจ้าหน้าที่ 2 คนที่เข็นเตียงท่านไปยังห้องผ่าตัด แม้กระทั่งกับลูก ๆ เองท่านเห็นอยู่เฝ้าไข้ ท่านยังได้สั่งให้กลับบ้านไปพักผ่อนเกรงว่าลูกจะเหนื่อย

อาสำรักลูกหลานมาก ไม่ชอบออกนอกบ้านไปสังคมที่ใด ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่บ้านดูแลสามีและลูก ๆ ท่านยอมสละทุกอย่างปรนนิบัติสมาชิกทุกคนในครอบครัวโดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ต้มน้ำแกงตุ๋นเครื่องยา สั่งหาอาหารอร่อยและบำรุงร่างกายส่งไปตามบ้านลูก ๆ เป็นประจำ ตั้งแต่คุณพ่อจากไป ทุกสัปดาห์จากวันจันทร์ถึงวันเสาร์คุณแม่จะตระเตรียมอาหารที่ลูกชอบเพื่อให้พร้อมตอนเที่ยงของวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นเวลาที่ลูก ๆ จะพาครอบครัวและเพื่อนฝูงมาสังสรรค์กัน ดังนั้นทุกเที่ยงวันอาทิตย์ไม่ว่างานจะมากหรือจะยุ่งเพียงใด ลูกทุกคนไม่เคยขาดหรือลืมที่จะไปพบกันที่บ้านบางกะปิ

วันอาทิตย์ที่ 30 กันยายน 2522 เรามาถึงบ้านบางกะปิก่อนเที่ยง เมื่อเปิดประตูเข้าตึก เห็นเก้าอี้ตัวโปรดของอาสำว่างอยู่ และพัดลมประจำตัวไม่ได้เปิด เกิดกังวลไม่สบายใจ รีบเดินตรงไปยังห้องนอน พอเปิดประตูได้ยินเสียงอาสำสั่งงานคนรับใช้อยู่เลยคลายกังวล ใจสบายขึ้นทันที เพราะในวันรุ่งขึ้นอาสำจะเข้าโรงพยาบาลวิชัยยุทธเพื่อรับการผ่าตัดต่อเส้นเลือด อาสำจึงสั่งคนรับใช้ให้บูชาพระทุกเช้าแทนอาสำ และให้เตรียมพิธีเซ่นไหว้ในวันสารท เสร็จแล้ว อาสำและพวกเราลูกหลานก็นั่งดูเทปโทรทัศน์รอเวลาอาหารกลางวัน เมื่ออาหารพร้อมลูก ๆ ก็จูงอาสำเดินไปยังห้องอาหาร ซึ่งล้วนเต็มไปด้วยอาหารโปรดปรานของลูก ๆ หลาน ๆ ทั้งนั้น รวมทั้งน้ำแกงต้มเครื่องยาบำรุงซึ่งอาสำต้มเองตั้งแต่ตีห้า พออาหารใกล้จะหมด อาสำก็สั่งเด็กให้นำมาเติมอีก อาสำอิ่มเป็นคนแรก ลุกเดินมาดูอีกโต๊ะหนึ่งเป็นห่วงกลัวว่าลูกหลานจะรับประทานน้อย เสร็จจากอาหาร เรากลับไปห้องรับแขกนั่งคุยกันไปรับประทานของหวานกันไป บางคนบ่นร้อนในอาสำจัดการต้มแป้งมันแก้ร้อนในตามตำรับอาสำทันที เราคุยกันถึงโรงสีข้าวที่กำลังสร้างที่ปทุมธานี เรือ "มา" ที่กำลังเดินทางมาจากยุโรป อาสำนั่งฟังเราคุยกันมองหน้าคนนี้ที คนนั้นที

แล้วอาสำก็ปรารภเป็นห่วงถึงการเรียนของหลานเล็ก ๆ 3 คน อาสำเห็นควรที่จะส่งหลานเอ็ดดี้ไปออสเตรเลีย แต่กลัวภาษาอังกฤษยังอ่อนไป จึงปรึกษาลูก ๆ ว่าควรจะหาครูสอนภาษาเป็นพิเศษ แล้วเราก็นัดกันว่าใครจะพาอาสำไปโรงพยาบาลในวันรุ่งขึ้น เมื่อเวลาเราจะลากลับ อาสำเดินมาส่งหน้าตึก ยืนโบกมือจนรถเราเลี้ยวโค้งออกจากบ้านไป

วันนี้เราได้มาบ้านบางกะปิอีกครั้ง เราได้เปิดประตูตึกเข้าบ้าน แลไปเห็นเก้าอี้ตัวโปรดของอาสำว่างอยู่ แต่พัดลมยังเปิดส่ายไปมา ในห้องนอนอาสำทุกสิ่งทุกอย่างยังอยู่ครบ ยาที่หัวเตียง หนังสือ แว่นตา จดหมาย ถ้วยน้ำชา กล่องยา รูปถ่ายและของที่ระลึกในโอกาสต่างๆเทปเพลงและเทปหนังที่โปรดของอาสำยังอยู่พร้อมที่จะฟังและดูได้ทันที แต่อาสำไม่อยู่ในบ้านแล้ว อาสำได้จากพวกเราไปแล้วตั้งแต่วันจันทร์ที่ 5 พฤศจิกายน 2522 จากเราไปอย่างไม่มีวันที่จะกลับมาพบเราอีก

ในชีวิตของพวกเราจะไม่มีวันลืมความรักของอาสำ ไม่มีวันลืมความห่วงใยที่มีต่อเราในเวลาเจ็บไข้ หรือทุกข์ร้อน จะไม่ลืมความเห็นอกเห็นใจยามเราเสียใจและหมดกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคนานัประการและในกิจการงาน ไม่ลืมความเสียสละเพื่อจะให้เราได้รับการศึกษาที่ดีที่สุด และได้มีชีวิตที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่แม่พึงจะให้ลูกได้ และจะไม่ลืมคำอบรม สั่งสอนที่ให้ลูก ๆ มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ซื่อสัตย์ สุจริตในการงาน ให้เรามีความพอใจไม่โลภ ให้เรามีเมตตาจิต เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตรและบุคคลที่มีโอกาสน้อยกว่าเรา ให้เราเลื่อมใสศาสนารู้จักทำบุญทำทาน ให้เรารู้จักกตัญญูกตเวที ตอบแทนบุญคุณคนทันทีที่โอกาสอำนวย ให้รู้จักปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ให้เราสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนให้รักษาและเชิดชูชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล

อาสำที่เคารพสุดที่รัก พวกเราขอปวารณาตัวที่จะยึดมั่นและพยายามปฏิบัติตามคำสั่งสอนของอาสำ เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ที่จะยังสังคมให้สงบสุขและเชิดชูชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลให้รุ่งโรจน์สืบไป

ในท้ายที่สุดนี้ บุญกุศลใดที่พวกเราลูก ๆ ได้เคยกระทำ และที่จะกระทำต่อไป พวกเราขออุทิศบุญกุศลนั้นทั้งหมดให้แก่อาสำ เพื่อเป็นเครื่องนำทางให้อาสำไปสู่สุคติในสัมปรายภพตามที่ปรารถนาทุกประการ

ลูกๆ

Dec 12, 1979

Thai-Cornell Association
302 BRYANT AVENUE
ITHACA, NEW YORK 14850
(607) 273-8278

<u>คำไว้อาลัย</u>

หม่าครับ

ตลอดชีวิตของเฮีย ก็คงไม่มีวันใดที่จะโศกเศร้าเท่ากับวันที่ทราบว่า หม่าได้จากไปอย่างไม่มีวันกลับ มันเป็นความจริงที่เกิดขึ้นเร็วกว่าที่เฮียจะยอมรับ ตลอดระยะเวลา 9 ปีที่เฮียใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศ หม่าก็คือจุดยึดมั่นของพวกเราทุกคน ยังจำได้ว่า ครั้งสุดท้ายที่เฮียเคยร้องไห้ก็ตอนออกเดินทางครั้งแรก เพราะกลัวว่าจะไม่ได้พบหม่าอีก 9 ปีต่อมา เมื่อความสำเร็จอยู่ในกำมือ ความกลัวนั้นก็เป็นความจริง ตั้งแต่ยังจำความได้ก็มีหม่าเป็นที่พึ่งอยู่ตลอดมา และแน่นอน ความสำเร็จของเฮียนั้นก็คือความสำเร็จของหม่าที่ได้สร้างความก้าวหน้าให้เฮียและหลานทุกๆ คน เราคงจะไม่มีวันที่จะตอบแทนพระคุณอันนี้ได้เป็นแน่

เมื่อครั้งหม่ายังมีชีวิตอยู่ เฮียทราบดีว่าหม่าเป็นห่วงลูกหลานอยู่ตลอดมา และเฮียก็ได้ให้คำสัญญาได้แล้วว่า เฮียในฐานะที่เป็นหลานคนโตจะรับหน้าที่นี้ต่อไป เฮียขอให้สัญญาอีกทีว่าจะไม่ยอมให้วิญญาณของหม่าต้องผิดหวัง หม่าครับ ไม่ว่าวิญญาณของหม่าอยู่แห่งใด ขอโปรดทราบว่าหม่าคือ "ยอดหญิง" ในดวงใจของเฮียและหลานทุกๆ คน

ด้วยความเคารพอย่างสูง

เฮีย ([illegible])

คุณย่าที่เคารพรักของหลาน

5 พ.ย. 22 เวลา 19.23 น. เป็นเวลาที่หลานได้สูญเสียอาหม่าไปในการป่วยครั้งนี้ หลานได้ไปเยี่ยมอาหม่าเกือบไม่เว้น และหมอก็ได้ให้ความหวังแก่หลานว่าอาหม่าจะต้องหายอยู่ตลอดเวลา จนหลานมีความหวังเต็มที่ที่จะเห็นอาหม่าออกจากโรงพยาบาลมาอยู่ที่บ้านอย่างสุขสบายเหมือนเดิม แต่แล้วอาการอาหม่าก็ทรุดลง จนหลานเป็นห่วงอาหม่ามาก แล้วรู้สึกใจไม่ดี และในที่สุดในวันที่ 5 พ.ย. 22 อาหม่าก็จากหลานไปอย่างไม่มีวันกลับมาอีก แต่อาหม่าก็ไม่ได้หลุดไปจากความทรงจำของหลานและจะอยู่ในความทรงจำของหลานจนกว่าชีวิตหลานจะหาไม่

ในเวลาที่อาหม่ายังมีชีวิตอยู่ อาหม่ามีใจเมตตากรุณาและเลื่อมใสในพระธรรมคำสั่งสอนตลอดเวลา อาหม่ามีความรักและห่วงใยในตัวหลานทุกคนมากจนไม่สามารถจะบรรยายได้ แม้แต่อาหม่าไปต่างประเทศอาหม่าก็ยังไม่เคยลืมที่จะซื้อของมาฝากหลาน ส่วนในวันอาทิตย์ของทุกสัปดาห์ อาหม่าก็จะเรียกลูก ๆ หลาน ๆ มารับประทานข้าวร่วมกัน และทุก ๆ วันอาหม่าก็อยากจะให้ถึงวันอาทิตย์ เพราะเป็นวันที่อาหม่าเห็นลูกหลานได้สนุกสนานร่วมกันและเป็นวันที่อาหม่ามีความสุขด้วย ซึ่งทำให้ลูกหลานทุกคนมีความสามัคคีอันดีต่อกัน บุญคุณของอาหม่าที่ได้ทำให้แก่หลาน หลานไม่สามารถจะทดแทนพระคุณได้ หลานจึงได้แต่ทำบุญกุศลให้อาหม่าที่หลานทุกคนเคารพรัก

ด.ช. วราวุฒิ บูลกุล (เป้)

แต่งให้คุณย่า

เนื้อร้อง เอ็ดดี้ บูลกุล
ทำนอง เพลงฤทธิ์มีดสั้น

คุณย่าจากเราไป

โอ้ตัวเราช้ำตรมและช้ำจิตต์ เราไม่คิดว่าจะพรากจากกัน
ทุกอาทิตย์เราเคยเจอหน้ากัน ทุกคืนวันเราเฝ้าแต่คิดถึง
โอ้รักแสนรักต้องมาขมขื่น สุดฝืนด้วยมาโรยรา
เพราะคุณย่าจากไปแล้วหนา ถึงเวลาเราต้องพรากจากกัน
ขอคุณย่าขึ้นไปสวรรค์ เราจาบัลย์เพราะคุณย่าจากเราไป
คุณย่านั้นหมดสิ้นบุญกรรม พวกเรานั้นอย่าเสียใจเลย
คุณย่านี้สบายแล้วเอย โอ้อกเอยพวกเราเสียใจทำไม
(ซ้ำ) โอ้รักแสนรักต้องมาขมขื่น สุดฝืนด้วยมาโรยรา
เพราะคุณย่าจากไปแล้วหนา ถึงเวลาเราต้องพรากจากกัน
ขอคุณย่าขึ้นไปสวรรค์ เราจาบัลย์เพราะคุณย่าจากเราไป

เอ็ดดี้ ของคุณย่า

ภาคสี่

- [illegible]
  [illegible]
- [illegible]
  [illegible]
- [illegible]
  [illegible]
- [illegible]
  [illegible]

ภาคสี่

- **พระพุทธศาสนาและโลกในพระพุทธศาสนา**
  โดย ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
- **แนวปฏิบัติในโพธิปักขิยธรรม 37**
  โดย สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศ
- **เรื่องของความเกิด-ดับ**
  โดย พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์
- **ยอดกตัญญู**
  โดย ร.บุนนาค

พระพุทธศาสนา

และ

โลกในพระพุทธศาสนา

บรรยาย โดย

ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2516

คำนำ

คำภาษาไทยงานนี้ได้ทรงส่งผ่านการบุญของ บวกกุลให้ มาจาก อนุญาตผม พิมพ์ หนังสือ เรื่องพระพุทธศาสนา ซึ่ง ผมได้ แต่งขึ้น เพื่อ เด็กไทย งานนี้

หนังสือ เล่มนี้ผมได้รวบรวมจาก คำสอน เรื่อง พระพุทธ ศาสนา ซึ่งผมได้ประยุกต์ใช้ หลักสูตร เป็น ศีลธรรมอารยธรรมไทย ที่มาจากอินเดียหรือ ธรรมศาสตร์ เพราะอารยธรรมของไทยนั้นย่อม จะผูกพันอยู่ กับ พระพุทธศาสนาในทุกกรณี ซึ่งมีความ สำเร็จที่จะช่วยให้ ผู้ที่ ทำความรู้จักอารยธรรมไทยได้รู้จักพระ พุทธศาสนาใน เรื่องหลัก และ สาระ

ต่อจากนี้ ประกอบเป็น หนังสือเล่มนี้จึงเป็น เรื่องของหลักการและปรัชญาของ พระ พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่ง เป็นศาสนาประจำชาติไทย ทั่วไป มีความประสงค์ ที่จะให้ ผู้ที่ได้เป็นได้รู้จักกับพระ พุทธศาสนาในทางวิชา การ ว่าตั้ง อยู่บนหลัก แห่ง สวัสดิภาพ มีแนวทาง ปฏิบัติ ที่หลักการให้ ถึง ทางหลุดพ้นจากทุกข์ของพระพุทธ ศาสนา ตลอดไปจนถึง เรื่อง กรรม และวิบาก ซึ่งเป็น หลัก การสำคัญ ในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นเหตุผลแห่งสิ่งของทั่วไป ในพระพุทธศาสนา

หนังสือเล่มนี้จึงมุ่งที่จะชี้ให้เห็นลักษณะของ พระพุทธศาสนาในทางวิชาการ มิใช่เป็นการสอน พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความเชื่อถือเลื่อมใส เหมือน เช่นที่มีสอนกันในพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับหนังสือ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเล่มอื่นๆ

ความสนใจเรื่องไร้สาระเป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งจะต้องเสียแก่บุคคลผู้ที่รู้จักของจริง หนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องการให้ความเป็นจริงของพระพุทธศาสนา ตามสติปัญญาของผม ซึ่งก็มีอยู่จำกัด อาจมีความบกพร่องอยู่หลายประการในสายตาของท่านผู้รู้ที่มีความรู้และสติปัญญามากกว่าผม ซึ่งต้องขออภัยมาในที่นี้ในความบกพร่องซึ่งจะต้องมีอยู่

อย่างไรก็ตามถ้าหากหนังสือเล่มนี้จะมีประโยชน์อันใดซึ่งเป็นกุศล ผมก็ขอน้อมบุญกุศลทั้งสิ้น กุศลนั้นแก่ท่านอาจารย์ทุกประการ

[illegible]

๓๐ มกราคม ๒๕๒๓

พระพุทธศาสนา

ก่อนเริ่มบรรยายจะขอทำความเข้าใจก่อนว่า การที่จะสอนต่อไปนี้จะต้องบอกว่าจะเป็นการสอนเรื่องพระพุทธศาสนา แต่ไม่ใช่เป็นการสอนศาสนา ขอได้โปรดเข้าใจเสียตั้งแต่ต้น การสอนศาสนานั้นมีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้ผู้ฟังหรือผู้ถูกสอนที่ได้รับคำสอนมีจิตใจโน้มน้าวเลื่อมใสไปในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ถ้าเป็นการสอนเรื่องศาสนาพุทธ ก็จะต้องสอนในทางที่จะให้ผู้ฟังมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและนับถือศาสนานั้นต่อไป การศึกษาขั้นมหาวิทยาลัยเป็นการศึกษาที่ประกอบด้วยเสรีภาพเป็นอย่างยิ่ง เสรีภาพในการนับถือศาสนาเป็นเสรีภาพที่สำคัญอย่างหนึ่งของบุคคล ไม่ควรที่ใครจะเข้าไปเกี่ยวข้องหรือไปบังคับอย่างใดทั้งสิ้น การสอนในมหาวิทยาลัยเป็นการบังคับอยู่ในตัว ผู้บรรยายจะสอนอะไรนักศึกษาก็ต้องฟังและเลือกไม่ได้ ดังนั้นการที่ใช้สิทธิที่ผู้บรรยายจะสอนตามใจผู้บรรยายนั้นมาพูดจาโน้มน้าวไปในทางสอนศาสนาก็จะละเมิดถึงเสรีภาพในการศึกษาขั้นมหาวิทยาลัย เสรีภาพในการนับถือศาสนาเป็นสิทธิของนักศึกษาทุกคนไม่มีใครบังคับหรือเกี่ยวข้องได้ และถ้าจะพูดกันไปในทางส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้วยวิธีใด ๆ ก็ตามทางมหาวิทยาลัยก็มีชุมนุมพุทธศาสตร์อยู่แล้ว ซึ่งเป็นกิจกรรมของนักศึกษา ทางมหาวิทยาลัยมิได้ไปเกี่ยวข้องด้วยทั้งสิ้น แต่วิชาศาสนาพุทธก็เป็นหลักสูตรที่เราจะต้องรู้ เพราะฉะนั้นจึงต้องสอนเรื่องพระพุทธศาสนาเพื่อให้รายละเอียดแก่นักศึกษาให้ได้ทราบไว้ตามสมควร

ที่จำเป็นต้องเรียนก็เพราะเหตุว่า ทางมหาวิทยาลัยเห็นว่านักศึกษาทุกคนตั้งแต่เข้ามหาวิทยาลัยมานี้จะต้องมีความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเองสิ่งแวดล้อมของตนให้มากพอสมควร พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญในเมืองไทยอย่างหนึ่ง เพราะถึงอย่างไรคนไทยที่อยู่ในเมืองไทยนั้น ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ก็จะหนีจากศาสนาพุทธซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมไม่พ้น เพราะคนส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธ เป็นจำนวนถึง 80 กว่าเปอร์เซ็นต์ วัดวาอารามโบสถ์วิหารมีทั่วทั้งประเทศไทย อิทธิพลของศาสนาพุทธได้มีมาเป็นเวลาช้านานหลายร้อยปี มีอิทธิพลทั้งในการปกครองและในทางกิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี แม้แต่ความเป็นอยู่ของคนไทยก็อยู่ใต้อิทธิพลของศาสนาพุทธ จนสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นธรรมเนียมไทย และแม้แต่คนไทยที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ก็ยอมรับเอาขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านี้ ยกตัวอย่าง เช่น การรับประทานอาหาร คนไทยแต่ก่อนรับประทานอาหารด้วยมือ หรือแม้แต่เดี๋ยวนี้จะรับประทานด้วยช้อนซ่อมก็ตาม แต่มารยาทรับประทานอาหารของคนไทยนั้น ดูไปแล้วจะเห็นได้ว่ามาจากศาสนาพุทธอยู่ในหมวดเสขิยวัตร เป็นมารยาทที่เรียบร้อยซึ่งคนไทยยึดถือเป็นประเพณีของเรามาช้านาน ปัจจุบันแม้คนไทยที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ก็ยอมรับเอาธรรมเนียมประเพณีและมารยาทเหล่านั้น เพราะเห็นว่าเป็นของไทย

ด้วยเหตุนี้จึงต้องให้นักศึกษาได้มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอันสำคัญที่เรียกว่าศาสนาพุทธนี้ ไม่ว่านักศึกษาจะนับถือศาสนาพุทธหรือไม่ก็ตาม และต่อไปสำเร็จปริญญาทำการงานในเมืองไทยแล้ว ถ้าไม่มีความรู้เรื่องศาสนาพุทธพอสมควรแล้ว จะเรียกว่าเป็นผู้ที่รู้จักสิ่งแวดล้อมเห็นจะไม่ได้

การที่จะสอนเรื่องพระพุทธศาสนานั้น ทางที่ดีที่สุดจะต้องพูดถึงหัวใจของศาสนาเสียก่อน เรื่องที่เกิดเป็นหัวใจของพุทธศาสนานี้ เกิดในสมัยพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วและออกประกาศพระศาสนาใหม่ ๆ มีพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเข้ามาบวชในศาสนาพุทธกับพระพุทธเจ้า คือพระอัสสชิ บวชแล้วท่านก็ออกไปบิณฑบาตที่เมืองสาวัตถีพบบุรุษคนหนึ่งชื่อว่า สารีบุตร เห็นสมณะนุ่งห่มแปลกตาและมีอาการแปลกกว่าที่เคยเห็น ก็ถามพระอัสสชิว่าเป็นสมณะอยู่ในศาสนาใด มีใครเป็นศาสดา และหลักของศาสนานั้นมีอะไรบ้าง ท่านพูดกันเป็นภาษาบาลี พระอัสสชิก็ตอบเป็นภาษาบาลี ซึ่งตั้งแต่มีพระพุทธศาสนาเป็นต้นมาจนถึงทุกวันนี้ยังเรียกว่า "หัวใจพระศาสนา" ซึ่งผู้บรรยายเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านตอบกะทัดรัดเป็นคาถาสองวรรคและมีเนื้อความคลุมถึงลักษณะของพระพุทธศาสนาทั้งหมดซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

วรรคที่ 1 (เอกพจน์)

เย ธมฺมา เหตุปฺภวา
เตสํ เหตุํ ตถาคโต
เตสญฺจ โย นิโรโธจ
เอวํ วาที มหาสมโณ

แปลว่า *ธรรมหรือความทุกข์ทั้งหลายมีเหตุ*
เหตุนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว
ทรงสอนวิธีที่จะดับเหตุแห่งทุกข์เหล่านั้นด้วย
พระพุทธเจ้าตรัสสอนอย่างนี้

วรรคที่ 2 (พหูพจน์)

สพฺพ ปาปสฺส อกรณํ
กุสลสฺสูปสมฺปทา
ส จิตฺต ปริโยทปนํ
เอตํ พุทธานสาสนํ

แปลว่า *จงระงับไม่ทำบาปทั้งปวง*
จงถึงพร้อมซึ่งกุศลคือความดีทั้งปวง
จงทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว
นั่นคือคำสอนของท่านผู้รู้ (พระพุทธเจ้า) ทั้งหลาย

เมื่อเราดูอย่างนี้แล้ว เราจะเห็นว่า คำสอนในศาสนาพุทธนั้น ขั้นต้นก็มี 2 อย่างเสียแล้ว คือ ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และทรงสั่งสอนนั้นอย่างหนึ่งคือ "ความดับเหตุแห่งทุกข์" ส่วนอีกระดับหนึ่งนั้นเป็นศีลธรรม ซึ่งผู้รู้ทั้งหลายก็สอนเหมือนกันคือ "การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำความดีทั้งปวง และทำจิตใจให้บริสุทธิ์" นี่เป็นคำสั่งสอนของผู้รู้ทั้งหลาย ถ้าดูความจริงแล้วศาสนาต่าง ๆ ในโลกนี้ก็สอนธรรมในวรรคที่ 2 นี้คือ ห้ามทำความชั่วให้ทำแต่ความดี และทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์

ดูจากนี้แล้วจะเห็นได้ว่าในทางปรัชญานั้นศาสนาพุทธมีธรรมเป็นของตนเอง คือ เรื่องของการดับเหตุแห่งทุกข์ ส่วนในทางศีลธรรมทั่วไปพระพุทธศาสนาสอนเช่นเดียวกับศาสนาของผู้รู้อื่น ๆ ศาสนาก็ดีหรือปรัชญาก็ดี ไม่ว่าจะเป็นปรัชญาคติในศาสนาใดย่อมจะตั้งอยู่บนความจริงเสมอ ความจริงที่แต่ละศาสนาแต่ละ

ปรัชญาถือกันนั้นอาจจะแตกต่างกันได้ แต่ผู้ที่ประกาศลัทธิหรือประกาศทฤษฎีจะต้องถือว่าความจริงที่ตนประกาศนั้นเป็นความจริงอันเที่ยงแท้ แล้วก็สอนศาสนาออกจากความจริงนั้นไปในทางอื่น ๆ คือทางศีลธรรมและความคิดหรือการปฏิบัติ พระพุทธศาสนาแตกต่างกับศาสนาอื่น ๆ อยู่ที่ว่า คำสั่งสอนนั้นตั้งอยู่บนความจริง 2 ระดับ เทียบกับศาสนาอื่นเราจะเห็นได้ว่า ศาสนาอื่นนั้นคำสั่งสอนตั้งอยู่บนความจริงระดับเดียวหรือความจริงแต่อย่างเดียว ถ้าเป็นศาสนาที่เชื่อว่ามีพระผู้เป็นเจ้าผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ทั้งปวงแล้ว พระผู้เป็นเจ้านั้นคือความจริงอันเที่ยงแท้ แล้วคำสั่งสอนต่าง ๆ ของศาสนาเช่นนี้ก็ออกมาจากพระผู้เป็นเจ้า หรือมีพระผู้เป็นเจ้าซึ่งถือว่าเป็นความจริงอันเที่ยงแท้นั้นเป็นรากฐานของคำสั่งสอนทั้งปวงของศาสนา

สำหรับศาสนาพุทธนั้นมีความจริง 2 อย่าง คำสั่งสอนของศาสนาพุทธก็ต้องแยกออกเป็น 2 อย่าง มีศีลธรรม 2 ระบบแต่ละระบบต่างก็ตั้งอยู่บนความจริงแต่ละอย่าง ความจริง 2 ระดับของศาสนาพุทธนั้น คือ

(1) อริยสัจ

(2) สมมุติสัจ

อริยสัจ คือความจริงที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ซึ่งศาสนาพุทธถือว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ส่วนสมมุติสัจ คือความจริงที่เรายอมรับ เพราะมีความเชื่อถือที่สืบเนื่องมาว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นความจริง เรียกว่าเป็นความจริง เรายอมรับเพราะคนเขายึดถือกันมานานแล้วว่าเป็นความจริง สมมุติสัจ ได้แก่ความคิดที่ว่าเรามีตัวเป็นของเราเอง เราเกิดมาเป็นคน เป็นผู้หญิงเป็นผู้ชายมีพ่อแม่ชื่ออะไร มีความสัมพันธ์กันอย่างไรกับคนอื่น มีความสัมพันธ์อย่างไรกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านี้เรียกว่า "สมมุติสัจ" สำหรับธรรมระดับนี้พระพุทธศาสนาไม่ปฏิเสธความจริงเหล่านี้ ขณะเดียวกันก็ไม่ค้นคว้าเข้าไปเพื่อที่จะทำลายความเชื่อถือในความจริงเหล่านี้ ยอมรับโดยปริยายแล้วสอนธรรมต่อจากนั้นไป

ด้วยเหตุนี้ศีลธรรมของศาสนาพุทธจึงเป็น 2 ระดับ คือ

(1) โลกุตรธรรมขึ้นอยู่กับอริยสัจ

(2) โลกียธรรม ขึ้นอยู่กับสมมุติสัจ

โลกุตรธรรม ที่ว่าขึ้นอยู่กับอริยสัจนั้นเป็นธรรมที่ถือหลักตามอริยสัจว่า ไม่มีอะไรเป็นตัวเราและไม่มีอะไรเป็นของเรา สภาพทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นตัวเราหรือเป็นสิ่งอื่นคือ

1. เมื่อมีเกิดขึ้นมาแล้วย่อมจะต้องมีดับ จะสลายตัวไป นี่เรียกว่า "อนิจจํ" คือไม่เที่ยง ที่ว่าไม่เที่ยงนั้นเพราะไม่มีอะไรเกิดขึ้นแล้วอยู่ได้ตลอดไปโดยไม่มีดับ ทุกอย่างเมื่อเกิดแล้วต้องมีดับต้องสลายตัวเสมอ นี่คือความไม่เที่ยง

2. สภาพในโลกไม่ว่าจะเป็นอะไรย่อมเป็น "ทุกขํ" หรือทุกข์ ทุกข์ในที่นี้ไม่ใช่ความทุกข์ต่าง ๆ ที่เข้าใจกันอยู่ตามปกติ แต่แปลว่าความตั้งอยู่ไม่ได้ของภาวะใดภาวะหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นในทางวัตถุหรือในทางอื่นใดก็ตาม หรือในทางนามธรรม ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วจะตั้งอยู่ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลงไป อย่างคนเกิดมาเป็นเด็กไปตลอดชาติไม่ได้ จะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ต้องแก่ ต้องเปลี่ยนภาวะไปเรื่อย ๆ ไม่มีภาวะใดที่จะตั้งอยู่ได้เรื่อย ๆ หรือคงที่ตลอดไป เพราะฉะนั้นไม่มีสถานการณ์ใดที่จะตั้งอยู่ได้ ของถูกแล้วก็ต้องแพง เมื่อแพงแล้วก็ต้องกลับไปถูกใหม่ หรือถ้าของราคาไม่ถูกสถานการณ์ก็ต้องเปลี่ยนไป อาจจะมีใครฉลาดพอที่จะมาแก้ปัญหาทางรายได้ของประชาชนทำให้มีเงินซื้อของมากขึ้น อย่างนี้ก็เป็นเรื่องของความตั้งอยู่ไม่ได้

3. สภาพทุกข์อย่างนั้นเป็น"อนตฺตา" คือไม่ใช่ตัวของเรา เป็นของที่จะต้องเกิดขึ้นแล้วจะต้องผันแปรไปตามสภาพของธรรมชาติ

ทั้ง 3 อย่างนี้เรียกว่า "สามัญลักษณะ" เพราะเป็นลักษณะของสภาพทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นตัวเราหรือของที่เราประสบพบเห็น ซึ่งรายละเอียดจะได้กล่าวต่อไป แต่ในขั้นนี้ขอให้เข้าใจว่า อริยสัจนั้นถือว่าทุกอย่างมีลักษณะสามัญเช่นนี้ การที่จะยึดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นตัวของเราก็จะต้องประสบกับความผิดหวังอย่างแน่นอน นั่นคือเหตุของทุกข์ตามอริยสัจ ที่เรามีทุกข์เพราะเรามีตัวเป็นเครื่องรับทุกข์ มีอัตตาหรือตัวเองเป็นเครื่องรับทุกข์นั้น ถ้าตัวนั้นไม่มีแล้วความทุกข์ก็ย่อมจะเกิดขึ้นไม่ได้ ทางดับทุกข์ก็คือว่า ทำให้เหตุของทุกข์นั้นดับ คือการเกิดของตัวนั่นเอง เมื่อทำให้การเกิดของอัตตาดับได้ ความทุกข์ก็ย่อมไม่เกิด

โดยสรุปแล้วการกระทำที่ไม่ให้เกิดทุกข์ คือการทำให้ดับ ถ้าทำให้เกิดแล้วเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเกิดดีเกิดชั่วไม่สำคัญ สิ่งที่ว่าดีต่าง ๆ เมื่อเกิดมาแล้วก็เป็นทุกข์ สิ่งที่ว่าชั่วต่าง ๆ เมื่อเกิดมาแล้วก็เป็นทุกข์เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ศีลธรรมของโลกุตรธรรม (ศีลธรรม คือ ความรู้ว่าการกระทำอย่างไรดี การกระทำอย่างไรชั่ว การกระทำอย่างไรถูกและอย่างไรผิด) ซึ่งตั้งอยู่บนอริยสัจนั้นก็คือว่าการกระทำที่ทำให้ดับทุกข์ชนิดเป็นการกระทำชอบและเป็นการกระทำที่ดี เพราะเป็นการดับเหตุแห่งทุกข์ ส่วนการกระทำใดที่ทำให้เกิด ไม่ว่าจะเป็นการสร้างวัด โบสถ์ วิหาร โรงพยาบาล โรงเรียน ทำให้คนเกิดทำให้ความคิดเกิด และทำให้ตนเองเกิดคือทำให้อัตตาเกิด ถ้ามีผลเป็นการเกิดแล้วถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดีและเป็นการกระทำที่ผิดทั้งสิ้น นี่คือศีลธรรมของโลกุตรธรรม ทำให้ดับเป็นสิ่งดีเป็นถูกทำให้เกิดเป็นสิ่งชั่วเป็นผิด

โลกียธรรม ที่ว่าตั้งอยู่บนสมมุติสัจนั้น ก็จะเห็นได้จากหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ คำคาถาข้างต้นนั้น ทางด้านโลกียธรรมนั้น ศีลธรรมคืออะไร คือการไม่ทำบาปทั้งปวง การถึงพร้อมซึ่งความดีทั้งปวง และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ จริงอยู่การไม่ทำบาปทั้งปวงเป็นการละเว้น แต่การถึงพร้อมซึ่งความดีทั้งปวงก็เป็นการทำความดีให้เกิด และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ก็เป็นการยอมรับโดยตรงเลยทีเดียวว่า คนเรานั้นมีจิตที่จะทำให้บริสุทธิ์ได้ ถ้าเอาไปเทียบกับหลักความจริง ขั้นอริยสัจแล้ว หลักศีลธรรมในวรรคสองก็ใช้ไม่ได้ เพราะว่าไม่มีตัวกูของกูแล้วจะไปพูดเรื่องจิตของใคร หากว่าไม่มีอะไรเกิดนอกจากทุกข์แล้วจะทำความดีทำไม เพราะฉะนั้นโลกียธรรมจึงไม่ได้ตั้งอยู่บนอริยสัจ แต่ตั้งอยู่บนสมมุติสัจซึ่งเชื่อกันว่าตัวเรานี้มี จิตก็มี พ่อแม่ก็มีอะไร ๆ ก็มี และก็เชื่อกันว่าถ้าทำดีแล้ว ความดีย่อมเกิด นี่เป็นความจริงที่เรียกว่า สมมุติสัจ ยอมรับกันมานานแล้ว ซึ่งศาสนาอื่น ๆ ก็สอน ถ้าหากเอาไปรวมกันเข้าแล้ว ศาสนาพุทธไม่มีฐานที่ยืนอยู่ได้ ถ้าใครเขามาถามว่าไหนว่าไม่มีตัวกูของกูแล้วจะทำความดีไปทำไม สอนทำจิตให้บริสุทธิ์ทำไมในเมื่อไม่มีจิต มีจิตก็ไม่ใช่ของตนเองถึงจะมีก็ตั้งอยู่ไม่ได้ ก็ต้องเสื่อม

ดังนั้น การที่จะเข้าใจศาสนาพุทธ จะต้องเข้าใจว่า ศีลธรรมของศาสนาพุทธมีอยู่ 2 อย่าง คือศีลธรรมทางโลกุตรทางหนึ่ง และศีลธรรมทางโลกียอีกทางหนึ่ง ศีลธรรมทางโลกกุตรคือทำให้ดับเป็นสิ่งดีนั้นต้องอยู่บนอริยสัจ ศีลธรรมทางด้านโลกียะ คือ ทำดีได้ดีนั้นตั้งอยู่บนสมมุติสัจ ถ้าเราไม่ยอมรับว่ามีตัวตนในโลกียธรรมแล้วหรือในสมมุติสัจ การกระทำต่าง ๆ ที่สอนให้คนทำดี เลิกทำชั่วนั้นก็เลิกพูดกันได้ เพราะเริ่มต้นก็ไม่มีตัวตนเสียแล้ว นี่แสดงถึงการแตกต่างของศีลธรรม 2 ชนิดซึ่งขอให้เข้าใจเสียก่อน แล้วก็จะอธิบายกันได้แต่ละอย่างว่าเรื่องอะไรเป็นอย่างไร

ในขั้นนี้ก็จะขอพูดถึงสิ่งพระพุทธศาสนาเรียกว่า โลกุตรธรรม ซึ่งตั้งอยู่บนอริยสัจ ซึ่งหมายถึงความจริงซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เสียก่อน

อริยสัจมีอยู่ 4 ข้อคือ

1. ทุกขอริยสัจ
2. ทุกขสมุทัย
3. ทุกขนิโรธ
4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

1. **ทุกขอริยสัจ** หมายถึงความรู้เรื่องลักษณะของทุกข์ ทุกข์คืออะไร ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนานั้นบอกว่า ทุกข์คือ

1. ความเกิด แก่ เก็บ ตาย เป็นทุกข์ ซึ่งเป็นคำอธิบายของคนโบราณซึ่งเข้าใจว่าหมายถึงชีวิต หรือสภาพของชีวิตซึ่งประกอบไปด้วยการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นธรรมดาของทุกชีวิต นั่นก็คือชีวิตนั้นเป็นทุกข์

2. ถือเอาอาการของทุกข์นั้น และบอกว่าเป็นทุกข์ได้แก่ โสกะ แปลว่า ความโศกเศร้า ปริเทว-ความคร่ำครวญ ทุกข์-ความทุกข์ทางกาย เช่น เจ็บ ร้อน หรือความรู้สึกไม่สบายต่าง ๆ ทางกาย โทมนัส-ความทุกข์ทางใจได้แก่ ความผิดหวังในใจ อุปายาส-ความแห้งใจ, คับแค้นใจ

3. อปปิเยหิ สมปโยโค-การที่ต้องอยู่กับสิ่งที่ตนไม่รักเป็นทุกข์ สิ่งที่ไม่รักนั้นอาจจะเป็นคนก็ได้ หรืออยู่กับสิ่งแวดล้อมเป็นพิษก็เป็นทุกข์

4. ปิเยหิ วิปโยโค -การพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์

5. ยมปิจฉํ นลภเต-ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้อย่างนั้นเป็นทุกข์

นี่เป็นเรื่องของความทุกข์ที่บอกไว้ในอริยสัจ อยากจะตั้งข้อสังเกตว่าเราเห็นแค่นี้ได้ยินแค่นี้และสอนแค่นี้แล้ว อย่าเข้าใจไปทันทีว่าเรารู้จักทุกข์แล้ว นี่เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะความทุกข์เป็นเรื่องของข้อเท็จจริง ซึ่งสรุปแล้วความทุกข์ทั้งหลายเหล่านี้ เราเรียนจากตำราหรือรู้จากการสั่งสอนกันหรือใช้เหตุผลเท่านั้น เห็นจะเป็นความรู้ที่ไม่ถึงขั้นอริยสัจ คือเราไม่รู้จริงตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ และข้ออื่น ๆ ในอริยสัจก็เช่นเดียวกัน

ทุกขสมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์
ทุกขนิโรธ คือ ความดับแห่งทุกข์
ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ ทางที่จะถึงความดับแห่งทุกข์

ความรู้ในอริยสัจนั้นทั้ง 4 ข้อเป็นความรู้ในข้อเท็จจริงทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง เพราะทรงมีประสบการณ์ต่อข้อเท็จจริงเหล่านี้ ดังนั้นศาสนาพุทธจึงถือว่าความรู้ต่าง ๆ นั้นมีแหล่งที่มาหลายทาง และถ้าจะพูดในทางปรัชญาแล้วก็คือทฤษฎีแห่งความรู้ของศาสนาพุทธ มีอยู่ 3 ทาง คือ

(1) **สุตามยปัญญา** (ปัญญา-ความรู้) คือความรู้ที่ได้ยินได้ฟัง หรืออ่านจากตำรา มีคนสั่งสอนให้ ซึ่งเป็นความรู้ขั้นต่ำสุด

(2) จินตามยปัญญา คือความรู้ที่เกิดขึ้นจากเหตุผลของตนเอง เมื่อได้ยินหรือได้อ่านหรือมีคนสั่งสอนก็ดี หรือได้พบเห็นเรื่องอะไรต่าง ๆ ด้วยตนเองก็ดี แล้วนำมาพิจารณาด้วยเหตุผลของตนเองตามลำดับ จนเชื่อแน่ว่าเป็นความจริงแล้ว นั่นก็เป็นปัญญาขั้นที่ 2 คือจินตามยปัญญา เป็นความรู้ที่แน่นแฟ้นกว่าความรู้ขั้นแรก

(3) ภาวนามยปัญญา คือความรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติบำเพ็ญด้วยตนเอง คือได้ยินได้ฟังมาแล้ว ใช้เหตุผลของตนเองและทำให้ความรู้นั้นเกิดขึ้นแก่ตนเองอย่างแน่ชัด และเห็นชัดด้วยตัวของตัวเอง นี่เป็นความรู้ขั้นสูงสุด

ถ้าจะว่าตามหลักนี้ศาสนาพุทธเราอาจรู้ได้ด้วยการเรียน การฟังและการอ่าน เมื่อเรียน ฟังและอ่านแล้วเอามาประกอบเหตุผลของตนเอง เรารู้ความจริงแค่ไหนนั้นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แล้วก็จะมาถึงขั้นที่ 3 คือภาวนาทำให้ความรู้เกิดด้วยการภาวนา ภาวนาในที่นี้ไม่ใช่นั่งสวดมนต์ แต่เป็นการปฏิบัติในทางที่จะให้ความรู้นั้นเกิดขึ้นในตัวของตัวเองอย่างแจ่มชัด ไม่ใช่เห็นด้วยตาหรือด้วยประสาทต่าง ๆ และไม่ใช่รู้ด้วยเหตุผล แต่รู้ด้วยญาณ คือปัญญาอันแจ่มใสที่เกิดขึ้นในตัวของตัวเอง ด้วยการปฏิบัติตามวิธีการและระเบียบบางอย่างซึ่งศาสนาพุทธได้กำหนดให้ไว้ แล้วก็จะเกิดความรู้แบบนี้ ซึ่งเป็นความรู้อย่างเดียวกับที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ หมายความว่าพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนธรรมเรื่องอริยสัจนั้น พระองค์มิได้ไปเรียนหรือฟังจากคนอื่น หรืออาจจะเคยได้ยินหรือฟังจากคนอื่นมาแล้วบ้าง แต่พระองค์ก็ยังไม่ยอมเอามาสอนต่อ นำมาใช้เหตุผลประกอบในเรื่องอะไรเป็นทุกข์ และอะไรไม่เป็นทุกข์จนมีเหตุผลต้องกันแล้ว ก็ยังมิได้ทรงประกาศพระศาสนา ทรงนั่งบำเพ็ญภาวนาใช้สมาธิเป็นปัจจัย คือรวบรวมความคิดทั้งหลายทำให้จิตอยู่รวมเฉพาะในเรื่องนี้ จนกระทั่งแลเห็นแจ่มแจ้งนั่นเป็นความรู้ที่เกิดจากฌานและทำด้วยสมาธิ คงจะได้ยินมามากแล้วว่าศาสนาพุทธสอนว่าทางที่จะดับทุกข์ได้นั้นขึ้นอยู่กับศีล สมาธิ ปัญญา คือเป็นความรู้แบบพระพุทธเจ้าตรัสรู้ อันจะได้มาจากการอยู่ในศีลซึ่งเป็นข้อกำหนดการปฏิบัติต่าง ๆ และได้จากการทำให้จิตเป็นสมาธิ และจะเกิดปัญญาในที่สุด

ในปฐมเทศนาของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ได้สรุปไว้ว่า “อุปาทานขันธ์ทั้ง 5” เป็นทุกข์ อุปาทานขันธ์ มาจากศัพท์ 2 คำคือ อุปาทาน แปลว่า ความยึด ไม่ใช่ทางกายแต่เป็นการยึดทางใจ ใจยึดอะไรแล้วเป็นอุปาทานทั้งสิ้น ยึดว่าอะไรก็ยึดว่าเป็นของตัวเอง หรือยึดว่าเป็นต่างหากจากตัว โดยสรุปแล้วคือยึดเป็นของตัวเองหรือไม่ใช่ของตัวเอง อุปาทานขันธ์ก็คือมีความยึดในขันธ์ **ขันธ์** แปลว่า เครื่องผูก คัมภีร์ทางศาสนาโบราณเขียนลงบนใบลาน เมื่อได้จำนวนใบลานที่กำหนดก็เจาะรูเอาเชือกผูกไว้ เรียกว่า 1 ขันธ์ หรือ 1 ผูก เพราะฉะนั้นท่านจึงได้บอกว่าพระธรรมของพระพุทธเจ้ามี 84,000 พระธรรมขันธ์ คือเขียนเป็นหนังสือใบลานแล้วจะได้ 84,000 ผูก ขันธ์ก็แปลว่า เครื่องผูก คือผูกความเข้าใจของเราให้นึกว่าเรามีตัวตนหรือมีอัตตา หรือนึกว่าเราเป็นบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นต่างหากจากบุคคลอื่น

ขันธ์มีอยู่ 5 อย่างคือ

(1) รูป ได้แก่ของทุกอย่างที่เป็นวัตถุ ตามองเห็นได้ คือจับต้องได้ว่ามีอยู่

(2) เวทนา เป็นความรู้สึกทางใจเหมือนกัน เวทนาในที่นี้ไม่ได้แปลว่า สงสาร แต่เวทนาที่กล่าวนี้มีอยู่ 3 ประการ คือทุกขเวทนา สุขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา

ความรู้สึกทางใจเมื่อมีสิ่งใดมากระทบเข้า ความรู้สึกที่เป็นทุกข์ คือความไม่พอใจหรือความโศกเศร้าทั้งหลาย ตลอดจนความเจ็บป่วยจัดเป็นทุกขเวทนาทั้งสิ้น

ส่วนสุขเวทนา หมายถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อมีสิ่งภายนอกมากระทบใจ แล้วทำให้เกิดความพึงใจ เกิดความสุข เช่นเห็นรูปสวย ฟังเสียงไพเราะ ได้กลิ่นหอม มีรสหวาน เหล่านี้เป็นสุขเวทนา

ส่วนอทุกมสุขเวทนา เป็นความรู้สึกที่ว่า มีสิ่งใดมากระทบใจแล้วก็ไม่เกิดทุกข์เกิดสุขเป็นความรู้สึกเป็นกลาง คือไม่ใช่เกิดความไม่พอใจกับความทุกข์ และไม่ใช่เกิดความพอใจกับความสุข มีหลายสิ่งหลายอย่างในโลกนี้ที่มากระทบใจแล้ว เราก็วางเฉยได้

(3) **สัญญา** คือความจำ คนทุกคนหรือแม้แต่สัตว์บางชนิดมีความจำทั้งสิ้น เป็นอาการอย่างหนึ่งของจิต เมื่อได้พบเห็นอะไรแล้วก็จำได้ เช่น เสียงมากระทบหูจิตรับรู้ เกิดสัญญาคือความจำ จำอะไรก็จำเสียงนั้นได้ ตาเห็นรูป จิตรับรู้และเกิดสัญญา คือจำรูปนั้นได้ ตลอดจนรสและการสัมผัส และเรื่องราวต่าง ๆ แล้วจำได้นั่นเป็นสัญญา

(4) **สังขาร** แปลตรง ๆ ว่าการปรุงแต่ง หรือสภาพที่มีของหลายสิ่งหลายอย่างมาประกอบกันเข้า ไม่เป็นธาตุใดธาตุหนึ่งโดยเฉพาะตัวของมันเอง สังขารนี้อาจจะเป็นในทางวัตถุก็ได้ หรือเป็นความคิดเป็นเรื่องราวที่ใจเราปรุงแต่งขึ้นมาเองก็ได้ หรือทั้ง 2 อย่างมารวมกันก็ได้ ในทางวัตถุนั้น สรรพสิ่งต่าง ๆ ก็เกิดจากการรวมตัวของธาตุต่าง ๆ ศาสนาพุทธบอกว่า เกิดจากการรวมตัวของธาตุดิน น้ำ ลม และไฟ เหล่านี้เมื่อมารวมตัวกันเข้าแล้ว อาจจะเป็นคน สัตว์ หรือสิ่งอื่น ๆ ก็ได้ ซึ่งเรามองเห็นได้ด้วยรูป และจับต้องได้ในวัตถุ นอกจากนั้นความคิดภายในของเรามากระทบกับสิ่งภายนอก ก็เกิดเป็นสังขารขึ้นได้ คือมีการกำหนดว่าเป็นสังขารต่าง ๆ ตัวอย่างเช่นแก้วน้ำใบนี้ทำด้วยแก้ว เป็นธาตุผสมอย่างหนึ่งมันก็เป็นสังขารของมันด้วยการเอาทรายมาหลอมและใส่ธาตุอื่นเข้าไป แต่เมื่อใจเราเห็นแก้วเข้าเราก็ปรุงแต่งด้วยความคิดว่าแก้วนี้มีไว้สำหรับใส่น้ำนี่เป็นเกิดเป็นสังขาร ใจกับภายนอกบวกกันเข้าเป็นสังขาร เรากำหนดเอาในใจว่า แก้วนี้เอาไว้ใส่น้ำ ซึ่งความจริงแก้วก็เป็นภาชนะอย่างหนึ่งจะใส่อะไรก็ได้ หรือยังกำหนดว่าแก้วชนิดนี้เป็นแก้วใส่เหล้า และแก้วใส่เหล้าก็ยังแบ่งออกเป็นหลายชนิด ซึ่งเป็นสังขารทั้งนั้น เพราะแก้วก็คือแก้วอยู่นั่นเอง แต่เราเอามาปรุงแต่งให้เกิดเป็นแก้วชนิดต่าง ๆ กัน เรียกว่าแก้วเหล้าบ้าง แก้วน้ำบ้างและอื่น ๆ อีกมาก

สังขารแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ อุปาทินกสังขาร และ อนุปาทินกสังขาร

อุปาทินกสังขาร แปลว่า สังขารที่มีใจครอง
อนุปาทินกสังขาร แปลว่า สังขารที่ไม่มีใจครอง

เมื่อแปลอย่างนี้แล้ว ก็เกิดความเข้าใจว่าอุปาทินกสังขาร คือ สังขารที่มีใจครองนั้นหมายถึงสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ เพราะมีใจครอง คือมีความรู้สึกชอบ รัก กลัว ตกใจ ส่วนอนุปาทินกสังขารคือสังขารที่ไม่มีใจครอง ก็หมายถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิต ถ้ากำหนดความหมายอย่างนี้แล้วก็จะเกิดความเข้าใจผิด โบราณนั้นท่านถือว่าต้นไม้เป็นอนุปาทินกสังขาร เพราะท่านนึกว่าต้นไม้ไม่มีใจครอง แต่ความจริงต้นไม้มีใจครองเป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้ว่าต้นไม้นั้นก็รู้ว่าแสงแดดนั้นจำเป็นสำหรับชีวิตของมัน ถ้านำไปปลูกไว้ในที่ร่ม มันก็พยายามทอดกิ่งก้านไปรับแดดให้ได้ ต้นไม้จะถือว่าเป็นอนุปาทินกสังขารไม่ได้ ความสับสนจึงเกิดขึ้น

สำหรับผมเองเห็นว่า อุปาทินกสังขารนั้นไม่ใช่สังขารที่มีใจครองหรือไม่มี แต่เป็นสังขารที่เราเอาอุปาทานไปยึดมันเข้า เช่นร่างกายของผมก็เป็นสังขารอย่างหนึ่ง และเป็นอุปาทินกสังขารก็เพราะผมส่งอุปาทานไปยึดว่า

นี่เป็นร่างกายของผมเป็นตัวของผม ยึดมั่นอยู่อย่างนี้และเห็นตัวเป็นของตัวเองทีเดียว เด็กเดินผ่านไม่ก้มก็ค้อนให้ เพราะเด็กไม่แสดงความเคารพ ใครมาหยิบอะไรบนศีรษะแล้วไม่ไหว้ก็โกรธ เพราะผมยึดว่าเป็นตัวของผมเอง เพราะอุปาทานไปเกาะร่างกายนี้เข้าซึ่งร่างกายเป็นสังขาร มันก็เกิดเป็นอุปาทินกสังขาร มันก่อให้เกิดความทุกข์ได้มาก หรือถึงแม้ว่าไม่ใช่ตัวของผมของที่ไม่มีชีวิตอะไรเลย เช่นปากกาด้ามนี้ซึ่งความจริงปากกาก็เป็นสังขารอีกอย่างหนึ่ง ในทางวัตถุเป็นสังขารเพราะเหตุว่าธาตุต่าง ๆ มารวมกัน ในทางใจมันก็เป็นสังขารเพราะมากระทบใจเข้าก็รู้ว่านี่คือปากกาใช้เขียนหนังสือได้เกิดเป็นปากกาขึ้นมาในใจเรียกได้ว่าเป็นสังขารทางใจ นอกจากนั้นแล้วผมยึดอีก (อุปาทานส่งเข้าครอง) ว่านี่เป็นปากกาของผม ใครมาแตะไม่ได้ นี่แหละปากกาก็เป็นอุปาทินกสังขาร (สังขารที่มีใจครอง) ทั้ง ๆ ที่ปากกาไม่มีชีวิตใด ๆ ทั้งสิ้น

อีกตัวอย่างหนึ่ง ดินสอแท่งนี้เป็นดินสอที่ใช้เขียนบนแผ่นนี้ สำหรับวางบนเครื่องสไลด์นี้ ผมก็ใช้ประโยชน์ได้และรู้ว่ามันคือดินสอ แต่สำหรับผมดินสอนี้เป็นอนุปาทินกสังขาร ผมไม่ส่งอุปาทานเข้าไปครองดินสอนี้ เพราะดินสอนี้เป็นของมหาวิทยาลัย มันจะหายไปไหน ใครเคลื่อนย้ายไปไหนผมก็ไม่เดือดร้อนเพราะมันเป็นอนุปาทินกสังขาร(สังขารที่ไม่มีอุปาทานครอง) นอกจากนี้สภาพธรรมชาติทั่วไป พื้นแผ่นดิน แม่น้ำ ภูเขาต่าง ๆ ที่เราเห็นปรากฏแก่ตาเหล่านี้ เราก็ปรุงแต่งเป็นสังขารแต่เราไม่ส่งอุปาทานเข้าไปยึดว่าแม่น้ำ ภูเขานั้นเป็นของเรา เพราะฉะนั้นอะไรจะเป็นอุปาทินกสังขารหรืออนุปาทินกสังขาร มันขึ้นอยู่กับอุปาทานของคนว่าจะยึดอะไรและยึดได้แค่ไหน

(5) **วิญญาณ** ในศาสนาพุทธอธิบายไว้ 2 อย่าง ใน ทางแรกท่านบอกว่า จิตอย่างหนึ่ง มโนอย่างหนึ่ง และวิญญาณอีกอย่างหนึ่งเป็นของอย่างเดียวกัน ซึ่งจะเรียกว่า จิตหรือมโนหรือวิญญาณก็ได้ คือเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เราสามารถนึกคิดได้ รู้เห็นอะไรได้ เพราะจิตเป็นของอย่างหนึ่งในตัวเราซึ่งมันมีหน้าที่ในทางใช้ความคิด และคิดเท่านั้น ทำอย่างอื่นไม่ได้ จะใช้จิตหรือมโนหรือวิญญาณมากินข้าวไม่ได้ ได้แต่คิดอย่างเดียว นี่เรียกว่า วิญญาณธาตุ

สำหรับวิญญาณในขันธ์ 5 นั้น เป็นเรื่องแน่นอนโดยเฉพาะ หมายถึงอาการรับรู้ซึ่งผ่านเข้ามาถึงตัวเราโดยทางอายตนะต่าง ๆ (อายตนะภายในได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ในศาสนาพุทธนั้นไม่มีบอกไว้แน่ชัดว่าตายแล้ววิญญาณยังเหลือ หรือมันไปไหน วิญญาณเช่นนั้นเป็นวิญญาณในศาสนาอื่น ที่เขาถือว่าคนเราเมื่อเกิดมานั้นมีอีกสิ่งหนึ่งอยู่ในตัวเรียกว่าวิญญาณ และเมื่อร่างกายซึ่งเป็นวัตถุนั้นตายแล้ว วิญญาณยังคงอยู่ไม่ตาย ยังคงอยู่เหมือนกับเป็นอีกส่วนหนึ่งของคน ๆ นั้นตลอดไป แต่ในศาสนาพุทธไม่มีการกล่าวถึงวิญญาณในลักษณะนี้

วิญญาณในขันธ์ 5 คือการรับรู้ ซึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่า consciousness การรับรู้จากอายตนะต่าง ๆ เช่นตาเห็นรูป ใจก็รับรู้ สมมุติว่าตาเห็นปากกาด้ามนี้ ใจก็รับรู้ว่ามีปากกาด้ามนี้ ถามว่าใจไปรับรู้ที่ไหนเพราะใจมิได้อยู่ที่หัวใจ มันจะไปอยู่ที่ไหนก็ได้ก็ตอบได้ว่าใจไปรับรู้ที่ตา ท่านเรียกว่า "จักษุวิญญาณ" คือเป็นวิญญาณที่เกิดขึ้นทางตาเพราะตาแลเห็นรูป เมื่อหูได้ยินเสียง ก็เกิดวิญญาณที่เรียกว่า "โสตวิญญาณ" คือวิญญาณทางหู จมูกได้กลิ่นรับรู้ทางจมูกเรียกว่า "ฆานวิญญาณ" คือวิญญาณทางการได้กลิ่น ลิ้นรู้รส เรียกว่า "ชิวหาวิญญาณ" กายได้สัมผัสก็เป็นวิญญาณทางกาย และใจรับรู้เรื่องราวคิดเรื่องราวต่าง ๆ มันก็เป็นวิญญาณทางใจ เพราะฉะนั้นวิญญาณในศาสนาพุทธในขั้นแรกแบ่งออกได้ถึง 6 ชนิด ที่เรานึกว่าวิญญาณเป็นตัวของเราเองร่างกายตายไปแล้วก็ยังอยู่และไปเกิดได้ก็เพราะว่าทุกครั้งที่เกิดวิญญาณขึ้นนั้น ก็เกิดความ

เข้าใจผิดด้วยว่าเราเป็นผู้รับรู้ก็เลยนึกว่ามีตัวเรา อย่างตาเห็นรูป มันเกิดจักษุวิญญาณ เรื่องมันก็คงจะแค่นั้น แต่เราไปบวกเข้าอีกว่าคนที่เห็นรูปนั้นคือตัวเราเอง วิญญาณก็กลายเป็นตัวเรา ความจริงมันเป็นแต่เพียงอาการรับรู้อย่างหนึ่ง แต่เราก็นึกว่าตัวเราเองที่เห็นรูปได้ลิ้มรสก็เพราะตัวเราได้ลิ้มรส ได้กลิ่นก็เพราะตัวเราได้กลิ่น ทำให้เกิดความเข้าใจว่าวิญญาณเป็นตัวเราเองอยู่เสมอ

ทุกข์ในอริยสัจที่ท่านสรุปว่า อุปาทานขันธ์เป็นทุกข์นั้น ก็เพราะว่าเรามีอุปาทานยึดในขันธ์ 5 นี้ หรือยึดเพียงสิ่งหนึ่งสิ่งใดในขันธ์ 5 นี้ ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นตัวตนของเราแล้ว ย่อมจะเกิดทุกข์เสมอ เราอาจจะนึกว่ารูปคือร่างกายนั้นเป็นตัวเรา นึกอย่างนี้ก็ต้องเป็นทุกข์ เราอาจจะนึกว่าเวทนาคือความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ ความทุกข์ต่าง ๆ เป็นตัวของเรา เพราะเรานึกว่าเราเป็นผู้ทุกข์นั่นก็จะนำไปสู่ความทุกข์ ถ้าเรานึกว่าสัญญา (ความจำ) เป็นตัวเราหรือมีตัวเราเป็นผู้จำ นั่นก็คือความทุกข์ ถ้านึกว่าสังขารเป็นตัวเรา นั่นก็คือความทุกข์ และถ้านึกว่าวิญญาณเป็นตัวเรา นั่นก็เป็นความทุกข์ หรือยึดทั้ง 5 อย่างเลย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณคือตัวเราแล้ว นั่นก็เป็นความทุกข์

ถ้าถามว่าทำไมยึดอย่างนี้แล้วจึงเป็นความทุกข์ ศาสนาพุทธก็อธิบายว่า เพราะเหตุว่าขันธ์ 5 นั้นมันอยู่ในลักษณะที่เรียกว่า “สามัญลักษณะ” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ไตรลักษณ์” 3 ประการคือ

(1) อนิจฺจํ คือความไม่เที่ยง

(2) ทุกฺขํ คือเป็นทุกข์ หรืออีกนัยหนึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้

(3) อนตฺตา คือความไม่ใช่ตัวตน

อนิจฺจํ คือความไม่เที่ยงนั้น หมายความว่าทุกอย่างที่เกิดมาแล้วต้องดับ ระหว่างเกิดกับดับนั้นมันจะกินเวลาช้าหรือเร็วก็ช่างมันแต่มันต้องดับในที่สุด เซลล์ในร่างกายเกิดมาเซลล์หนึ่งแล้วก็ดับไปทั้ง ๆ ที่เรายังไม่ตาย อาจจะกินเวลา 2-3 วัน ร่างกายเรานี้ประกอบด้วยเซลล์ต่าง ๆ ในทางแพทย์ยืนยันว่าเซลล์ของเราที่เกิดมานั้น เกิดแล้วดับไปจนกระทั่งภายใน 7 ปี ตัวเราที่มีอยู่นั้นไม่มีส่วนหนึ่งส่วนใดของตัวเราเมื่อ 7 ปีที่แล้วมาเลย เกิดดับเปลี่ยนแปลงหายไปหมด และเกิดแทนขึ้นมาเรื่อย ๆ จนในที่สุดตัวเราเมื่อ 7 ปี นั้นแม้ในทางวัตถุก็ไม่ใช่ตัวเราเมื่อวันนี้ การเกิดดับมีอยู่เรื่อย ๆ นี่คือความไม่เที่ยง

เพราะมีเกิดมีดับอย่างนี้ จึงทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ทุกข์ หรือทุกขํ คือความตั้งอยู่ไม่ได้ ความตั้งอยู่ไม่ได้ของอะไร ก็ความตั้งอยู่ไม่ได้ของสภาพการเกิดดับ เราพอมองเห็นได้เป็นตอน ๆ สมมุติว่าตัวเรานี้อายุ 8 ขวบ เราจำความได้ เราก็รู้ว่าเรามีอยู่เมื่ออายุ 8 ขวบ แต่ความเป็นเด็กอายุ 8 ขวบของเรานั้น มีความเกิดดับอยู่เรื่อย ๆ เราเห็นเฉพาะเมื่อเราอายุ 8 ขวบเท่านั้น แต่ตัวเราอายุ 8 ขวบก็ตั้งอยู่ไม่ได้ต้องไปสู่สภาพเป็นคนที่มีอายุ 10 ขวบ 12 ขวบ 15 ขวบ เริ่มจากเป็นทารกขึ้นมาเป็นเด็กเล็กทารกนั้นก็ตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะมีการเกิดดับอยู่ในตัวเรื่อย ก็เปลี่ยนแปรไปจนเกิดเป็นเด็กเล็กเดินได้ วิ่งได้ พูดได้ จากสภาพที่เป็นเด็กเล็กตั้งอยู่ไม่ได้อีก นี่คือทุกข์ ทุกข์ในที่นี้หมายถึงการตั้งอยู่ไม่ได้ แล้วเมื่อตั้งอยู่ไม่ได้แล้วก็ต้องเป็นวัยรุ่น พอเข้าวัยรุ่นแล้ว ก็จะต้องตั้งอยู่อย่างนั้นตลอดไปไม่ได้ นี่คือลักษณะของทุกขํ คือการตั้งอยู่ไม่ได้ การเกิดดับที่มีเรื่อยนั้นก็คืออนิจจํ เพราะมีอยู่เรื่อยนั่นเอง จึงทำให้สภาพใดสภาพหนึ่งที่เราพอเห็นได้ในชีวิตของเรานั้นตั้งอยู่ไม่ได้

อนตฺตา คือความไม่ใช่ตัวตน สิ่งใดที่เป็นตัวตนนั้นเราจะต้องบังคับได้ ดูไปแล้วแม้แต่ร่างกายหรือจิตใจ

ของเราเอง เราก็บังคับไม่ได้ เพราะเหตุใดเราจึงบังคับไม่ได้ ก็เพราะเหตุว่าเป็นทุกขนั่นแหละคือการตั้งอยู่ไม่ได้ เมื่อตั้งอยู่ไม่ได้แล้วเราจะไปบังคับได้อย่างไร จริงอยู่เรารู้ตัวว่าเรามีอยู่เป็นวัยเด็ก วัยรุ่น วัยหนุ่มสาวจนเป็นผู้ใหญ่ในขณะนั้นเราอาจจะบังคับได้ แต่สิ่งที่บังคับไม่ได้ก็คือบังคับให้อยู่คงที่ไม่ได้ เราบังคับตัวเราเองให้เป็นเด็กอยู่ตลอดไปไม่ได้ เราบังคับตัวเองให้เป็นหนุ่มสาวอยู่ตลอดไปไม่ได้ เราบังคับตัวเองให้เป็นผู้ใหญ่หรือเป็นคนแก่อยู่ตลอดไปไม่ได้ สิ่งเหล่านี้จะตั้งอยู่ไม่ได้จะต้องล้มไปตามธรรมชาติของมันเอง โดยลักษณะที่เรียกว่า "สามัญลักษณะ"

เพราะฉะนั้นในไตรลักษณ์นี้เองจึงมีความสัมพันธ์ ความไม่เที่ยงคืออนิจจํ ทำให้เกิดทุกขํ คือความตั้งอยู่ไม่ได้ และเพราะเหตุว่าทุกอย่างนั้นตั้งอยู่ไม่ได้ จึงไม่ใช่ตัวตนเพราะถ้าเป็นตัวตนของเราแล้วต้องตั้งอยู่ได้ด้วยเจตนาของเรา และเราต้องบังคับได้ ความตั้งอยู่ไม่ได้ของทุกสิ่งทุกอย่างในตัวเรานั้นแปลว่าสิ่งเหล่านั้นไม่ใช่ตัวเรา เพราะอยู่นอกเหนืออำนาจของเราทั้งสิ้น จะเจตนาให้คงอยู่ไม่ได้ทั้งสิ้น นี่เป็นลักษณะของขันธ์ 5

เมื่อขันธ์ 5 มีลักษณะอย่างนี้แล้ว เราเอาอุปาทาน คือ ความยึดไปยึดเข้าเกิดเป็นอุปาทานขันธ์ เราก็ต้องทุกข์ ไปยึดในของบางอย่างโดยนึกว่าเป็นตัวของเรา ในที่สุดก็จะต้องเกิดความรู้ว่าไม่ใช่ เมื่อรู้ว่าไม่ใช่เราก็ต้องเป็นทุกข์ ไปยึดในของบางอย่างว่าจะต้องเที่ยง คือเป็นนิจจํ เกิดแล้วต้องเที่ยง อยู่ไปไม่มีดับ ความจริงก็จะพิสูจน์ขึ้นมาว่าจะต้องดับ และเมื่อดับเมื่อไรเราก็เป็นทุกข์ เราอาจไปยึดว่าของทุกอย่างเมื่อตั้งอยู่แล้วต้องตั้งอยู่ได้ตลอดไป เป็นหนุ่มเป็นสาวเป็นนักศึกษานี้ก็นึกว่าต้องอยู่ตลอดไป แต่ก็ตั้งไม่ได้เพราะในที่สุดก็ต้องเรียนจบ เพราะฉะนั้นขันธ์ 5 เมื่อเอาอุปาทานไปยึดเป็นอุปาทานขันธ์แล้ว ท่านจึงสรุปว่านั่นคือ ความทุกข์ เพราะมันเป็นการยึดที่ผิด

2. ทุกขสมุทัยอริยสัจ แปลว่าอริยสัจว่าด้วยเหตุแห่งทุกข์ ดูจากปฐมเทศนาของพระพุทธเจ้าบอกว่าเหตุแห่งทุกข์คือตัณหา ตัณหา คือความทะยานอยากหรือความใคร่ ความกระหาย(อย่างแรง) ขนาดต้องดิ้นรนขวนขวายทีเดียว ในศาสนาพุทธนั้นตัณหามีอยู่ 3 อย่าง

(1) กามตัณหา
(2) ภวตัณหา
(3) วิภวตัณหา

กามตัณหา คือความต้องการที่อยากจะใช้ชีวิตอย่างที่โลกเขาใช้ชีวิตกัน เช่นอยากมีรถเก๋งนั่ง อยากมีบ้านใหญ่ อยากใส่เสื้อผ้าที่สวยงาม อยากหาความสุขสบายทุกอย่างเหล่านี้เป็นกามตัณหาทั้งสิ้น ซึ่งมีความอยากได้ในวัตถุกามทั้งปวงที่คิดว่าจะทำให้ชีวิตเรามีความสุขสบาย นอกจากความอยากได้แล้ว เมื่อได้วัตถุที่อยากได้มาแล้ว ยังหมกมุ่นอยู่ในวัตถุกามที่ได้มาแล้วก็ถือว่าเป็นกามตัณหาด้วย เป็นต้นว่าอยากจะได้เครื่องเล่นสเตอริโอสักเครื่องหนึ่ง เมื่อยังไม่ได้ก็พยายามดิ้นรนเพราะอยากได้เหลือเกิน นี่เป็นกามตัณหา ครั้นเมื่อได้เครื่องเล่นสเตอริโอมาแล้ว เลิกทำมาหากินอะไรหมด หมกมุ่นนั่งฟังสเตอริโอทั้งวัน นั่นก็เป็นกามตัณหา

ภวตัณหา คือ ความใคร่ในภพได้แก่ความอยากเป็นอยากอยู่ในภพปัจจุบัน เพราะยังมีความอาลัยติดอยู่ในภพปัจจุบันอยู่ อย่างนักศึกษาเข้ามาเป็นนักศึกษา ก็จะเห็นได้ว่า มีเสรีภาพ มีเพื่อนฝูงมาก มีกิจกรรมต่าง ๆ มีวิชาการที่เรียนมาก ครูบาอาจารย์ก็ใจดี ก็รู้ว่าภพนักศึกษานี้น่าอยู่ เมื่อรู้สึกเช่นนี้แล้วก็เกิดความอาลัยอยาก

จะอยู่ในภพนักศึกษานี้ต่อไปเรื่อย ๆ เรียกว่า ภวตัณหา และความอยากที่จะเกิดในภพที่ปรารถนาต่อไปก็เป็นภวตัณหาอีกด้วย อย่างนักศึกษานี้ถึงแม้จะรู้ว่า นักศึกษาเป็นภพหนึ่งซึ่งจะอยู่ตลอดไปไม่ได้ ก็เกิดคิดขึ้นมาว่าเมื่อจบได้ปริญญาแล้วอยากจะไปทำอะไร บางคนอยากเป็นตำรวจ บางคนอยากเป็นนักการเมือง บางคนอยากเป็นข้าราชการและบางคนอยากเป็นพ่อค้า ซึ่งเป็นภพต่าง ๆ กันทั้งนั้น ซึ่งไม่ตรงกับภพนักศึกษาแล้ว ภาวะมันเปลี่ยนไปหมด ระหว่างที่เป็นนักศึกษาก็เป็นภาวะหนึ่ง มีแต่หน้าที่เรียนหนังสือ พอจบได้บัณฑิตแล้วก็เข้าสู่อีกภพหนึ่งคือภพบัณฑิต ซึ่งจะต้องขวนขวายหางานทำ และเมื่อหางานทำได้แล้วก็เป็นภพของผู้ใหญ่นั่นก็เป็นภวตัณหาอีกอย่างหนึ่ง รวมกันแล้วความอยากเป็นอยากอยู่ในภพปัจจุบันเป็นเพราะความอาลัยบวกกับความอยากเกิดในภพที่ปรารถนาต่อไปเรียกว่า ภวตัณหา

วิภวตัณหา เป็นตัณหาที่ตรงกันข้ามกับภวตัณหา หมายถึง ความไม่อยากอยู่ในภพปัจจุบัน เช่น เป็นเด็กอยู่ไม่เป็นอิสระแก่ตัว ถูกผู้ใหญ่บังคับ ก็ไม่อยากจะเป็นเด็ก อยากจะเป็นผู้ใหญ่เร็ว ๆ จะได้มีอิสระแก่ตัวเอง ออกจากบ้านไม่มีใครมาคอยว่า นั่นก็เป็นวิภวตัณหา คือ ไม่อยากอยู่ในภพปัจจุบัน เมื่อมีภพหน้ารออยู่คือ ถ้าจบปริญญาแล้วจะต้องไปเป็นกรรมกรใช้แรง เป็นภาวะอย่างนั้นก็คงไม่มีใครอยากเป็น ความไม่อยากอยู่ในภพข้างหน้าบางอย่างนั้นเรียกว่าเป็นวิภวตัณหาเหมือนกัน

นี่คือเหตุแห่งทุกข์ ถ้าจะพูดไปแล้วนักปรัชญาต่างประเทศก็เห็นพ้องกันหลายคน ตัณหานั้นมันเป็นพลังของชีวิต ที่เราทำอะไรทุกอย่างทุกวันนี้เพราะมีตัณหาเป็นแรงผลักดันทั้งนั้นคือ ถ้าไม่ทำเพราะอยากได้รถเก๋งนั่ง ซึ่งเป็นกามตัณหา ก็ทำเพราะอยากดำรงอยู่ในภพอนาคตที่ตนเห็นว่าดี หรือเพราะว่าไม่อยากอยู่ในภพปัจจุบันหรือไม่อยากเกิดในภพที่ตนเห็นว่าไม่ดีและไม่อยากเข้าถึงภาวะนั้น การกระทำหรือความประพฤติของมนุษย์อยู่ในโลกเกือบจะเรียกได้ว่าทั้งหมด มาจากตัณหานี่เป็นแรงดัน และอริยสัจข้อสองนี้บอกว่าแรงดันนี้แหละเป็นเหตุแห่งทุกข์ เพราะทางศาสนาพุทธก็ถือเสียแล้วว่า ไม่มีอะไรเกิดขึ้นนอกจากทุกข์ต่าง ๆ เกิดขึ้นได้เสมอนั้นเป็นเพราะตัณหา หมายถึงสิ่งที่เกิดในใจเรา ความรู้สึกต่าง ๆ ความยินดียินร้าย เมื่อเราดับตัณหานี้ได้แล้ว ทุกข์ก็ดับไปด้วย สิ่งที่เป็นทุกข์มันก็ไม่เกิด นี่เป็นเหตุผลของทุกขสมุทัยอริยสัจ

3. ทุกขนิโรธอริยสัจ คือความดับแห่งทุกข์ เป็นสภาพที่ทุกข์ดับแล้ว อริยสัจข้อ 3 นี้เป็นเป้าหมายของโลกุตรธรรมทั้งปวงก็ว่าได้ เพราะโลกุตรธรรมและผู้บำเพ็ญโลกุตรธรรมนั้น ก็เพื่อเป้าหมายที่จะดับทุกข์ทั้งปวงให้แก่ตน ไม่มีเหตุที่จะเป็นเชื้อทำให้เกิดทุกข์ขึ้นได้อีกต่อไป ทุกขนิโรธ คือ สภาพที่ไม่มีทุกข์เหลือแล้วนั้นก็แปลได้อย่างเดียวคือความดับสิ้นแห่งตัณหา เมื่อตัณหาเป็นเหตุแห่งทุกข์ความดับสิ้นแห่งตัณหาก็เป็นทุกขนิโรธ คือความปลอดทุกข์ทั้งปวง หมดตัณหาเสียอย่างทุกข์ก็ไม่เกิด การดับสิ้นแห่งตัณหานั้นหมายถึงการสลัดตัณหาจนหมดสิ้น การวางทิ้งซึ่งตัณหาจนหมดสิ้น และความไม่พัวพันกับตัณหาอีกต่อไป นี่คือทุกขนิโรธ

4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือข้อปฏิบัติให้ถึงทางดับทุกข์ อริยสัจที่ 1 บอกถึงลักษณะของชีวิตว่าเป็นทุกข์ อริยสัจที่ 2 ชี้ให้เห็นว่าอะไรเป็นเหตุแห่งทุกข์ อริยสัจที่ 3 ซึ่งเป็นเป้าหมายการดับแห่งทุกข์ บอกให้รู้ว่าการดับแห่งทุกข์นั้นคือการดับตัณหาให้สิ้น พอถึงอริยสัจที่ 4 ก็บอกถึงทางปฏิบัติหรือข้อปฏิบัติที่จะให้คนแต่ละคนถึงทางดับทุกข์ได้ ข้อปฏิบัตินี้เรียกกันโดยทั่วไปว่า “อริยมรรค” หรือมรรคมีองค์ 8 หรือ “มัชฌิมา-ปฏิปทา”

อริยมรรค นั้นแปลตรง ๆ ว่าทางของอริยะ อริยะนั้นแปลตรงก็ว่า คือฝรั่ง หมายถึงชนชาติโบราณที่เข้ามาสู่ประเทศอินเดียเมื่อ 6,000 ปีมาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงถือกำเนิดมาในชาติอริยะ เป็นฝรั่งคนแรกที่ได้ตั้งศาสนาขึ้น ขงจื้อเป็นจีน พระเยซูเป็นยิว พระโมหะหมัดเป็นอาหรับ เพราะฉะนั้นอะไร ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธก็จะมีชื่ออริยะผูกพันอยู่มาก มรรคมีองค์ 8 นี้ก็เรียกว่า "อริยมรรค"

ที่เรียกว่า **มรรคมีองค์** 8 นั้นหมายความว่า ในทางเดินนี้มีองค์ประกอบอยู่ 8 องค์ เปรียบเหมือนกับว่าทางหลวงสายหนึ่งที่มี 8 ทาง ไม่ใช่ถนน 8 สาย และไม่ใช่ไปคนละทาง ไปทางเดียวกันทั้งนั้นคือรถแล่นไปได้ทั้ง 8 คัน และทางที่จะไปถึงความดับทุกข์ก็ต้องไปพร้อม ๆ กันอย่างนี้ด้วย เรียกว่า "มรรคสามัคคี" ต้องปฏิบัติทั้ง 8 ทางพร้อมกันหมด

ที่เรียกว่า "**มัชฌิมาปฏิปทา**" นั้นก็มีเหตุ คือ มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนว่าทางที่สุดนั้นมีอยู่ 2 สาย คือ เรียกว่า **กามสุขัลลิกานุโยค** สายหนึ่ง และ **อัตตกิลมถานุโยค** อีกสายหนึ่ง ทาง 2 สายนี้เป็นทางที่สุด 2 ทางซึ่งจะไม่พาใครไปที่ไหนทั้งนั้น

ทางสายแรกนั้น คือ **กามสุขัลลิกานุโยค** ท่านสอนไว้เป็นภาษาบาลีว่า หีโน คมฺโม โปถุชฺชนิโก อนริโย อนตฺถสญฺหิโต

หีโน หมายถึงว่าเป็นธรรมอันต่ำ (แบบภาษาไทยว่า หินชาติ คือ ชาติอันต่ำ) เป็นการปฏิบัติที่ต่ำ **คมฺโม** แปลว่า พื้นบ้าน การปฏิบัติแบบพื้นบ้านคือเชย **โปถุชฺชนิโก** แปลว่า ทางที่คนธรรมดา ๆ เขาทำกันอยู่แล้ว **อนริโย** แปลว่า ไม่ใช่ทางของอริยะพูดง่าย ๆ ฝรั่งเขาไม่ทำกัน **อนตฺถสญฺหิโต** แปลว่าไม่ประกอบด้วยประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งสิ้น นี่เป็นทางที่สุด (extreme)

ที่บอกว่าเป็นธรรมอันต่ำและเชยต่าง ๆ เหล่านี้ ก็เพราะเหตุว่าทางที่สุดที่เรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค นั้นหมายถึงการพัวพันอยู่ในกาม คือ การใช้ชีวิตแบบสุขสำราญ ทำงานเพื่อหาเงินให้อยู่ดีกินดีอย่างฟุ่มเฟือย สนุกสนานในความสนุกต่าง ๆ ของโลก เช่น เที่ยวไนท์คลับ ฟังเพลง ดูหนัง ดูละคร ซึ่งถือว่า เป็นของไม่ดี เพราะถือว่า เป็นทางที่สุดทางหนึ่ง

ทางสายสุดที่สองนี้เรียกว่า **อัตตกิลมถานุโยค** นั้นหมายถึงการบำเพ็ญตนที่เรียกว่า การกำราบกดขี่ตนเองอย่างไม่ปรานี เช่น นั่งวิปัสสนาทั้งคืนไม่หลับไม่นอน ตื่นเช้ามานึกว่าจะนอนก็ออกไปเดินจงกรมอีก เสร็จแล้วหัวใจวายไม่ถึงปัญญา ไม่ถึงมรรคผลนิพพานอะไรทั้งสิ้น หรือบวชเป็นพระแล้วไม่สรงน้ำ ไม่ซักจีวร ถามว่าทำไมก็บอกว่าไม่ใช่ตัวกูของกูนี่ก็ปล่อยมันไป อย่างนี้เป็นการบำเพ็ญตนอย่างเคร่งเครียด หรืออย่างที่ลัทธิโยคีในอินเดียเขาทำกัน เช่นเอากระดานมาตอกตะปูแล้วพลิกกระดานเอาปลายตะปูแหลมขึ้น แล้วนั่งสมาธิบนกระดานนั้นเหล่านี้เรียกว่าอัตตกิลมถานุโยค พระพุทธเจ้าท่านบอกว่าการบำเพ็ญแบบนี้ก็เป็นการทำให้เกิดทุกข์แก่ตนเองเท่านั้น ไม่มีประโยชน์อะไรเลย ดังนั้น "มัชฌิมาปฏิปทา" จึงไม่ใช่ทางหนึ่งทางใดของทางทั้งสองนี้

อริยมรรค มี 8 องค์ คือ

1. สัมมาทิฏฐิ สัมมา แปลว่าถูก (right) ทิฏฐิเป็นภาษาบาลีเป็นคำเดียวกับภาษาสันสกฤตว่า ทฤษฎี (theory) รวมแล้วสัมมาทิฏฐิแปลว่าทฤษฎีที่ถูก หรือที่ชอบ (right theory)

ก่อนที่จะรู้ว่าอะไรเป็นทฤษฎีที่ถูก ก็จะต้องพูดถึงทฤษฎีที่ผิดในทัศนะของศาสนาพุทธเสียก่อน ทฤษฎีที่ผิดนี้ เรียกว่า "มิจฉาทิฏฐิ"

ทฤษฎีแรก ที่ท่านถือว่าผิดมีชื่อว่า "**สัสสตทิฏฐิ**" ทฤษฎีนี้มีความเห็นทุกอย่างเที่ยงหมด ทุกอย่างเที่ยงทั้งนั้นไม่มีอะไรสูญ คนและสัตว์ตายแล้วร่างกายเท่านั้นที่สลายไป ส่วนใจหรืออาตมัน (ภาษาสันสกฤต) หรืออัตตา (ภาษาบาลี) หรือ ชีโว (สันสกฤต) ตรงกับคำที่ไทยเข้าใจ คือ วิญญาณ หรือเจตภูติ คือสิ่งที่มีอยู่ในคนและเมื่อคนตายแล้วก็ออกจากตัวได้ สิ่งนี้ก็ไม่สูญ ยังจะเกิดต่อไปอีกเสมอทั้งกายและวิญญาณ (คำว่า soul ที่เราแปลว่า วิญญาณนั้น ถ้าแปลว่า ชีโวหรือชีวาจะถูกกว่า เพราะวิญญาณในศาสนาพุทธไม่ตรงกับ soul ของฝรั่งเลย อย่างวิญญาณในภาษาอินโดนีเซียและมาเลเซียเขาก็เรียกว่า ชีวา แต่ออกเสียงเพี้ยนไปเป็นยิหวา)

ทฤษฎีนี้ถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ ต้นทฤษฎีนี้เป็นคนที่เกิดในสมัยเดียวกับพระพุทธเจ้า คือประมาณ 2500 กว่าปีมาแล้วชื่อ ปกุธกัจจายนะ และเป็นผู้ที่รู้จักอณูหรืออะตอมก่อนใครทั้งหมดในโลก ฝรั่งเชื่อกันว่าชาวกรีกโบราณก่อนพระเยซูประมาณ 467 ปี ชื่อ เคโมคริตัส (ชาวกรีก) เป็นผู้ค้นพบอณูหรืออะตอม แต่ความจริงไม่ใช่ ชาวอริยะในอินเดีย ชื่อ ปกุธกัจจายนะ เป็นผู้ค้นพบก่อน เพราะเป็นผู้มีอายุแก่กว่าเดโมคริตัสประมาณ 100 ปี ปรมาณู (ชาวไทยเรียก) ของปกุธกัจจายนะนั้นเรียกว่า อณู เป็นวัตถุชิ้นเล็กที่สุดซึ่งแบ่งแยกอีกไม่ได้แล้ว และเชื่อกันว่าจะทำให้แตกไม่ได้ (เป็นความเชื่อของคนโบราณ แต่ปัจจุบันเราสามารถระเบิดปรมาณูได้อีก) ปกุธกัจจายนะเห็นว่า อณูนี้เที่ยงและไม่มีอะไรทำลายได้ ไม่มีวันเสื่อมสลายไป วัตถุทั้งหลายทั้งปวงในโลกตลอดจนกายมนุษย์และกายสัตว์ประกอบด้วยอณูที่เข้ามารวมตัวกันในสูตรต่าง ๆ กัน จึงทำให้มีลักษณะเปลี่ยนแปรแตกต่างกันไป มีชีวิตบ้างและไม่มีชีวิตบ้างเพราะโครงสร้างของอณูแตกต่างกัน และเมื่อวัตถุไม่ว่าจะเป็นของมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ต้องแตกสลายไปหรือตายไป อณูก็จะกระจายตัวออกจากกันไปชั่วระยะหนึ่งและเมื่อถึงคราวได้โอกาสก็จะรวมตัวกันเข้าอีกด้วยพลังแห่งอณูนั้นเอง บังเกิดเป็นวัตถุอย่างเดียวกันขึ้นมาใหม่เกิดเป็นต้นไม้ ก้อนหิน สัตว์ต่าง ๆ แตกจากกันและรวมตัวกันอยู่อย่างนี้ด้วยพลังในปรมาณู (อณู) นั้นเอง เมื่อสิ่งที่เป็นอณูรวมตัวกันเป็นสิ่งที่มีชีวิต อาตมันหรือชีโวก็เข้าครองกลายเป็นคนเป็นสัตว์ รู้จักมีอารมณ์และมีความรู้สึก

เรื่องนี้ศาสนาพุทธปฏิเสธอย่างรุนแรง และถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ เพราะศาสนาพุทธหรือในอริยสัจถือว่าทุกอย่างไม่เที่ยงเมื่อมีเกิดแล้วต้องมีดับ การที่ถือว่าอณูเป็นของเที่ยงนั้นไม่จริง ในศาสนาพุทธหรือสัมมาทิฏฐิถือว่าอาตมันหรืออัตตาหรือชีโวหรือวิญญาณนั้นไม่มี ถึงจะมีก็ต้องแตกดับ เพราะฉะนั้นสัสสตทิฏฐิที่เป็นทฤษฎีที่ว่าเที่ยงนั้นจึงเป็นมิจฉาทิฏฐิตรงกันข้ามกับศาสนาพุทธ

ทฤษฎีที่สอง ที่ถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิเรียกว่า **อุจเฉทฺทิฏฐิ** ซึ่งปฏิเสธสัสสตทิฏฐิโดยสิ้นเชิง ผู้ที่เป็นต้นทฤษฎีนี้ชื่อว่า สญชัย เวลัฏฐบุตร เป็นคนอยู่ร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้าเหมือนกัน ทฤษฎีนี้บอกว่าไม่มีอะไรเที่ยงทั้งนั้นในโลก ของทุกอย่างเกิดมาแล้วต้องสลายไป ที่สำคัญก็คือวัตถุทั้งหลายนอกจากจะไม่จริงหรือไม่มีหรือไม่เที่ยงแล้ว ทฤษฎีนี้สอนด้วยว่าความดีความชั่วนั้นอยู่ที่มีคนเห็นเท่านั้น ความดีความชั่วไม่ได้มีด้วยตัว

ของมันเอง เป็นเรื่องของความเห็นของมนุษย์หรือของคนอื่น ทำความดีเท่าไรถ้าไม่มีคนเห็นก็ไม่ดีขึ้นมาได้ และถ้าไม่มีใครบอกว่าดี มันก็ไม่ดี เรื่องความดีความชั่วเป็นเรื่องของความเห็น การกระทำของเราจะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับความเห็นของคนภายนอก

ทฤษฎีที่สาม เรียกว่า อกิริยทิฏฐิ ผู้เป็นต้นคิดทฤษฎีนี้ชื่อว่า ปูรณะ กัสสป ทฤษฎีนี้ยอมรับว่ามีตัวมีตน ยอมรับว่าคนเรามีกายวิญญาณเหมือนกับทฤษฎีแรก แต่เห็นด้วยกับทฤษฎีที่ 2 ในเรื่องความดีความชั่วไม่มี คือ ไม่ได้ถือว่าสูญหมดหรือไม่ได้ถือว่าไม่มีหมด รับว่าคนเรามีกาย มีวิญญาณ มีสังขารภายนอกและรับว่าอณูก็เที่ยง แต่ความชั่วความดีเท่านั้นที่ทฤษฎีนี้ไม่รับ เพราะถือว่าเป็นความเห็นของคนภายนอก ศาสนาพุทธเรียกทิฏฐินี้ว่า อกิริยทิฏฐิ แปลว่า ถ้าเห็นอย่างนั้นก็ไม่ต้องทำอะไรเลย ความดีก็ไม่ต้องทำ ความชั่วก็ไม่ต้องทำ เพราะไม่มีความดีความชั่วในตัวของมันเองเสียแล้ว ศาสนาพุทธก็จัดว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิเหมือนกัน เพราะเหตุว่าศาสนาพุทธถือว่าความดีความชั่วนั้นมีอยู่ในตัวของมันเอง ผู้ทำจะเป็นผู้รู้เองว่าอะไรดีอะไรชั่ว ไม่ต้องเอาคนภายนอกมาตัดสิน

ทฤษฎีที่สี่ เรียกว่า อเหตุทิฏฐิ ผู้เป็นต้นทฤษฎีชื่อว่า มักขลิโคศาล ผู้นี้ถือว่าความดีความชั่วนั้นไม่มีเหตุที่แน่นอน คนเราเกิดมาถึงคราวจะชั่วก็จะชั่วเอง ไปห้ามไม่ได้และถือว่าไม่ใช่เรื่องของบาปบุญอะไรทั้งนั้น และเมื่อถึงคราวมันก็จะดีเอง ไม่มีอะไรมาเป็นสิ่งที่อำนวยทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นทฤษฎีนี้ปฏิเสธหมด คือไม่เชื่อว่ามีบุญมีบาป ยอมรับแต่เพียงว่าทุกอย่างในโลกนี้มีแต่วัตถุ มีแต่เรื่องทางกาย แต่ทางใจไม่มีเลย สมัยกรีกโบราณก็มีลัทธิ Materialism คือ เป็นลัทธิที่ถือเอาวัตถุเป็นใหญ่โลกนี้ไม่มีอะไรนอกจากวัตถุ ทุกอย่างเป็นเรื่องที่วัตถุมาประกอบกันในรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงแตกต่างกันไปและสิ่งต่าง ๆ ในทางวัตถุนี้มีความประพฤติอย่างใด ก็เป็นเรื่องกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ไม่เรื่องบาปบุญคุณโทษอะไรทั้งสิ้นเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ มักขลิ โคศาล บอกว่าฝนตกต้นไม้ก็ได้น้ำ มีใบเขียวชอุ่มขึ้นนั้น เป็นเรื่องของธรรมชาติโดยแท้จะถือว่าฝนได้บุญนั้นก็ไม่ใช่ หรือไฟไหม้ป่า ต้นไม้ถูกไหม้ตายไปทั้งป่าก็เป็นเรื่องของธรรมชาติไม่ใช่เรื่องของศีลธรรมอะไรมายุ่งเกี่ยว ไฟไหม้ป่าจะถือว่าไฟบาปเช่นนั้นหรือ เพราะฉะนั้นคนฆ่าสัตว์ ลักขโมยหรือผิดลูกเมียใคร ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติทั้งสิ้น จะไปถือว่าบาปไม่ได้ คนจะทำดีทำชั่วและจะประพฤติอย่างไร ก็เหมือนกับสิ่งธรรมชาติทั้งหลายนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุ คนมีพอกินพอใช้ก็ทำดีเอง คนอดอยากก็ต้องลักขโมยเขากิน เป็นเรื่องของธรรมชาติที่บังคับให้เป็นไปอย่างนั้นเช่นเดียวกับฝนตกทำให้ต้นไม้เขียว หรือไฟไหม้ป่าทำให้ต้นไม้ตาย พูดกันโดยสรุปแล้ว มักขลิ โคศาล เป็นคอมมิวนิสต์คนแรกของโลกตรงตามลัทธิทุกประการ พระพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ หมายความว่าปฏิเสธหมดแม้แต่สมมุติสัจและคติแห่งธรรมดาว่าด้วยเหตุด้วยผล เช่นกรรมของใครผลย่อมตกแก่คนนั้นก็ไม่เชื่อถือ

ทฤษฎีที่ห้า เรียกว่า นัตถิกทิฏฐิ ผู้เป็นต้นคิดทฤษฎีนี้ ชื่อว่า อชิต เกษกัมพล ทฤษฎีนี้ปฏิเสธบาปบุญทุกชนิดทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ปฏิเสธสมมุติสัจทุกชนิด ถือว่าไม่มีคน ไม่มีสัตว์ สิ่งที่เรียกว่าคนและสัตว์เป็นต้นนั้น เป็นแต่เพียงปัจจัยปรุงแต่งเท่านั้น

ส่วนสัมมาทิฏฐินั้นคืออะไร สัมมาทิฏฐินั้นมีทฤษฎีหรือทิฏฐิตรงกับอริยสัจที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และสั่งสั่งสอนไว้ มีทิฏฐิว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากของที่รักเป็นทุกข์ การที่ต้องร่วมอยู่กับของที่ไม่รักเป็นทุกข์ ไม่ได้สิ่งใดสมดังปรารถนาเป็นทุกข์ สรุปแล้วก็คืออุปาทานขันธ์ทั้ง 5 เป็นทุกข์ นี่คือสัมมาทิฏฐิ และต้องมีทฤษฎีต่อไปว่า ต้นเหตุแห่งทุกข์คือตัณหา การดับตัณหาคือความดับแห่งทุกข์ นอกจากทฤษฎีที่กล่าวแล้วถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิทั้งสิ้น

2. สัมมาสังกัปปะ แปลว่า ความดำริชอบ คือดำริว่าจะตัดสินใจจะทำอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นต้องเป็นไปในทางที่ถูก ความดำริชอบหรือสัมมาสังกัปปะนี้มีอยู่ 3 อย่างคือ

(1) **เนกขัมสังกัปปะ** เนกขัม แปลว่า การออกหรือการสละ การเดินออกจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือที่ใดที่หนึ่ง ใครทำการประชุมกันหรือพูดจาโดยไม่เป็นธรรม เราเดินออกจากที่ประชุม นั่นเป็นเนกขัม สังกัปปะ แปลว่า ดำริที่จะออกจากกามหมายถึงกิเลสกามทั้งปวง คือออกจากชีวิตที่แสวงหาแต่ความสุข แสวงหาแต่ความรื่นรมย์ รื่นเริงและความสบายในทางวัตถุต่าง ๆ ชีวิตที่อยู่บ้านช่องใหญ่โต นอนที่นอนนุ่ม กินอาหารอย่างดี เที่ยวเตร่ดูหนังดูละคร เหล่านี้เป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยกามกิเลส การดำริที่จะออกจากกามนี้ ถือว่าเป็นเนกขัมสังกัปปะซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสัมมาสังกัปปะ เป็นขั้นต้นของความดำริที่จะออกจากทุกข์ และออกจากการยึดถือในขันธ์ทั้ง 5 คือให้พ้นจากโลภะ (ความโลภ)

(2) **อัพยาปาทะสังกัปปะ** พยาปาทะ แปลว่า พยาบาทนั่นเอง อัพยาปาทะ ก็แปลว่า ไม่พยาบาท อัพยาปาทะสังกัปปะ แปลว่า ความดำริที่จะไม่พยาบาทหรือปองร้ายผู้ใดทั้งสิ้น คือ ให้พ้นจากโทสะ

(3) **อวิหิงสาสังกัปปะ** แปลว่า ความดำริที่จะไม่เบียดเบียนผู้ใด หรือออกให้พ้นจากการเบียดเบียนผู้ใดทั้งสิ้น คือ ให้พ้นจากโมหะ (ความหลง) ศาสนาพุทธสอนว่า ความหลงนั้นทำให้เกิดการเบียดเบียนได้ เช่น หลงเห็นว่าการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นกีฬาสนุก เมื่อยิงสัตว์ใหญ่ได้แล้วถือว่าเป็นเกียรติคุณของตน เพราะฉะนั้น เมื่อหลงเช่นนี้ก็มักจะทำการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เกิดการเบียดเบียนชีวิตสัตว์ขึ้น

ทั้ง 3 ข้อนี้เป็นความดำริชอบ คือความดำริที่จะละกิเลสได้แก่โลภะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธและปองร้าย) และโมหะ (ความหลง) นี่เป็นอริยมรรคที่ 2

3. สัมมาวาจา คือ การพูดที่ถูกต้อง การพูดที่ถูกต้องนั้นจะต้องพูดไม่ออกจากแนวของอริยสัจ หมายความว่าเมื่อพูดแล้ว เราไม่ทิ้งหลักที่ว่า เกิดแก่เจ็บตายเป็นทุกข์ และทุกข์อื่น ๆ ในทุกขอริยสัจ การพูดหรือการชักจูงให้ผู้อื่นเข้าใจว่า เกิดนั้นก็สบายดี ไม่ใช่ความทุกข์อย่างนี้ก็เป็นมิจฉาวาจา เป็นการพูดที่ออกนอกแนวอริยสัจ โดยทั่วไปสัมมาวาจา คือ การพูดที่ไม่มีวจีทุจริต (ไม่ทุจริตในวาจา) ได้แก่การไม่กล่าวเท็จ มีอะไรก็พูดจริง ไม่ส่อเสียด ไม่ยุยงให้ใครเขาแตกกัน ไม่พูดในสิ่งที่ไม่มีสาระ สรุปแล้วพูดแต่ในแนวของอริยสัจทั้งนั้น

4. สัมมากัมมันตะ คำว่า กัมมันตะ หมายถึงความประพฤติ สัมมากัมมันตะก็แปลว่าความประพฤติชอบ ได้แก่ ความประพฤติที่เว้นจากกายทุจริต เช่นไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ผิดลูกเมียผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์และไม่ดื่มน้ำเมา นี่เป็นความประพฤติที่ถือว่าเว้นจากกายทุจริต เมื่อมีความประพฤติที่เว้นจากสิ่งนี้แล้ว ในขั้นแรกถือว่าเป็นความประพฤติที่เรียกว่าเป็นสัมมากัมมันตะ ถ้าจะพิจารณาให้กว้างกว่านั้นออกไปก็หมายถึงความประพฤติที่ปราศจากกิเลสทั้งปวงซึ่งจะทำให้แลเห็นอริยสัจได้ยาก ดังนี้เรียกว่า ความประพฤติชอบ

5. สัมมาอาชีวะ ถ้าจะพูดกันโดยเคร่งครัด สำหรับผู้ที่แสวงหาโลกุตรธรรมหรือผู้ที่ต้องการตรัสรู้อริยสัจแล้ว หมายความอย่างเดียวว่าเป็นการขออาหารเขาเพื่อเลี้ยงชีพคือการบิณฑบาตเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะเหตุว่าการกระทำอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำไร่ไถนาการค้าขาย มีผลประโยชน์ที่จะต้องนึก มีอุปสรรคที่จะต้องก้าวข้าม ถ้าหากประกอบอาชีพเช่นนั้นแล้ว บุคคลก็อาจจะเข้าถึงอริยสัจได้ยากหรือไม่มีทางที่จะเข้าถึงอริยสัจ

ได้ การประกอบอาชีพด้วยการขออาหารเป็นอาชีพที่ง่ายที่สุด ไม่ทำให้บุคคลเกิดกิเลสหรือเกิดกังวล ไม่ต้องหวงแหนหรือไม่ต้องถือว่าอะไรเป็นของตนหรือไม่ใช่ เพียงแต่ขอและเมื่อเขาให้เท่าไรก็บริโภคเท่านั้นเป็นพอ ไม่มากไปหรือไม่น้อยไป เป็นอาชีพที่อยู่ห่างจากกิเลสทั้งปวง ความจริงเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสปฐมเทศนานั้น ผู้ฟังเทศนาคือพระภิกษุ 5 องค์ ซึ่งบวชมาแล้วและมีอาชีพเป็นผู้ขออยู่แล้วคือบรรพชิต ในอินเดียโบราณสมัย 2 พันกว่าปีนั้น บรรพชิตอยู่ได้ด้วยการขออาหารเกือบทั้งหมด เมื่อพระพุทธเจ้าทรงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ซึ่งเป็นต้นเค้าเรื่องของอริยสัจนี้ จึงได้ทรงแนะแนวทางปฏิบัติสำหรับบรรพชิตมากกว่าของฆราวาส ถ้าเราจะพูดโดยเคร่งครัด สัมมาอาชีวะก็คือการรับอาหารบิณฑบาต แต่ในปัจจุบันจะพิจารณาทางด้านอื่นด้วยโดยอนุโลมก็จะต้องหมายถึงอาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้ใด ไม่ทำให้ผู้ใดเดือดร้อนหรือเสียประโยชน์ ไม่ใช่อาชีพที่หลอกลวงผู้อื่น นี่เป็นสัมมาอาชีพ

6. **สัมมาวายามะ** คำว่า วายามะ แปลว่า ความเพียร แต่ไม่ใช่ความเพียรอย่างที่เราเข้าใจ แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า effort คือ การใช้ตนเองไปในทางที่ถูก ออกแรงกายและแรงปัญญาในทางที่ถูกแล้ว อย่างนี้เรียกว่า สัมมาวายามะ สำหรับสัมมาวายามะนี้ เราก็ต้องใช้ตัวเราเองไปในทางที่จะให้ถึงซึ่งสัมมาทิฏฐิ คือในการศึกษาตรึกตรองและการค้นคิดหาความจริงนั้น จะต้องใช้แรงทางนั้นไปในทางที่จะให้เข้าใจหรือรู้ถึงอริยสัจ คือใช้แรงงานของตนเองไปในแนวของสัมมาทิฏฐิ เพื่อให้ถึงอริยสัจอันเป็นจุดหมายปลายทางในที่สุด

7. **สัมมาสติ** สติ แปลว่า ระลึกได้ การกระทำที่เรียกว่าเป็นการกระทำที่มีสตินั้น หมายถึง การกระทำที่เรารู้ตัวอยู่เสมอว่าเรากำลังทำอะไร เช่น เข้ามานั่งฟังเล็คเชอร์เพราะรู้ตัวว่า การฟังเล็คเชอร์นั้นเพื่อประดับสติปัญญาความรู้ตามควร รู้ฐานะว่าเป็นนักศึกษาและรู้ฐานะว่าตนกำลังฟังเล็คเชอร์ รู้ว่ามีคนกำลังพูดให้ฟัง อย่างนี้เรียกว่าเป็นการกระทำที่มีสติและกิจการอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นสัมมาสติก็หมายถึงว่ามีสติในอริยสัจ รู้ตัวอยู่เสมอว่า เกิดแก่เจ็บตายเป็นทุกข์ และยังมีทุกข์อื่น ๆ อีกมากตามที่กล่าวไว้ในอริยสัจ ไม่ว่าจะทำสิ่งใดก็จะต้องรู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ดังนั้น ในการบำเพ็ญตนเพื่อให้ถึงอริยสัจ ก็จะต้องมีความรู้ตัวหรือรู้ถึงลักษณะของอริยสัจอยู่เรื่อย ๆ

8. **สัมมาสมาธิ** สมาธิ ได้แก่ การรวบรวมจิตให้เข้ามานึกคิดอยู่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และสามารถจะบังคับจิตให้นึกถึงเรื่องนั้นอยู่ติดต่อกันไปได้นานเท่าไรก็แล้วแต่ใจของเรา ตามปกตินั้นจิตต้องนึกและคิดอยู่เสมอ เพราะจิตนั้นมีหน้าที่อย่างเดียว คือ คิดเท่านั้น ดังนั้น เมื่อคิดแล้วมันก็คิดอยู่เรื่อย ๆ คิดถึงเรื่องนี้หมดไปแล้วก็คิดถึงเรื่องอื่น ๆ ต่อไปอีก ตามปกติแล้วจิตจะไม่หยุดนิ่งอยู่ที่เรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น เห็นอะไรเข้าก็คิดถึงสิ่งนั้น และจะมีความคิดต่อเนื่องเข้ามาทันที เป็นต้นว่าเห็นข้าวเหนียว จิตจะต้องนึกถึงข้าวเหนียวแล้วก็นึกถึงมะม่วง เพราะข้าวเหนียวกับมะม่วงเป็นเรื่องต่อเนื่องกัน นอกจากนึกถึงมะม่วงแล้วจะต้องนึกถึงสังขยาและอะไรต่อไปอีกมากมาย เพราะฉะนั้นจิตที่อยู่ในอาการปกติเช่นนั้นเรียกว่าจิตไม่มีสมาธิ ไม่สามารถที่จะนึกถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้โดยติดต่อกันจนกว่าจะรู้ความจริง การที่จะรู้อริยสัจนั้น ท่านถือว่าต้องมีสมาธิในอริยสัจแต่อย่างเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้นจิตที่เป็นสมาธิในอริยสัจจึงเรียกว่า "สัมมาสมาธิ" ความจริงการที่จะทำให้จิตอยู่ในสมาธินี้ จะว่าง่ายก็ง่ายหรือจะว่ายากก็ยาก ขั้นต้นเราก็ต้องรู้จักลักษณะของจิตว่ามันเป็นธาตุนึก มีหน้าที่คิดและมันไม่หยุดนิ่ง เมื่อไม่หยุดนิ่งแล้วจะควบคุมให้มันนึกถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะนั้นทำได้ยากที่สุด หรือทำไม่ได้เลย ศาสนาพุทธสอนวิธีทำสมาธิไว้ว่าจะต้องถึงเอาจิตซึ่งพัวพันอยู่กับสิ่งต่าง ๆ นอกกายอย่างมากมายนั้นเอาเข้ามาไว้ที่จุดใดจุดหนึ่ง ก่อนที่จะพิจารณาถึงอริยสัจต่อไปได้ ต้องบังคับจิตให้อยู่

ภายในกรอบ คือ ให้นึกถึงแต่เรื่องหนึ่งเรื่องใดเป็นเสียก่อน ในขั้นแรกถ้าเราดึงเอาจิตจากเรื่องอื่น ๆ ของโลกเข้ามาพิจารณาอริยสัจเลยทีเดียวจะทำไม่ได้ เพราะอริยสัจนั้นเป็นเรื่องลึกซึ้งเหลือเกิน เกินกำลังของจิตซึ่งหยุดจากที่อื่นมาแล้วมาจับอริยสัจทีเดียวไม่ได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนสมาธิ ปรากฏในพระสูตรที่เรียกว่า "มหาสติปัฏฐานสูตร" ท่านสอนให้ดึงเอาจิตของเรานั้นเข้ามาทำในสิ่งที่ง่ายที่สุดก่อน สิ่งที่ง่ายนั้นคือ นับลมหายใจ ซึ่งเด็ก ๆ ก็นับได้ เพราะคนเราต้องหายใจเข้าและหายใจออกอยู่เสมอ แทนที่จะให้จิตไปคิดถึงเรื่องรัฐธรรมนูญ เรื่องของแพง เรื่องเสรีภาพ และเรื่องอะไรต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องสลับซับซ้อนวุ่นวายและไม่มีทางสิ้นสุดได้นั้น เราดึงเอาจิตให้เข้ามานึกถึงเรื่องที่ง่ายที่สุด คือให้จิตนึกว่าเวลาหายใจเข้า ให้นึกว่าหายใจเข้า เวลาหายใจออกก็ให้นึกว่าหายใจออก นี่คือการวิปัสสนาหรือจะเรียกว่าทำสมาธิกรรมฐานก็ได้ เป็นการรวมจิตเข้ามาให้นึกถึงเรื่องง่ายที่สุดเสียก่อน อย่าไปนึกว่ายากอย่างท่านที่เคยทำวิปัสสนาบอกกัน อันที่จริงมันไม่ยาก เป็นวิธีเดียวที่จะทำให้จิตเลิกนึกถึงเรื่องอื่น ๆ มานึกถึงลมหายใจก่อน และถ้าสามารถฝึกจิตบังคับจิตได้โดยให้นึกถึงอยู่ในเรื่องเดียวเช่นนั้นแล้วต่อไปก็ใช้จิตที่เราคุมได้แล้วนึกถึงเรื่องอริยสัจ จึงจะเป็นสัมมาสมาธิแลเห็นทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ด้วยการเห็นของตนเอง คือให้จิตค้นพบความจริงเหล่านี้ด้วยตนเองอย่างประจักษ์ชัด ไม่ใช่สักแต่ว่าได้ยินเขาสอนมาหรือพิจารณาดูด้วยเหตุผลเท่านั้น นี่เป็นความรู้ที่ศาสนาพุทธถือว่าเป็นความรู้สูงสุด และทฤษฎีแห่งความรู้หรือทางที่จะได้ความรู้นั้น ในพระพุทธศาสนาได้กำหนดไว้ 3 ทาง คือ ทางสุตามยปัญญา ทางจินตามยปัญญา และทางภาวนามยปัญญา ซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ศาสนาพุทธสอนว่า การที่จะเข้าถึงอริยสัจนั้นก็จะต้องเดินไปในทางนี้ และพร้อมกันทุกทาง เรียกว่า **มรรคสามัคคี** ไม่ใช่เดินทางหนึ่งทางใดโดยเฉพาะหรือเดินทางเดียว แต่ต้องเดินให้ครบทั้ง 8 ทางนี้จึงจะเข้าถึงอริยสัจได้ หลักของโลกุตรธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่กล่าวไว้ในวรรคแรกหรือที่เรียกว่าหัวใจของพระพุทธศาสนาก็มีอยู่เท่านี้ คือ "ทุกข์ทั้งหลายย่อมมีเหตุ พระพุทธเจ้าตรัสรู้ถึงเหตุแห่งทุกข์ ตรัสรู้ถึงทางที่จะดับเหตุแห่งทุกข์ นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า" ถ้าเราจะดูจากนี้จะเห็นได้ว่าความมุ่งหมายของศาสนาพุทธนั้นคืออะไร ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วนำมาสอนคนอื่นต่อไปนั้นเป็นอย่างไร และคำสั่งสอนทางด้านโลกุตรธรรมนี้คืออะไร

ความมุ่งหมายก็คือการดับทุกข์ซึ่งเป็นความมุ่งหมายที่สำคัญที่สุด เริ่มต้นด้วยความเห็นว่า คนเราที่เกิดมานั้น เมื่อเกิดมาแล้วต้องมีทุกข์ ทุกข์นั้นไม่ได้หมายถึงทุกข์เล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งพอจะแก้ไขได้ แต่หมายความถึงทุกข์ใหญ่ที่มีอยู่ทั่วไปเป็นสากลสำหรับคนทั้งปวง ทุกข์นั้น คือ "ความตั้งอยู่ไม่ได้" เมื่อความมุ่งหมายเป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงแสวงหาทางที่จะดับทุกข์อันเป็นสากลนั้น และทรงพบว่าทางที่จะดับทุกข์นั้นก็คือการดับตัณหา นี่เป็นพระพุทธศาสนาระดับที่เรียกว่า โลกุตรธรรม

เมื่อมีธรรมขึ้นอย่างนี้ก็มีศีลธรรมประกอบเหมือนกัน ถ้าจะถามว่าศีลธรรมของโลกุตรธรรมนั้นเป็นอย่างไร ศีลธรรมนั้นจะต้องบอกได้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก ระบบศีลธรรมทุกระบบจะต้องบอกว่า การกระทำอย่างใดผิดและการกระทำอย่างใดถูก จะต้องบอกว่าการกระทำอย่างใดดีและการกระทำอย่างใดชั่ว ถ้าจะถามว่าระบบศีลธรรมของโลกุตรธรรมคืออะไร ดูตามแนวที่พูดมานี้ก็จะต้องบอกว่า ในโลกุตรธรรมนั้น การกระทำดี คือ การดับ ถามว่าดับอะไร ก็ตอบได้ว่า ดับตัณหา ถามต่อไปว่าดับมันทำไม ก็ตอบได้ว่า ตัณหานั้นเป็นเหตุแห่งทุกข์ เพราะเมื่อดับตัณหาแล้วทุกข์ก็ดับไปด้วย คนที่ดับตัณหาได้ก็คือคนที่อยู่เหนือทุกข์ ดังนั้นการกระทำความดีก็คือ การดับ และถ้าถามว่าการกระทำที่ไม่ดีหรือผิดนั้นคืออะไร ระบบศีลธรรมทางด้าน

โลกุตรธรรมนี้ตอบได้ว่า การกระทำที่ผิดนั้นคือการกระทำให้เกิด ถามต่อไปว่าทำอะไรให้เกิด ก็ตอบว่าทำตัณหาให้เกิด เพราะตัณหาเป็นเหตุแห่งทุกข์ เมื่อทำให้ตัณหาเกิดแล้วทุกข์มันก็เกิด ดังนั้น การทำให้ตัณหาเกิดจึงเป็นการกระทำที่ผิดหรือไม่ดี ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์เบื้องแรกของศาสนาพุทธที่ว่า ต้องการจะดับทุกข์หรือทำตนให้อยู่เหนือทุกข์เป็นสำคัญ พระพุทธเจ้าเริ่มสั่งสอนพระพุทธศาสนาด้วยการยอมรับความจริงว่า ชีวิตที่เกิดมานั้นเป็นทุกข์ พระองค์ทรงค้นหาเหตุแห่งทุกข์นั้น และเมื่อได้เหตุแล้วและรู้ทางที่จะดับเหตุได้แล้ว ก็สามารถจะพ้นทุกข์ได้ นี่เป็นศีลธรรมอย่างหนึ่งที่เรียกว่า โลกุตรธรรม คือดับทุกข์ได้แล้วเป็นดีที่สุด ถ้าถามว่าระบบศีลธรรมนี้อะไรเป็นความดีสูงสุด ก็ตอบได้ว่าความดีสูงสุดนั้นคือความดับสิ้นของเหตุแห่งทุกข์ นี่เป็นคำอธิบายหัวใจพระพุทธศาสนาวรรคแรกเท่านั้น

ส่วนหัวใจของพระพุทธศาสนาวรรคที่ 2 ที่กล่าวว่า “จงเว้นจากการทำบาปทั้งปวง จงถึงพร้อมซึ่งกุศลทั้งปวงและจงทำจิตให้บริสุทธิ์ ทั้งนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือท่านผู้รู้ทั้งหลาย” คำสั่งสอนวรรคนี้ถ้าดูแล้วจะเห็นได้ว่า ตรงกับคำสั่งสอนของศาสนาทุกศาสนา ศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนทำดี สอนให้เว้นจากการทำชั่ว และสอนให้ทำจิตให้บริสุทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม หรือศาสนาอื่นใดก็ตามสอนตรงกันอย่างนี้ทั้งนั้น เพราะฉะนั้นในคาถาหัวใจของพุทธศาสนาจึงบอกว่า “นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” ศาสดาของศาสนาต่าง ๆ ก็ถือว่าเป็นผู้รู้ด้วยกันทั้งนั้น และสอนตรงกันทั้งหมด ธรรมในหัวใจพระพุทธศาสนาวรรคที่ 2 นั้นท่านถือว่าเป็น “โลกียธรรม” และตั้งอยู่บนสมมุติสัจ คือความจริงที่เชื่อถือเป็นคติกันมาแต่ก่อนและยอมรับเช่นตัวเรานั้นเป็นตัวของเราเอง มีความรับผิดชอบต่าง ๆ มีสิ่งที่เป็นส่วนของเราและไม่ใช่ของเรา มีพ่อแม่ของเรา เรามีสังคม เรามีสมาชิกของสังคม เรามีความรับผิดชอบต่อสังคม ฯลฯ นี่เป็นสิ่งที่เรายอมรับ เราไม่ได้พิจารณาไปถึงเหตุ หรือพิจารณาว่าอะไรมีจริงหรือไม่อย่างในโลกุตรธรรม ในโลกุตรธรรมนั้นเมื่อพูดถึงอัตตา (ตัวเรา) เราพิจารณาเข้าไปจนแลเห็นว่าไม่มีอะไรที่เราจะสามารถเรียกว่าเป็นอัตตาได้ ทุกอย่างเป็นอนัตตา (ไม่ใช่ตัวเรา) แต่ในสมมุติสัจไม่พิจารณาไปถึงขั้นนั้น แต่ยอมรับว่าเรามีตัวเป็นของเรา ปัญหามีอยู่ว่าตัวที่เป็นของเรานั้นควรจะทำอย่างไร ท่านก็สอนว่าตัวที่เป็นของเรานั้นควรจะทำความดี ไม่ควรทำความชั่ว และควรทำจิตใจของเราให้บริสุทธิ์ ระบบศีลธรรมโลกียธรรมก็เห็นชัดแล้วว่าไม่ได้สอนว่าจงทำตัณหาให้ดับ หรือทำอะไรให้ดับทั้งนั้น แต่สอนให้เว้นทำความชั่ว สอนให้ทำความดี และสอนให้ทำจิตให้บริสุทธิ์ ท่านไม่ได้พูดเลยว่าตัณหาเป็นเหตุแห่งทุกข์และต้องดับตัณหา เป็นคนละเรื่องหรือคนละวงกลมทีเดียว

ดังนั้นถ้าจะพูดถึงระบบศีลธรรมของศาสนาพุทธแล้ว จะต้องถือว่ามี 2 วงกลม วงกลมหนึ่งเรียกว่า “โลกุตรธรรม” และอีกวงกลมหนึ่งเรียกว่า “โลกียธรรม” โลกุตรธรรมอธิบายได้ด้วยเหตุผล และด้วยการทำจิตให้เข้าสมาธิเกิดภาวนาปัญญา จึงจะเป็นอริยสัจได้ แต่โลกียธรรมนั้นเหมือนกับศาสนาอื่น คือเริ่มที่ศรัทธา (ความเชื่อ) ศรัทธาที่ศาสนาพุทธเรียกร้องว่าคนที่นับถือจะต้องมีนั้นต้องเป็นศรัทธาที่จะต้องเป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติธรรมที่เรียกว่า โลกียธรรม เท่านั้น ส่วนด้านโลกุตรธรรมไม่เรียกร้องศรัทธา (ความเชื่อ) เลยแม้แต่น้อย

ศรัทธาที่เรียกร้องของโลกียธรรมนั้น มีอยู่ 4 อย่างคือ

1. **กรรมสัทธา** คือความเชื่อในกรรมกรรมหมายถึงการกระทำ เชื่อว่ากรรมนั้นเป็นของสำคัญและมีความหมาย ไม่ใช่กระทำอะไรแล้วไม่มีความหมาย

2. วิบากสัทธา คือเชื่อว่ากรรมนั้นต้องมีผลหรือเชื่อในผลของกรรมด้วย หมายความว่าถ้าทำความดีแล้ว กรรมดีที่ทำนี้ก็ย่อมจะต้องมีผลดี และถ้าทำชั่ว กรรมชั่วก็ย่อมจะต้องมีผลชั่ว

3. กัมมัสสกตาสัทธา คือเชื่อว่าสัตว์โลกทุกชนิดเกิดจากกรรมและมีกรรมเป็นของตนตลอดไป

4. ตถาคตโพธิสัทธา คือเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้สัจจธรรมอันเที่ยงแท้แน่นอนโดยไม่มีที่สงสัย หมายความว่าธรรมสิ่งใดที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และทรงสั่งสอนต่อมานั้นเป็นธรรมที่ถูกต้องทั้งสิ้น

ศรัทธาทั้ง 4 นี้ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก คนที่ไม่มีศรัทธาทั้ง 4 นี้จะนับถือและปฏิบัติธรรมของศาสนาพุทธต่อไปไม่ได้ คนที่จะเข้าศาสนาพุทธได้นั้นขั้นต้นต้องรับไตรสรณคมน์เสียก่อน ต้องประกาศว่าตนนั้นถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) ต้องถือพระธรรมเจ้าเป็นสรณะ และถือพระสังฆเจ้าเป็นสรณะ ซึ่งเรียกว่า ไตรสรณคมน์ นอกจากยอมรับไตรสรณคมน์แล้ว ก็จะต้องมีศรัทธา 4 ประการที่กล่าวมาแล้ว นี้เป็นเรื่องของระบบศาสนา ถ้าจะพิจารณาในทางธรรมหรือในทางปรัชญาแล้วจะเห็นได้ว่าโลกียธรรม (เรื่องบาปบุญ) นั้นเป็นเรื่องที่ไม่ได้คำนึงทางด้านเหตุผลมากนัก ไม่ใช่ว่าจะไม่มีเหตุผล เพราะการพิจารณาเรื่องกรรมและผลของกรรมก็มีเหตุผล แต่กรรมมีผลหรือไม่ต้องยอมรับหรือเชื่อด้วยศรัทธาเสียก่อน ยอมรับว่ากรรมนั้นมีจริง เมื่อทำกรรมแล้วก็ต้องมีผล คนทุกคนเกิดมาจากกรรมและมีกรรมเป็นของตัวเอง หมายความว่าเมื่อทำกรรมใดย่อมจะได้รับผลของกรรมนั้น นี่เป็นศรัทธาที่เรียกร้องให้เชื่อกันก่อน

ความเชื่อในกรรมนั้นเป็นศรัทธาที่สำคัญ และกรรมนั้นก็หมายถึงการกระทำ การกระทำของบุคคลใดก็ย่อมเป็นกรรมของบุคคลผู้นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับบุคคลนั้น ศานาพุทธมีสอนไว้แน่นอนในสิ่งที่เรียกว่า "อภิณหปัจเวกขณ์" แปลว่าข้อควรคิดประจำวัน ในข้อคิดประจำวันนั้นมีเรื่องต่าง ๆ อยู่มาก แต่เฉพาะในเรื่องกรรมนั้นสอนให้ระลึกว่า

(1) เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน
(2) เราเป็นทายาทของกรรม
(3) เรามีกรรมเป็นกำเนิด
(4) เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์
(5) เรามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย
(6) เราจักทำกรรมอันใดไว้ ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว เราจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

1. ที่ว่าเราเป็นผู้มีกรรมเป็นของตนนั้น หมายความว่าการกระทำต่าง ๆ ของเรา ที่จะบังเกิดผลดีผลชั่วแก่ตัวเรานั้น เราเป็นผู้ทำเองโดยเจตนาของเรา ในกรณีที่เราถูกขู่บังคับให้เรากระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วเราทำไปตามนั้นไม่ถือว่าเป็นกรรมของเรา และนอกจากนั้นกรรมของเราไม่มีผู้ใดมาทำแทนได้ สมมุติว่าเราใช้ให้ใครคนหนึ่งไปฆ่าคนที่เราไม่ชอบ เจตนาที่จะให้เขาไปฆ่านั้นเป็นเจตนาของเรา เมื่อเจตนาเกิดโทสะถึงกับจะคิดฆ่าคน ถือว่าเป็นมโนกรรมคือเป็นกรรมทางใจแล้ว ในการที่จะใช้ให้คนอื่นไปฆ่าคนที่เราไม่ชอบ เราจะต้องออกปากบอกกับคนที่เราจะใช้ว่าให้ไปฆ่าใคร การกล่าวออกไปโดยใช้ให้คนไปฆ่าคนอื่นนั้นถือว่าเป็นวจีกรรม (การกระทำทางวาจา) และเมื่อคนที่เราใช้ไปฆ่าคนที่เราไม่ชอบตายแล้ว เราก็เป็นผู้มีเจตนาฆ่าเขาถึงแม้ว่าในทางกายกรรม (การกระทำทางกาย) เราจะไม่ได้ทำ แต่เราก็จะต้องรับผิดชอบในกรรมนั้นเพราะเรา

เป็นต้นเหตุของเจตนา ด้วยเหตุนี้กรรมที่เรามีเจตนาจะทำจึงเป็นกรรมของเราเอง ไม่มีใครทำแทนเราได้ ถึงจะใช้ให้ไปได้ก็ในทางกายกรรม แต่เจตนานั้นก็ยังเป็นของเรา ทางมโนกรรมและวจีกรรมยังเป็นของเราทั้งสิ้น แต่กรรมส่วนใหญ่เราก็เป็นผู้ทำเองทั้งนั้น ในบางกรณีเราทำกรรมไปโดยที่เป็นกายกรรม เช่นเผอิญมือไปตบยุงเข้า ยุงตายนั่นเป็นกายกรรม ในทางมโนกรรมหรือวจีกรรมนั้นไม่มีเพราะใจเราไม่ได้คิดและไม่ได้ออกปากว่าจะฆ่ายุง มือมันบังเอิญไปตบยุงเข้า อย่างนี้ก็เป็นกรรมที่ปราศจากเจตนาและอาจจะมีผลน้อยลงไป

2. ที่ว่าเราเป็นทายาทของกรรมนั้น หมายความว่าเราเป็นผู้รับผลกรรมของเราเองด้วยตัวของเราเอง ไม่มีผู้อื่นใดจะมารับได้ เราจะต้องเป็นผู้รับผลกรรมของเราแม้จะเป็นกรรมที่เราทำไว้ในอดีต เราก็จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ในความคิดเช่นนี้ศาสนาพุทธจะมีความเห็นขัดกับบางศาสนาเช่น ศาสนาคริสต์ เพราะเหตุว่าศาสนาคริส์ถือว่าพระเป็นเจ้าทรงไถ่บาปให้แก่บุคคลได้ แต่ทางศาสนาพุทธเชื่อว่าไม่มีผู้ใดจะมาไถ่บาปหรือรับบาปแทนเราได้ ตัวเราเองเท่านั้นจะต้องเป็นผู้รับผลกรรมที่เราได้กระทำไว้ ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว

3. ที่ว่าเรามีกรรมเป็นกำเนิดนั้น หมายความว่ากรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เราเกิดมา ภาษาบาลีเรียกว่า "ชนกกรรม" คือกรรมที่ให้กำเนิด กรรมที่ให้กำเนิดนี้ ถ้าจะดูกว้าง ๆ จะเป็นกรรมของคนอื่นก็ได้ คือพ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิดเรามา เราก็เป็นผลกรรมของพ่อแม่ ขณะเดียวกันแม้แต่กรรมของเราก็ให้กำเนิดแก่เราได้ เพราะตัวของเราเองนั้นเมื่อมีชีวิตยืนนานไปก็เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ จากบุคคลฐานะหนึ่งไปยังบุคคลอีกฐานะหนึ่ง สมมุติว่าวันนี้เรายังเป็นคนดีไม่เคยทำผิดกฎหมายใด ๆ เราก็ยังเป็นบุคคลที่อยู่ในกฎหมาย รุ่งขึ้นเราไปฆ่าคนตาย ตัวเราพรุ่งนี้กับตัวเราวันนี้ไม่ใช่คน ๆ เดียวกันแล้ว เพราะวันนี้เรายังเป็นคนดี แต่พรุ่งนี้เป็นผู้ร้ายฆ่าคนเสียแล้ว ดังนั้นกรรมทุกอย่างที่เรากระทำไป ก็ทำให้ตัวเราเปลี่ยนแปลงไปเสมอ เกิดเป็นบุคคลใหม่ขึ้นได้ คนที่เป็นผู้ร้ายฆ่าคนตายนั้นก็จะต้องมีความประพฤติตลอดจนความรู้สึกนึกคิดแตกต่างไปจากคนที่ยังอยู่ในกฎหมายโดยสิ้นเชิง ผู้ร้ายฆ่าคนตายก็อาจจะคิดหนี หวาดวิตกกลัวภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นถ้าถูกจับได้ ทั้งการกระทำและจิตใจจะต้องไม่เหมือนกับคนเดิม อย่างนี้เรียกว่ากรรมประหารบุคคลเดิมให้หมดไปและทำให้บุคคลใหม่เกิดขึ้น หรือเช่นนักศึกษาที่เรียนอยู่ปีนี้และเรียนต่อไปอีก 4 ปี ถ้าเรียนดีก็เรียกว่าทำกรรมดี เมื่อทำกรรมดีแล้วครบ 4 ปีสอบได้คะแนนดี ก็จะได้เป็นบัณฑิตเกียรตินิยม ความเป็นบัณฑิตเกียรตินิยมนั้น เรียกว่าเข้าสู่อีกภพหนึ่งซึ่งไม่ใช่ภพนักศึกษาแล้ว เพราะฉะนั้นกรรมดีของนักศึกษาที่ทำไปตลอด 4 ปีนั้น เป็นชนกกรรมของบัณฑิตเกียรตินิยมที่เกิดขึ้นใหม่ภายใน 4 ปีข้างหน้า เรียกได้ว่าเป็นชนกกรรมในทางดี

4. ที่ว่ามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์นั้น หมายความว่าบุคคลที่ทำกรรมอันใดไว้ บุคคลจะต้องสืบเนื่องในกรรมนั้นต่อไป เปรียบเสมือนกับเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์ต่าง ๆ ถ้าคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ทางที่จะสืบต่อเผ่าพันธุ์ก็จะเป็นมนุษย์เหมือนกัน กรรมนั้นก็เช่นเดียวกัน เมื่อเราทำกรรมอันใดไว้ต่อไปก็จะต้องสืบเนื่องไปในกรรมนั้น เป็นกรรมชั่วก็จะต้องสืบเนื่องไปในกรรมชั่ว เป็นกรรมดีก็จะต้องสืบเนื่องไปในกรรมดี ตัวอย่างเช่น ใครไปโกหกเขาไว้ การโกหกนั้นถือว่าเป็นกรรมชั่ว โกหกเขาไว้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ต่อไปก็จะต้องสืบเนื่องอยู่ในกรรมที่เป็นกรรมโกหกนั้น คือ จะต้องโกหกต่อไปเรื่อย ๆ เพื่อปิดบังการโกหกครั้งแรก ต้องหาทางโกหกเรื่อยไปไม่ให้เขาจับได้ ว่าครั้งแรกนั้นได้โกหกไว้แล้ว แล้วจะต้องสืบเนื่องไปในกรรมโกหกนี้ไปจนกว่าคนเขาจะลืมเรื่องนั้น หรือจนกว่าจะแก่ตายไปเอง นี่เป็นเรื่องของกรรมที่สืบเนื่องเป็นเผ่าพันธุ์

การสืบเนื่องในกรรมนั้น มีเรื่องที่ควรจะต้องรู้อยู่ 2 อย่างที่ทำให้บุคคลสืบเนื่องต่อไปในกรรมดีหรือกรรมชั่ว พระพุทธศาสนาสอนว่า ผู้ใดทำกรรมดีไว้แล้ว จะมีสิ่งหนึ่งตกอยู่ในตัวเรียกว่า "บารมี" เราเคยได้ยินว่าคนนั้นมีบารมีมาก ทำอะไรก็สำเร็จ ถ้าทำกรรมชั่วแล้วผลที่ตกอยู่ในตัวคือ "อาสวะ" ทั้ง 2 อย่างนี้ทำให้เราสืบเนื่องในกรรม คือ บารมีและอาสวะนั้นเปรียบเหมือนกับเอาสิ่งใดที่มีสีต่างกันผสมกันลงไปในน้ำ เช่น ผงสีขาวและผงสีดำใส่ลงไปในแก้วน้ำอย่างละแก้ว แก้วที่ใส่ผงสีขาวนั้นเมื่อเอาอะไรคนหรือถูกสะเทือน ผงสีขาวก็จะพลุ่งขึ้นมา แต่ถ้าวางแก้วไว้นิ่ง ๆ ผงสีขาวก็จะตกตะกอน มองดูน้ำก็ใส เช่นเดียวกันแก้วที่ใส่ผงสีดำเอาไว้ ถ้าน้ำอยู่นิ่ง ผงสีดำก็นอนก้นอยู่ ดูน้ำก็ใส แต่ถ้าแก้วถูกกระทบอย่างแรงแล้ว สีดำที่ตกตะกอนอยู่แล้วก็จะพลุ่งขึ้นมา ทำให้น้ำเป็นสีดำ สมมุติว่าบารมีนั้นเปรียบเหมือนผงสีขาว คนที่มีบารมีมากก็เหมือนกับแก้วน้ำที่มีผงสีขาวตกอยู่ เมื่อถูกกระทบกระเทือนผงสีขาวที่ตกตะกอนอยู่นั้นก็จะลอยขึ้นมาเต็ม ทำให้น้ำเป็นสีขาว หมายความว่า คนที่มีบารมีตกอยู่ในตัวนั้น ถ้ามีอะไรมากระทบใจก็จะออกมาในทางดี ปฏิกิริยาต่อไปจะเป็นไปในทางดีทั้งสิ้น คนที่ไม่โกรธ ไม่โลภ ไม่หลง ไม่มีอกุศลมูล ทำบุญบริจาคให้คนอื่นเรื่อยมานั้นก็จะมีบารมีตกอยู่เหมือนตะกอนสีขาว ถ้ามีอะไรมาทำให้กระทบกระเทือนอย่างแรง เป็นต้นว่ามีผู้ใดมาทำให้เจ็บช้ำน้ำใจหรือทำให้เสียหายหรือสิ่งที่ทำให้ผงสีขาวขุ่นขึ้นมาก็จะเป็นสีขาว คนที่มีบารมีแล้วถูกกระทบกระเทือนอย่างไรก็ไม่โกรธ และมีแต่จะอภัยให้คือ เป็นไปในทางดีทั้งสิ้น ส่วนคนที่มีอาสวะอยู่ในใจนั้น ถ้าอยู่นิ่ง ๆ ก็นึกว่าน้ำนั้นใสดี แต่กระทบนิดเดียวขุ่นขึ้นมาเป็นสีดำ คนนั้นก็จะมีโทสะได้ง่ายและจะเป็นไปในทางอาฆาตพยาบาทในทางชั่วต่าง ๆ

ดังนั้น คนที่มีบารมีอยู่ในตัวจะกระทำความดีได้ง่าย เพราะบารมีที่มีนั่นเองเป็นเครื่องส่งเสริมให้กระทำความดีต่อไป หมายความว่า มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ คือเมื่อทำความดีแล้ว ก็จะสืบเนื่องไปในทางกระทำดี ถ้าทำความชั่วก็จะทำบาปได้ง่าย อย่างคนที่ทำความดีบริจาคทรัพย์ทำบุญช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก ในขั้นต้นอาจจะมีความรู้สึกเสียดาย (มีโลภ) ที่จะบริจาคทรัพย์เพื่อคนอื่น แต่ถ้าทำความดีเช่นนี้สม่ำเสมอแล้วต่อไปจะทำได้ง่ายเมื่อถึงคราวที่จะต้องบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือผู้อื่นหรือทำบุญกับศาสนา จะไม่รู้สึกเสียดายหรือเดือดร้อนอย่างใดเลย กลายเป็นของเคยชินไป ส่วนผู้ที่ทำกรรมชั่วจนตกเป็นอาสวะแล้วก็จะทำบาปได้ง่ายและทำมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ยิงสัตว์เล็กเล่นต่อไปก็จะฆ่าสัตว์ใหญ่ และต่อไปจะฆ่าคนก็จะทำได้ง่ายไม่เดือดร้อนอะไรทั้งสิ้น เพราะเคยชินในการทำชั่วเสียแล้ว แต่ความจริงคนเรานั้นก็ประกอบทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ตะกอนที่ตกอยู่ก็มีทั้งสีดำและสีขาว ถ้ากระเทือนขึ้นมันก็แล้วแต่ว่ามีสีขาวหรือสีดำมาก ถ้าสีขาวกับสีดำพอ ๆ กันก็จะเห็นเป็นสีเทา ถ้ามีสีขาวมากก็จะค่อนไปทางขาว แต่ถ้ามีสีดำมากก็จะค่อนไปทางดำ

5. ที่ว่าเรามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย หมายความว่า ผู้ที่ทำกรรมดีนั้นก็อาศัยกรรมดีนั้นเองเพื่อดำรงความดีต่อไป อย่างที่มีพุทธภาษิตว่า "ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม" ธรรม ในที่นี้ก็หมายถึงการกระทำที่ดี กรรมดีก็ย่อมรักษาผู้ประพฤติกรรมดี

ในศาสนาพุทธท่านแบ่งธรรมชาติทุกอย่างออกเป็น 3 อย่าง

(1) กุศลธรรม หมายถึงทุกอย่างรวมทั้งกรรมที่เป็นความดี กรรมที่เป็นกุศลได้แก่ การทำบุญให้ทาน เสียสละให้แก่ผู้อื่นหรือไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีพรหมวิหารต่อผู้อื่นเหล่านี้ ถือว่าเป็นกรรมที่เป็นกุศลหรือกรรมที่ดี

(2) อกุศลธรรม หมายถึงทุกอย่างรวมทั้งกรรมที่เป็นความชั่ว กรรมที่เป็นอกุศลได้แก่ กรรมที่เป็นบาปทั้งปวง เช่น ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เบียดเบียนผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นในทางใด ๆ นี่เป็นกรรมชั่ว

(3) อัพยากฤตธรรม หมายถึงทุกอย่างรวมทั้งกรรมซึ่งไม่มีทั้งผลดีและผลชั่ว มีผลที่เรียกได้ว่าไม่ดีไม่ชั่วเป็นธรรมดา หรือเป็นกรรมที่ต้องทำไปตามธรรมชาติ เช่นเมื่อหิวข้าวเราก็ต้องกิน เจ็บไข้เราก็ต้องรักษา นั่งอยู่เฉย ๆ อย่างน้อยเราก็ต้องหายใจ เหล่านี้เป็นกรรมที่เรียกว่าอัพยากฤต ไม่มีผลดีหรือผลชั่ว

สำหรับที่เป็นที่พึ่งอาศัยนั้น คือ ผู้ที่ทำกรรมดีย่อมจะถูกกรรมดีนั้นเองรักษาไว้ หรือเป็นที่พึ่งอาศัยให้อยู่ในความดีตลอดไป คนที่ทำกรรมดีแล้วต่อไปไม่ว่าจะทำกรรมใดก็ย่อมจะทำกรรมดีไปเรื่อย ๆ ส่วนผู้ที่ประพฤติกรรมชั่วนั้น ก็มีกรรมชั่วนั่นเองมาเป็นที่พึ่งอาศัย เช่น เป็นผู้ร้ายฆ่าคนหรือเป็นโจรลักทรัพย์ จะไปทำมาหากินอย่างอื่นก็ไม่ได้ จะไปทำกรรมดีก็ไม่มีประโยชน์ ก็ต้องเลี้ยงตัวไปด้วยการปล้น การลักทรัพย์และการทุจริตต่าง ๆ เรื่อยไป หรือคนที่เป็นใหญ่เป็นโตเกิดมีคอรัปชั่น ก็ต้องคอรัปชั่นกันเรื่อยไป เพราะคอรัปชั่นมันเลี้ยงเอาไว้ นี่เป็นเรื่องของกรรมเป็นเครื่องรักษาเอาไว้ ส่วนอัพยากฤตธรรมก็เช่นเดียวกัน เมื่อเราปฏิบัติตามกรรมที่เป็นอัพยากฤตแล้วเราก็สามารถดำรงชีวิตของเราต่อไปได้ในฐานะที่เราเป็นมนุษย์ ถ้าหิวก็ต้องกินข้าว ถ้าไม่กินก็จะผอมและในที่สุดก็ตาย เป็นกรรมที่ธรรมชาติบังคับให้ต้องทำ เราก็อยู่ได้ตามธรรมชาติไม่มีผลดีผลชั่ว กรรมนั้นก็เป็นที่พึ่งที่อาศัยของเราต่อไป

6. ที่ว่าเราจักทำกรรมอันใดไว้ ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว เราจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ข้อนี้เน้นให้เห็นว่า เราหนีกรรมของเราไม่พ้น ทำกรรมอย่างไรผลกรรมต้องตามสนองอย่างนั้น กรรมนั้นมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว

ในที่นี้ก็จะต้องอธิบายว่า ในศาสนาพุทธถือหลักเกณฑ์อย่างไรว่า กรรมอะไรเรียกว่ากรรมดีและอะไรเรียกว่ากรรมชั่ว เมื่อสอนให้คนทำดีแล้วก็จะต้องบอกด้วยว่า ความดีและความชั่วนั้นคืออะไร ถ้าจะพูดว่าดีเฉย ๆ ย่อมจะไม่มีใครเข้าใจ และทำความดีไม่ถูกหรือจะทำชั่วก็ไม่ทราบว่าจะทำอย่างไร อาจจะทำไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ที่เรียกว่ากรรมชั่วหรือกรรมไม่ดีนั้น มาจากสิ่งที่ท่านเรียกว่า "อกุศลมูล" 3 อย่าง คือ

(1) โลภะ (ความโลภ)
(2) โทสะ (ความโกรธ)
(3) โมหะ (ความหลง)

กรรมใดก็ตามที่ทำด้วยอกุศลมูลทั้ง 3 นี้แล้ว ถือว่าเป็นความชั่วทำแล้วเป็นบาปทั้งสิ้น วิบากคือผลกรรมที่จะมาตกถึงเราในอนาคตนั้นจะต้องเป็นผลที่ไม่ดี เมื่อทำกรรมชั่วแล้วผลก็ต้องชั่วด้วย และทำกรรมดีแล้วผลก็ต้องดี

โลภะ คือความโลภนี้ หมายถึงความอยากได้สิ่งที่เป็นของผู้อื่นในทางที่ไม่ชอบ ตัวอย่าง เราอยากตัดกางเกงสักตัวหนึ่ง ถ้าเราขวนขวายเพื่อให้ได้กางเกงนั้นมาด้วยความสุจริต มีเงินไปจ้างเขาตัดแล้วเอามานุ่ง ความต้องการอย่างนี้ไม่ใช่โลภ แต่เป็นความต้องการตามธรรมดาของปุถุชน แต่ถ้าอยากได้กางเกงสักตัวหนึ่งที่เขา

แขวนไว้ แล้วแอบไปหยิบของเขามา นี่ถือว่าเป็นโลภะเพราะได้มาในทางทุจริต กรรมที่กระทำนี้เพราะโลภะเป็นเหตุ ก็เรียกได้ว่าเป็นกรรมชั่ว

โทสะ หมายถึงความโกรธที่เกิดขึ้นในใจ แล้วเป็นเหตุให้เกิดการปองร้าย เกิดความพยาบาทผูกใจเจ็บต่อไป คิดจะทำให้เขาต้องเสียใจหรือบาดเจ็บหรือต้องเสียชีวิต อยู่ดี ๆ โกรธขึ้นมาเฉย ๆ นั้นยังไม่เป็นโทสะ สมมุติว่าครูสอนลูกศิษย์ สอนเท่าไรลูกศิษย์ก็ไม่รู้จักจำและเข้าใจสักที ครูเกิดโมโหขึ้นมาอย่างนี้ไม่เรียกว่าโทสะ แต่โกรธขึ้นมาเพราะมีความเจตนาดีอยากจะให้ลูกศิษย์รู้เรื่อง แต่ถ้าลูกศิษย์เกิดพูดไม่ถูกหูของครูเข้าจะเป็นในเรื่องใดก็ตามแล้วครูจำหน้าพยาบาทไว้ พอถึงตอนสอบไล่ให้ตก อย่างนี้ถือว่าเป็นโทสะ เพราะเกิดความพยาบาท เป็นกรรมชั่ว

โมหะ คือความหลง หมายถึงกรรมที่กระทำไปโดยขาดความคิด ความตริตรองโดยรอบคอบ หรืออาจจะหลงผิด เช่นหลงผิดไปนึกว่าชีวิตของตนเท่านั้นที่สำคัญในโลก ชีวิตของสัตว์ไม่สำคัญ เมื่อหลงเช่นนี้แล้วก็เห็นว่า การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นความสนุก เบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่นอย่างนี้เป็นกรรมที่เกิดจากโมหะ หรือกรรมที่กระทำไปโดยขาดความรอบคอบ ก็อาจเรียกได้ว่าเป็นกรรมชั่วเช่นเดียวกัน

ส่วนกรรมดีหรือกรรมไม่ชั่วนั้น ก็มาจากสิ่งที่ท่านเรียกว่า “กุศลมูล” 3 อย่าง คือ อโลภะ (ความไม่โลภ) อโทสะ (ความไม่โกรธ) และอโมหะ (ความไม่หลง) การกระทำใด ๆ ก็ตามที่เป็นไปด้วยเจตนาดี ไม่ได้ทำเพราะความโลภหรือโกรธหรือหลง แต่ทำไปด้วยความมีสติรอบคอบ เหล่านี้เป็นกรรมดีทั้งสิ้น

สรุปแล้วกรรมใด ๆ ในศาสนาพุทธจะดีหรือชั่วจะต้องดูที่เหตุ กรรมใดที่มีอกุศลมูลเป็นเหตุหรือเป็นพลังที่ทำให้เรากระทำไปนั้น ถือว่าเป็นกรรมชั่ว กรรมใดที่ไม่มีอกุศลมูลเป็นเหตุ ก็ถือว่าเป็นกรรมที่ดี

ต่อไปถ้าถามว่า มีกรรมอะไรบ้างที่ศาสนาสพุทธสอนไว้ว่าเป็นการกระทำที่ชั่ว และมีกรรมอันใดบ้างที่ศาสนาพุทธสอนไว้ว่าเป็นการกระทำที่ดี คำตอบก็คือ รายละเอียดที่ว่ากรรมอะไรดีและกรรมอะไรชั่วสำหรับฆราวาสหรือผู้ครองเรือนทั่วไปนั้น อยู่ในศีลธรรมของศาสนาพุทธคือศีล 5 และธรรม 5 ในเมืองไทยเรานั้นจะเป็นเพราะเหตุใดก็ไม่ทราบ มักจะแก่แต่เรื่องศีล แต่ขาดเรื่องธรรม คือ ถ้าถามว่าอะไรเป็นศีล 5 ก็ตอบได้ แต่พอถามว่าอะไรคือธรรม 5 ก็ตอบไม่ได้

ศีล หมายถึง ความชั่วที่ท่านสอนให้ระงับไม่ให้ทำ

ธรรม หมายถึง ความดีที่ท่านสนับสนุนให้ทำ

คนที่มีแต่ศีลไม่มีธรรมแล้ว จะถือว่าเป็นผู้มีศีลธรรมไม่ได้ ศีลนั้นได้แก่

ศีล 5 สำหรับฆราวาสหรือคนธรรมดาสามัญ

(1) ไม่ฆ่าสัตว์
(2) ไม่ลักทรัพย์
(3) ไม่ผิดลูกเมียผู้อื่น

(4) ไม่กล่าวเท็จ
(5) ไม่ดื่มน้ำเมา

การที่จะอยู่ในศีลนั้น แยกออกได้เป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 เรียกว่า อาการของศีล สมมุติว่าเราถือศีล 5 อาการของศีล ก็คืออาการของเราที่จะรักษาศีล ไม่ล่วงศีลและไม่ผิดศีล ถ้ามีเจตนาเกิดขึ้นที่จะล่วงศีล เราก็ใช้ความตั้งใจที่จะรักษาศีลนั้นเองเป็นเครื่องระงับ

ระยะที่ 2 เรียกว่า ตัวของศีล ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึงผู้ที่อยู่ในศีล หรือตั้งใจมีอาการของศีล จนในที่สุดใจของเราปกติ แลเห็นโทษ เห็นบาปกรรมของการผิดศีลแน่ชัดแล้ว จนไม่มีทางจะคิดผิดศีลด้วยตัวของเราเอง ตัวอย่าง เมื่อเราไม่นึกอีกแล้วว่า อยากจะกินเหล้าหรืออยากจะฆ่าสัตว์หรือลักทรัพย์ เขาเอาเหล้ามาตั้ง แต่ขอน้ำเย็นดื่ม เห็นของใครตกอยู่รีบเก็บเอาไปคืนเจ้าของ นี่เป็นตัวศีล คือไม่ต้องบังคับใจอีกต่อไปแล้ว เป็นปกติอยู่ในศีลอย่างนี้ เรียกว่า ผู้ทรงศีล

ธรรม 5 เป็นทางบวกของสิ่งที่ท่านห้ามไม่ให้ทำคือ

(1) เมตตา ผู้มีเมตตาจึงจะเรียกว่า ผู้อยู่ในธรรม ผู้ไม่ฆ่าสัตว์ เรียกว่า ผู้อยู่ในศีล เมตตา หมายความถึงมีความเมตตาต่อชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งปวง พยายามเกื้อกูลชีวิตต่าง ๆ เหล่านั้น ให้เป็นสุขตามควร นี่เป็นความดีที่เราควรจะทำ อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเมืองไทยเรานั้นแก่ศีล เมื่อไม่ฆ่าสัตว์ก็ถือว่าดีแล้ว แต่เมื่อเห็นสัตว์ตกทุกข์หรือได้รับบาดเจ็บ ไม่เห็นมีใครสนใจ เพราะคนไทยเราไม่มีเมตตา มีแต่ศีล โดยถือว่าไม่ฆ่าสัตว์ก็พอแล้ว เราไม่ได้นึกถึงเมตตาและไม่มีใครมาสอนเราถึงเรื่องธรรม 5

(2) สัมมาอาชีพ คู่กับศีลข้อ 2 คือไม่ลักทรัพย์ การไม่ลักขโมยนั้นดีมาก แต่จะให้ดีอย่างสมบูรณ์แล้ว จะต้องมีอาชีพโดยสุจริตด้วย การมีอาชีพโดยสุจริตนั้น เป็นการประกันไม่ให้เราผิดศีลข้อ 2 อยู่ในตัว เพราะคนเราถ้ามีอาชีพสุจริตและมีเงินทองใช้แล้ว ก็ย่อมไม่ไปลักขโมยเขา

(3) สทารสันโดษ คู่กับศีลข้อ 3 คือการไม่ผิดลูกเมียผู้อื่น สทารสันโดษ หมายถึง ความพึงพอใจในสามีภรรยาของตนเอง การไม่ผิดลูกเมียผู้อื่นนั้นดี ในขณะเดียวกันสำหรับตัวเราเอง เราก็ควรมีธรรม คือ สทานสันโดษ คือ รักใคร่พอใจในสามีภรรยาของเราเองอีกด้วย ถ้าถือแต่ศีลคือไม่ยอมผิดลูกเมียคนอื่น กลับถึงบ้านทำร้ายภรรยาทุกวันก็ถือว่าขาดธรรม

(4) สัจจะ คือความจริง คู่กับศีลข้อ 4 คือไม่พูดเท็จ สัจจะหมายถึงความพูดจริง คือมีผลในทางบวกทีเดียว เรื่องพูดจริงนี้ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ และสำคัญ ถามเรื่องไหนมาเราก็ต้องตอบความจริงทั้งสิ้น นี้มีประโยชน์ยิ่งกว่าความไม่พูดเท็จเฉย ๆ

(5) สติ คือความรู้ตัว คู่กับศีล 5 คือไม่ดื่มน้ำเมา เพราะถ้าดื่มน้ำเมาแล้วจะทำให้เสียสติ สติ คือ ความรู้ตัวว่าเราทำอะไรอยู่ จะทำอะไรก็รู้ จะพูดอะไรก็รู้ ซึ่งจะทำให้เราไม่พลาดพลั้งทำผิดได้ เพราะเรามีสติหรือรู้ตัวอยู่เสมอว่า เรากำลังทำอะไร

เหล่านี้เป็นแนวทางชี้ให้เห็นว่า ศาสนาพุทธสอนว่าที่เรียกว่ากรรมชั่วนั้นเป็นอย่างไร และกรรมที่เรียกว่ากรรมดีนั้นเป็นอย่างไร

กรรมในศาสนาพุทธนั้นมีทั้งกรรมหนักและกรรมเบาแตกต่างกันแม้จะเป็นกรรมอย่างเดียวกัน ตัวอย่าง การฆ่าวัวทั้งตัวกับการตบยุง วัวและยุงต่างก็เป็นสัตว์มีชีวิต แต่ศาสนาพุทธถือว่ากรรมนั้นแตกต่างกันมาก การฆ่าวัวเป็นกรรมที่หนักกว่าการตบยุง เพราะด้วยเหตุ 2 อย่าง คือ

(1) ขนาดของชีวิตที่เราฆ่า
(2) ประโยชน์ของชีวิตที่เราฆ่า

วัวเป็นสัตว์ที่ใหญ่มาก เราต้องคิดก่อนว่าจะฆ่าตัวไหน และจะฆ่าเมื่อไร ต้องเตรียมการว่าจะต้องมีเครื่องมืออะไรบ้างในการฆ่าวัว อีกอย่างหนึ่งวัวเป็นสัตว์ใหญ่ จะฆ่าคนเดียวก็ไม่สำเร็จ ต้องใช้คนหลายคนมาช่วยกันล้มวัว เริ่มต้นคิดฆ่าวัวเป็นมโนกรรม ต่อมาชวนคนมาช่วยล้มวัวเป็นวจีกรรม ในที่สุดก็ช่วยกันลงมือฆ่าวัวนั้น ถือว่าเป็นกายกรรมอย่างหนัก ต้องทุบต้องเชือดหลายอย่างกว่าวัวจะตาย นี่ถือว่าเป็นกรรมอย่างที่ทำอย่างหนักครบทั้ง 3 ทางคือ มโนกรรม วจีกรรม และกายกรรม ซึ่งถือว่าเป็นบาปหนัก ส่วนยุงนั้นเราไม่ต้องคิดหรือไม่ทันคิด เพียงเอามือไปตบก็ตายแล้ว จะมีเพียงแต่กายกรรม หรือจะมีมโนกรรมเกี่ยวข้องก็ไม่มากนัก

ส่วนประโยชน์ของชีวิตที่เราฆ่า วัวมีประโยชน์มากใช้แรงไถนาได้ เทียมเกวียนได้ ให้นมรับประทานได้ เพราะฉะนั้นการฆ่าวัวจึงเป็นการทำลายสัตว์ที่มีประโยชน์ต่อเรา แตกต่างกับการตบยุงซึ่งไม่มีประโยชน์อะไรต่อเราเลย ดังนั้น การฆ่าวัวจึงมีบาปหนักกว่าการฆ่ายุง

ในพระพุทธศาสนานั้น กรรมที่ถือว่าเป็นกรรมที่หนักที่สุด คือ “อนันตริยกรรม” แปลว่า กรรมที่มีผลประมาณไม่ได้ เป็นกรรมหนักมากมีอยู่ 5 อย่างคือ

(1) มาตุฆาต คือ ฆ่าแม่
(2) ปิตุฆาต คือ ฆ่าพ่อ
(3) อรหันตฆาต คือ ฆ่าพระอรหันต์
(4) โลหิตุปนาท คือ ทำให้พระพุทธเจ้าตกพระโลหิต
(5) สังฆเภท คือ ทำให้สงฆ์แตกกัน

ทั้ง 5 ข้อนี้ถือว่าเป็นอนันตริยกรรม คนที่ได้เคยทำอนันตริยกรรมมาแล้ว แม้ว่าต่อไปจะไปบำเพ็ญตนจนเกิดปัญญาตรัสรู้แลเห็นอริยมรรคก็ถึงพระนิพพานไม่ได้ ต้องใช้กรรมนี้ให้หมดเสียก่อน หมายความว่าคนที่ทำกรรมเหล่านี้แล้ว ต่อไปจะทำความดีอย่างไรก็ไม่สามารถรับผลของความดีนั้นได้ จนกว่าจะได้ใช้กรรมอันชั่วนี้เสียก่อน เช่น พระเทวทัตมีประวัติว่า ท่านเคยทำให้พระพุทธเจ้าตกพระโลหิตเพราะกลิ้งก้อนหินลงมากระทบพระบาทของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นอนันตริยกรรม ผลของกรรมที่พระเทวทัตทำนี้ ตามพระบาลีบอกว่าถูกธรณีสูบทั้งเป็น ต้องไปใช้กรรมในนรกจนหมดกรรมนั้นแล้ว จึงได้ไปเกิดเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า นี่เป็นคติความเชื่อถือของศาสนาพุทธ

ส่วนอนันตริยกรรมทางด้านความดีก็มี กรรมดีที่เป็นอนันตริยกรรม คือดีมากจนประมาณไม่ได้ คือคนที่ได้บำเพ็ญเพียรในทางโลกุตรธรรมอยู่ในทางสมาธิหรือวิปัสสนา จนถึงฌานสมาบัติทั้งรูปฌานกับอรูปฌาน เรียกได้ว่าเป็นอนันตริยกรรมในทางดีคือดีที่สุด ฌาน คือการมองเห็นความจริงด้วยตาข้างใน มองในทางที่เห็นรูปนั้นคือเข้าใจในสภาพต่าง ๆ ของสิ่งที่มีรูปกายปรากฏเรียกว่า รูปฌาน ซึ่งท่านแบ่งไว้เป็น 4 ขั้น เรียกว่า รูปฌาน 4 หรือมองเข้าใจในฌานที่ไม่มีรูปจนเข้าใจแจ่มแจ้ง ในทางนี้เรียกว่าอรูปฌาน มีอยู่ 4 ขั้นเหมือนกัน นี่เรียกว่า อนันตริยกรรมในทางดี ในศาสนาพุทธเชื่อว่าถ้าใครทำได้ถึงเพียงนี้แล้วกรรมชั่วที่ทำมาแล้วในอดีตก็จะมาไม่ถึง ต้องรอให้ผลของความดีนี้เกิดขึ้นก่อน นี่เป็นลักษณะความหนักเบาของกรรม

ศาสนาพุทธได้แบ่งเรื่องของกรรมออกไว้เป็นหมวด คือ

หมวดที่ 1 กรรมที่ให้ผลตามคราว หมายความว่า การกระทำกรรมนั้นจะเกิดผลอย่างไรบ้าง คือ เป็นกรรมที่มีอันดับก่อนหลัง ถ้าเป็นกรรมหนักก็ให้ผลก่อน กรรมเบาก็ให้ผลช้า เป็นการลำดับของการให้ผลของกรรม กรรมที่ให้ผลตามคราวนี้แบ่งออกเป็น 4 อย่างคือ

(1) ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม
(2) อุปัชชเวทนียกรรม
(3) อัปราปรเวทนียกรรม
(4) อโหสิกรรม

1. **ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม** คือ กรรมที่ให้ผลในภพนี้ สมมุติว่าอยู่ในภพนักศึกษา ทำกรรมชั่วคือเกียจคร้านและถูกไล่ออกตั้งแต่ปีหนึ่ง นี่เป็นการให้ผลในภพนี้ ลักษณะของทิฏฐธรรมเวทนียกรรมนั้น ถ้าเป็นบาปก็จะต้องบาปมาก แต่ถ้าเป็นกรรมที่ดีคือเป็นบุญก็เป็นบุญมาก ส่งผลให้เห็นภายในภพนี้ หรืออาจจะได้ผลทันทีในขณะที่ทำกรรม เปรียบเหมือนเอานิ้วมือไปจี้ไฟแดง ๆ ผลที่เกิดก็คือนิ้วมือร้อนและไหม้ทันที

2. อุปัชชเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในภพหน้า หมายความว่า บุคคลที่ทำกรรมนั้น เมื่อเปลี่ยนจากภพปัจจุบันไปสู่ภพอื่นแล้ว การเปลี่ยนภพนั้นอาจจะทำในชีวิตนี้ก็ได้ หรือตายแล้วไปเกิดภพหน้า กรรมที่ทำไว้ในภพนี้ก็จะตามไปภพหน้าด้วย ยกตัวอย่างในภพนี้ว่าคน ๆ หนึ่งทำการทุจริตโดยฉ้อโกงทรัพย์ของเขามาและยังไม่มีใครจับได้ต่อมาบุคคลที่ทำกรรมชั่วนี้ไปรับราชการจนได้ตำแหน่งใหญ่โตซึ่งเรียกว่าอยู่ในภพใหม่ ในที่สุดเกิดมีคนรู้กันว่าคนที่มีตำแหน่งข้าราชการใหญ่โตนี้ ก่อนที่จะเป็นข้าราชการนั้นได้เคยฉ้อโกงเขาไว้และกรรมชั่วที่ทำไว้นี้ก็จะส่งผลถึงในภพใหม่ (ตำแหน่งราชการ) คืออยู่ในตำแหน่งต่อไปไม่ได้ เป็นกรรมที่ส่งผลในภพหน้า

3. อัปราปรเวทนียกรรม คือกรรมที่อาจจะให้ผลเมื่อไรก็ได้ไม่มีความแน่นอน ทำกรรมไว้แล้วอาจจะให้ผลในภพนี้ก็ได้ ถ้ายังไม่ให้ผลในภพนี้อาจจะไปให้ผลในภพหน้าก็ได้ ศาสนาพุทธเปรียบกรรมชนิดนี้ว่าเหมือนสุนัขไล่เนื้อ คือวิ่งตามตัวผู้กระทำเรื่อยไปตามทันเมื่อไรก็กัดเมื่อนั้น หรือได้ช่องเมื่อไรกรรมนั้นย่อมให้ผล

4. อโหสิกรรม คือกรรมที่ไม่เกิดผล มองตามธรรมดาอาจจะเห็นว่าเป็นกรรมที่เรียกว่า "อัพยากฤต" (ไม่ดีไม่ชั่ว) โดยทำไปตามธรรมชาติก็ไม่เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ หรือจะหมายถึงกรรมซึ่งเป็นของพระ

อรหันต์ เพราะพระอรหันต์เป็นผู้ที่ดับแล้ว ดังนั้น เมื่อพระอรหันต์ทำกรรมอย่างใด กรรมนั้นก็ไม่ส่งผลอีกต่อไป เป็นกรรมที่สิ้นสุดอยู่ในตัวของตัวเอง เมื่อไม่มีการเกิดขึ้นแล้ว (อรหันต์) ก็ไม่มีอะไรมารับกรรม

หมวดที่ 2 กรรมที่ให้ผลตามกิจ คือกรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ของกรรม มีอยู่ 4 อย่างคือ

(1) ชนกกรรม
(2) อุปถัมภกรรม
(3) อุปปีฬกกรรม
(4) อุปฆาตกรรม

1. ชนกกรรม หมายถึง กรรมที่ทำให้เกิด คือเกิดภพใหม่หรือภาวะใหม่ขึ้นแก่บุคคล ถ้าทำกรรมดีก็จะเกิดในภพที่ดีต่อไป ถ้าทำกรรมชั่วก็จะเกิดในภพที่ไม่ดี

2. อุปถัมภกรรม คือ กรรมที่มีหน้าที่คอยสนับสนุนเมื่อชนกกรรมทำให้เกิดมาเป็นตัวเราแล้ว กรรมบางอย่างที่เราเคยทำไว้แต่ก่อน กลายมาเป็นอุปถัมภกรรมในชาตินี้ คือเป็นกรรมที่คอยสนับสนุนทั้งในทางที่ดีและในทางที่ไม่ดี ถ้าเราทำกรรมที่เป็นชนกกรรมที่ดีไว้แล้ว และทำกรรมที่เป็นอุปถัมภกรรมไว้ดีเช่นเดียวกัน กรรมที่สนับสนุนนี้ก็ย่อมคอยสนับสนุนให้ดีขึ้นไปอีกเรื่อย ๆ แต่ถ้าชนกกรรมเป็นกรรมที่ไม่ดี และอุปถัมภกรรมที่ทำไว้ก็ไม่ดีจะเป็นการสนับสนุนให้ทำชั่วต่อไปเรื่อย ๆ แสดงว่าอุปถัมภกรรมมีความเกี่ยวพันกับชนกกรรมเป็นอย่างมาก อย่างที่เคยกล่าวมาแล้วว่า คนเราถ้าทำกรรมไม่ดีครั้งหนึ่งแล้วก็มักทำกรรมไม่ดีต่อไปได้อีก หรือถ้าทำกรรมดีไปแล้วเกิดบารมี ก็มักจะทำกรรมที่ดีต่อไปด้วย

3. อุปปีฬกกรรม คือ กรรมบีบคั้น เป็นกรรมที่คอยบีบคั้นให้ชนกกรรม (กรรมที่ทำให้เกิด) นั้นอ่อนแรงลง เหมือนกับคอยเป็นอุปสรรคตัดกำลังกันอยู่เรื่อย สมมุติว่าชนกกรรมเป็นกรรมที่ดี คนผู้ซึ่งทำกรรมที่ดีนี้ก็จะเกิดในภพที่ดีขึ้นกว่าเดิม แต่จะมีอุปปีฬกกรรมนี้จะคอยบีบคั้นไม่ให้คน ๆ นี้ดีถึงที่สุดได้ เช่น คน ๆ หนึ่งเป็นผู้เฉลียวฉลาดในทางวิชาการ เรียนสำเร็จปริญญาได้ดอกเตอร์แล้ว ก็กลายเป็นภพใหม่คือนักวิชาการ แต่เป็นคนที่ชอบดื่มเหล้าเป็นอาจิณ กรรมที่ดื่มเหล้านี้เองก็จะเป็นกรรมบีบคั้น (คอยตัดแรงชนกกรรม) ถึงจะมีความรู้อย่างไรก็จะดีถึงที่สุดไม่ได้ เพราะเป็นคนดื่มเหล้าอยู่เสมอ เวลาใช้วิชาการก็อาจทำได้ดี แต่พอเสร็จแล้วก็ออกไปดื่มเหล้าเมาอาละวาด คนก็ขาดความเคารพนับถือความดีที่ทำก็ไม่เกิดผลดีเต็มที่ เพราะมีอุปปีฬกกรรมเป็นกรรมที่คอยบีบคั้นชนกกรรมอยู่เสมอ

4. อุปฆาตกรรม คือ กรรมที่ตัดรอน เป็นกรรมที่คอยตัดรอนชนกกรรม และตัดรอนอุปถัมภกรรมอีกด้วย การตัดรอนนี้ตัดรอนทั้งในทางดีและชั่ว สมมุติว่าคน ๆ หนึ่ง ทำกรรมดีไว้ในชาติก่อน เกิดมาในภพนี้ก็มีชนกกรรมที่ดี มีอุปถัมภกรรมส่งเสริมให้ดีตลอดไป แต่อาจเคยทำความชั่วไว้อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะมาเป็นอุปฆาตกรรม คือ มาตัดรอนทั้งชนกกรรมและอุปถัมภกรรม ทำให้คน ๆ นั้นกลายเป็นคนทำชั่วได้ หมายความว่า กรรมชั่วนี้จะต้องเป็นกรรมหนัก และมาตัดรอนกรรมดีต่าง ๆ ที่ตนเคยทำ ไม่ให้เกิดผลได้ บางคนเกิดมาดี มีชาติสกุล และมีทรัพย์มากก็เรียกว่าเกิดมาดี และมีสิ่งที่คอยอุปการะในทางที่จะให้ดีต่อไป แต่อาจจะมีเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น คอยตัดรอนคน ๆ นั้นไม่ให้เป็นคนดีได้ อย่างนี้ท่านเรียกว่าเป็นผลของ

อุปฆาตกรรม หรือคนบางคนเกิดมาไม่ดี การศึกษาก็ไม่ดี หมายความว่าชนกกรรมและอุปถัมภกรรมก็ไม่ดี แต่กลับปรากฏว่าเขากลายเป็นคนดีขึ้นมาได้ มีหน้ามีตาและมีตำแหน่งใหญ่โตขึ้นมา โดยที่เรามองแล้วก็ไม่เข้าใจว่า ทำไมเขาจึงกลายเป็นคนดีขึ้นมาได้ อย่างนี้ก็จะต้องถือว่าเขามีอุปฆาตกรรมในทางที่ดี คือกรรมดีในอดีตนั้นมาตัดรอนความชั่วจนทำให้เขากลายเป็นคนดีขึ้นมาได้

หมวดที่ 3 กรรมหนักกรรมเบาตามลำดับ หมายถึง กรรมที่จะส่งผลก่อนหลังกันตามลำดับ กรรมหนักก็ย่อมส่งผลก่อน กรรมเบาก็ส่งผลช้าออกไป ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 อย่างคือ

1. ครุกรรม แปลว่า กรรมหนัก ซึ่งหมายถึงอนันตริยกรรมที่กล่าวมาแล้วทั้งในทางดีและชั่ว ถ้าใครทำอนันตริยกรรมแล้วจะต้องถือว่ามีครุกรรมอย่างหนักที่สุด

2. พหุลกรรม คือกรรมที่ทำเป็นอาจิณหรืออาจิณกรรมเป็นกรรมที่เราทำอยู่อย่างสม่ำเสมอ เช่น คน ๆ หนึ่งไม่เคยทำกรรมหนัก เมื่อไปเกิดในภพหน้ากรรมอะไรจะตามไป เพราะเมื่อไม่มีกรรมหนักที่จะตามไปถึงกรรมที่ทำเป็นอาจิณนี้จะตามไปเป็นอันดับที่ 2 กรรมหนักนั้นอาจจะเป็นกรรมที่หนึ่งในหมวดแรก คือ กรรมหนักนั้นจะต้องเป็นทิฏฐธรรมเวทนียกรรม (กรรมที่ให้ผลในภพนี้) หรือไม่ก็ต้องเป็นอุปัชชเวทนียกรรม (กรรมที่ให้ผลในภพหน้า) กรรมที่จะให้ผลในภพนี้หรือภพหน้าก็ตาม อะไรจะมาก่อนและมาหลังต้องดูที่ความหนักเบาของกรรม ถ้าเป็นครุกรรมแล้วจะมาส่งผลก่อน ถ้าครุกรรมไม่มี กรรมที่ทำเป็นอาจิณก็จะส่งผลก่อน

3. อาสันนกรรม คือ กรรมที่ทำเมื่อจวนจะดับในภพนี้หรือเป็นกรรมครั้งล่าสุด ถ้าไม่มีครุกรรมและพหุลกรรมแล้ว กรรมครั้งล่าสุดของคนตายนี้จะตามไปก่อน คือเราจะเปรียบว่าบุคคลที่กำลังจะตายทำอะไรไว้ก็เห็นพอจะเปรียบได้คือ กรรมหลังสุดของคนตาย ตัวอย่างเช่น คนที่ใกล้จะตายทำความดีไว้ มีมรดกยกให้ลูกหลาน ลูกหลานก็คิดถึงพระเดชพระคุณของคนที่ตายแล้วแต่ในทางดี แต่ถ้าก่อนจะตายเกิดโมโหขึ้นมาตัดมรดกทั้งหมดโดยยกให้คนอื่นเสีย ลูกหลานที่ยังอยู่ก็จะพูดในทางร้าย นี่ก็เป็นกรรมครั้งหลังสุดนั้นจะให้ผล

4. กตัตตากรรม คือกรรมที่สักแต่ว่าทำ ไม่ได้จงใจทำ ไม่ได้มีเจตนา กรรมเหล่านี้มีผลเหมือนกันแต่ผลนั้นเบามาก ทางกฎหมายก็เปรียบเหมือนการฆ่าคนตายโดยไม่เจตนานั้นก็อาจจะมีโทษเหมือนกัน แต่เป็นโทษที่เบา ไม่เหมือนกับการฆ่าคนตายโดยเจตนา ดังนั้นในศาสนาพุทธ กตัตตากรรม เป็นกรรมที่ไม่มีเจตนาไม่ได้คิดและไม่ได้ตั้งใจ ผลที่จะมาตอบสนองไม่ว่าในทางดีหรือชั่ว ก็เบาที่สุด เช่นทำความดีโดยไม่เจตนา ผลดีที่ตอบสนองก็เบา หรือทำความชั่วไปโดยไม่เจตนา ผลชั่วที่มาสนองก็มีน้ำหนักเบาและมาถึงตัวผู้กระทำกรรมเป็นอันดับสุดท้าย

นี่เป็นเรื่องของกรรมซึ่งศาสนาพุทธได้บัญญัติไว้มี 3 หมวด ที่ได้บัญญัติไว้อย่างนี้ ก็เพื่อจะอธิบายความสงสัยต่าง ๆ เกี่ยวกับกรรมหรือวิบาก คือเราดูความเป็นจริงในชีวิต ซึ่งเราคิดสงสัยไปได้ต่าง ๆ เช่น เห็นคน ๆ หนึ่งกำลังทำกรรมเห็นอยู่ชัด ๆ ทุจริตคดโกง เอารัดเอาเปรียบคนอื่น ทำให้คนเดือดร้อนให้ปรากฏอยู่ ก็เกิดความสงสัยว่า ทำไมคนนั้นจึงได้มีแต่ความรุ่งเรืองมีคนกราบไหว้ มีรถเก๋งนั่ง ก็สามารถนำเอากรรมทั้ง 3 หมวดที่กล่าวแล้วมาพิจารณาได้ว่า ที่คน ๆ นั้นยังรุ่งเรืองอยู่ก็อาจจะเป็นเพราะชนกกรรมในอดีตของเขาทำไว้ดี มีอุปถัมภกรรมคอยสนับสนุนก็ทำให้ยังดีอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ แต่กรรมชั่วที่เขาทำอยู่ในปัจจุบันนั้นก็จะต้องมีผลอย่างไม่เป็นปัญหา และต้องตามมาถึงเข้าวาระหนึ่ง อาจจะส่งผลถึงเขาภายในภพนี้หรือภพหน้าก็ได้ ปัญหาที่ว่าทำไมคนที่ทำกรรมแล้วจึงไม่ได้รับกรรมในทันที หรือคนที่ประกอบแต่บุญกุศลกลับต้องประสบ

เคราะห์กรรมบางอย่างทางศาสนาพุทธท่านเรียกว่า ความสับปลับของกรรม ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะอธิบายด้วยเหตุผลนั้น ก็ต้องยกหลักฐานต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงแล้วนี้มาอธิบาย เพราะกรรมนั้นมีหนักมีเบาและให้ผลในวาระที่ต่างกัน

ดังนั้นเรื่องกรรมก็อาจจะสรุปได้ 2 ข้อ คือ

1. โดยทั่วไปคนย่อมทำกรรมไว้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว คือทำไว้ทั้งบุญและบาป ดังนั้นในชีวิตก็จะต้องได้รับผลดีบ้าง และผลชั่วบ้างคละกันไปตามโอกาสที่กรรมจะมาสนองได้ จะให้ดีทั้งหมดหรือจะให้ชั่วทั้งหมดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เพราะคนธรรมดาก็จะต้องทำทั้งบุญและทั้งบาปด้วยกันทั้งนั้น

2. มีหลายคนทำกรรมอย่างเดียวกัน แต่เหตุไฉนจึงไม่ได้ผลเหมือนกัน เช่นนักศึกษา 2 คน ขี้เกียจเรียนเหมือนกัน เวลาเที่ยวก็ไปด้วยกัน ทำอะไรก็ทำด้วยกันเหมือนกันหมด แต่พอถึงเวลาสอบไล่ปรากฏว่า คนหนึ่งสอบได้และอีกคนหนึ่งสอบไม่ได้ ทำไมจึงเป็นเช่นนี้ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ ก็อธิบายได้ว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะแต่ละคนมีกรรมในอดีตแตกต่างกัน ซึ่งกรรมในอดีตนั้นอาจจะมาเป็นกรรมบีบคั้นหรือกรรมตัดรอนอย่างใดก็ได้ คือมาคอยบีบคั้นให้ชั่วลงไปอีก หรือคอยช่วยให้ดีขึ้นไปอีก หรือทำดีไว้แล้วมาตัดรอนให้ไม่ดีไปก็ได้ หรือทำชั่วแล้วมาตัดรอนให้ดีก็ได้ ซึ่งเป็นเรื่องของกรรมในอดีต ดังนั้นนักศึกษาคนที่สอบตกนั้น ก็อธิบายได้ว่า กรรมในปัจจุบันก็ไม่ดีเพราะเกียจคร้านต่อการเรียน และกรรมในอดีตก็ไม่ดีอีกเพราะทำกรรมอะไรไม่ดีไว้นั้นมาคอยบีบคั้นให้เขาไม่ดียิ่งขึ้น คือ สอบตก สำหรับนักศึกษาที่สอบได้นั้น กรรมในปัจจุบันเขาก็ทำชั่วเหมือนกันทุกอย่าง แต่ในอดีตเขาเคยทำกรรมดีเอาไว้ กรรมดีในอดีตจึงมาช่วยตัดรอนความชั่วในปัจจุบันของเขา พอสอบไล่ก็สอบได้ ดังนั้นคนแต่ละคนก็ไม่เหมือนกันและอดีตของคนแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน กรรมต่าง ๆ ที่เคยทำไว้มีผลตกทอดมาเรื่อย ๆ เราถือเอากรรมที่แลเห็นได้ในปัจจุบันเป็นเกณฑ์นั้นไม่ได้

อีกอย่างหนึ่งที่อยากจะให้ทราบคือ หลักของศาสนาพุทธนั้นเรื่องกรรมถือเอาเรื่องปัจจุบันเป็นสำคัญเพราะอดีตนั้นเป็นเรื่องที่พ้นไปแล้ว เราจะทำกรรมดีหรือกรรมชั่วไว้ในอดีต เราก็ไม่สามารถกลับไปแก้ไขมันอีกได้แล้ว เมื่อผลกรรมไม่ว่าจะดีหรือชั่วมาถึงเราในปัจจุบัน นั่นเป็นเรื่องธรรมดา แต่ว่ากรรมในปัจจุบันเป็นสิ่งที่เรากำหนดได้ ดังนั้นในปัจจุบันเราจะทำกรรมอันใดก็ควรพิจารณาลักษณะของการกระทำให้แน่นอนเสียก่อนว่าเป็นกรรมชั่วหรือกรรมดี เมื่อเป็นกรรมดีแล้วจึงทำและถ้าเป็นกรรมชั่วแล้วก็พึงละเว้น ถ้าเราทำกรรมดีในปัจจุบันตลอดไปแล้ว เรื่องอนาคตก็ไม่ต้องเป็นห่วง ซึ่งความจริงอนาคตนั้นยังไม่ต้องคิดก็ได้ เพราะยังมาไม่ถึงและแม้จะคิดถึงอย่างไรก็ทำอะไรไม่ได้ สิ่งที่เราจะทำได้ก็คือในปัจจุบันเท่านั้น

ดังนั้นสิ่งที่ควรคิดเกี่ยวกับเรื่องกรรมก็คือ ปัจจุบันเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด อดีตเป็นเรื่องที่พ้นไปแล้วจะแก้ไขไม่ได้ อนาคตก็เป็นเรื่องข้างหน้าซึ่งยังมาไม่ถึง แต่กรรมปัจจุบันนั้นเองเป็นเรื่องกำหนดอนาคต กรรมดีที่ทำนั้นอาจจะเกิดผลในปัจจุบันก็ได้ ถ้าไม่เกิดในปัจจุบันก็จะเกิดในอนาคตอย่างแน่นอน กรรมชั่วก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นในปัจจุบันถ้าเรายังกำหนดการกระทำของเราได้ก็น่าจะกำหนดในทางที่ดีไว้ก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อปัจจุบันที่ดีและเพื่ออนาคตที่ดี

คำถามที่มีคนถามมากที่สุดในปัจจุบันคือ หลักที่ว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" ของศาสนาพุทธนั้นใช้ได้หรือไม่ เพราะมักจะเห็นว่า คนที่ทำดีสมัยนี้ไม่ได้ดี แต่คนทำชั่วกลับได้ดี ก็ต้องตอบว่าใช้ได้จริง เพราะเหตุว่าเมื่อพิจารณาเรื่องของกรรมอย่างที่กล่าวมาแล้วเราก็พอจะอธิบายได้ว่า เหตุใดคนที่ทำดีในขณะนี้จึงดูเหมือน

ว่าไม่ได้ดี ก็อาจจะเป็นเพราะกรรมในอดีตของคนบางคนมาตัดรอนหรือบีบคั้นให้ผลการกระทำนั้นเปลี่ยนแปลงไปได้ แต่ถ้าพูดในหลักการแล้วทำดีจะต้องได้รับผลดีเสมอ แม้จะไม่ได้ผลดีในปัจจุบันแต่ผลดีนั้นก็จะมาถึงตัวเข้าวันหนึ่ง จึงไม่น่าจะท้อถอยคิดเลิกทำความดี

ในที่สุดจึงขอสรุปว่า ศาสนาพุทธแบ่งธรรมและระบบศีลธรรมออกเป็น 2 ระดับ ซึ่งตั้งอยู่บนความจริงที่แตกต่างกัน โลกุตรธรรมตั้งอยู่บนอริยสัจ พิจารณาได้ด้วยเหตุผล รู้ได้ด้วยการบำเพ็ญภาวนา ส่วนโลกียธรรมคือเรื่องของการทำดีทำชั่วทั้งปวงนั้นตั้งอยู่บนสมมุติสัจ ซึ่งเป็นความจริงที่เรายอมรับโดยไม่ซักถาม เขาถือกันมาอย่างไรเราก็เชื่อถืออย่างนั้น หมายความว่าเรามีตัวของเราเองและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นในฐานะที่เขาเป็นอะไรกับเรา มีพ่อแม่ พี่น้อง ครอบครัว ชาติ และสังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันทั้งสิ้น

การปฏิบัติตามโลกุตรธรรมนั้นก็เพื่อตัวของตัวเองเท่านั้น ที่จะได้หลุดพ้นจากข้อผูกมัดต่าง ๆ ซึ่งทำให้ติดอยู่ในห้วงของทุกข์ ความทุกข์ที่ว่านี้คือความทุกข์ที่เป็นทุกข์ยืนพื้นทีเดียว ไม่ใช่ทุกข์จรหรือทุกข์ชั่วคราว แต่เป็นทุกข์อันเกิดจากการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ไม่ได้ในภาวะใดภาวะหนึ่ง เราสามารถจะล่วงทุกข์นั้นได้ด้วยการปฏิบัติโลกุตรธรรม คือเดินอยู่ในทางที่เรียกว่า “อริยมรรค 8” หรือ “มัชฌิมาปฏิปทา” ถ้าพูดให้ชัดลงไปก็คือ บวชเป็นภิกษุเสียจะได้ไม่ต้องมาอยู่ในโลก แต่ถ้าเรายังอยู่ในโลกก็จะยังคงต้องปฏิบัติในเรื่องความดีความชั่ว อย่างที่พระพุทธศาสนาสอนไว้เรียกว่าโลกียธรรม เมื่อเรายอมรับว่าเรามีตัวตน มีความสัมพันธ์กับคนอื่นในทางครอบครัวและในทางสังคมเราก็จะต้องมีความหวังดีต่อคนอื่นที่มีความสัมพันธ์กับเรา ถ้าเราปฏิบัติไปในทางโลกุตรธรรมแล้ว ก็หมายความว่าเรารอดพ้นแต่ตัว เราไม่อยู่ในฐานะที่จะทำอะไรให้เกิดแก่คนอื่นได้ เพราะการเกิดก็เป็นทุกข์ตามทัศนะของโลกุตรธรรม แต่เมื่อเรายังอยู่ในสังคมเราก็ต้องยอมรับสภาพความเป็นจริง จะเรียกว่าสมมุติสัจหรืออะไรก็ตาม รับว่าเราอยู่ในสังคมก็ต้องมีหน้าที่ต่อสังคม มีหน้าที่ต่อคนอื่นที่เราจะต้องทำประโยชน์ให้ ในเรื่องนี้ถ้าเราปฏิบัติโลกียธรรมแล้วจะไม่มีปัญหาอย่างใดทั้งสิ้น เพราะว่าโลกุตรธรรมนั้นหมายถึงการแยกตนจากหมู่คณะ หรือแยกตนออกจากสังคมเพื่อความรอดพ้นของตน ส่วนด้านโลกียธรรมหมายถึงสอนให้อยู่ในสังคม สอนให้ทำความดีให้เกิดแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น สอนให้ตั้งอยู่ในพรหมวิหารคือมี เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อคนอื่น ๆ ที่มาเกี่ยวข้องกับเรา นอกจากนั้นยังมีธรรมอีกมากมาย ซึ่งพรรณนาไม่ถ้วนในทางด้านโลกียธรรมที่สอนให้คนทุกคนไม่เบียดเบียนกัน สอนให้อยู่ร่วมกันได้ด้วยความสุข สอนให้อุปการะเกื้อกูลต่อกัน และยังมีธรรมที่ศาสนาพุทธเรียกว่า “ฆราวาสธรรม” คือสอนให้ทำมาหากินโดยสุจริต สอนให้แสวงหาทรัพย์ในทางสุจริต สอนให้เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดีและอุปการะคนในครอบครัว และอื่น ๆ อีกมาก

ผมเองจึงมีความเห็นว่า การสอนศาสนาในศาสนาพุทธนั้น เราจะต้องดูคนที่สอน เช่น พระพุทธเจ้าเวลาตรัสสั่งสอนเวไนยสัตว์ ทรงเลือกบริษัทเสมอ (บริษัทหมายถึงผู้ฟังเทศน์หรือผู้ที่มารับคำสั่งสอน) ถ้าหากว่าพระองค์ทรงสั่งสอนบรรพชิต คือพระสงฆ์สาวกแล้ว มักจะทรงเทศนาทางด้านโลกุตรธรรมเท่านั้น เพราะพระสงฆ์เป็นผู้สละโลกแล้วเป็นผู้ออกจากสังคมแล้ว มุ่งที่จะพ้นทุกข์หรือมุ่งที่จะเข้าถึงโลกุตรธรรมอย่างเดียวเท่านั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสสั่งสอนเฉพาะทางด้านโลกุตรธรรม แต่ถ้าบริษัทที่มารับฟังพระธรรมเทศนานั้นเป็นฆราวาสแล้วพระองค์จะทรงตรัสสั่งสอนเฉพาะโลกียธรรมเสมอเพราะเหตุว่าโลกียธรรมเป็นธรรมที่ฆราวาสพึงปฏิบัติ และเมื่อปฏิบัติทางโลกียธรรมแล้วก็อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข ทำให้ตนเองและสังคมเจริญ จะทำให้มีสันติเกิดขึ้น

ดังนี้ศาสนาพุทธจึงแตกต่างจากศาสนาอื่นในข้อที่ว่ามีธรรมเป็น 2 วงกลม สำหรับศาสนาอื่นนั้นเมื่อเขาสอนธรรมอย่างใดแล้ว เขาถือว่าธรรมนั้นเป็นสากล คือเป็นข้อควรปฏิบัติสำหรับทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในฐานะอย่างใด ไม่ว่าจะเป็นสมณะหรือฆราวาสก็จะต้องปฏิบัติเหมือนกันทั้งสิ้น ส่วนศาสนาพุทธนั้นสอนธรรมไว้ 2 ระดับ คือ โลกุตรธรรมสำหรับคนที่อยากจะออกพ้นจากโลก อยากจะอยู่เหนือทุกข์ทั้งปวงอันเป็นทุกข์แห่งโลก และโลกียธรรมสำหรับคนที่อยากจะอยู่ในโลก ยอมรับว่าจะต้องมีทุกข์แห่งโลกต่อไป แต่ก็สอนให้อยู่ได้ด้วยความสุข สงบ และสันติทั้ง ๆ ที่มีทุกข์ คือเป็นการคลายทุกข์ลงมา ซึ่งเรียกว่า โลกียธรรม ศาสนาพุทธจึงแตกต่างจากศาสนาอื่นในสาระสำคัญอย่างนี้.

โลกในพระพุทธศาสนา

โลกในพระพุทธศาสนา

ต่อไปนี้จะได้พูดเรื่อง "โลกในศาสนาพุทธ" พูดถึงเรื่องโลกศาสนาทุกศาสนาพยายามที่จะอธิบายโลกอยู่เสมอ โลกนั้นก็หมายถึงโลกที่เรามองเห็นด้วยตา หรือรู้สึกได้ด้วยใจ คือ สิ่งแวดล้อมทั้งหลายทั้งปวงที่เราประสบพบเห็นในชีวิตของเรานี้ ความจริงบุคคลแต่ละคนก็มีความรู้เรื่องโลกและมีทัศนะเกี่ยวแก่โลกไปคนละทาง ที่จะหาตรงกันหมดเห็นจะไม่มี เพราะต่างคนต่างก็มีประสบการณ์ผิดกัน อยู่ในโลกมาช้าเร็วกว่ากัน เห็นอะไรมากน้อยกว่ากัน แม้แต่ความแตกต่างของแต่ละบุคคลก็ยังมีทัศนะเกี่ยวกับโลกแตกต่างกันไปเช่นเดียวกัน

ศาสนาที่เชื่อว่ามีพระผู้เป็นเจ้า ก็อธิบายว่า โลกนั้นเป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าสร้างขึ้น และพระเป็นเจ้าเป็นใหญ่เหนือโลก แต่ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ไม่ยึดถือในพระผู้เป็นเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง โลกในความหมายของศาสนาพุทธแปลตามศัพท์หมายถึงสิ่งซึ่งต้องทรุดโทรมเปลี่ยนแปลงไป หรืออาจจะแปลอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็นส่วนที่อยู่ในความรู้ของเรา หมายความว่า เมื่อเราลืมตาดู หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้มรู้รส โลกก็ปรากฏแก่เราเท่าที่เรามองเห็น ได้ยิน ได้สัมผัส ได้กลิ่น แต่ถ้าหากเราไม่มีการเห็น การสัมผัส การรู้รส รู้กลิ่นเหล่านั้นแล้วโลกมันก็หายไปทันที หมายความว่า เรารู้จักโลกด้วยสัมผัสต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางกาย ทางใจ นี่คือโลก

ศาสนาพุทธถือว่า โลกเป็นโลกธรรมชาติ คือ เป็นสิ่งที่ไม่มีพระเป็นเจ้าองค์ใดสร้างขึ้น แต่ว่าเกิดเป็นขึ้นเองโดยธรรมชาติ คือ ธรรมชาติเป็นผู้ปรุงแต่งให้บังเกิดเป็นโลกขึ้นและเกิดขึ้นด้วยการเข้ามาประกอบกันของสิ่งต่าง ๆ ศาสนาพุทธแบ่งโลกเราที่เห็นนี่ออกเป็น 3 ทัศนะ แล้วแต่จะมองในทางใด

ทัศนะที่ 1 เรียกว่า โอกาศโลก
ทัศนะที่ 2 เรียกว่า สังขารโลก
ทัศนะที่ 3 เรียกว่า สัตวโลก

พูดถึงโอกาศโลกก่อน โอกาศในที่นี้ ไม่ได้หมายถึง โอกาสที่เป็นระยะเวลา หรือช่วงเวลาที่เราจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างคำว่าโอกาสในภาษาไทย คือ ไม่ได้หมายถึงโอกาสที่จะทำดีทำชั่ว หรือ โอกาสที่จะไปเที่ยว คำว่าโอกาสนี่เป็นภาษาบาลีซึ่งตรงกับภาษาไทยที่เรียกว่า อวกาศ คือหมายความถึง ช่องว่าง โลกในทัศนะนี้นั้น ศาสนาพุทธมองเห็นว่าเป็นช่องว่างซึ่งมีธาตุอื่น ๆ เข้ามาประกอบ ทำให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ที่เรารู้จากที่เราประสบพบเห็นมากมายหลายอย่างในโลกนี้พรรณนาไม่ได้ครบถ้วน ธาตุต่าง ๆ ที่มาประกอบกันนั้น ศาสนา

พุทธบอกว่ามีอยู่ 4 อย่าง และเมื่อมาประกอบกับอากาศธาตุหรืออวกาศธาตุเป็น 5 อย่างและประกอบขึ้นเป็นสิ่งต่าง ๆ ขึ้น

ธาตุที่หนึ่ง คือ ปัถวีธาตุ หรือธาตุดิน หมายถึงของแข็งหรือของข้นที่จับตัวกันอยู่ ทำให้เราจับต้องได้ โต๊ะ เก้าอี้ ดิน กิ่งไม้ ก้อนหิน เหล่านี้อยู่ในประเภทปัถวีธาตุ คือ ประกอบด้วยปัถวีธาตุมาก เป็นของแข็งที่เราจับต้องได้ เพราะมันจับตัวกันอยู่

ธาตุที่สอง คือ อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ หมายถึง ธาตุอันเหลวและไหลซึมซาบไปได้ ระเหยได้ จะเป็นน้ำหรือเป็นอะไรก็ได้ ถ้ามันเหลวและมันไหลได้ ซึมซาบไปได้ ระเหยได้แล้ว ท่านถือว่า เป็นอาโปธาตุหรือธาตุน้ำทั้งสิ้น

ธาตุที่สาม คือ เตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ หมายถึงธาตุที่มีความร้อนในตัว และให้ความร้อนแก่สิ่งอื่นได้ ไฟก็เป็นเตโชธาตุ แสงแดดก็เป็นเตโชธาตุ แก๊สบางอย่างที่มีความร้อนในตัวเอง ก็เป็นเตโชธาตุ ร่างกายของมนุษย์และสัตว์ต้องมีเตโชธาตุประกอบ เพราะจับแล้วมีความร้อนอยู่ในตัว

ธาตุที่สี่ คือ วาโยธาตุ คือธาตุลม หมายถึงธาตุที่มีลักษณะพัดไปมาหรือขึ้นลงได้ เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงในอุณหภูมิ หมายความว่าเมื่อถูกร้อน เย็น หรือตั้งอยู่สงบได้ ในอุณหภูมิอย่างใดอย่างหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น แก๊สไฮโดรเจน ถ้ามันอยู่ในอุณหภูมิอันมีกำหนดอย่างหนึ่งแล้ว มันก็ทรงตัวอยู่ได้ สงบอยู่ได้ แต่ถ้าไปถูกความร้อนเข้ามันจะพองตัวแล้วลอยขึ้น เหล่านี้เรียกได้ว่าเป็นวาโยธาตุ หรือธาตุลม ลมพัดไปไหนมาไหนก็เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิทั้งสิ้น

ธาตุที่ห้า ที่ถือว่าเป็นธาตุของโลกก็คือ อากาศธาตุ อากาศนี่ไม่ได้หมายถึง ลมหายใจ ไม่ได้หมายถึงแก๊สออกซิเจน ภาษาไทยเราเรียกอากาศ หมายถึง ออกซิเจน แต่ความจริงในศัพท์พุทธศาสนา อากาศหมายถึงช่องว่าง หรือที่ภาษาฝรั่งเรียกว่า space แปลว่า ช่องว่าง ธาตุทั้งสี่ที่กล่าวถึงแล้วมาประกอบกัน รวมกับช่องว่างต่าง ๆ คือ ช่องว่างอีกเป็นอันมาก ก็เกิดเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ เป็นสรรพสิ่งต่าง ๆ เป็นต้นไม้ เป็นภูเขา เป็นทุกอย่างที่เราเห็นในโลกนี้ นี่เป็นลักษณะของโอกาศโลกในทัศนะศาสนาพุทธ

อย่างตัวคนเรานี้ พูดจริง ๆ ก็มีธาตุอื่น ๆ มากมาประกอบกันเป็นตัวคน แต่อากาศธาตุ คือ ช่องว่างนั้นมากที่สุด ผมเคยอ่านตำราแพทย์ เขาบอกว่า ตัวคนนี้ถ้าระเหยเอาน้ำออกให้หมดแล้วก็เอาช่องว่าง เอา space ออกให้หมดแล้ว จะเหลืออะไรกองอยู่ขนาดหัวเข็มหมุดเท่านั้น ที่จะเหลือเป็นพวกปัถวีธาตุซึ่งเป็นส่วนที่เป็นของแข็ง คนเราความจริงเป็นช่องว่างเสียเป็นส่วนมาก เติบโตขึ้นเป็นผู้เป็นคนได้เพราะมีช่องว่างอยู่ระหว่างธาตุที่ข้นแข็งต่าง ๆ มากมายเหลือเกิน แล้วมีน้ำเข้าไปบวกด้วย นี่เป็นโอกาศโลก ประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ อย่างที่กล่าวมาแล้ว

ทีนี้มาถึงโลกซึ่งศาสนาพุทธมองอีกทัศนะหนึ่ง คือ สังขารโลก คำว่าสังขารในความหมายที่แท้จริงไม่ได้แปลว่า รูปร่างกายของเรา คือ ภาษาไทยเราใช้ สังขารหมายความถึงร่างกาย หรือภาวะแห่งร่างกายอย่างคนอายุเท่าผม ถ้าไปทำอะไรโลดโผน แล้วมันเป็นอะไรไป หัวร้างข้างแตกไปคนเขาก็จะสมน้ำหน้าว่าดีแล้วอยากไม่เจียมสังขาร นี่คือสังขารในภาษาไทยเรา แต่สังขารในความหมายที่ถูกต้องในศาสนาพุทธนั้น

แปลว่า "การปรุงแต่ง" หมายถึงสรรพสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคน เป็นสัตว์ ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ ที่เรามองเห็น ได้จับต้องได้ เช่นภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ ผลไม้ ดอกไม้ พืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ด้วยการปรุงแต่ง หมายความว่า เอาหลายสิ่งหลายอย่างมาปรุงแต่งประกอบเข้าด้วยกัน และของต่าง ๆ ในสังขารโลกนี้ เกิดจากการปรุงแต่งได้ด้วย 2 วิธี คือ ปรุงแต่งมาด้วยธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง อย่างน้ำนี้เกิดการเป็นน้ำขึ้นได้ด้วยการปรุงแต่งด้วยธรรมชาติ คือ ปรุงแต่งจากไฮโดรเจน 2 ส่วน ออกซิเจน 1 ส่วน มันก็เกิดเป็นน้ำขึ้นมา น้ำก็เป็นสังขาร คือ การปรุงแต่งตามธรรมชาติ นี่เป็นสังขารหรือการปรุงแต่งอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งเป็นสังขารที่ถูกปรุงแต่งขึ้นด้วยมนุษย์หรือด้วยสัตว์ ตามใจและตามกรรม คือ หมายความว่าตามใจของมนุษย์หรือตามการกระทำของมนุษย์ สัตว์ ยกตัวอย่างเช่น โต๊ะ เก้าอี้ก็ดี บ้านช่องที่เราอยู่อาศัยนั้นเป็นสังขารที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้นตามใจตน เพื่อความสะดวกสบายเพื่อประโยชน์ของตนตามแต่จะปรารถนา เรียกว่าเป็นสังขารที่ปรุงแต่งขึ้นตามใจของมนุษย์ นกทำรัง เอากิ่งไม้มาทำรัง กิ่งไม้ก็กลายเป็นอีกสิ่งหนึ่งซึ่งเราเรียกว่า รังนก เป็นสังขารอย่างหนึ่งซึ่งถูกปรุงแต่งขึ้นตามใจนก เพราะนกมันทำรัง นกมันต้องการจะมีรังสำหรับจะฟักฟองก็ต้องเอากิ่งไม้มาประกอบกันเป็นรังขึ้น รังนกก็เป็นสังขารอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งปรุงแต่งขึ้นตามใจสัตว์ หรือตามกรรม หมายความถึง สังขารที่เกิดขึ้นถูกปรุงแต่งขึ้นด้วยการกระทำของมนุษย์หรือสัตว์ อาจจะไม่ได้เป็นไปด้วยตามใจ แต่มันก็เกิดขึ้นจากการกระทำนั้นเอง ยกตัวอย่าง อย่างความสกปรกต่าง ๆ pollution ที่เขาต่อต้านกันทุกวันนี้ น้ำเน่าในแม่น้ำเจ้าพระยาก็เป็นสังขารอย่างหนึ่ง ซึ่งถูกปรุงแต่งขึ้นด้วยกรรมของมนุษย์ คือด้วยการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์มันก็บังเกิดเป็นน้ำเน่าขึ้นมา หรือเกาะในทะเลก็จากกลุ่มปะการัง ตัวปะการังนั้นมันสัตว์เล็กมองเห็นด้วยตาก็ไม่ได้ แต่มันจับกันอยู่เป็นกลุ่มในท้องทะเลแล้วงอกเงยขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นกลุ่มปะการังใหญ่โตงอกขึ้นมาเรื่อย ๆ จนเกือบจะถึงผิวน้ำ มีดิน มีทราย มาเกาะกลายเป็นเกาะขึ้นมาได้ เกาะใหญ่ ๆ ในทะเลหลายเกาะก็เกิดขึ้นจากปะการังนี้ เกาะเหล่านั้นก็เรียกได้ว่าเป็นสังขาร คือปรุงแต่งขึ้นด้วยกรรมของสัตว์ชนิดหนึ่งที่เรียกว่าตัวปะการัง เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้คือ สังขารต่าง ๆ เหล่านี้ ตลอดจนผลแห่งสังขารต่าง ๆ เหล่านี้ว่ามันจะมีผลดีผลร้ายอย่างใดก็ตาม ก็เป็นมาเพราะปัจจัยที่ปรุงแต่ง ปัจจัยที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ มาประกอบกันเป็นสังขารได้ ปัจจัยที่ปรุงแต่งนั้นอาจจะเป็นธรรมชาติก็ได้หรือคนหรือสัตว์ก็ได้ ตลอดจนของต่าง ๆ ที่เก็บเอามาปรุงแต่งออกมารวมกันเรียกว่า ปัจจัย เกิดเป็นสังขารขึ้นได้และจะมีผลไปได้อย่างไรขึ้นอยู่ที่ปัจจัยที่มาปรุงแต่งทำให้เกิดเป็นสังขารขึ้น และเมื่อเกิดขึ้นแล้วไม่ว่าจะเป็นสังขารเช่นใดก็จะต้องอยู่เพียงชั่วคราว ไม่มีที่จะอยู่ยั่งยืนตลอดไปได้ อยู่เพียงชั่วคราว เร็วบ้างหรือช้าบ้างตามกำลังของเหตุที่มีมาก่อนที่จะมีการปรุงแต่งขึ้น และตามกำลังของเหตุภายหลัง ซึ่งจะเป็นไปในทางอุปถัมภ์ที่ช่วยสงเคราะห์ให้อยู่ต่อไป หรือในทางตัดรอน หมายความว่าเหตุที่อาจจะทำให้ถูกทำลายลงเร็วเข้า ที่พูดอย่างนี้ก็ฟังยังกับพระเทศน์อ่อนใจเหมือนกัน ต้องยกตัวอย่าง เช่น ภูเขา ปัจจัยที่ทำให้เกิดภูเขานั้น ก็คือความร้อนข้างในพิภพของเรานี้ ในสมัยหนึ่งที่โลกยังไม่ข้นตัว ยังเหลว ยังเป็นความร้อนอยู่ภายใน เกิดการระเบิดเกิดแผ่นดินไหว หินละลายขึ้นมาจากภายในพิภพถูกความร้อนเย็นภายนอกก็แข็งตัวเป็นแก่นงอกเงยขึ้นมาเป็นภูเขา นี่เป็นปัจจัยเป็นเหตุเบื้องต้น ต่อมามีฝุ่นดินมาจับ และก็มีต้นไม้งอกเงยขึ้นบนภูเขา เหล่านี้เป็นเหตุอุปถัมภ์ในภายหลัง ตราบใดที่ยังมีดินมาจับภูเขาเรื่อย ๆ ยังมีต้นไม้อยู่เรื่อย ๆ ภูเขาก็จะมีอายุอยู่ไปนาน ทั้ง ๆ ที่เป็นของชั่วคราวแต่ก็เป็นชั่วคราวอย่างนาน อยู่ไปได้เรื่อย ๆ ก่อน แต่ถ้ามีคนมาตัดต้นไม้ลง หรือทำการอื่น ๆ บนภูเขาในทางทำลาย แผ่นดินบนภูเขาก็จะเกิดรั่วไหลไป ที่ฝรั่งเรียกว่า erotion คือแผ่นดินจะหมดไป ผิวดินของภูเขาก็ค่อย ๆ ทลาย หรือถ้ามีคนมาระเบิดภูเขาเพื่อเอาไปทำถนน หรือไปถมทะเลหรือไปทำอื่น ๆ ตามประโยชน์ของตน ภูเขานั้นก็จะอยู่ได้ไม่นานนัก ย่อมจะหมดไปในที่สุด การตัดต้นไม้บนภูเขาหรือการระเบิดภูเขานี้เรียกว่า เหตุตัดรอน เพราะฉะนั้นสังขารที่

เกิดขึ้นนั้นก็เกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัย ภูเขานี่ก็มีปัจจัยมาจากความร้อน การละลายของหิน แผ่นดินไหวเมื่อสมัยยุคแรกเมื่อโลกเกิดขึ้นใหม่ ๆ ทำให้เกิดเป็นภูเขา ทิวเขา เป็นเทือกเขาขึ้น และอยู่ต่อมาด้วยเหตุอุปถัมภ์ต่าง ๆ ถ้าเหตุอุปถัมภ์ไม่หมดไปก็มีอยู่ต่อไปอีก แต่ถ้ามีเหตุตัดรอนมา เช่น คนขึ้นไปตัดไม้บนภูเขา หรือระเบิดภูเขา ภูเขาก็มีอายุอยู่ต่อไปไม่ได้ ผลของภูเขาก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีภูเขาแล้ว ภูเขาก็ย่อมเป็นต้นแม่น้ำลำธาร น้ำที่ไหลลงมาจากภูเขาที่เป็นประโยชน์แก่คนทั้งปวง เป็นผลของสังขารที่เรียกว่า ภูเขา ผลที่เกิดขึ้นมานั้นก็มาจากปัจจัยเดียวกันกับที่ปรุงแต่งภูเขาขึ้น และผลนั้นจะมีต่อไปจะช้าหรือเร็วอย่างไร ก็อยู่ที่เหตุอุปถัมภ์และเหตุตัดรอน อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว ถ้าคนไปตัดต้นไม้บนภูเขามาก ๆ ภูเขาก็เป็นภูเขาหัวโล้น น้ำก็จะแห้ง นี่ก็เป็นเรื่องของเหตุตัดรอน ถ้าคนช่วยกันปลูกต้นไม้บนภูเขามาก ๆ หรือต้นไม้ที่อยู่ไม่ไปตัดมันลง ผลคือลำธารก็จะมีอยู่เรื่อยไปก็เป็นเหตุอุปถัมภ์

ทีนี้สังขาร คือ สิ่งที่ได้ปรุงแต่งขึ้นตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นศาสนาพุทธแบ่งออกเป็น 2 ชนิด

ชนิดที่หนึ่ง เรียกว่า อุปาทินกสังขาร
ชนิดที่สอง เรียกว่า อนุปาทินกสังขาร

อุปาทินกสังขาร นั้น เท่าที่ท่านศึกษากันมาเข้าใจว่า สังขารมีใจครอง
อนุปาทินกสังขาร ท่านแปลกันมาว่า สังขารไม่มีใจครอง

เท่าที่ท่านทั้งหลายอบรมกันมาก่อน ที่เห็นว่าเป็นปัญหา ท่านเขียนกันมาว่าอธิบายสังขารอย่างที่สองก่อน คือ อนุปาทินกสังขาร คือสังขารที่ไม่มีใจครอง หมายถึงสังขารที่ไม่มีผู้เข้าไปแทรกหรืออาศัยอยู่ในตัว เช่น ภูเขา ก้อนหิน โต๊ะ เก้าอี้ต่าง ๆ สมุดดินสอ ที่เราเห็นอยู่อย่างนี้ หอประชุมใหญ่ หอประชุมเล็ก ไม่มีผู้เข้าไปแทรกสิงอยู่ในตัวและทำอะไรให้สำเร็จด้วยตัวเองไม่ได้ เช่น โต๊ะจะตั้งที่ไหนก็ต้องมีคนมาตั้งให้ คือ เลือกที่ตั้งของมันเองไม่ได้ เก้าอี้ก็เช่นเดียวกัน เป็นเก้าอี้ขึ้นมาแล้วมันก็เป็นสังขาร แต่ถ้าท่านบอกว่าเมื่อไม่มีใจครองมันก็ทำอะไรไม่ได้จะตั้งกันทั้งทีก็ต้องมีคนมาตั้งให้ นอกจากนั้นสังขารที่ไม่มีใจครองนี้ก็ไม่กิน ไม่มีการขับถ่ายอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น บางอย่างถึงจะมีเช่น รถยนตร์ คือกินน้ำมันแล้วถ่ายออกมาเป็นไอเสียและเมื่อเปิดเครื่องก็เดินได้ก็จริง แต่ท่านถือว่าเป็น อนุปาทินกสังขาร เพราะเหตุว่าแม้จะมีเครื่อง มีพลัง ทำให้วิ่งไปได้ แต่ถ้าไม่มีใครเข้าครอง คือไม่มีคนขับแล้ว มันก็วิ่งเรื่อยไปไม่รู้จักผิดถูก พูดง่าย ๆ ว่าไม่รู้จักกฎจราจร นี่ท่านก็บอกว่าเป็นอนุปาทินกสังขาร

สำหรับอุปาทินกสังขาร คือสังขารที่มีผู้ครอง หมายความว่ามีผู้เข้าแทรกสิงอาศัยอยู่ในตัว เช่น ร่างกายของสัตว์ของมนุษย์นี่ ก็เกิดมาได้ด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งสิ้นโดยธาตุต่าง ๆ มาผสมกัน แต่ว่า มีใจครองบังคับให้เป็นไปได้ทำอะไรสำเร็จด้วยตนเองได้ มีการกิน การขับถ่าย มีจิต มีใจ รู้ดีรู้ชอบ หรืออย่างน้อยก็ให้รู้จักรักษาตัวให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ เพราะฉะนั้นสำหรับมนุษย์และสัตว์ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ท่านถือว่าเป็นอุปาทินกสังขาร คือ สังขารที่มีใจครอง เมื่อตายลงแล้วซากศพที่เหลืออยู่ ก็เป็นอนุปาทินกสังขาร คือ สังขารที่ไม่มีใจครอง

ที่สอนกันมาหรือตามความเข้าใจที่สอนกันมานั้นผมเองเห็นว่ามีปัญหามากเหลือเกิน เพราะเหตุว่า ตามหลักที่ท่านสอนมานั้น ต้นไม้ เป็นอนุปาทินกสังขาร คือ ไม่มีใจครอง ซึ่งจากการศึกษาชีววิทยาในปัจจุบันนี้เราเห็นว่ามันไม่ตรงทีเดียว เพราะต้นไม้ทั้งกิน ทั้งขับถ่าย ทั้งหายใจ แล้วก็มีสติปัญญาหรือสัญชาตญาณรู้จักหันเหตัวเองออกไปหาแสงแดด ออกไปหาอากาศ ทั้ง ๆ ที่มันเดินไม่ได้ แต่ถ้าเอาต้นไม้ไป ปลูกไว้ในที่ที่ บังแดด มันจะพยายามงอกกิ่งก้านออกไปรับแดดจนได้ ก็จะต้องคิดกันไปว่าต้นไม้นั้นมีใจครอง หรือไม่มีใจครอง ตาม

ที่ท่านสอนกันมา ท่านบอกว่าต้นไม้ไม่มีใจครอง จึงเกิดปัญหาอย่างนี้ ถ้าเราจะถืออย่างที่พูดกันมาแล้วปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมาก

ปัญหาแรกก็คือว่า ที่ว่าผู้ที่เข้าไปครอง หรือไปแทรกสิงอยู่ในอุปาทินกสังขารนั้น อะไรเป็นผู้เข้าไปครองก็รู้สึกว่าจะไม่มีผู้ใดตอบได้ หรือถ้าเมื่อคนหรือสัตว์ตายลงไปแล้ว ที่บอกว่าสิ่งที่เหลือคือซากศพเป็นอนุปาทินกสังขารนั้น ผู้ครองเมื่อมีชีวิตอยู่หายไปไหน ตายแล้วไปไหน เกิดปัญหาอีก และถ้าจะตอบว่าสัตว์และคนเมื่อยังมีชีวิตนั้น มีวิญญาณครองอยู่ ความจริงวิญญาณในศาสนาพุทธ แปลแต่เพียงว่าความรู้สึก เป็นภาษาอังกฤษเรียกว่า consciousness คำว่า soul ในภาษาอังกฤษที่เราแปลว่า วิญญาณนั้น ศาสนาพุทธเรียกว่า อัตตา คือตัวของตัวเอง ถ้าถือตามความหมายเช่นนี้ก็จะต้องยอมรับต่อไปว่า อุปาทินกสังขารนั้นมีสิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นวิญญาณ หรือเป็นอัตตา ครองอยู่ในระหว่างที่ยังมีชีวิต และอัตตานั้นเป็นสิ่งที่รู้เรื่องราว รู้ผิดรู้ถูกบังคับสังขารคือ ร่างกายนั้นให้ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนได้ ถ้าถือว่า อุปาทินกสังขารมีใจครองแล้ว ก็ต้องยอมรับว่าใจหรือวิญญาณ หรืออัตตานั้นมี การยอมรับอย่างนี้ขัดต่อหลักพระพุทธศาสนาโดยตรง ในศาสนาพุทธสอนอยู่เสมอว่า "ทุกอย่างเป็นอนัตตา" ตัวตนนั้นไม่มี ใครเชื่อว่า มีอัตตา หรือมีวิญญาณ ผู้นั้นยังมีที่ท่านเรียกว่าสักกายทิฏฐิ คือ เป็นปุถุชนธรรมดาไม่ใช่สำเร็จพระโสดาบัน ยังอยู่ในทิฏฐิอันผิด ไม่ใช่สัมมาทิฏฐิ การเชื่อว่ามีตัวตน มีวิญญาณวิ่งเข้าวิ่งออกในร่างกายเรานั้นถ้ามองในแง่นี้ก็เป็นมิจฉาทิฏฐิอย่างหนึ่ง เป็นการเชื่อที่ผิด

ในศาสนาพุทธ เราจะได้ยินคำว่า "สัมมาทิฏฐิ" และ "มิจฉาทิฏฐิ" ถ้าว่าใครมีสัมมาทิฏฐิก็มักจะดีใจถ้าไปว่าเขามีมิจฉาทิฏฐิเขาก็โกรธเอา คล้าย ๆ กับเป็นการดูถูกกันอย่างแรงซึ่งความจริงไม่น่าจะเป็นแบบนั้นเพราะทิฏฐิเป็นภาษาบาลี ตรงกับศัพท์ในภาษาสันสกฤตว่า ทฤษฎี ตรงกับศัพท์ในภาษาอังกฤษว่า theory ดังนั้นสัมมาทิฏฐิก็แปลว่า ทฤษฎีที่ถูก (right theory) มิจฉาทิฏฐิ ก็แปลว่า ทฤษฎีอันผิด (wrong theory) ในภาษาไทยเรามักจะถือกันว่า ถ้าบอกว่าใครเป็นคนมีทิฏฐินี้ เขาก็เคืองอีกว่าหาว่าเขาเป็นคนมีทิฏฐิหนา แต่ถ้าบอกว่าคน ๆ นี้มีทฤษฎีมากเขาก็ออกจะปลื้มใจ ความจริงมัน คำเดียวกันนั่นเอง แขกเมืองมคธในสมัยพระพุทธเจ้าพูด ร กล้ำไม่เป็นเหมือนกับคนไทยทุกวันนี้ คำทฤษฎีออกไม่ได้ออกได้แต่คำทิฏฐิ เช่นเดียวกับคนไทยทุกวันนี้ คำว่า "กรม" เขาออกเสียงกล้ำไม่ได้ เขาออกว่า "กม" หรืออื่น ๆ อีกมาก

นี่ก็เป็นปัญหา คือ ถ้าชื่อว่าเป็นอุปาทินกสังขารเป็นสิ่งที่มีใจครองแล้ว จะต้องคิดอีกมากว่า สิ่งที่ครองกายนั้นคืออะไร ที่เรียกว่า ใจนั้นคืออะไร มันคือ "อัตตา" อย่างที่พระพุทธศาสนาสอนไว้ว่า "ไม่มี" ใช่ไหมถ้าเมื่ออัตตาไม่มีแล้วมันจะไปครองได้อย่างไร นี่เป็นปัญหายุ่งยาก

นอกจากนั้นแล้ว ก็ยังมีข้อที่น่าสงสัยอีกข้อหนึ่ง รถยนตร์ เรือยนตร์ เครื่องบินที่แล่นไปถึงที่หมายด้วยการมีคนขับนั้น ท่านสอนว่า เป็นอนุปาทินกสังขาร ถ้าพูดกันด้วยเหตุแล้ว ขณะที่มันจอดอยู่ไม่มีคนขับ มันก็เห็นจะเป็นอนุปาทินกสังขาร คือ ไม่มีอะไรเข้าไปสิงไปแทรกอยู่ภายใน เพื่อบังคับให้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ขณะที่มันแล่นอยู่นั้นถ้าพูดตามหลักที่ท่านสอนกันมาเอง มันก็ต้องเป็นอุปาทินกสังขาร เพราะมันมีผู้เข้าสิงเข้าครอง บังคับให้มันไปทุกทิศทาง และถ้าถามว่าใครครอง ก็ตอบว่า คือ คนขับ ถ้าเป็นเครื่องบิน ก็ตอบว่ากัปตัน เข้าครองเครื่องบินในระหว่างที่มันบินอยู่ มันก็เป็นอุปาทินกสังขารทั้งนั้นถ้าจอดอยู่มันถึงจะไม่เป็นอุปาทินกสังขาร แต่ถ้าไปถามท่านผู้เคร่งครัด ท่านก็บอกไม่ใช่ ท่านบอกว่า ในลักษณะเป็นอนุปาทินกสังขารซึ่งก็ดูจะเป็นปัญหาอยู่

ในเรื่องอุปาทินกสังขาร และ อนุปาทินกสังขารนั้น คงมีบางท่านอีกเหมือนกัน อธิบายว่า มันไม่ใช่เรื่องของผู้ที่เข้าไปสิงสถิต หรือเป็นที่ใจเข้าไปครอง อุปาทินกสังขาร แปลว่า สังขารที่มีอุปาทานเข้ายึดตรงตามศัพท์ทีเดียว อุปาทานนั้นอาจจะเป็นของสังขารนั้นเองก็ได้หรือของคนอื่นมายึดก็ได้ ส่วนอนุปาทินกสังขาร ก็แปลว่า สังขารซึ่งไม่มีอุปาทานของตัวเองและของผู้ใดยึด บางท่านท่านสอนอย่างนี้ "อุปาทาน" แปลว่า "ความยึด" ก็ต้องถามว่ายึดอะไร ก็ตอบได้ว่า "ยึดว่าเป็นอะไร" เช่น ยึดว่าตัวเราเป็นคน ยึดว่าต้นไม้เป็นต้นไม้ ยึดว่าโต๊ะเป็นโต๊ะ เมื่อยึดแล้วก็ใช้การไปอย่างโต๊ะ คือ วางหนังสือบ้าง วางอะไรบ้าง ไม่ใช่เห็นว่า เป็นที่วางรองเท้า เช่นนั้นก็เป็นการยึดผิด ยึดว่าตัวเป็นคน เหล่านี้ก็เป็นอุปาทาน ยึดว่าดีหรือชั่ว ยึดสังขารต่าง ๆ ว่าเป็นสังขารที่ดีหรือสังขารที่ชั่วมีประโยชน์หรือไม่มี เป็นสังขารที่น่ารักหรือน่าเกลียด ชอบหรือชัง ถ้าเป็นสังขารที่น่ารักก็มักจะยึดต่อไปว่าเป็นของเรา ถ้าเป็นสังขารที่น่าชัง ทั้ง ๆ ที่เป็นของเรา ก็มักจะบอกว่า ไม่ใช่ของเรา เป็นของคนอื่น สังขารต่าง ๆ จะต้องมีอุปาทานเข้ายึดเสมอ เพราะฉะนั้น เมื่อไม่มีอุปาทานครองแล้ว สังขารที่ไม่มีอุปาทานครองนั้นก็เป็นอนุปาทินกสังขาร

สำหรับมนุษย์และสัตว์ร่างกายของมนุษย์และสัตว์นั้น เป็นอุปาทินกสังขาร คือ มีอุปาทานครอง หรือยึดด้วยอุปาทานของตนเองคือ ยึดว่าร่างกายนี้เป็นของเราทั้งคนและสัตว์ เช่นถ้าเป็นสัตว์ ถ้าใครไปจับตัวมัน มันก็จะกัดหรือวิ่งหนีไป ดังนี้ร่างกายสังขารเป็นสิ่งที่สัตว์ยึด นอกจากนั้นทั้งมนุษย์และสัตว์ก็ยังยึดของอื่นว่าเป็นตัวของตัวเองไว้เป็นของตนอีกด้วย เช่น มนุษย์ก็ยึดสังขารอื่นที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน คือ นึกว่าคนนั้นคนนี้เป็นบิดามารดา เป็นพี่เป็นน้อง เป็นครูบาอาจารย์ เป็นมิตรเป็นศัตรู เป็นคนรัก เป็นคนที่เราไม่รัก เป็นคนที่เห็นว่าควรจะค้ำจุนหรืออุปการะเอาไว้ หรือเห็นว่าเป็นคนที่ควรจะทำลายเสีย สุดแล้วแต่เหตุส่วนตัวของบุคคล นอกจากนั้นก็ยึดต่อไปจนถึงบ้านช่องที่อยู่อาศัยยึดอาณาเขตที่ตนอาศัยอยู่ตั้งแต่บริเวณบ้านไป จนถึงประเทศทั้งประเทศว่าเป็นของตน และยึดว่าโลกมนุษย์ทั้งโลกว่าเป็นของตน โลกก็เป็นอุปาทินกสังขาร สัตว์ก็เช่นเดียวกัน ยึดป่า ยึดเขา เป็นที่อยู่อาศัย เหล่านี้ก็เป็นอุปาทินกสังขารทั้งนั้น

ขอสรุปว่า สัตว์และมนุษย์ที่ยังเป็นปุถุชนนั้น มองเห็นอะไรแล้วต้องยึดทั้งสิ้น น้อยกรณีเหลือเกินที่ไม่ยึด ถ้าไม่ยึดว่าเป็นของเรา ก็ต้องยึดว่าไม่ใช่ของเรา เป็นของคนอื่น เพราะฉะนั้นทุกอย่างสำหรับมนุษย์และสัตว์ แล้วเรียกได้ว่าเป็นอุปาทินกสังขารทั้งสิ้น คนที่เป็นปุถุชนธรรมดานั้นมีตัณหาอุปาทานทุกคนไป เมื่อมีอุปาทานแล้ว อุปาทานนั้นก็ออกเที่ยวยึดสังขารทุกอย่างทุกชนิด ว่าเป็นนั่นบ้างเป็นนี่บ้าง มีประโยชน์บ้างไม่มีประโยชน์บ้าง สังขารทุกชนิดก็เป็นอุปาทินกสังขารสำหรับปุถุชน สำหรับพระอรหันต์ไม่มีกิเลส ไม่มีปัญหาอุปาทาน เพราะฉะนั้นคนที่สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วสังขารทุกชนิดในโลก คือ เป็นอนุปาทินกสังขารทั้งสิ้น พระอรหันต์มองโลกด้วยความว่างเปล่า ในสายตาของพระอรหันต์แล้วสังขารก็เป็นสังขาร ท่านไม่เอาอุปาทานเข้ายึด ในทัศนะของพระอรหันต์สังขารทุกชนิดจึงเป็นอนุปาทินกสังขาร โลกของปุถุชนจึงเป็นอุปาทินกสังขาร โลกของพระอรหันต์จึงมีแต่อนุปาทินกสังขาร สำหรับปุถุชนที่พิจารณาความจริงและปลดปล่อยปัญหาอุปาทานได้เรื่อย ๆ ไปนั้น ก็จะมีอุปาทินกสังขารน้อยลงในโลกของตน มันก็อยู่ที่ใครปลดปล่อยได้มากได้น้อย ถ้าคนยังกิเลสหนา ตัณหามากอุปาทานมาก อุปาทินกสังขารในโลกของคนเหล่านั้นก็มีมาก ถ้าคนอยู่ไปแล้วก็ปลดปล่อยไป รู้เห็นความจริง รู้ว่าอะไรมันก็ไม่ใช่ของตัวไม่ใช้อุปาทานเข้ายึด อุปาทินกรสังขารมันก็น้อยลงอย่างในโลกของผมมันเกือบจะไม่มีอะไรเหลือแล้ว มันยึดไม่ได้ทั้งนั้น มันก็เป็นอนุปาทินกสังขารไปหมด

คราวนี้มาถึงโลกที่สาม ซึ่งเรียกว่า สัตวโลก หมายความถึง โลกของสัตว์หรือสิ่งที่มีชีวิต ถ้าจะอธิบายให้ละเอียดไปแล้วก็ต้องถามว่าอะไรคือสัตว์โลก และถ้าพูดกันทางศาสนาพุทธสัตว์โลก ก็คือสังขารที่มีอุปาทานไปยึดในตัวเองหรือยึดในสิ่งอื่น ๆ สังขารใด ๆ ก็ตามที่มีอุปาทานสามารถยึดตนเองได้ และสามารถยึดสิ่งอื่น ๆ ได้ นี่คือ สัตวโลก พูดง่าย ๆ ก็คือ สิ่งที่มีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึก ได้แก่มนุษย์และสัตว์ทั้งปวงที่อยู่ในโลกนี้

ปัญหาที่เราจะต้องพิจารณาต่อไปก็คือว่า เพราะเหตุใดสังขารต่าง ๆ ที่เรียกว่า สัตว์นี้จึงมีอุปาทานได้ คำตอบนั้นก็คือสัตว์โลกทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ หรือเป็นเดรัจฉาน แม้แต่เป็นสัตว์เล็กน้อยที่สุดขนาดตัวอะมีบา ไวรัส ถ้าเป็นสัตว์ที่มีชีวิตแล้ว ย่อมจะต้องมีธาตุรู้อยู่ในตัวเสมอไป ธาตุรู้นี้อาจจะมากบ้างน้อยบ้าง แต่ก็ย่อมจะต้องมีอยู่เสมอไป ธาตุรู้ที่มีอยู่ในสัตว์โลกนี้ ทางศาสนาพุทธถือว่า เป็นธาตุรู้ที่ไม่สมบูรณ์ กล่าวคือ รู้ไม่แจ้งชัด ยกตัวอย่างเช่น ดินสอแท่งนี้ ผมรู้ว่าเป็นเพียงดินสอ แต่ว่ามันทำด้วยอะไรผมไม่รู้จริง ๆ แต่ก็รู้ว่าเป็นดินสอ ความรู้แค่นี้เป็นความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ ไม่ชัดแจ้ง ความจริงส่วนที่เรารู้จัก เรารู้แบบนี้ทั้งนั้น ความรู้เช่นนี้ศาสนาพุทธเรียกว่า อวิชชา ไม่ใช่ความไม่รู้อะไรเลย ยึดแต่เพียงเท่าที่รู้ มีอุปาทานยึดว่า ดินสอนี้ใช้เขียนได้ การยึดนี้แหละที่เรียกว่า “อุปาทาน”

ความรู้ไม่ถูกต้องนี้ คือ ความรู้ที่ศาสนาพุทธ เรียกว่า “อายตนะ” อายตนะนั้น แบ่งออกเป็นภายนอกและภายใน ความจริงมีอยู่ 5 อย่าง แล้วบวกด้วย “ใจ” อีกอย่างหนึ่ง สำหรับอายตนะภายนอกและภายในนั้นมี 5 อย่าง

1. ตา เป็นอายตนะภายใน ตามองเห็นรูป สิ่งที่ตามองเห็นนั้นท่านเรียกว่า รูปทั้งนั้น รูปเป็นอายตนะภายนอก ตาเป็นอายตนะภายใน เมื่อรูปกระทบกับตา และตามีหน้าที่เห็นแล้ว มานะ คือ ใจ ก็รับรู้ ใจรับรู้ว่าเห็นรูป มานะหรือใจนี้เป็นอายตนะอย่างหนึ่ง ซึ่งเข้าเกี่ยวข้องกับอายตนะอื่น ๆ เสมอไป

2. หู เป็นอายตนะภายใน เสียงเป็นอายตนะภายนอก เสียงมากระทบหู เช่น เสียงกลองนั้น ใจก็รับรู้ว่า นี่คือเสียง ถามต่อไปว่า เสียงอะไร ก็บอกว่าเสียงกลอง

3. จมูก เป็นอายตนะภายใน กลิ่นเป็นอายตนะภายนอก กลิ่นมากระทบจมูกไม่ว่าหอมหรือไม่หอม ใจรับรู้

4. ลิ้น เป็นอายตนะภายใน มีหน้าที่รับรสต่าง ๆ เปรี้ยว หวาน เค็ม มัน ขม ซึ่งเป็นอายตนะภายนอก ลิ้นกระทบกับรสแล้ว ใจรับรู้

5. กาย เป็นอายตนะภายใน กายมีหน้าที่สัมผัสกับสิ่งภายนอกที่เรียกว่า “โผฏฐัพพะ” ซึ่งไม่รู้จะอธิบายว่าอย่างไร เอามือคลำไมโครโฟนนี่ความรู้สึกคลำนั้นเป็นโผฏฐัพพะ คลำสิ่งที่ไม่น่าจะคลำมันก็ไม่สบายมือ คลำสิ่งที่น่าคลำมันก็เพลินดี เรื่องอายตนะต่าง ๆ นี้ ความจริงมนุษย์เราพยายามจะหาความสุขทางอายตนะหรือฝรั่งเรียกว่า sense ให้มากที่สุดทุกชาติทุกภาษา คือ พยายามหาภาพที่สวยงาม ศิลปินเขียนภาพได้สวยงามขึ้น ใช้สีสันต่าง ๆ ตลอดจนสร้างบ้านเรือนให้สวยงาม จัดสิ่งแวดล้อมให้สวยงาม ก็เพื่อประโยชน์ที่จะได้เห็น คือตาจะได้เห็นรูปอันเป็นที่พึงใจ มนุษย์ทำเครื่องดนตรีขึ้น ฝึกเสียง ฝึกพูด ฝึกร้องเพลง เลี้ยงนกที่ร้องเพราะ ๆ เอาไว้ ตลอดจนอื่น ๆ อีกมากก็เพื่อหูจะได้ยินเสียงที่พึงใจ ทำน้ำอบน้ำหอมขึ้น ก็เพื่อกลิ่นกระทบจมูกในทางที่ดี ปรุงอาหารอย่างดีก็เพื่อได้กระทบลิ้น เพื่อเป็นรสที่พึงใจ

สำหรับคนไทยเรา ไม่ค่อยจะสนใจเรื่องกายสัมผัส แต่ในประเทศที่มีความเจริญในทางศิลปวัฒนธรรมยิ่งกว่าเรา เช่น ประเทศจีนเขาเจริญมากกว่าชาติอื่น คือ อย่างไทย ฝรั่ง แขก เจริญได้แต่ ตา หู จมูก และลิ้น

เท่านั้น แต่ชาวจีนเจริญไปถึงเรื่องโผฏฐัพพะ ด้วย ผมเคยไปเที่ยวพิพิธภัณฑ์ประเทศจีนเห็นพวกก้อนหยก หรือเครื่องปั้นดินเผาลายครามที่เขาทำไว้เป็นรูปต่าง ๆ ซึ่งดูไปแล้วเห็นชัดว่า ไม่มีประโยชน์อย่างอื่น ธรรมดาภาชนะที่เขาทำขึ้นไว้นี้ก็มักจะมีไว้ใส่สิ่งต่าง ๆ แต่บางอย่างก็ไม่เป็นอย่างนั้น เช่น หยกเขามาสลักไว้เป็นรูปซึ่งดูแล้วก็ไม่เห็นประโยชน์อย่างใดทั้งสิ้น แล้วถามเขาว่าศิลปวัตถุนี้มีไว้ทำไม เขาบอกว่าไม่ได้มีไว้สำหรับตาดู หูฟัง เขามีไว้เป็นศิลปะสำหรับคลำเล่น คลำแล้วเกิดสบายมือ เกิดสุนทรียภาพจากมือ หรือทางโผฏฐัพพะนี้แหละ บางทีเราดูเครื่องปั้นด้วยตาเปล่ามันไม่สวย แต่มีไว้สำหรับความสุขทางกาย คือ คลำ แสดงว่าเขาไปไกลมาก

อายตนะที่ 6 ที่อยู่ภายในก็คือ "ใจ" เพราะใจมีหน้าที่รับรู้สิ่งต่าง ๆ โดยผ่านอายตนะอื่น ๆ ที่กล่าวแล้ว นอกจากนั้นใจก็ยังมีหน้าที่นึกถึงเรื่องต่าง ๆ และสามารถที่จะรับรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมได้อีกด้วย คือ ตานั้นเห็นต้นไม้ ซึ่งจะต้องเป็นต้นมะม่วง มะพร้าว หรืออะไรโดยเฉพาะ ตาเห็นต้นไม้โดยทั่ว ๆ ไปไม่ได้ แต่ใจนั้นสามารถจะรับรู้ต้นไม้ในฐานะที่เป็นนามธรรมได้ คือ ไม่ใช่ต้นใดต้นหนึ่งโดยเฉพาะ เวลาเรานึกถึงต้นไม้นั้น เราไม่ได้นึกถึงต้นอะไรโดยเฉพาะ ไม่ได้จำแนกออกเป็นต้นสัก ต้นมะพร้าว แต่นึกต้นไม้ว่าเป็นต้นไม้เท่านั้น คือ เป็นต้นไม้ที่เป็นนามธรรม ไม่ใช่ต้นไม้ที่เป็นรูปธรรม เพราะไม่ได้นึกด้วยว่ามีรูปอย่างใด สีอย่างใด สัก แต่นึกถึงต้นไม้

เมื่ออายตนะรับรู้อย่างนี้แล้ว วิญญาณก็เกิดขึ้นในตอนนี้ สิ่งที่เรียกว่าวิญญาณในศาสนาพุทธเกิดขึ้นในตอนนี้ วิญญาณในคติของศาสนาพุทธนั้น ไม่ได้แปลตามที่ฝรั่งเชื่อถือกันหรืออย่างศาสนาอื่นเขาเชื่อถือ หรือภาษาอังกฤษเรียกว่า soul นั้นมีความหมายแตกต่างกันมาก soul ในภาษาอังกฤษอาจจะแปลว่า อัตตา หรือเจตภูต แต่ไม่ใช่วิญญาณตามทฤษฎีของศาสนาพุทธ "วิญญาณ" ในศาสนาพุทธ หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นโดยมีอายตนะเป็นเหตุ คือ ตาเห็นรูป แล้วใจรับรู้ วิญญาณก็เกิดขึ้นเพราะตาเป็นเหตุ ศาสนาพุทธเรียกว่า "จักษุวิญญาณ" คือ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะตาเห็นรูป สิ่งที่รู้ว่าเห็นนั้นคือวิญญาณ มันก็เกิดขึ้นในขณะนั้น และโดยนัยเดียวกัน หูได้ยิน เสียงวิญญาณก็เกิด จมูกได้กลิ่น วิญญาณทางจมูกก็เกิด ลิ้นรู้รส วิญญาณทางลิ้นก็เกิด กายได้สัมผัสกับโผฏฐัพพะ กายวิญญาณก็เกิด วิญญาณมีความหมายอย่างนี้ในศาสนาพุทธ

ที่เราถามกันว่า วิญญาณมีหรือไม่ ? ตายแล้ววิญญาณไปไหน ? นั้น วิญญาณในลักษณะนี้เป็นวิญญาณอีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับวิญญาณในศาสนาพุทธเลย เพราะในศาสนาพุทธคำว่า วิญญาณหมายถึง ความรู้สึก ภาษาอังกฤษเรียกว่า consciousness เท่านั้น วิญญาณนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป คือ ตาเห็นรูปผู้หญิง จักษุวิญญาณก็เกิด พอผู้หญิงเดินผ่านไปแล้ว จักษุวิญญาณที่เกิดขึ้นก็ดับ พอคนอื่นเดินผ่านมา จักษุวิญญาณก็เกิดอีก พอผ่านไปก็ดับไปอีก ไม่มีวิญญาณที่คงที่ ไม่ว่าจะเป็นวิญญาณที่เกิดจาก ตา หู จมูก ลิ้น กาย มันก็ดับและเกิดกันอยู่เรื่อยไป

เมื่อการรับรู้หรือวิญญาณเกิดขึ้นเช่นนี้แล้ว ก็จะเกิดอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า "เวทนา" ไทยเราใช้ไปในทางความหมายว่า สงสาร หรือเห็นอกเห็นใจ ความจริงไม่ใช่ เวทนาในศาสนาพุทธ ได้แก่ อารมณ์ทุกข์ หรืออารมณ์สุข ซึ่งเกิดจากความรู้ด้วยอายตนะต่าง ๆ ตาเห็นรูปที่สวยงามความสุขก็เกิด ตาเห็นรูปที่ไม่สวยไม่งามความทุกข์ก็เกิด คือไม่อยากดู เสียงก็เช่นเดียวกัน เมื่อได้ยินเสียงที่ไพเราะทางหู ก็เกิดความสุข ได้ยินเสียงที่ก้าวร้าวไม่ไพเราะ ก็เกิดความทุกข์ จมูกก็เช่นกัน ถ้าหอมก็มีความสุข ถ้าไม่หอมก็มีความทุกข์ ดังที่กล่าวนี้เวทนาก็เกิด

สำหรับมนุษย์เราเห็นว่า สุขเวทนา เป็นของที่พึงแสวงหาเอามาบำรุงบำเรอตน ส่วนทุกขเวทนาก็เป็นของที่พึงหลีก ยังมีอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า อทุกขมและอสุขมเวทนา หมายถึง อารมณ์ที่ไม่ทุกข์ ไม่สุข ตาเห็นก็แล้วก็ไม่ได้เกิดสุขไม่ได้เกิดทุกข์อะไร อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดเวทนาขึ้นแล้วก็เกิด "สัญญา" หมายถึง การกำหนดจดจำว่าสิ่งใดเป็นสิ่งใด ตลอดจนจำเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้และจำได้ว่าสังขารต่าง ๆ ที่เราประสบพบเห็นด้วยอายตนะนั้นสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี มีผลอย่างไร เป็นต้นว่า เกิดมาไม่รู้จักไฟเลย แล้วเอามือไปถูกไฟเข้า มือก็ร้อนและเจ็บ ก็เกิดมีสัญญาว่า ไฟนั้นเป็นของร้อนไม่จับต้องต่อไปอีก นี่คือ สัญญา รวมทั้งหมดมีอยู่ 5 อย่าง เรียกว่า **ขันธ์ 5** ได้แก่ **รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ**

คำว่า "**ขันธ์**" ในภาษาบาลีแปลว่า **เครื่องผูกมัด หรือ การผูกมัด** มัดให้เราติดอยู่กับความเข้าใจผิดว่าเราเป็นผู้มีตัวตน ขันธ์ 5 จะทำหน้าที่ผูกมัดได้ ก็จะต้องมีอุปาทานเข้าร่วมด้วย ถ้ารับรู้เฉย ๆ แล้วไม่ยึดปัญหาก็ไม่เกิด เราอาจจะไม่เข้าใจผิดอะไรก็ได้ แต่เมื่อยึดแล้วมันก็ผูกมัดให้เราเข้าใจผิดว่าเรามีตัวตน เพราะฉะนั้นขันธ์ที่เป็นเครื่องผูกมัดแท้จริงนั้นท่านเรียกว่า อุปาทานขันธ์

ขันธ์ 5 นี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นามรูป ที่เรียกว่า นามรูปนั้น มีรูปอย่างเดียว คือ สังขารที่เป็นรูปวัตถุธรรมทั้งปวงถือว่าเป็นรูป ซึ่งตาเห็นและจับต้องได้ก็เป็นรูป

ส่วนเวทนา คือ อารมณ์ทุกข์สุข ความจำคือ สัญญา สังขารคือ การปรุงแต่งของสรรพสิ่งต่าง ๆ อาการที่ปรุงแต่งนั้น และวิญญาณคือ การรับรู้ต่าง ๆ นั้นท่านถือว่าเป็นนาม เพราะตามองเห็นไม่ได้ จับต้องไม่ได้ จริงอยู่โต๊ะหรือน้ำเป็นสังขาร ซึ่งปรุงแต่งแล้ว แต่ขณะที่เราเห็นโต๊ะ เราไม่ได้แลเห็นอาการของสังขารหรือการปรุงแต่ง เพราะฉะนั้น จึงถือว่า 4 อย่างนี้เป็นนาม รูปก็เป็นรูป ส่วนเวทนา สังขาร สัญญา และวิญญาณเป็นนาม ที่พระท่านพูดถึงนามรูปนั้น ก็คือ ขันธ์ 5 นั่นเอง

อินทรีย์ เรื่องอินทรีย์นี้เป็นเรื่องอยู่ในขันธ์ 5 หรืออยู่ในความรู้ที่เกิดจากอายตนะของสัตว์โลก อินทรีย์แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ นกอินทรีย์ แปลว่า นกใหญ่ เมื่อเอามาปรับเข้ากับอายตนะต่าง ๆ แล้ว เป็นต้นว่าจักษุอินทรีย์นั้น หมายถึง อายตนะที่เป็นใหญ่ในขณะที่ทำการ เวลาเรามองเห็นอะไรนั้นตาเป็นใหญ่ ตาจึงเป็นอินทรีย์เป็นประธานในการเห็นของเรา หู จมูก ลิ้น กาย ก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น ความรู้ทางอายตนะต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อประกอบกับความยึดเข้าแล้วก็ทำให้เกิดความรู้สึก ความเข้าใจว่า เรามีตัวตน ซึ่งอันที่จริงตามทฤษฎีในศาสนาพุทธนั้นบอกว่า เราไม่มีตัวตน เห็นรูปกายของเราเข้าเราก็นึกว่า นั่นแหละตัวเรา ได้ยินเสียงเข้า ก็นึกว่าตัวได้ยิน จมูกได้กลิ่น ก็นึกว่า ตัวเรานั้นเองเป็นคนได้กลิ่น แต่ความจริงแล้วมันไม่ใช่ สิ่งที่เห็นรูปนั้น คือ อินทรีย์ หรือ จักษุอินทรีย์ คือ ตา ต่างหากเป็นใหญ่มิใช่เรา แล้วเราจะไปบังคับให้มันเห็นอย่างไรก็ไม่ได้ มันเห็นตามเรื่องของมัน จะว่าตาเป็นตัวของเราได้อย่างไร เพราะฉะนั้น ท่านถึงบอกว่าขันธ์ 5 นั้นไม่ใช่ตัวตน ตัวของเรานี้เอง เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็ขยายออกได้เรื่อย ๆ ไป ตัวใหญ่ขึ้น ยึดมากขึ้น เติบโตขึ้นไป ซึ่งเรียกว่า อุปาทานขันธ์ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดและเป็นทุกข์นั้นมีอยู่อย่างนี้ เพราะทำให้เกิดอัตตา และยิ่งยอมรับรู้มากเข้า อัตตา ก็ยิ่งงอกเงยมากขึ้นไปทุกที

จะขอกล่าวถึงเรื่องความรู้ต่อไป คือ ความรู้ของสัตว์โลก ความรู้นี้ก็หมายถึงความรู้จักโลกรอบตัว โลกที่เราประสบพบเห็นนั้น มนุษย์ก็ดี สัตว์ก็ดี ได้รับความรู้นั้นในลักษณะอย่างใด และความรู้ที่ได้รับนั้น ศาสนาพุทธมีความเห็นว่าเป็นความรู้แบบใด ได้กล่าวมาแล้วว่า มนุษย์ที่เกิดมาเรารู้ได้ด้วยขันธ์ทั้ง 5 เราเห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งเป็นเครื่องรับรู้ เหล่านี้เป็นอาการแห่งความรู้ของมนุษย์และสัตว์ คือสัตวโลก

ศาสนาพุทธมีความเห็นว่า ความรู้ในรูปนี้ หรือความรู้ที่ได้กล่าวถึงนี้ เป็นความรู้แบบที่ไม่แท้จริง เพราะเหตุว่าขันธ์ 5 คือ อาการแห่งความรู้เหล่านี้ มีอาการไม่เที่ยง ท่านเรียกว่า **อนิจจํ** ตั้งอยู่ไม่ได้ท่านเรียกว่า **ทุกขํ** และบังคับไม่ได้ ท่านเรียกว่า **อนัตตา**

คำว่า อนิจจํ ที่แปลว่า ไม่เที่ยงนั้น ในทางศาสนาพุทธ หมายถึงทุกอย่าง ซึ่งเมื่อเกิดมาแล้วต้องมีดับ หรือสลายตัวไป ไม่ว่าของนั้นจะเป็นรูปธรรม คือ เป็นวัตถุ หรือเป็นนามธรรมเช่นความคิดต่าง ๆ จะหาอะไรที่อยู่เที่ยงแท้เกิดแล้วไม่ดับนั้นไม่ได้ เมื่อมีเกิดแล้วต้องมีดับ วัตถุอันเป็นรูปทั้งหลาย เมื่อเกิดแล้วก็ย่อมมีการสลายตัวไปในที่สุดจะช้าหรือเร็วเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แม้แต่โลกเรา จักรวาลของเรา ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ จะต้องถึงวันหนึ่งที่จะต้องดับ ความคิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในใจเรานั้นเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะคงอยู่ตลอดไปไม่ได้ จะต้องมีสิ้นสุด ทั้งนี้ตลอดจนเวทนาทั้งหลายด้วย สุขเวทนาหรือความสุขนั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ต้องมีดับ เช่นเดียวกับทุกขเวทนา เมื่อทุกข์เกิดแล้วก็จะต้องหมดไป มันเป็นของที่ไม่อยู่ยั่งยืนคงทนไปได้ตลอด

คำว่า ทุกขํ นั้นส่วนมากเข้าใจว่าเป็นความทุกข์ ความจริงนั้นไม่ใช่ ความทุกข์แบบที่เราเข้าใจตามภาษาสามัญนี้เราเรียกว่า ทุกขํ เหมือนกัน แต่ความเป็นทุกข์จร คือ เป็นทุกข์ที่เกิดขึ้นชั่วครั้งชั่วคราว ไม่ใช่ทุกข์แท้ที่มีอยู่ในสังขารทั้งปวง ถ้าเรานึกถึงสิ่งมีชีวิตเราก็นึกว่า ทุกขํ นั้น แปลว่า ทุกข์ เพราะจะต้องมีทุกข์อยู่เรื่อย ๆ แต่ว่าสิ่งอื่นมันก็มีทุกข์ โต๊ะตัวนี้ก็ทุกขํ เพราะเหตุว่าทุกข์ในความหมายที่ถูกต้องนั้นแปลว่า สภาพอันจะตั้งอยู่ในสถานะใดสถานะหนึ่งไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลงไป อย่างโต๊ะตัวนี้เมื่อสร้างขึ้น มันก็เป็นโต๊ะใหม่ ตั้งเอาไว้อีกชั่วโมงเดียวมันไม่เป็นโต๊ะใหม่แล้วเพราะมันเริ่มเปลี่ยนแปลง เอาไว้ 3 วัน 5 วัน 1 ปี ก็กลายเป็นโต๊ะเก่า มันตั้งอยู่ในสถานะใดสถานะหนึ่งไม่ได้ นี่คือที่เรียกว่า ทุกขํ คนเราก็เป็นเช่นนั้น จะเป็นเด็กตลอดไปไม่ได้ จะเป็นหนุ่มสาวตลอดไปไม่ได้ สภาพการหรือสถานะที่เกิดนั้นจะตั้งอยู่ตลอดไปไม่ได้ อย่างนักศึกษาธรรมศาสตร์เข้ามาก็เป็นนักศึกษาอยู่ได้ 4 ปี สอบได้ก็หมดไป เป็นบัณฑิตไปแล้ว ทุกอย่างไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็เป็นแบบนี้ เรียกว่า ทุกขํ

อนัตตา นั้น แปลว่า **ความไม่ใช่ตัวตน** แต่อย่าพึ่งนึกว่า แปลว่าความไม่มีตัวตน ซึ่งมักจะเข้าใจผิดอยู่มาก อนัตตา คือ ความไม่ใช่ตัวตน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่ร่างกายของเรานั้น มันไม่ใช่ตัวตนของเรา เหตุที่ไม่ใช่นั้นเพราะอะไร ศาสนาพุทธอธิบายว่า ทุกอย่างมันไม่ใช่ตัวตน เพราะเราบังคับมันไม่ได้ ถ้าหากว่ามันเป็นตัวของเราแท้แล้ว เราจะต้องบังคับมันได้ เพราะฉะนั้น ตา หู ปาก จมูก ลิ้น กาย ใจ เหล่านี้เมื่อมีสิ่งภายนอกมากระทบ เราก็ต้องปล่อยไปทางนั้น เราบังคับมันไม่ได้ อย่างคุณมองมาที่โต๊ะนี้คงจะต้องมองเห็นหน้าผม จะชอบไม่ชอบ จะรักหรือจะเกลียดอย่างไรก็ต้องเห็น คุณบังคับตาคุณเองไม่ได้

อย่างไรก็ตามที่ท่านอ้างไว้ว่า อย่าไปยึดในขันธ์ 5 หรือปัญจขันธ์ ที่ห้ามไม่ให้ยึดก็เพราะอะไร เพราะเหตุว่าไม่ว่าจะเป็นขันธ์ใดขันธ์หนึ่งมันไม่เที่ยง เกิดแล้วมันต้องดับ ประการที่สอง มันตั้งอยู่ไม่ได้ในสภาพใดสภาพหนึ่ง มันต้องแปรเปลี่ยนไป มันก็ยึดไม่ได้อีก ประการที่สาม ถ้าจะยึดก็มักจะยึดว่า เป็นตัวตน ยึดว่าเราบังคับได้ ซึ่งความจริงเราบังคับไม่ได้ อย่างเป็นต้นว่า ยึดในสัญญาดูหนังสือ บังคับความจำให้ได้ ท่องหนังสือเกือบตาย นึกว่าจำได้แล้วแต่พอเห็นข้อสอบ สัญญาหายไปเสียแล้ว ที่ท่องจำไว้ได้เกิดลืมไปหมด เพราะสัญญามันไม่เที่ยง เพราะฉะนั้นความรู้เหล่านี้ ความรู้จากขันธ์นี้ ก็ไม่ควรจะยึด ในประการต่อไปทั้ง ๆ ที่เรายึดไม่ได้นั้น ศาสนาพุทธก็ยอมรับอีกเหมือนกัน ว่าสิ่งที่บอกว่าเกิดดับนี้ ความจริงมันไม่ได้ดับหมด ถึงมันจะดับมันก็ยังมีอะไรตกเหลืออยู่ เช่น ก่อไฟด้วยฟืนขึ้นกองหนึ่ง จุดไฟ ไฟก็เกิด ไฟลุกฟืนหมดแล้ว ไฟก็ต้องดับ แต่ขี้เถ้ามันยังอยู่ ศาสนาพุทธยอมรับในความจริงข้อนี้ เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่าความรู้ต่าง ๆ ที่เราได้รับจาก

อายตนะเหล่านี้ ถึงแม้ว่าจะเป็นความรู้ไม่เที่ยง ไม่ถูกต้องไม่ครบถ้วน และเมื่อเกิดขึ้นแล้วมันก็ดับไปจริง แต่ว่ามันยังมีอะไรยังเหลือติดเป็นพื้นฐานอยู่ได้ ติดที่ไหน ก็ติดอยู่ที่ตัวเรานั่นเอง และความรู้ที่ติดอยู่นี้สามารถที่จะเปลี่ยนภาวะของคนให้ดีหรือชั่วต่อไปได้ ความรู้ที่มันติดอยู่นี้แหละ เปรียบตัวอย่างคนที่เรียนหนังสือเรียก ก.ไก่ ข.ไข่ เช้าไปเรียนหนังสือก็เกิดความรู้ พอโรงเรียนเลิกความรู้ก็ดับ วันรุ่งขึ้นไปโรงเรียนอีก เขาให้อ่าน ก็อ่านไม่ได้ สอนกันไปอีก แต่ในที่สุดมันก็ติดคืออ่านหนังสือออกจนได้ ถ้าหากว่าเราได้รับความรู้ต่าง ๆ แล้วไม่มีอะไรติดเหลืออยู่อีกเลย เกิดแล้วดับหมดแล้ววิทยาการทั้งหลายทั้งปวงในโลกนั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้ ตลอดจนประสบการณ์ทั้งหลายของมนุษย์จะไม่มีประโยชน์อันใดเลย และที่ว่าเหลือนั้น ความรู้มันตกเหลือมากกว่าที่เรานึก มนุษย์มีประวัติอันยาวนานอยู่มาในโลก สิ่งที่มนุษย์ได้พบเห็น ได้สังเกตได้ศึกษานั่นคือสิ่งที่จะเกิดความรู้ขึ้น ถึงแม้ว่าความรู้ที่มนุษย์ได้รับเมื่อพันปีมาแล้ว คือ ถึงมันจะดับไปเมื่อพันปีมาแล้ว แต่มันก็ยังมีอะไรติดมาถึงคนรุ่นหลัง ทำให้มนุษย์ของเราฉลาดขึ้นมีความรู้ขึ้นเรื่อย ๆ ไปจนกระทั่งมาถึงยุคที่มีการค้นคว้าทางวิทยาการทั้งหลาย วิทยาการนั้นถึงแม้ว่าจะจดลงไปเป็นตัวหนังสือแล้ว ก็ต้องอาศัยการเล่าเรียนด้วยสติปัญญา ถ้าอย่างนั้นมันก็ไม่มีประโยชน์ คนที่ไปเรียนก็เรียนในลักษณะเกิดดับเช่นเดียวกันแต่ก็ต้องรู้จนได้ นี่ก็เป็นเรื่องของความรู้ แม้แต่ประสบการณ์มนุษย์ที่เคยอยู่ป่า สมัยหิน สมัยเหล็ก สมัยสัมฤทธิ์ ต้องมีประสบ-การณ์มาตลอด และประสบการณ์นั้น ๆ ถ่ายทอดต่อ ๆ กันลงมาระหว่างยุคได้เป็นเวลาช้านาน จนบางอย่างกลายเป็นสัญชาตญาณไปก็มี คือ มันติดอยู่ในตัวมนุษย์จนเป็นสัญชาตญาณไม่ต้องรู้ไม่ต้องสอน ก็รู้เองว่าภัยอันตรายมาจากไหน ก็ย่อมหลบหลีก เหล่านี้เป็นเรื่องความจริงที่เราปฏิเสธไม่ได้ และศาสนาพุทธก็ยอมรับ

สิ่งที่มันจะติดอยู่กับเรานั้น มีลักษณะแตกต่างกันในทัศนะของศาสนาพุทธคือเรื่องเกี่ยวกับว่า รู้อะไร รู้อย่างไร ถ้ารู้ถูก เข้าใจถูก รู้ในสิ่งที่ควรรู้ และสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ผลตกค้างที่ติดอยู่กับตัวเรามันอาจจะสืบต่อไปได้ถึงภพอื่นก็คือ “บารมี” ที่เรียกว่า ใครมีบารมี หรือไม่มีบารมี เกิดขึ้นได้อย่างนี้ แต่ถ้าความรู้นั้นเป็นความรู้ที่ผิด หรือเข้าใจผิด ผลที่ตกค้างอยู่ท่านเรียกว่า “อาสวะ”

ทั้ง “บารมี” และ “อาสวะ” นั้น เกิดขึ้นจากการรู้ถูกเข้าใจถูก หรือความรู้ผิดและเข้าใจผิด บารมีก็เกิดจากความรู้ถูกเข้าใจถูก อาสวะก็เกิดจากความรู้ผิดเข้าใจผิด นอกจากนั้นแล้วก็ยังเกิดจาก “กรรม” ชนิดอื่น ๆ อีกได้ ความจริงอาการรู้ หรือการหาความรู้มันก็เป็นกรรมอย่างหนึ่งแต่มันยังมีกรรมอื่น ๆ อีก ซึ่งจะทิ้งผลอันเป็นบารมีหรืออาสวะไว้ในตัวคนเหมือนกัน เพราะฉะนั้นเมื่อความรู้ถูก เข้าใจถูก ทิ้งผลเป็นบารมีให้ตกค้างอยู่ กรรมดีทั้งหลายทั้งปวง ก็ทิ้งผลที่เป็นบารมีให้ตกอยู่กับตัวเราเหมือนกัน และเมื่อรู้ผิดเข้าใจผิดทิ้งอาสวะเอาไว้ กรรมชั่วทั้งหลายทั้งปวงที่เราทำมันก็ทิ้งตะกอนตกเป็นอาสวะ อยู่ในใจของเราเหมือนกัน

ทั้งบารมีและอาสวะนี้ ศาสนาพุทธสอนว่า ติดไปในภพอื่นได้ ถ้าคนใดเข้าสู่ภพอื่น มีบารมีติดไป บารมีนั้นจะส่งเสริมให้บุคคลนั้น อยู่ในภพที่ดียิ่งกว่าภพเก่า แต่ถ้าหากว่า การออกจากภพหนึ่ง หรือภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่ง อาสวะติดตัวไปแล้ว ภพที่เกิดขึ้นใหม่นั้น มันก็จะเป็นภพที่ไม่ดี ยกตัวอย่าง นักศึกษามาเรียนธรรมศาสตร์ สมมุติว่าเรียนนิติศาสตร์ มีคน 2 คน คนหนึ่งเรียนด้วยความขยันหมั่นเพียร มีความเข้าใจอันดีที่ถูกต้อง ประพฤติตนถูกต้องเมื่อเป็นนักศึกษา เห็นความสำคัญของการศึกษา เมื่อสำเร็จเป็นบัณฑิตไปคนนี้ก็หมดภพนักศึกษาไปเป็นบัณฑิต การประพฤติตัวดี การเข้าใจดีเมื่ออยู่มหาวิทยาลัย ก็จะตกเป็นบารมีติดตัวไปเมื่อเป็นบัณฑิต จะไปทำการงานอะไรบารมีก็จะส่งเสริมให้สำเร็จในกิจการงานทุกชนิด สมมุติว่านักศึกษาอีกคนหนึ่ง เข้ามาเรียนมหาวิทยาลัยแล้วไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา แต่ก็สอบได้เป็นบัณฑิตเหมือนกัน แต่สอบได้อย่างรอดตัว บัณฑิตคนหลังนี้ก็มีอาสวะติดตัวไปจากมหาวิทยาลัย ไปทำการงานอย่างไรความสำเร็จก็จะมีน้อยกว่าคนแรก ซึ่งมีบารมีที่สร้างไว้มาก

บารมี กับ อาสวะ นี้ถ้าเปรียบได้อีกอย่างหนึ่งก็เหมือนกับตะกอนที่ตกอยู่ในน้ำ การที่เรารับรู้หรือทำกรรมนั้น มันก็เหมือนกับรินน้ำใส่ถ้วย คือ ตอนนั้นเราไม่เห็นตะกอน แต่เมื่อทิ้งน้ำให้นิ่งแล้วตะกอนมันจะตก เมื่อมีอะไรมากระทบน้ำในแก้วนั้นตะกอนก็จะพลุ่งพล่านขึ้นมาทำให้น้ำขุ่น การขุ่นของน้ำมีแตกต่างกันตรงนี้ คือ ขุ่นด้วยบารมี หรือขุ่นด้วยอาสวะ ถ้าหากว่าเป็นบุคคลที่ถูกสิ่งภายนอกมากระทบแล้วบารมีที่นอนตกก้นอยู่พลุ่งพล่านขึ้นมา ปฏิกิริยาของบุคคลนั้นจะมีต่อสิ่งที่มากระทบจะต้องเป็นปฏิกิริยาที่เป็นไปในทางดีเสมอไป แต่ถ้าหากว่าตะกอนที่มันขุ่นขึ้นมามันเป็นอาสวะ ปฏิกิริยาที่จะมีต่อการถูกกระทบนั้นจะต้องเป็นปฏิกิริยาที่ไม่ดีเสมอไป ยกตัวอย่างคนมีบารมีมาก ๆ เดินไปที่ไหนมีคนมาท้าทายชวนวิวาท คนที่มีบารมีก็จะไม่โต้ตอบการวิวาทนั้น แต่พยายามจะหาทางปรับความเข้าใจและพูดจาดีระงับการวิวาทที่จะเกิดขึ้นได้ แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่มีบารมี มีอาสวะอยู่มาก ถูกสบประมาทอย่างแรงเช่นนั้นก็จะวิวาทตอบ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นความชั่วเป็นความไม่ดีที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการวิวาทรุนแรงต่อไป

ได้กล่าวแล้วว่า บารมีกับอาสวะนั้นได้ติดตัวไปถึงภพหน้า ตรงนี้เราอาจจะเข้าถึงปัญหาสำคัญที่เราถามกันอยู่เสมอ ประการแรกก็คือว่า ศาสนาพุทธถือว่า คนเรานี่เป็นของว่างเปล่าไม่มีอะไรเลย หรือว่ามีตัวมีอัตตาหรือเปล่า หรือว่าทุกอย่างเป็นอนัตตาทั้งหมด แม้แต่ตัวเราเอง เรื่องนี้ต้องขอบอกเสียแต่แรกว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพิจารณา ศาสนาพุทธไม่ได้บอกไว้ชัดอย่างตรงไปตรงมาในเรื่องนี้ ในเรื่องอัตตาจะต้องทิ้งไว้ให้อยู่ในการพิจารณาของแต่ละบุคคล เท่าที่พูดมานี้ พูดตามหลักเกณฑ์ของศาสนาพุทธเท่าที่ปรากฏในคัมภีร์และหนังสือต่าง ๆ ของศาสนาพุทธท่านสอนไว้ แต่พอเริ่มพูดว่า ตัวเรามีหรือไม่ ตายแล้วไปไหน จะเกิดอีกหรือเปล่า ต้องพูดตามความเห็นส่วนตัว ตามความเห็นของผมเห็นว่า คำว่าอนัตตา นั้นท่านต้องการจะสั่งสอนเพียงแต่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราเห็นด้วยอายตนะต่าง ๆ ที่เห็นในโลกนี้นั้นมันไม่ใช่ตัวเรา หรืออย่างน้อยเราก็บังคับไม่ได้ นี่เห็นจะต้องเชื่อว่าเป็นความจริง แต่เมื่อพูดออกไปอย่างนี้แล้วเรามีอะไรเหมือนกันที่เราบังคับได้ ถ้าเราบังคับอะไรไม่ได้เลยจะไปนั่งเปรียบเทียบกันได้อย่างไร หรือถ้าเราไม่มีตัวแล้ว ท่านจะไปนั่งสอนได้อย่างไรว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้ไม่ใช่ตัว เพราะฉะนั้นผมเชื่อว่าตัวหรืออัตตานั้นมี แต่จะมีอยู่ในรูปใดนั้น ก็มีอยู่ในสิ่งซึ่งศาสนาพุทธพูดอยู่เสมอว่า **“จิต”** ท่านไม่ได้เรียกว่า **“อัตตา”** ท่านไม่ได้เรียกว่า **มโน** หรือ **มานะ** ท่านเรียกว่า **จิต**

ศาสนาพุทธบอกอยู่เสมอว่า ต้องทำจิตให้บริสุทธิ์ ถ้าไม่มีจิตแล้ว จะทำให้มันบริสุทธิ์ทำไม สมมุติว่าหน้าต่างติดกระจกนี้ เราก็เช็ดถูกระจกเพื่อให้สะอาดหมดฝุ่น แต่ถ้าไม่มีกระจกแล้วจะถูมันทำไม ถ้าไม่มีจิตแล้ว บารมีก็ดี อาสวะก็ดี ก็ไม่รู้ว่าจะไปตกค้างที่ใด เพราะฉะนั้นตามความเข้าใจของผมเอง ผมจึงเห็นว่า สิ่งที่เรียกว่า เป็นตัวของเรานั้น จะเรียกว่า จิต หรือ ตัวก็ตาม แต่มันต้องมี และสิ่งนี้มีชาติมีภพคือเกิดขึ้นมาได้เป็นอยู่ในภาวะใดภาวะหนึ่ง เมื่อภาวะนั้นดับไปตามภาวะของศาสนาพุทธแล้วก็บังเกิดภพใหม่ขึ้นได้ ซึ่งอาจจะไม่เหมือนกับภพเก่า เปรียบไปก็เหมือนกับเราจะก่อไฟ เราก็ต้องหาสิ่งที่เป็นเชื้อเพลิง เช่น ฟืน เอามากองสุมกันแล้วเราก็จุดไฟขึ้น เราปล่อยให้มันลุกจนหมดเชื้อเพลิง ไฟนั้นก็ดับ และถ้าจะก่อไฟขึ้นอีกหนึ่งกอง ก็ต้องหาเชื้อเพลิงมาอีก จุดไฟอีก หมดเชื้อไฟก็ดับ ก็น่าจะคิดดูว่าไฟมันไปไหน ระหว่างไฟกองที่หนึ่งกับไฟกองที่สอง มันก็ต้องอยู่ที่ไหนแห่งหนึ่งซึ่งเรามองไม่เห็น เราไม่มีมาตราใดที่จะไปวัดมันได้ แต่ไฟนั้นมีแน่ ไม่ใช่ไม่มี ไฟนั้นไม่ได้อยู่ในกล่องไม้ขีดไฟและก็ไม่ได้อยู่ในฟืนด้วย แต่เมื่อครบอาการของมันไฟก็จะต้องเกิดขึ้น ตัวของมนุษย์หรือจิตของมนุษย์ก็เป็นอย่างนั้น มันเป็นธาตุอีกธาตุหนึ่งซึ่งเรายังรู้จักไม่ถึง ในศาสนาพุทธท่านแย้มพรายไว้มาก

มาถึงปัญหาว่า เมื่อจิต หรือ ตนมีแล้ว ร่างกายของเราที่สลายไป จิตนั้นไปไหน ใจผมยังเชื่อว่า จิตนั้นจะต้องไปเกิดใหม่ แต่จะไปเกิดในภพใดมันก็อยู่ที่บารมี หรือ อาสวะที่เราได้สร้างไว้ในภพนี้ ในขณะที่ร่างกายเราแตกสลายคือ ตาย ถ้าจิตมีบารมีตกค้างอยู่มาก จิตนั้นก็จะไปเกิดในภพที่ดีต่อไป ถ้าไปเกิดเป็นคน ก็ต้องเป็นคนที่ดีกว่าเก่า หรืออาจจะเกิดเป็นเทวดาเป็นพรหมอะไรก็ได้ แต่ถ้าหากว่า จิตนั้นมีอาสวะครอบงำอยู่มาก ภพต่อไปที่มันจะเกิดขึ้นก็ต้องเป็นภพที่เลวกว่าเก่า อาจจะเป็นภพของนรกหรือสัตว์เดรัจฉาน หรืออะไรก็ได้

ศาสนาพุทธท่านสอนว่า เรื่องตายแล้วเกิดใหม่หรือไม่ ตายแล้วสูญหรือไม่ศาสนาพุทธห้ามไม่ให้ยึดทั้งสองทาง คนที่ถือว่า คนที่ตายแล้วต้องเกิดแน่ ทฤษฎีเช่นนั้นก็เป็นมิจฉาทิฏฐิ หรือคนที่ยึดว่าตายแล้วต้องสูญแน่ไม่มีอะไรเหลือ ทฤษฎีเช่นนั้นก็เป็นมิจฉาทิฏฐิเช่นเดียวกัน เราต้องมีสัมมาทิฏฐิ คือ ใจกว้างเข้าไว้อย่าเพิ่งเชื่อว่าตายแล้วเกิดหรือไม่ จนกว่าจะตายแล้วจริง ๆ จึงจะรู้ ระยะนี้ก็เป็นระยะของความเชื่อและพิสูจน์กันไม่ได้ และตรงนี้ศาสนาพุทธออกนอกข่ายของปรัชญาเข้าไปอยู่ในข่ายของศาสนา เพราะปรัชญานั้นอาศัยเหตุผลเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ส่วนศาสนาทุกศาสนาต้องอาศัยความเชื่อ คือ ศรัทธา เป็นเกณฑ์

เมื่อเราพูดถึงเรื่องตายเกิด ตายสูญ แล้วต้องขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคล ศาสนาพุทธไม่ได้บังคับไว้ว่าจะเชื่อในทางใดแน่ แต่ขณะเดียวกันความเชื่อของบุคคจะมีในทางใด ก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลท่านก็มิได้ห้าม เพราะฉะนั้นผมเองก็เชื่ออย่างนี้ เชื่อว่า คนเราที่ตายแล้ว มันไม่หายสูญไปไหนแน่ ศาสนาพุทธเองก็ยืนยันว่า มีดับก็ต้องมีเกิดอีก มันจะต้องเวียนว่ายตายเกิดเป็นไปอย่างนี้ แต่ว่าเรามักจะคิดกันไปง่าย ๆ กันไปตรงไปตรงมาว่าตายแล้วไปเกิด มันก็จะไปเกิดในภพหรือภาวะที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน สมมุติว่าเราตายแล้วเราจะเกิดไปเป็นเทวดา เราจะอดนึกไม่ได้ว่าเทวดานั้นจะต้องมีรูปร่างลักษณะของมนุษย์มี 2 ขา 2 แขน มีความต้องการ มีความหวัง เช่นเดียวกับมนุษย์ ศาสนาพุทธสอนอยู่เสมอว่า แต่ละภพนั้นจะเอาไม้บรรทัดอันเดียวกันไปวัดไม่ได้ ภพเทวดาและภพของมนุษย์ และภพของสัตว์เดรัจฉานนั้น ภาษาในศาสนาพุทธเรียกว่า เป็นภพคนละสมมุติกัน คือไม่มีมาตรฐานอันเดียวกัน ใช้มาตราอย่างเดียวกันวัดกันไม่ได้ เป็นต้นว่าความดีใจของมนุษย์ กับความดีใจของสัตว์บางชนิด เช่น หมู จะเอามาตราเดียวกันไปวัดไม่ได้ เพราะมันแตกต่างกัน ความเสียใจก็เช่นกัน เราก็ไม่รู้ว่าสุนัขเสียใจแค่ไหน เทวดาหรือคนภพอื่นก็เช่นเดียวกัน เราไม่รู้ เพราะฉะนั้นความพยายามจะวัดภพอื่นด้วยมาตราเดียวนี้ มันเกิดผล 2 ทาง เกิดผลทำให้หลงใหลงมงายก็ได้ คือ เชื่อเทวดาจนงมงาย เพราะนึกว่า เทวดาก็เหมือนคนย่อมมีความอยาก ก็มีการเซ่นสรวงให้เทวดากิน เล่นละครให้เทวดาดู เพราะนึกว่าเทวดาเหมือนคนย่อมชอบสิ่งเหล่านั้น นี่ก็เป็นการเชื่อถืองมงาย หรือมีผลอีกทางหนึ่งคือทำให้ไม่เชื่อในสิ่งเหล่านี้เลย คือ เมื่อวัดไม่ได้แล้วก็เลยถือว่าไม่มี เทวดาไม่มี ดังนั้นเราควรคิดถึงสิ่งเหล่านี้ นอกจากด้วยความเชื่อแล้วก็ด้วยเหตุผลที่ศาสนาพุทธท่านบอกไว้เพราะเป็นภพคนละสมมุติ อย่างพระนิพพาน หรือพระอรหันต์ก็เช่นกัน เรานึกถึงภพพระนิพพาน เรานึกไม่ออกว่าเป็นอย่างไร หรือนึกภพพระอรหันต์ เรานึกไม่ออกว่าเป็นอย่างไร ดังนั้นพระอรหันต์ก็ดี พระนิพพานก็ดี ศาสนาพุทธท่านเรียกว่า “นอกสมมุติ” คือ วัดไม่ได้อธิบายไม่ได้ ต้องรู้เองเห็นเองจึงจะรู้ ปุถุชนธรรมดาจะอธิบายไม่ได้ว่าพระอรหันต์เป็นอย่างไร พระนิพพานเป็นอย่างไร จะรู้ต่อเมื่อสำเร็จพระอรหันต์ และถึงซึ่งพระนิพพานแล้วเท่านั้นจึงจะรู้ได้

เมื่อเป็นเรื่องนอกสมมุติดังนี้ เราก็ไม่สามารถจะรู้ได้ และเมื่อไม่รู้ได้ เพราะวัดไม่ได้แล้ว ก็นึกว่าไม่มีอีกเหมือนกัน เลยไม่เชื่อเลยว่าพระอรหันต์มี และพระนิพพานมี นี่เป็นเรื่องที่พยายามจะรู้ในสิ่งที่เป็นเรื่องนอกสมมุติ ดังนั้น เมื่อคิดถึงเรื่องเหล่านี้ก็ควรที่จะนึกถึงเรื่องคนละสมมุตินี้ไว้บ้าง เป็นการประกอบความนึกคิด

ก่อนจะจบเรื่องนี้ ก็อยากจะถามว่า ความเชื่อว่า ชาตินี้ชาติหน้ามี หรือภพนี้ภพหน้ามีจริงหรือไม่ ความเชื่อว่า ทำดีในชาตินี้ ตายไปจะเกิดดีในชาติหน้า ทำชั่วย่อมจะเกิดชั่วในชาติหน้า ถึงแม้ว่าจะเป็นความเชื่อและเป็นความเชื่ออย่างงมงาย ถ้าจะดูประโยชน์ในด้านประพฤติตนแล้วมันดีหรือไม่ เชื่อดีหรือไม่เชื่อดี ใจผมเองเชื่อว่า สำหรับชนส่วนใหญ่นั้นเชื่อไว้ดีกว่า เพราะถ้าเชื่ออย่างนี้แล้วมันเป็นเครื่องเตือนใจ ให้ระมัดระวังในความประพฤติและการกระทำของเรา ไม่ปล่อยให้ตัวกระทำผิดกระทำชั่วได้ง่าย เพราะเชื่อว่าชาติหน้าภพหน้าเราจะต้องรับผลของการกระทำของเรา และจะพยายามทำดีมากขึ้น เพราะรู้ว่าทำดีแล้วผลดีจะต้องเกิดในชาติต่อไป แต่ถ้าไม่เชื่อเสียเลยแล้ว ก็ไม่ได้ทำให้อะไรดีเกิดขึ้น คือ ใช่ว่าคนที่ไม่เชื่อในสิ่งเหล่านี้แล้วจะกลายเป็นคนที่วิเศษไปกว่าคนอื่น สติปัญญาก็แค่นั้น ขณะเดียวกันอาจจะขาดความระมัดระวังในเรื่องกระทำผิดกระทำชั่ว และอาจจะขาดกำลังใจส่งเสริมที่จะทำดีต่อไป เพราะฉะนั้นความเชื่อเช่นนี้ เราอาจจะไปติคนอื่นว่าเชื่อถืองมงาย แต่พิจารณาด้วยหลักการและด้วยใจเป็นธรรมแล้วจะเห็นได้ว่า มันเป็นความเชื่อที่ไม่มีภัยอันตรายอย่างใดทั้งสิ้น ตรงกันข้ามมันเป็นความเชื่อที่ออกจะมีประโยชน์ เพราะเป็นการระงับความชั่วได้มากและส่งเสริมทางดีได้มาก และขอพูดไว้แต่เพียงเท่านี้

ขอสรุปว่า ที่พูดมาแล้วนี้ เกี่ยวกับเรื่องของโลกในศาสนาพุทธ มีลักษณะอย่างใดได้บอกแล้ว วิธีและอาการกิริยาที่มนุษย์ได้รู้จักโลก รู้จักได้อย่างไรก็บอกแล้ว และบอกไว้ด้วยว่าวิธีที่รู้จักนั้น มันมีผลเสียอย่างไร รู้จริงแค่ไหนก็ได้บอกแล้ว และได้มาสรุปลงที่เรื่องบารมีและอาสวะ ตลอดจนถึงเรื่องความเชื่อในเรื่องภพนี้ภพหน้า และหวังว่าท่านที่ได้ฟังก็จะได้ความรู้ตามสมควร

แนวปฏิบัติ

ในโพธิปักขิยธรรม ๓๗

โดย

[illegible]

[illegible]

แนวปฏิบัติ

ในโพธิปักขิยธรรม 37

โดย

สมเด็จพระญาณสังวร

วัดบวรนิเวศวิหาร

แนวปฏิบัติในโพธิปักขิยธรรม 37

ผู้รอดจากการสึก[1]

ภิกษุ ! เป็นอย่างนั้นแหละ, ข้อที่ร่างกายเกิดหนักตัวขึ้น, ทิศทั้งหลายไม่กระจ่าง, ธรรมทั้งหลายไม่แจ่มแจ้ง, ถีนมิทธะเข้าจับจิต, ฝืนใจประพฤติพรหมจรรย์, มีความสงสัยในธรรมทั้งหลาย, อาการเหล่านี้ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่คุ้มครองในอินทรีย์ทั้งหลาย, ไม่รู้ประมาณในการบริโภค, ไม่ประกอบชาคริยธรรมเนือง ๆ, ไม่เห็นแจ้งในธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ไม่ขวนขวายบำเพ็ญ **โพธิปักขิยธรรม** ภาวนาตลอดราตรีเป็นเบื้องต้นและราตรีเป็นเบื้องปลาย

ภิกษุ ! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ เธอพึงสำเหนียกใจไว้ว่า "เราจักเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย, เป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค จักประกอบชาคริยธรรมเนือง ๆ เป็นผู้เห็นแจ้งในธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล, จักเป็นผู้ขวนขวายบำเพ็ญ**โพธิปักขิยธรรม**ภาวนาตลอดราตรีเป็นเบื้องต้นและราตรีเป็นเบื้องปลาย" ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย ! เธอพึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้

โพธิปักขิยธรรม[2]

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ธรรมเหล่านั้นพวกเธอทั้งหลาย พึงรับเอาให้ดี พึงเสพให้ทั่วถึง **พึงอบรม** พึงกระทำให้มาก โดยอาการ**ที่พรหมจรรย์นี้ จักมั่นคง** ดำรงอยู่ได้ตลอดกาลนาน ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก, และเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมเหล่าไหนเล่า ที่เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ธรรมเหล่านั้นได้แก่ **สติปัฏฐาน 4, สัมมัปปธาน 4, อิทธิบาท 4, อินทรีย์ 5, พละ 5, โพชฌงค์ 7, อริยมรรคมีองค์ 8**

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมเหล่านี้แล ที่เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง เป็นสิ่งที่พวกเธอทั้งหลาย พึงรับเอาให้ดี พึงเสพให้ทั่วถึง พึงอบรมกระทำให้มาก โดยอาการที่พรหมจรรย์นี้ จักมั่นคง ดำรงอยู่ได้ ตลอดกาลนาน ข้อนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก และเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

---

1 บาลี พระพุทธภาษิต ปัญจก.อ. 22/79/56, ตรัสแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งเกิดหนักเนื้อหนักตัว และถูกนิวรณ์ครอบงำ ฝืนใจประพฤติพรหมจรรย์อยู่ จนต้องไปกราบเรียนพระอุปัชฌายะให้ทราบเรื่อง, ท่านจึงพาเข้าเฝ้า และได้รับคำแนะนำดังเรื่องนี้

พระภิกษุรูปนั้น น้อมรับเอาโอวาทอันนี้หลีกออกจากหมู่ อยู่แต่ผู้เดียวไม่ประมาท เพียรเผากิเลส มีตนส่งไปแล้วในการทำเช่นนั้น ในที่สุดก็ถึงความเป็นพระอรหันต์แล้ว

คัดจาก "ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์"

2 บาลี พระพุทธภาษิต มหาปรินิพพานสูตร มหา. ที่ 10/140/107

คัดจาก "ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์"

แนวปฏิบัติในโพธิปักขิยธรรม 37

สติปัฏฐาน 4

1. สมถวิปัสสนา-สติปัฏฐาน

วันนี้จะแสดงธรรมเป็นเครื่องอบรมในการปฏิบัติอบรมจิต ขอให้ทุก ๆ ท่านประมวลใจกำหนดฟังธรรม และพิจารณาธรรมที่ตนเอง จิตนี้เป็นสำคัญในการปฏิบัติทั้งปวง และจิตเป็นธรรมชาติปภัสสร คือผุดผ่อง แต่ที่เศร้าหมองก็เพราะอุปกิเลส คือเครื่องเศร้าหมองที่จรมา แต่ก็อาจที่จะปฏิบัติชำระจิตให้บริสุทธิ์ได้ เครื่องเศร้าหมองที่จรเข้ามานั้น ก็จรเข้ามาทางอายตนะ มาเป็นอารมณ์คือเรื่องที่ใจยึดถือไว้ผูกพันใจ จึงบังเกิดเป็นความเศร้าหมองของใจ และก็ตกเป็นตะกอน คือเป็นอนุสัยกิเลส เพราะฉะนั้น จึงสรุปความว่าประการหนึ่ง กิเลสที่เป็นเครื่องเศร้าหมอง แม้เป็นชั้นอนุสัยกิเลสอย่างละเอียด ก็ไม่ได้เป็นธรรมชาติของจิต คือไม่ได้เป็นพื้น คือเนื้อแท้ของจิต เป็นแต่สิ่งที่เข้ามาอาศัยเกาะเกี่ยวอยู่กับจิต และทุก ๆ คนสามารถที่จะปฏิบัติขัดเกลาจิตให้ถึงความบริสุทธิ์สะอาดได้ และก็พึงทราบต่อไปว่า จิตที่ประกอบด้วยเครื่องเศร้าหมองดังนี้ย่อมมีลักษณะ คือดิ้นรน กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก ดิ้นรนกวัดแกว่ง ก็คือดิ้นรนกวัดแกว่งไปในอารมณ์ทั้งหลาย รักษายากห้ามยาก ก็คือจะรักษาจิตให้ตั้งมั่น จะห้ามจิตไม่ให้ดิ้นรนกวัดแกว่งดังนั้นเป็นการทำยาก แต่ก็ไม่ใช่ว่าทำไม่ได้ ผู้มีความตั้งใจมั่น มีปัญญา รู้ทางปฏิบัติย่อมสามารถที่จะทำจิตนี้ให้ตรงได้ คือให้ตรงต่อธรรมที่ชอบ แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยการปฏิบัติอบรมจิตอยู่ในทางของสมถะและวิปัสสนา อันเรียกว่า กรรมฐาน กรรมฐานนั้นก็คือการปฏิบัติอบรมจิตนั่นเอง ในทางที่ให้จิตสงบก็เป็นสมถะ ในทางที่ให้จิตมีปัญญารู้แจ้งเห็นจริงก็เป็นวิปัสสนา ในการปฏิบัติให้จิตสงบนั้น ก็หมายถึงให้สงบจากความดิ้นรนกวัดแกว่ง จิตดิ้นรนกวัดแกว่งไปในอารมณ์ที่น่าใคร่น่าปรารถนาน่าพอใจทั้งหลาย การที่จะปฏิบัติทำจิตให้สงบ ก็ต้องมีสติ ความระลึก สัมปชานะความรู้ และมีความเพียรที่จะนำจิตเข้ามาตั้งไว้ในอารมณ์ของกรรมฐาน เช่น ในสติปัฏฐานที่ตั้งของสติ 4 ประการ กล่าวคือนำจิตเข้ามาตั้งอยู่ในกายอันนี้ ซึ่งเป็นกายประกอบขึ้นด้วยธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ กับอากาศ เป็นก้อนกายอันนี้ แบ่งออกเป็น อวัยวะ อาการ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนังเป็นต้น มีหน้าที่ต่าง ๆ กัน แต่ก็รวมเข้าเป็นกายอันนี้ และมีอิริยาบถใหญ่น้อย ยืน เดิน นั่ง นอน แลเหลียวเป็นต้น หายใจเข้าหายใจออกอยู่ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิต เมื่อสิ้นชีวิตกลายเป็นศพ ธาตุทั้งหลายที่ประกอบเข้าก็แตกสลาย ธาตุลม ธาตุไฟ ธาตุน้ำ ก็สลายไปโดยลำดับ ธาตุดินส่วนที่อ่อนก็เน่าเปื่อยผุพังไป ธาตุดินส่วนที่แข้นแข็งคือโครงกระดูกก็จะยังเหลืออยู่ เมื่อไม่นำไปเผาเสียให้สิ้น ก็ค่อย ๆ ทำลายไปจนถึงกระดูกผุป่นในที่สุด สรุปลงว่า กายนี้ทั้งที่เป็นส่วนภายนอก ทั้งที่เป็นส่วนภายใน ทั้งที่เป็นส่วนทั้งสอง คือ ทั้งภายในและภายนอก เป็นสิ่งที่มีเกิดมีดับเป็นธรรมดา ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะพึงยึดถือว่าเป็นสัตว์บุคคลตัวตน สติที่กำหนดลงในกายนี้เพียงเพื่อรู้ว่ากายมีอยู่ แต่ว่าไม่ยึดถืออยู่ในกายอันนี้ ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย ดังนี้ก็เป็นสติที่กำหนดกาย เป็นเหตุบรรเทาหรือกำจัดตัณหาจริตอย่างหยาบซึ่งทำให้ติดกาย และเมื่อได้กำหนดพิจารณากายลงไปละเอียดเข้าก็จะพบเวทนา คือ ความเป็นสุข หรือเป็นทุกข์ หรือไม่ทุกข์ ไม่สุข อันมีอยู่แก่กายและใจอันประกอบกัน เพราะว่ากายนี้เมื่อยังมีชีวิตครองอยู่มีจิตใจที่รับอารมณ์ทั้งหลายได้โดยปกติ กายและใจอันนี้ก็เต็มไปด้วยเวทนา คือความสุขบ้าง ความทุกข์บ้าง ความเป็นกลาง ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง ดังกล่าวนั้น ฉะนั้นสติที่กำหนดละเอียดเข้าก็จะพบเวทนาที่มีอยู่เต็มกายอันนี้ การกำหนดพิจารณาเวทนาให้พบว่าเวทนามีอยู่ และไม่ยึดถืออยู่ในเวทนา ไม่ยินดียินร้ายในเวทนา ก็เป็นสติที่กำหนดพิจารณาเวทนาเป็นเหตุละตัณหาจริตอย่างละเอียด ซึ่งทำให้ติดเวทนา และเมื่อได้กำหนดเวทนาละเอียดเข้า ก็จะพบจิตที่ถูกเวทนานี้เองเป็นผู้ปรุงแต่งให้เป็นจิตที่มีความยินดีบ้าง มีความยินร้ายบ้าง มีความ

หลงอยู่บ้าง กล่าวคือ สุขเวทนาก็ปรุงจิตให้เกิดความยินดี ทุกขเวทนาก็ปรุงจิตให้เกิดความยินร้าย เวทนาที่เป็นกลาง ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขก็ปรุงจิตให้หลง เป็นอันว่า เวทนานี้เองปรุงจิตให้มีราคะอันเป็นฝ่ายยินดีบ้าง โทสะอันเป็นฝ่ายยินร้ายบ้าง โมหะอันเป็นฝ่ายหลงบ้าง ก็กำหนดให้รู้จิตที่เป็นไปตามเวทนา กำหนดให้รู้ว่า จิตมีอยู่ จิตเป็นอย่างใดก็ให้รู้อย่างนั้น แต่ว่าไม่ให้ยึดถือในจิต ไม่ยินดียินร้ายอยู่ในจิตนี้ เป็นเหตุละทิฏฐิจริตอย่างหยาบซึ่งทำให้ติดจิต เมื่อกำหนดดูจิตละเอียดเข้า ก็จะพบธรรมในจิต กล่าวคือ พบราคะโทสะโมหะที่เวทนาปรุงให้เกิดนั้น กำหนดลงไปที่ราคะโทสะโมหะในจิตว่าเป็นอกุศลธรรม ธรรมที่เป็นอกุศล และอกุศลธรรมนี้ไม่ใช่เป็นเนื้อแท้ของจิต แต่ว่าเป็นสิ่งที่อาศัยอยู่กับจิตที่เวทนาปรุงขึ้น และเมื่อเป็นดังนี้ ก็จะได้เห็นกระแสของกิเลส คือกระแสของราคะโทสะโมหะนั้นว่าอาศัยกายและใจอันนี้เองบังเกิดขึ้น ตัวกายและใจอันนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่บังเกิดขึ้นอยู่จากชาติคือความเกิด เป็นสังขารคือสิ่งผสมปรุงแต่ง ซึ่งเมื่อมีชาติคือความเกิด ก็มีแก่และมีดับสลายในที่สุด แต่ว่าสังขารคือกายและใจอันนี้ ไม่ใช่เป็นกุศลธรรม ไม่ใช่เป็นอกุศลธรรม แต่ว่าเป็นอัพยากตธรรมแปลกว่าธรรมที่เป็นกลาง ๆ คนเราจะทำดีก็อาศัยกายและใจอันนี้ทำ จะทำชั่วก็อาศัยกายและใจอันนี้ทำเหมือนกัน กายและใจอันนี้เป็นกลาง ๆ ไม่ใช่เป็นส่วนดีหรือไม่ใช่เป็นส่วนชั่ว แต่เป็นเครื่องมือสำหรับใช้ทำได้ทั้งดีทั้งชั่ว และกิเลสก็อาศัยกายและใจอันนี้บังเกิดขึ้น ราคะโทสะโมหะก็อาศัยกายและใจอันนี้ จึงกำหนดดูกายและใจอันนี้ โดยเป็นนามรูป กายก็กำหนดเป็นรูปคือรูปกาย ใจก็กำหนดเป็นนาม คือเป็นตัวใจที่รู้น้อมไปในอารมณ์ทั้งหลาย และเมื่อกำหนดกายและใจลงไปละเอียดเข้า ก็จะพบต้นทางที่กระแสกิเลสผ่านเข้าสู่จิต ก็ได้แก่อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 ที่เป็นสื่อเป็นช่องทางรับอารมณ์คือเรื่องทั้งหลายเข้าสู่จิต และเมื่ออารมณ์ทั้งหลายได้ผ่านทางทั้ง 6 นั้นเข้าสู่จิตก็ไม่ได้ผ่านไป แต่ยังผูกพันอยู่กับจิต จิตผูกพันอยู่กับอารมณ์คือเรื่องเหล่านั้นเป็นสังโยชน์คือเครื่องผูกพันอยู่ เพราะฉะนั้น เมื่อกำหนดดูก็จะพบอายตนะภายในส่วนหนึ่ง อายตนะภายนอกส่วนหนึ่ง และจิตอีกส่วนหนึ่งที่ผูกพันกันอยู่ ท่านจึงเปรียบอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกว่าเหมือนอย่างโคทั้งคู่ ซึ่งเทียมแอกโดยที่มีเชือกผูกไว้ แอกนั้นก็คือจิตโคทั้งคู่นั้นก็คืออายตนะภายในอายตนะภายนอก เชือกที่ผูกพันอยู่นั้นก็คือสังโยชน์ ฉะนั้นความผูกพันจึงได้มีขึ้น เมื่อความผูกพันมีขึ้น อารมณ์ที่ผ่านเข้ามาก็หลุดไปจากจิตไม่ได้ ยังคงข้องอยู่คงติดอยู่ในจิตนั้นเอง จิตก็หน่วงอารมณ์นั้นไว้ และใฝ่ถึงอารมณ์อื่น ๆ ความจริงนั้นอารมณ์ผ่านเข้ามาจริงผ่านเข้ามาแล้วก็ผ่านไป คือเกิดขึ้นดับไปแล้วแต่ว่ายังเป็นภาพติดอยู่ในจิตเหมือนอย่างการถ่ายภาพ สิ่งที่ถ่ายจริง ๆ นั้นอยู่ข้างนอก และเมื่อถ่ายแล้วก็พ้นไปแล้ว แต่ว่ายังติดเป็นภาพอยู่ในฟิล์ม ภาพที่อยู่ในฟิล์มนั้น ก็มีรูปร่างเหมือนอย่างรูปข้างนอกที่ถ่ายนั้นเอง แต่ว่าไม่ใช่ตัวจริง เป็นภาพ ภาพในจิตก็เช่นเดียวกัน สังโยชน์คือเครื่องผูกนั้น ก็ผูกให้อารมณ์เป็นภาพอยู่ในจิตเป็นโน่นบ้างเป็นนี่บ้าง เมื่อเป็นดังนี้ จึงได้เกิดราคะบ้างโทสะบ้างโมหะบ้าง ก็เป็นราคะโทสะโมหะในภาพนั้นเอง ตัวจริงนั้นไม่มีแล้ว เพราะฉะนั้น ความติดอยู่ในภาพซึ่งไม่มีตัวจริง แต่ว่าสำคัญว่าเป็นตัวจริง จึงเป็นโมหะ คือความหลง เป็นความหลงที่เป็นความหลงจริง ๆ เพราะความจริงนั้นเป็นภาพเท่านั้น แต่ว่าเห็นว่าเป็นตัวจริง ยินดีก็ยินดีในภาพที่ติดอยู่กับจิตนั้นเอง ยินร้ายก็ยินร้ายอยู่ในภาพที่ติดอยู่ในจิตนั้นเอง หรือว่ามีความหลงใหลอยู่ในภาพที่ติดอยู่ในจิตนั้นเอง ด้วยความเห็นว่าเป็นตัวจริง เพราะฉะนั้น ความกำหนดพิจารณาให้รู้ความจริง ดังนี้จึงเลื่อนขึ้นเป็นโพชฌงค์ องค์ของความรู้ สติที่กำหนดดูเสนอรายละเอียดก็เป็นสติโพชฌงค์ องค์ของความรู้ สติที่กำหนดดูเสนอรายละเอียดก็เป็นสติโพชฌงค์ แยกแยะออกว่านี่เป็นอายตนะภายนอก นี่เป็นอายตนะภายใน นี่เป็นสังโยชน์ นี่เป็นภาพที่ติดอยู่ ก็เป็นธรรมวิจยโพชฌงค์ คือจำแนกเมื่อความจำแนกเกิดขึ้น วิริยะคือความเพียรที่ปรากฏเป็นปหานะ คือการละอย่างหนึ่ง ภาวนาคือการอบรมให้มีขึ้นอย่างหนึ่งก็มีขึ้น คือปัญญาความรู้ที่ได้จากการแยกแยะการวิจัยนี้ก็จะปรากฏขึ้นว่า ภาพเป็นภาพ ความจริงเป็นความจริง เมื่อเป็นดังนี้ ปหานะคือการละก็มีขึ้นเอง คือว่าละความหลงผิด หรือว่าความหลงผิดนั้นก็ละไปเอง ความจริง

ก็ปรากฏขึ้นว่านี่เป็นภาพเท่านั้น และเมื่อปรากฏขึ้นภาพก็จะหายไป และเมื่อภาพหายไป ราคะโทสะโมหะในภาพนั้นก็หมดที่ตั้ง เมื่อเป็นดังนี้ จิตใจที่เคยถูกปกคลุม เศร้าหมอง ดิ้นรนกวัดแกว่ง กระสับกระส่าย รักษายาก ห้ามยาก ก็จะสงบ เพราะต้นเหตุคือราคะโทสะโมหะนั้นสงบ จิตใจที่เคยเศร้าหมองก็จะผ่องใส ธรรมชาติของจิตที่เคยปภัสสรคือผุดผ่องก็จะปรากฏขึ้น เมื่อเป็นดังนี้ ปีติคือความดูดดื่มอันหมายถึงดูดดื่มสัจจะ คือตัวความจริงที่ปรากฏขึ้น ความจริงที่ปรากฏขึ้นก็จะซึมซาบเข้าไปในดวงปัญญา หรือปัญญานั้นก็จะซึมซาบเข้าไปในความจริง ความบริสุทธิ์ผุดผ่องก็ปกคลุมจิตใจพร้อมทั้งกาย เป็นปีติคือความเอิบอิ่มแช่มชื่นทั้งกายและใจก็เป็นปีติโพชฌงค์ เมื่อมีความดูดดื่มซาบซ่าน ปัสสัทธิความสงบกายสงบใจก็จะปรากฏขึ้น เป็นปัสสัทธิโพชฌงค์ เมื่อเป็นดั่งนี้ก็มีความสุข เพราะว่าจิตใจสงบจากความดิ้นรนกวัดแกว่งรักษายากห้ามยาก ก็ตั้งมั่นเป็นสมาธิ ไม่ดิ้นรนไม่กวัดแกว่งรักษาได้ห้ามได้ เป็นจิตที่ตรง สมาธิโพชฌงค์ก็ปรากฏขึ้น และเมื่อสมาธิโพชฌงค์ดำเนินไป ความเพ่งดูสมาธิจิตนั้นสงบเฉยอยู่ ก็เป็นอุเบกขาโพชฌงค์ ดังนี้ก็เป็นกุศลธรรม ธรรมที่เป็นกุศล เมื่อเป็นกุศลธรรม ธรรมที่เป็นกุศลปรากฏขึ้น มรรคธรรม ธรรมคือมรรคทางปฏิบัติ ก็จะปรากฏขึ้นสำหรับที่จะดำเนิน ทางปฏิบัติเลื่อนขึ้นไป เป็นความเห็นชอบ เป็นความดำริชอบ เป็นต้น เหล่านี้ก็เป็นกุศลธรรม ธรรมที่เป็นกุศล สติที่พิจารณาธรรมเหล่านี้ ทั้งที่เป็นอกุศลธรรม ทั้งที่เป็นอัพยากตธรรมพิจารณาว่า ธรรมนี้มีอยู่ แต่ว่าไม่ยึดถือในธรรมเหล่านี้ ไม่ยินดีไม่ยินร้ายในธรรมเหล่านี้ เป็นเหตุละทิฏฐิจริตอย่างละเอียดซึ่งทำให้ติดธรรม การปฏิบัติทางสติปัฏฐานดั่งนี้ จึงเป็น เอกายโน มคฺโค คือทางปฏิบัติอันเดียวให้เกิดความบริสุทธิ์ ดับความโศกความระทมทุกข์ ดับทุกข์โทมนัส นำให้บรรลุธรรมที่พึงบรรลุ จนถึงธรรมอย่างยิ่งแล

2. วิธีปฏิบัติสติปัฏฐานในปัจจุบันธรรมกับพระพุทธคุณ

ขอให้ทุกท่านประมวลใจกำหนดฟังและพิจารณาธรรมที่เป็นตัวความจริง และให้น้อมระลึกถึงพระพุทธคุณของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้สั่งสอนทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ในการประมวลใจเข้ามานี้ ก็ให้ทิ้งอารมณ์ภายนอกไว้เสียข้างนอก ไม่ประมวลอารมณ์เข้ามาด้วย เพราะเมื่อจิตใจนี้มีอารมณ์ภายนอกเป็นกังวลอยู่ ธรรมก็เข้ามาไม่ได้ ฉะนั้นก็ให้ทิ้งอารมณ์ข้างนอกไว้ข้างนอก ดูธรรมที่แสดงให้เป็นอารมณ์ปัจจุบัน และพิจารณาตามกระแสธรรม ในการพิจารณานี้ ดำเนินตามทางสติปัฏฐานย่อมเป็นทางที่ตรง คือในบัดนี้ก็กำหนดดูกาย ดูเวทนา ดูจิต และดูธรรม การกำหนดกายนั้น ก็คือในปัจจุบันกำลังฟัง ก็กำหนดเสียง กำหนดโสตะคือหู หูกับเสียงประจวบกันอันนี้ก็เป็นกาย และก็ตรวจดูเวทนาคือความสุขหรือทุกข์ หรือเป็นกลาง ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุข เพราะกายคือเสียงกับหูที่กระทบกันนั้น เมื่อมีทุกข์ คือยังไม่สบายเพราะฟังธรรมก็กำหนดให้รู้ว่านี้เป็นทุกขเวทนา ถ้ามีความสบาย เพราะฟังธรรม ก็กำหนดให้รู้ว่านี้เป็นสุขเวทนา ถ้ายังเฉย ๆ ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขก็กำหนดให้รู้ว่าเป็นอุเบกขาเวทนา เวทนานี้ก็แล่นถึงจิต ก็กำหนดดูจิตใจว่า มีชอบในธรรมหรือไม่ชอบในธรรมที่ฟัง และต่อจากนั้นก็กำหนดตัวความชอบหรือความไม่ชอบ ว่าบัดนี้เป็นความชอบ บัดนี้เป็นความไม่ชอบ นี่ก็เป็นธรรม อันนี้เป็นสติปัฏฐานในการฟัง คือเสียงกับหูก็เป็นกาย ก่อเวทนาก็เป็นเวทนาส่งถึงจิตก็เป็นจิตและจิตก็ประกอบด้วยเรื่องคือธรรมในจิต เป็นตัวความชอบหรือไม่ชอบก็เป็นธรรม และพิจารณาอีกชั้นหนึ่ง เสียงกับหูที่ประจวบกันนั้นเสียงก็เป็นเสียงธรรม หูก็ฟังธรรม จิตใจก็แล่นไปถึงเนื้อความของธรรมตัวธรรมที่ฟังอันเป็นเสียงแสดง ก็นับว่าเป็นกาย และเมื่อจิตใจอันนี้ซึมซาบในเนื้อความของธรรม ได้ความสงบก็เป็นเวทนา ส่งจิตใจให้ประกอบด้วยศรัทธาและปัญญาเป็นต้นซึ่งส่วนกุศลก็เป็นจิต และเป็นตัวธรรมคือศรัทธาและปัญญาเป็นต้นในจิตที่บังเกิดขึ้นโดยลำดับเป็นสติปัฏฐานชั้นในเข้าไปอีกขั้นหนึ่ง และเมื่อได้

กำหนดดูสติปัฏฐาน คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ในปัจจุบันดังกล่าวด้วยฝึกหัดดูอารมณ์ที่เป็นปัจจุบันในบัดนี้ให้เป็นสติปัฏฐาน และเมื่อออกรับอารมณ์ภายนอกในเวลาที่ออกจากการปฏิบัติไปประกอบธุรกิจต่าง ๆ ก็ฝึกหัดดูอารมณ์ที่ประสบนั้นให้เป็นสติปัฏฐาน เช่นว่าโดยปกติเมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียงเป็นต้น รูปและเสียงเป็นต้นนั้นก็มาเป็นอารมณ์ ทำให้ชอบบ้างไม่ชอบบ้าง ถ้าเป็นรูปเสียงที่น่าปรารถนาพอใจก็มาเป็นอารมณ์ให้เกิดความชอบ ถ้าเป็นรูปเสียงที่ไม่ปรารถนาพอใจก็มาเป็นอารมณ์ให้เกิดเป็นความไม่ชอบ โดยปกติก็ย่อมเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นก็ใช้สติปัฏฐานนี้แหละสำหรับดูอารมณ์ทั้งหลายกล่าวคือเมื่อประสบอารมณ์ก็คิดพิจารณาว่า อันไหนเป็นกาย อันไหนเป็นเวทนา อันไหนเป็นจิต อันไหนเป็นธรรม พิจารณาเข้ามาดูที่จิตของตนเอง หยุดดูที่จิตของตนเอง รูปกับตาที่ประจวบกัน หูกับเสียงที่ประจวบกัน ก็เป็นกาย เมื่อประจวบกันอย่างนั้นก็เกิดเวทนาคือสุขหรือทุกข์ และเวทนานี้ก็ปรุงจิต ถ้าเป็นสุขเวทนาก็ปรุงจิตให้ยินดี ถ้าเป็นทุกขเวทนาก็ปรุงจิตให้ยินร้าย เพราะฉะนั้นก็จับพิจารณาดูเวทนาในขณะที่รับอารมณ์ ดูจิตในขณะที่รับอารมณ์ ดูธรรม คือตัวความยินดีหรือความยินร้ายในขณะที่รับอารมณ์ ถ้าหัดใช้สติปัฏฐานรับอารมณ์ดังกล่าวนี้ ถ้าสติบังเกิดช้า คือพอรับอารมณ์ก็บังเกิดความยินดีหรือความยินร้ายขึ้น ก็แปลว่าสติกำหนดมาโดยลำดับไม่ทัน กิเลสบังเกิดขึ้นเสียก่อนแต่ก็ไม่ปล่อย แต่จับดูตัวธรรมคือตัวยินดีหรือยินร้ายในจิต ให้รู้ว่าบัดนี้จิตยินดีบัดนี้จิตยินร้าย เมื่อกำหนดดูเช่นนี้ก็จะสงบความยินดีหรือความยินร้ายไว้เพียงเท่านั้นได้ แต่ถ้ามีสติกำหนดได้เร็วกว่านั้นจนจับจิตทัน ในขณะที่เวทนาเข้ามาปรุงจิต จับจิตที่ไหว ๆ ในเวทนา จะมียินดียินร้ายก็ชั่วแวบหนึ่ง แต่เมื่อได้จับจิตด้วยสติทันแล้ว ก็จะหยุดอยู่เท่านั้น แต่ถ้าจับจิตได้เร็วกว่านั้น กำหนดจับเวทนาทันในขณะที่รับอารมณ์ กำหนดทันว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ เพราะอารมณ์ที่รับนั้น ก็จะหยุดอยู่ได้เพียงนั้นเวทนาก็จะไม่ปรุงจิต แต่ถ้ามีสติได้เร็วยิ่งกว่านั้น กำหนดจับอารมณ์ที่รับนั้นไว้ทัน คือในขณะที่รูปกับตาประจวบกัน หูกับเสียงประจวบกัน ก็มีสติกำหนดได้ทันว่า สักแต่เป็นอารมณ์ คือเป็นตากับรูปประจวบกัน สักแต่ว่าเป็นเสียงกับหูประจวบกัน ประจวบกันแล้วก็ผ่านไปแล้วไป ถ้ามีสติกำหนดได้ตั้งแต่ต้น ก็เป็นอันดับเรื่องได้ตั้งแต่ต้น การหัดทำสติปัฏฐานสำหรับเป็นเครื่องรับอารมณ์ดังกล่าวนี้ จึงเป็นวิธีปฏิบัติสำหรับที่จะรักษาตนให้มีความเกษมสวัสดีจากอารมณ์โลกทั้งหลาย ทั้งยังเป็นเครื่องสกัดกั้นกิเลสและกองทุกข์ในโลก เพราะฉะนั้น จึงเป็นสติอารักขาสติเป็นเครื่องรักษาตน และในเบื้องต้นการฝึกหัดใช้สติดังกล่าวนี้ อาจจะขลุกขลักไม่สะดวก แต่ถ้าหัดปฏิบัติอยู่เสมอ ก็จักสามารถควบคุมอารมณ์ ควบคุมจิตใจ และควบคุมกรรมของตนได้โดยลำดับ สามารถที่จะรับอารมณ์ทั้งหลายได้อย่างสบาย ไม่บังเกิดความทุกข์เดือดร้อน ในข้อนี้ก็อาศัยคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์เป็น สตฺถา เทวมนุสฺสานํ เป็นศาสดา คือเป็นครูผู้สั่งสอนของเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ในการที่จะเข้าถึงพระคุณในข้อนี้ก็ให้พิจารณาดูพระศาสดา ดูเทพ และมนุษย์ ประมวลเข้ามาที่ตนเอง เทพนั้นตามอธิบายเป็นอุปปาติกกำเนิด คือเป็นกายทิพย์จำพวกลอยเกิด เกิดขึ้นมาก็เป็นตัวเป็นตนโตใหญ่ทีเดียว ไม่ได้ถือกำเนิดเหมือนอย่างมนุษย์ ตามศัพท์แปลว่าสว่างก็ได้ แปลว่าเล่นก็ได้ ที่แปลว่าสว่างนั้นก็คือมีรัศมีสว่างไสวในตนที่แปลว่าเล่นนั้นก็คือมีความสุขอยู่ด้วยทิพยสมบัติ สมบัติทิพย์ซึ่งบังเกิดขึ้นด้วยบุญตลอดเวลา ไม่ต้องทำการงาน เสวยสุขสบายเหมือนอย่างเล่นสนุกอยู่ตลอดเวลา เพราะไม่ต้องประกอบการงานแสวงหาสมบัติ สมบัติที่เป็นทิพย์นั้นมาบังเกิดขึ้นด้วยอำนาจของบุญที่ได้ทำไว้ จัดเป็นสุคติ นับว่าเป็นสุคติภูมิอันหนึ่ง มนุษย์นั้นก็ได้แก่บุคคลทั่วไปนี้ ซึ่งมีกำเนิดเกิดมาเป็นมนุษย์นี้เป็นอธิบายโดยทั่วไป แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้น สำหรับเทพได้จัดเป็น 3 อย่าง คือ สมมติเทพ เทพโดยสมมติ หมายถึงพระราชาซึ่งครองแผ่นดินครอบครองราชสมบัติ ซึ่งนับว่าเป็นเทวดาในมนุษย์ อุปปัติเทพ เทพโดยอุปปัติ ก็คือเทพผู้กำเนิดเป็นเทวดาดังกล่าวแล้ว วิสุทธิเทพ เทพผู้บริสุทธิ์ ซึ่งหมายถึงพระอรหันต์ ส่วนมนุษย์นั้นก็คือบุคคลผู้เป็นสามัญชนทั่วไปนี้เป็นจำพวกที่เรียกว่าปุถุชนคนกิเลสหนา ชนิดที่เป็นอันธพาล คือ ใจบาปหยาบช้า เรียกว่า อันธพาลปุถุชน

ก็มี เป็นปุถุชนผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม เรียกว่ากัลยาณปุถุชนก็มี และเป็นพระอริยะ คือผู้บรรลุมรรคผลในทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่ขั้นต้นต่ำก็มี นี้เป็นอธิบายมนุษย์และเทวดาตามสมมติธรรมหรือบัญญัติธรรม แต่เมื่อจะน้อมเข้ามาในทางปฏิบัติเทวะและมนุษย์นี้ก็ประมวลอยู่ในจิตใจอันนี้ ซึ่งอาศัยอยู่ในกายอันนี้ ไม่ใช่แต่เทวะและมนุษย์เท่านั้น แม้อบายภูมิ ภูมิที่ไม่เจริญประกอบด้วยความทุกข์ต่าง ๆ ก็ประมวลอยู่ในจิตใจอันนี้เช่นเดียวกัน เมื่อไม่ได้พบธรรมในพระพุทธศาสนา เช่นสติปัฏฐานหรือไม่ได้พบธรรมที่เป็นส่วนดีส่วนชอบ จิตประกอบด้วยยินดียินร้าย ประกอบด้วยความโลภโกรธหลง แผดเผาอยู่เป็นส่วนมาก ก็ตกอยู่ในภาวะของอบายภูมิ เป็นอบายภูมิในปัจจุบัน เมื่อจิตหมกไหม้อยู่ในกิเลสในใจของตนเช่นนี้ ก็มองไม่เห็นพระศาสดาเพราะมีกิเลสและอารมณ์ที่หุ้มห่อและปกปิดไม่ให้มองเห็น ต่อเมื่อได้พบธรรมคำสั่งสอนของพระศาสดา และดำเนินปฏิบัติในแนวสติปัฏฐาน สงบอารมณ์สงบกิเลสที่หุ้มห่อจิตและแผดเผาจิตให้รุ่มร้อน จนมีจิตใจสูงขึ้น ยินดีอยู่ในทานในศีล มีหิริโอตตัปปะ มีธรรมหรือเรียกว่าศีลธรรม ตามภูมิตามชั้น ภาวะก็เลื่อนขึ้นไปสู่มนุษยภูมิ คือ ภูมิมนุษย์ เมื่อภาวะเลื่อนขึ้นถึงภูมิมนุษย์เช่นนี้ก็ได้มองเห็นพระศาสดาว่าเป็นผู้สอนมนุษย์ทั้งหลาย คือสอนคนให้เป็นคน โดยเฉพาะก็เป็นพระศาสดาผู้สั่งสอนตนเองให้เป็นมนุษย์ คือเป็นคนโดยธรรมขึ้น และเมื่อได้ปฏิบัติในสติปัฏฐานเป็นต้น จนมีจิตใจสงบยิ่งขึ้น สะอาดบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น มีจิตใจบริสุทธิ์สว่างไสวแจ่มใสมีความสุขขึ้น ก่อนแต่นั้นอยู่ในที่เดียวกันรับอารมณ์เดียวกัน มีความทุกข์ร้อน แต่เมื่อได้ปฏิบัติเข้าตามภูมิชั้นของจิตใจที่บริสุทธิ์ มีความแจ่มใสหรือสว่างไสวขึ้น ก็อยู่ในที่เดียวกันรับอารมณ์เดียวกัน แต่ก็มีความสุขไม่เป็นความทุกข์ ภูมิชั้นก็เลื่อนขึ้นเป็นเทวะ และก็ได้เห็นพระศาสดาว่าเป็นผู้สอนของเทวะ โดยตรงก็สั่งสอนตนเองให้เป็นเทวะขึ้น และเมื่อได้ปฏิบัติจนบรรลุถึงความบริสุทธิ์บริบูรณ์ยิ่งก็จะเลื่อนภูมิชั้นของตนให้เป็นเทวะที่บริสุทธิ์ตามภูมิชั้นโดยลำดับ และเมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะปรากฏพระคุณของพระพุทธเจ้าว่าเป็น สตฺถา เทวมนุสฺสานํ เป็นศาสดาของเทพและมนุษย์ทั้งหลาย การเห็นพระคุณในข้อนี้ด้วยการปฏิบัติ เป็นการเห็นที่ใกล้ชิดพระศาสดา เพียงแต่เห็นด้วยปริยัติ ยังไม่ปฏิบัติ ยังเป็นการเห็นห่าง ความเชื่อและความรู้ของตนก็ไม่แน่นอน ต่อเมื่อมาปฏิบัติก็มาได้เห็นพระคุณในข้อนี้ได้ชัดขึ้น และเมื่อได้รับผลของการปฏิบัติสูง ๆ ขึ้นไป ก็จักประจักษ์ในพระคุณข้อนี้กระชับยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ ศรัทธา คือความเชื่อ ปสาทะความเลื่อมใสอันประกอบด้วยความรู้เกิดจากการปฏิบัติซึ่งเป็นตัวปัญญา ก็จะตั้งมั่นแน่นอนและมั่นคง ในการปฏิบัตินี้เมื่อได้อาศัยพระคุณดังกล่าวเป็นสรณะ คือเป็นที่พึ่ง คอยเตือนใจอยู่เสมอว่าบัดนี้ได้พบพระศาสดาผู้อุดมเอกในโลกแล้ว ทรงสั่งสอนเทพและมนุษย์ก็ทรงสั่งสอนตนนี้เองให้ปฏิบัติให้เป็นเทพขึ้น เป็นมนุษย์ขึ้นโดยลำดับ และก็ให้มีพระศาสดาเป็นผู้เตือนตนสั่งสอนตนประจำในจิตใจเสมอ เมื่อประสบอารมณ์และสติยังไม่บังเกิดขึ้นทันต่ออารมณ์บังเกิดความยินดียินร้ายจนถึงก่อเจตนากรรมขึ้น ก็ฉวยพระคุณข้อที่ให้มีพระศาสดาในจิตนี้เองออกมาเป็นผู้เตือนตนว่าทรงสอนให้ละความชั่ว ให้กระทำความดี ฉะนั้นเมื่อจะมีเจตนาที่จะทำไม่ดีก็ให้มีวิรัติความงดเว้นจากการกระทำนั้นเสีย และเตือนตนให้กระทำความดีสืบต่อไป ดังนี้ก็ได้ชื่อว่า ได้มีพระศาสดาเป็นที่พึ่งคอยเตือนตนอยู่ในด้านของกรรม และเมื่อได้ปฏิบัติละเอียดยิ่งขึ้น ก็ให้มีพระศาสดาออกมาเป็นผู้ให้สติเตือนตนในขณะที่รับอารมณ์ เพื่อที่จะได้ใช้สติปัฏฐานหยุดพิจารณาอารมณ์เข้ามาที่ภายในให้เป็นกายเวทนาจิตธรรมระงับบาปอกุศลธรรมในจิตเสียได้ พระศาสดาก็จะประทับอยู่กับตน และจะเป็นพุทธะ คือผู้รู้ที่คอยเตือนตนอยู่ พระศาสดาซึ่งเป็นผู้รู้นี้ ทุก ๆ ผู้ปฏิบัติธรรมก็ย่อมมีอยู่ หากแต่ไม่เข้าไปหาท่าน ไม่ให้ท่านออกมาเป็นผู้เตือนและไม่รับคำเตือน ถ้าคิดถึงท่านและให้ท่านออกมาเป็นผู้เตือนหรือผู้สั่งสอนรับคำสั่งสอนของท่าน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็จะเป็น สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พระคุณช่วยให้พ้นจากกิเลสและกองทุกข์ พ้นจากบาปอกุศลธรรมทั้งหลายละเอียดยิ่งขึ้นไปได้โดยลำดับ

(18 กันยายน 2506)

3. สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4

หลักปฏิบัติในกรรมฐานได้แสดงตามหลักสติปัฏฐานตั้งสติกำหนดพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม ดังที่ได้กล่าวมาโดยลำดับ จิตมีปกติคิดไปในอารมณ์คือเรื่องทั้งหลาย เมื่อผูกใจอยู่ในอารมณ์อันใดที่ชอบก็ตาม ไม่ชอบก็ตาม ใจก็ย่อมท่องเที่ยวไปในอารมณ์อันนั้น เพราะฉะนั้น จึงดิ้นรนกวัดแกว่งกระสับกระส่าย ไม่ควรแก่การงานที่จะพึงทำ ท่านจึงสอนให้หัดอบรมจิตให้เป็นสมาธิด้วยกำหนดสติให้รู้ระลึกเข้ามาในกาย เวทนา จิต ธรรม เป็นที่ตั้งของสติทั้ง 4 นี้ ในขั้นปฏิบัติจะหัดกำหนดจิตในที่ตั้งอันใดอันหนึ่งก็ได้ แต่เมื่อกำหนดที่ตั้งอันใดออกหน้า อีก 3 ข้อ ก็ย่อมประมวลเข้ามาอยู่ด้วยกัน เมื่อกำหนดสติในกาย คือ กำหนดลมหายใจเข้าออก หรือกำหนดอาการของกาย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก อันใดอันหนึ่งก็ให้รู้กายที่กำหนดคือรู้ระลึกไปในลมหายใจ หรือในอาการของกายดังกล่าว ให้รู้เวทนาในขณะปฏิบัตินี้ ให้รู้จิตในขณะปฏิบัตินี้ ให้รู้ธรรมคือตัวสติที่รู้ระลึกในขณะปฏิบัตินี้ ก็เป็นอันได้ดำเนินในสติปัฏฐานทั้ง 4 ให้เป็นเอกายโน มคโค คือทางปฏิบัติอันเดียวกัน และเมื่อมีที่ตั้งอันอื่นแทรกเข้ามา เพราะจิตท่องเที่ยวออกไปในอารมณ์ภายนอกที่คอยดึงใจออกไปก็ให้รู้ มีเวทนาภายนอกที่ไม่ใช่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติก็ให้รู้ จิตที่มีอาการเกิดจากอารมณ์ภายนอกอย่างไรก็ให้รู้ ธรรมในจิตที่เกิดจากอารมณ์ภายนอกเป็นตัวนิวรณ์ที่เกิดแทรกเข้ามาก็ให้รู้ นั่นก็เป็นกาย เวทนา จิต ธรรมภายนอก นอกกรรมฐาน ก็ให้รู้และก็จะระงับไปด้วยความรู้ กลับนำจิตมาตั้งอยู่ในที่ตั้งคือในกายซึ่งตั้งจิตกำหนด เมื่อการกำหนดแนบแน่นเข้าก็จะได้สุขจากการปฏิบัติ เป็นเวทนาเกิดจากการปฏิบัติก็ให้รู้ จิตที่รวมสงบเข้าแจ่มใสเอิบอิ่มเข้าเกิดจากการปฏิบัติก็ให้รู้ ธรรมคือตัวสติที่รู้ระลึกตั้งมั่นแนบแน่นเข้าปรากฏชัดเจนเข้าก็ให้รู้ และเมื่อเป็นเช่นนี้ ธรรมคือตัวสติที่ระลึกรู้ก็จะรู้กาย เวทนา จิต ธรรม ตลอดถึงกันทั้งหมดเป็นอันเดียว เป็นอุปัฏฐาน ตัวความปรากฏแจ่มแจ้ง

สัมมัปปธาน 4

ในการปฏิบัติทำใจให้เป็นสมาธิ ดำเนินทางกาย เวทนา จิต ธรรม ซึ่งเป็นสติปัฏฐานนี้ จึงต้องอาศัยมีปธานะ อันได้แก่ความเพียร ตั้งความเพียรที่จะระวังไม่ให้กาย เวทนา จิต ธรรม ภายนอกบังเกิดขึ้น กายภายนอกก็คือที่ตั้งภายนอก อันได้แก่อารมณ์ที่ดึงใจออกไป เวทนาภายนอกก็คือสุขหรือทุกข์ไปตามอารมณ์นั้น จิตภายนอกก็คือจิตที่ยินดียินร้ายไปตามอารมณ์นั้น ธรรมภายนอกก็คือตัวนิวรณ์ที่เกิดแทรกขึ้นไปตามอารมณ์นั้น ก็จะต้องตั้งความเพียรระมัดระวังไม่ให้ส่วนเหล่านี้ อันเป็นส่วนอกุศลของสมาธิบังเกิดขึ้น และเมื่ออกุศลของสมาธิบังเกิดขึ้นก็ให้ละด้วยสตินี้แหละที่ระลึกรู้ไว้ ระลึกรู้ขึ้นได้เมื่อใดอกุศลก็ละได้เมื่อนั้น ก็นำจิตกลับเข้ามาตั้งอยู่ในการปฏิบัติก็จะต้องตั้งความเพียรรักษาทางปฏิบัตินี้ไว้ ตั้งความเพียรปฏิบัติในทางปฏิบัติอันเรียกว่าเป็นกุศลของสมาธิ และรักษาทางปฏิบัติอันเป็นตัวกุศลของสมาธินี้ไว้ ส่งเสริมให้มากขึ้น

อิทธิบาท 4

เมื่อได้อาศัยปธานะ คือตั้งความเพียรดังนี้ ก็ย่อมประสบความสำเร็จในการปฏิบัติไปทีละขั้น ความสำเร็จนี้ เรียกว่า อิทธิ แปลว่า ฤทธิ์ในภาษาไทย แต่ความเข้าใจโดยมากว่า ฤทธิ์เดชที่เกินวิสัยสามัญชนอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ความหมายในทางปฏิบัติ ฤทธิ์หรืออิทธิคือความสำเร็จนี้ หมายถึงความสำเร็จในการละอกุศล

และในการอบรมกุศลทางจิต เมื่อละอกุศลได้สำเร็จอย่างหนึ่ง อบรมกุศลได้สำเร็จอย่างหนึ่ง ก็เป็นอิทธิหรือฤทธิ์ของจิตอย่างหนึ่งดังจะพึงเห็นได้ว่า เมื่อปฏิบัติในสมาธิ จิตมักจะท่องเที่ยวออกไปในอารมณ์ที่ใคร่ที่ปรารถนาพอใจ อันเรียกว่ากามคุณ ไม่ยอมที่จะเข้ามาตั้งอยู่ในอารมณ์ของสมาธิโดยง่ายมักจะเป็นเช่นนี้ เรียกว่าไม่มีอิทธิของจิต ต่อเมื่อสงบอารมณ์ภายนอก สงบนิวรณ์ลงได้ เรียกว่าละอกุศลได้ ก็เป็นอิทธิของจิตอย่างหนึ่ง เมื่อมาตั้งอยู่ในอารมณ์ของสมาธิได้ ก็เป็นอิทธิอย่างหนึ่ง กล่าวอย่างสามัญ เมื่อจิตบังเกิดโลภโกรธหลง เพราะกระทบอารมณ์ทั้งหลาย ก็ไม่สามารถที่จะระงับโลภโกรธหลงได้ ไม่สามารถที่จะระงับอารมณ์อันเป็นที่ตั้งของโลภโกรธหลงได้ จิตก็ท่องเที่ยวอยู่ในอกุศล อารมณ์ก็เป็นอกุศล นิวรณ์หรือกิเลสที่บังเกิดขึ้นนี้ ก็เป็นอกุศล จิตก็ไม่มีอิทธิ และก็ไม่สามารถที่จะน้อมจิตเข้ามาในทางกุศลที่ตรงกันข้าม

ในการปฏิบัติที่จะบังเกิดผลจึงจะต้องมีอิทธิของจิต คือความสำเร็จไปทีละขั้น เพราะฉะนั้น ก็ให้กำหนดพิจารณาดูอิทธิแห่งจิตของตนว่าเป็นอย่างไร เมื่อสามารถสงบอารมณ์ สงบกิเลสนิวรณ์ภายนอกเสียได้ สามารถที่จะนำจิตเข้ามาตั้งอยู่ในที่ตั้งทางสติปัฏฐานนี้ได้ ก็เรียกว่ามีอิทธิของจิต

อิทธิของจิตนี้ ท่านแสดงทางปฏิบัติให้บรรลุถึง เรียกว่า อิทธิบาท หมายถึงทางปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงอิทธิ คือความสำเร็จดังกล่าวนั้น ก็ได้แก่ธรรม 4 ข้อคือ ฉันทะ ความพอใจ หมายถึงความใคร่ความปรารถนาที่จะปฏิบัติ วิริยะ ความเพียรปฏิบัติ จิตตะ ความตั้งจิตในการปฏิบัติ ไม่ทอดใจ วิมังสา ความคอยสอบสวนใคร่ครวญดำเนินการปฏิบัติให้ถูกต้อง ธรรมทั้ง 4 ข้อนี้ แยกกันแต่ละข้อก็ได้ รวมกันเข้าก็ได้ แต่แม้จะแยกกันแต่ละข้อเมื่อตั้งข้อใดข้อหนึ่งเป็นหัวหน้า ก็ย่อมจะชักจูงอีก 3 ข้อเข้ามา เช่น ตั้งฉันทะ ความพอใจ คือความปรารถนาที่จะปฏิบัติเป็นหัวหน้า มีฉันทะขึ้นก็จะชักจูงวิริยะ จิตตะ และวิมังสาเข้ามา เมื่อตั้งความเพียรขึ้นเป็นหัวหน้าก็จะชักจูง ฉันทะ จิตตะ วิมังสาเข้ามา เมื่อตั้งจิตตะ คือความที่ตั้งจิตเป็นหัวหน้า ก็จะชักจูง ฉันทะ วิริยะ และวิมังสาเข้ามา เมื่อตั้งวิมังสาขึ้นเป็นหัวหน้า ก็จะชักจูง ฉันทะ วิริยะ จิตตะเข้ามา เพราะฉะนั้น ทั้ง 4 ข้อนี้จึงบังเกิดขึ้นเนื่องกัน แต่ก็มีลักษณะของธรรมต่างกัน กล่าวได้ว่าต้องอาศัยกัน คือจะต้องมีทั้ง 4 ข้อประมวลกันเข้ามา เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้อบรม ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ให้บังเกิดขึ้น

ข้อแรก **ฉันทะ** ความพอใจ หมายถึงความใคร่ ความปรารถนาที่จะปฏิบัติเป็นข้อสำคัญ ที่จะชักนำใจชักนำการปฏิบัติ ถ้าขาดฉันทะก็เรียกว่า ขาดความพอใจ ความชอบ แต่ว่าโดยปกตินั้น เมื่อยังไม่ได้รับผลของการปฏิบัติก็ย่อมจะไม่เกิดฉันทะ เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้อบรมฉันทะให้บังเกิดขึ้น การอบรมฉันทะนี้เป็นของที่ทำได้ คือพิจารณาประโยชน์ของการปฏิบัติให้เห็นประโยชน์และเมื่อเห็นประโยชน์ก็ย่อมจะเกิดฉันทะขึ้น อาจจะต้องอาศัยศรัทธาปสาทะเป็นเครื่องชักนำ เหมือนในเรื่องทั่วไป เมื่อใครต้องการจะปลูกฉันทะของใครในสิ่งอะไรก็จะต้องชี้แจงชักจูงใจของผู้นั้นให้เกิดศรัทธาปสาทะในสิ่งนั้น ให้เห็นว่าสิ่งนั้นมีประโยชน์เป็นที่ต้องการ ฉันทะ ก็จะบังเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้อบรมฉันทะให้เกิดขึ้น

วิริยะ ความเพียร ท่านก็สอนให้อบรมด้วยการพิจารณาว่าสมควรที่จะพากเพียรปฏิบัติ เพราะเมื่อมีความเพียรก็ย่อมจะประสบความสำเร็จ และความเพียรนี้ก็จะยากในเบื้องต้น แต่จะง่ายขึ้นโดยลำดับ เมื่อได้จับทำความเพียรให้กิจที่พึงทำดำเนินไปแล้ว ความง่ายก็จะบังเกิดขึ้นทุกที และเวลาของชีวิตก็มีน้อยมีจำกัด เพราะฉะนั้น ควรที่จะตั้งความเพียร ไม่ปล่อยให้เวลาล่วงไปเสียเปล่า เมื่อพิจาณาก็ย่อมจะปลุกจิตใจให้เกิดความเพียรขึ้นได้

จิตตะ คือความตั้งจิตไม่ทอดธุระ ก็อบรมได้ คือเอาใจใส่ในการปฏิบัติ ไม่ทอดใจ ไม่ทอดธุระในการปฏิบัติเหลียวแลในการปฏิบัติอยู่

วิมังสา ความสอบสวนพิจารณาใคร่ครวญให้การปฏิบัติดำเนินไปถูกต้อง ก็เป็นสิ่งที่อบรมได้ อาศัยปัญญาที่คอยสอดส่อง พิจารณาดูการปฏิบัติของตน ไม่ประมาทปัญญาของตน ไม่ทอดทิ้งละเลยปัญญาของตน แต่ว่าใช้สอบสวนพิจารณาใคร่ครวญการปฏิบัติอยู่เสมอ

ท่านแสดงหลักในการอบรมธรรมทั้ง 4 ข้อนี้ ในการปฏิบัติไว้ดังนี้ อบรมฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ไม่ปล่อยให้ย่อหย่อนไปด้วยความเกียจคร้าน เพราะเมื่อเกิดความเกียจคร้านขึ้น ก็จะปล่อยให้ธรรมทั้ง 4 นี้ย่อหย่อนเสื่อมไป อนึ่ง ไม่ยกธรรมทั้ง 4 ข้อนี้ให้จัดเกินไปด้วยความฟุ้งซ่าน คือไม่คิดฟุ้งซ่านหวังผลของการปฏิบัติจนเกินไป ซึ่งเป็นต้นเหตุให้ทำฉันทะ ความพอใจ ทำความเอาใจใส่และทำการพิจาณาใคร่ครวญจนเกินไป

อนึ่ง ให้ทำสัญญา คือความกำหนดในการปฏิบัติ กำหนดที่ตนเองทำสัญญากำหนดข้างหน้าข้างหลัง ให้รู้ข้างหน้าเหมือนรู้หลังข้าง ให้รู้ข้างหลังเหมือนรู้ข้างหน้า กำหนดให้รู้ข้างบนข้างล่าง ให้รู้ข่างล่างเหมือนรู้ข้างบน ให้รู้ข้างบนเหมือนรู้ข้างล่าง กำหนดให้มีความรู้สว่าง กลางคืนเหมือนกลางวัน กลางวันเหมือนกลางคืน มีใจเปิดเผยไม่ปกปิด มีความสว่างใจ สัญญาคือการกำหนดดังกล่าวนี้ ใช้สัญญากำหนด เพราะเมื่อนั่งอยู่เหมือนดังที่นั่งอยู่นี้ จะเห็นข้างหลังเหมือนข้างหน้า เห็นข้างหน้าเหมือนข้างหลังด้วยตาไม่ได้ และเมื่อหลับตาก็มองไม่เห็นอะไรด้วยตา เพราะฉะนั้น ก็ให้ใช้สัญญากำหนด กำหนดดูข้างหลังดูข้างหน้าโดยรอบ ให้เห็นข้างหลังเหมือนข้างหน้า ข้างหน้าเหมือนข้างหลัง คือให้มีความรู้กำหนดบริเวณโดยรอบตน และกำหนดข้างล่างข้างบนโดยเฉพาะก็กำหนดที่ตนเอง ตามเห็นร่างกายของตนเอง เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นมา เบื้องต่ำแต่ปลายผมลงไป มีหนังหุ้มอยู่เป็นที่สุดรอบ ให้มีสัญญากำหนดให้รู้โดยตลอด และกำหนดใจให้สว่างไสวไม่ให้มีเครื่องปิดบัง เครื่องปิดบังจิตใจนั้นก็คือนิวรณ์ เมื่อสงบนิวรณ์ลงได้ จิตใจก็สว่าง และก็ต้องกำหนดแสงสว่างของกลางวัน หรือแสงสว่างของดวงไฟ กำหนดจำเอาความสว่างนั้น ความจำเอาความสว่างนั้นนั่นแหละเป็นตัวสัญญา คือเป็นตัวจำได้หมายรู้ และเอาตัวจำได้หมายรู้อันนี้มากำหนดทำความสว่าง กลางคืนเหมือนกลางวัน กลางวันเหมือนกลางคืน ให้จิตใจมีความสว่างอยู่โดยรอบ และระมัดระวังจิตใจไม่ให้ท่องเที่ยวไปในกามคุณภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่น่าใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจ ซึ่งเป็นเครื่องปกปิดกำบังจิตใจไม่ให้สว่าง นิวรณ์เกิดขึ้นเมื่อใดความมืดก็จะเกิดขึ้นเมื่อนั้น เพราะฉะนั้น ก็ให้ระวังจิตใจ ไม่ให้มีนิวรณ์เข้ามา ไม่ให้ออกไปสู่อารมณ์ภายนอก กำหนดสัญญาคือความสว่างให้เกิดขึ้นโดยรอบ นี้เป็นวิธีอบรมธรรม ฉันทะความพอใจ ความเพียร ความตั้งจิตหรือเอาใจตั้ง และความใคร่ครวญพิจารณาให้การปฏิบัติดำเนินไปโดยถูกต้อง และเมื่ออาศัยฉันทะ ความพอใจ อาศัยความเพียร อาศัยจิตที่ตั้ง อาศัยความใคร่ครวญพิจารณาด้วยวิธีอบรมดังกล่าวก็จะได้สมาธิ และเมื่อได้สมาธิ ก็อาศัยสมาธิคอยป้องกันกำจัดอกุศลของการปฏิบัติ คอยดำเนินไปในทางปฏิบัติรักษาทางปฏิบัติ คือสติปัฏฐานที่ตั้งไว้ เมื่อเป็นดังนี้ก็จะได้อิทธิคือความสำเร็จในการปฏิบัติไปทีละขั้น

(6 กันยายน 2508)

4. อินทรีย์ 5

หลักในการปฏิบัตินั้นดำเนินตามหลักสติปัฏฐานประมวลในกาย เวทนา จิต ธรรม มีสัมมัปปธาน (ความเพียรชอบ) มีอิทธิบาท (ธรรมที่ให้ประสบความสำเร็จ) เป็นอุปการะอุดหนุนการปฏิบัติ และจะมีอุปการะแก่การปฏิบัติดังกล่าวได้ ก็ต้องอาศัยมีอินทรีย์ (คือธรรมที่เป็นใหญ่) สำหรับเป็นที่อุดหนุนการปฏิบัติ ท่านแสดงอินทรีย์ไว้ 5 ประการ คือ ศรัทธา ความเชื่อหยั่งลงในพระรัตนตรัย วิริยะ ความเพียร สติ ความระลึก สมาธิ ความตั้งใจมั่น และปัญญา ความรู้ อันอาศัยวิเวก ความสงบสงัด วิราคะ ความคลายจนสิ้นความยินดี นิโรธ ความดับ และความที่ดำเนินแปรไปเพื่อความสละคืน ด้วยว่าจิตใจนี้โดยปกติ ย่อมคลุกคลีอยู่กับอารมณ์ทั้งหลาย ซึ่งผ่านเข้ามาทางช่องตา ช่องหู เป็นต้น จึงเป็นจิตใจที่ไม่สงบสงัด และนอกจากนี้ยังมีความติดความยินดีอยู่ในอารมณ์ทั้งหลายที่จิตใจคลุกคลีอยู่นี้ และเมื่อเป็นดังนี้ก็ก่อความทุกข์ให้บังเกิดขึ้น ตั้งต้นแต่เป็นทุกข์อย่างละเอียด จนถึงเป็นทุกข์อย่างหยาบ เป็นต้นว่า ความแห้งใจ ความคร่ำครวญใจ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจเพราะอารมณ์ที่จิตคลุกคลีอยู่เป็นสิ่งที่ชอบก็เกิดดับ สิ่งที่ไม่ชอบก็เกิดดับ แต่ว่าจิตที่เกิดความชอบความยินดีอยู่ในอารมณ์ทั้งหลาย ย่อมมีความคิดหน่วงเหนี่ยวอารมณ์ที่ชอบเพื่อให้คงอยู่ไม่ให้ดับไป และคิดหวังอารมณ์ข้างหน้าที่ยังไม่มาให้เป็นอารมณ์ที่ชอบ เมื่อความคิดหน่วงเหนี่ยวนั้นไม่สำเร็จ ความแห้งใจ ความระทมใจ เป็นต้น ก็บังเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น จิตใจโดยปกติจึงปรากฏแก่ตนเองว่า บางคราวก็แจ่มใส บางคราวก็ขุ่นมัว และความแจ่มใสนั้นมักจะเกิดขึ้นในวาระแรกที่ประสบอารมณ์อันสมปรารถนาที่น่าปรารถนา แต่ก็ตั้งอยู่ชั่วครู่ชั่วคราว ความแจ่มใสก็หายไปเป็นความเฉย ๆ ปกติ และเมื่อประสบความแปรปรวนเป็นที่ไม่ชอบอย่างใดอย่างหนึ่งก็บังเกิดความขุ่นมัวขึ้น และโดยมากเมื่อแจ่มใสมาก สนุกสนานมาก ก็มักจะประสบภาวะขุ่นมัวทุกข์ร้อนที่ตรงกันข้ามในภายหลัง ปกติของจิตใจย่อมเป็นดังนี้ ก็เพราะคลุกคลีอยู่กับอารมณ์ทั้งหลายขึ้นลงไปตาม เมื่อยินดีก็ฟูขึ้นไป เมื่อยินร้ายก็ฟุบแฟบลงมา เป็นอย่างคลื่นในมหาสมุทร และถ้าเป็นคลื่นอย่างปกติแล้ว ก็ย่อมมีขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่โดยปกติ แม้ทะเลจะเรียกว่าทะเลเรียบ แต่ก็มีคลื่นอยู่เสมอ จิตใจก็มักจะเป็นเช่นนั้น มักจะขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่เสมอ พิจารณาดูจึงจะรู้สึก และในขณะเกิดลมมรสุมก็ย่อมจะเกิดคลื่นใหญ่ อาจทำลายเรือแพบ้านเรือนให้อับปางพังทะลาย ทำชีวิตของบุคคลผู้อยู่ในเรือหรือบ้านใกล้ทะเลให้เป็นอันตราย จิตใจก็เป็นเช่นนั้น เมื่อประสบอารมณ์รุนแรง ก็จะเกิดคลื่นแรงขึ้นในใจ ก็จะทำอันตรายแก่ตนเอง ตลอดจนถึงบังเกิดอันตรายแก่ชีวิตได้ ทั้งนี้ก็เพราะจิตใจไม่สงบสงัด มีราคะ ความติดยินดี เป็นต้น ในอารมณ์ และก่อทุกข์อยู่ในจิตเป็นอาจิณ เมื่อจิตใจกระสับกระส่ายดิ้นรนอยู่เสมอ เหมือนทะเลในฤดูมรสุมก็ยิ่งจะเกิดคลื่นใหญ่ให้บังเกิดอันตราย ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อภาวะจิตใจเป็นอยู่ดังนี้ก็จะหย่อนด้วยศรัทธาความเชื่อ หย่อนความเพียร หย่อนสติ หย่อนสมาธิ และหย่อนปัญญา ศรัทธาคือความเชื่อในพระรัตนตรัยก็ไม่ตั้งมั่น ความเพียรก็ไม่ตั้งมั่น สติก็ไม่ตั้งมั่น สมาธิปัญญาก็เช่นเดียวกัน

ดังจะพึงเห็นได้ว่า จิตใจที่มีคลื่นหรือเป็นคลื่นน้อย หรือมากดังที่กล่าวมาแล้ว ศรัทธาคือความเชื่อในพระรัตนตรัย ก็จะคลอนแคลนด้วยอำนาจของอารมณ์มาคอยฉุดชักใจให้ดำเนินไป ขึ้นบ้างลงบ้าง คือยินดีบ้างยินร้ายบ้าง ไม่ดำเนินไปตามคลองธรรมที่ชอบ ความเชื่อก็ง่อนแง่นสุดแต่ว่าอารมณ์จะชักนำจิตไป ความเพียรก็เช่นเดียวกัน และแทนที่จะเพียรละชั่วทำความดี ก็กลับไปเป็นเพียรทำความชั่วละความดี สติก็ย่อมจะเพลิดเพลินไปตามอารมณ์ อารมณ์ดึงใจออกไป จะนำสติเข้ามาตั้งอยู่ในธรรมก็ไม่สะดวก ดังจะพึงเห็นได้ว่าในขณะที่จิตมีคลื่น ถ้าเป็นคลื่นโดยปกติ ขึ้นลงอยู่กับอำนาจของความยินดีความยินร้าย โดยปกติ จะนำสติ

เข้ามาระลึกถึงธรรม จะอ่านหนังสือธรรมจะฟังธรรม ก็ยังพอเป็นไปได้ แต่ว่าจะขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ในอารมณ์นอกจากธรรมเสมอ จะต้องคอยนำสติกลับมา แต่ถ้าในขณะที่จิตบังเกิดคลื่นจิตขนาดปานกลางจนถึงรุนแรง บังเกิดความทุกข์ใจความกลัดกลุ้มกระสับกระส่ายขึ้นอย่างปานกลางหรือรุนแรง การที่จะนำสติเข้ามาตั้งอยู่ในธรรมก็เป็นของยาก ดังจะพึงเห็นบุคคลเป็นอันมาก เมื่อบังเกิดความกลุ้มใจ บังเกิดทุกข์ใจ ก็จะดับกลุ้มด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งจะบังคับประสาทให้ชาหรือว่าจะดึงใจให้เมาเป็นเครื่องแก้ ก็เพราะกำลังสติมีไม่เพียงพอ เมื่อสติหย่อนลงไป ใจที่จะตั้งมั่นในทางที่ชอบ ปัญญาที่จะรู้ในทางที่ชอบ ก็จะไม่บังเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นก็สุดแต่อารมณ์ที่ขึ้น ๆ ลง ๆ นั้นจะดึงใจของบุคคลให้ขึ้นไปบ้าง แล้วโยนลงมาบ้าง โยนขึ้นไปบ้าง เหมือนอย่างคลื่นใหญ่ในมหาสมุทร เมื่อเป็นเช่นนี้จะมีความสุขที่ไหน และการที่จะคิดแก้ความทุกข์กลัดกลุ้มเพราะเหตุดังกล่าว ด้วยวิธีที่ทำให้หลงใหลมึนเมาก็จะเป็นการแก้ทุกข์ด้วยการเพิ่มทุกข์ยิ่งขึ้น ในที่สุดก็จะประสบความเสื่อมทั้งทางกายและทั้งทางใจ ไม่พบทางที่ถูกต้อง ทั้งนี้เป็นเพราะจิตใจขาดธรรมที่เป็นใหญ่ คือขาดศรัทธาความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ขาดความเพียร ขาดสติ ขาดสมาธิ และขาดปัญญา หรือจะกล่าวว่าธรรมเหล่านี้มีอำนาจ มีความเป็นใหญ่น้อยกว่าอำนาจของอารมณ์ และอำนาจของกิเลส เมื่อเป็นดังนี้จะปฏิบัติในอิทธิบาทในสัมมัปปธาน ในสติปัฏฐาน ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่มุ่งจะเจริญสัมมาปฏิบัติ ท่านจึงสอนให้อบรมธรรมเหล่านี้ คือ ศรัทธา ความเชื่อที่ตั้งมั่นในพระรัตนตรัย 1 วิริยะ ความเพียร 1 สติ ความระลึกได้ 1 สมาธิ ความตั้งใจมั่น 1 และปัญญา คือความรู้ตามเป็นจริง 1 ให้เป็นธรรมที่เป็นใหญ่เหนืออารมณ์และเหนือกิเลสมีอำนาจที่จะนำจิตใจไปสู่วิเวก คือความสงบสงัดจากอารมณ์ทั้งหลาย และนำให้เกิดวิราคะ คือความสิ้นติดสิ้นยินดีในอารมณ์ นำให้บังเกิดนิโรธ คือความดับทุกข์ และนำให้ดำเนินไปสู่ความสละคือสิ่งที่ยึดมั่นทั้งหลาย เมื่อคอยอาศัยธรรมเหล่านี้อยู่ มีธรรมเหล่านี้เป็นใหญ่เหนืออารมณ์และเหนือกิเลสดังกล่าว จึงจะสามารถดำเนินเข้าสู่สัมมาปฏิบัติ ดำเนินเข้าสู่เอกายนมรรค คือทางที่ไปอันเดียว คือทางสติปัฏฐานได้ ประการสำคัญข้อแรกนั้นคือ การอาศัยธรรมนี้ทำให้สงบสงัดจากอารมณ์ทั้งหลาย เมื่อจิตใจสงบสงัดจากอารมณ์ทั้งหลายได้ ความติด ความยินดี ตลอดถึงความยินร้าย ซึ่งเป็นผลเนื่องกันก็ไม่บังเกิดขึ้น ความก่อทุกข์สืบทุกข์ต่อไปก็ไม่บังเกิดขึ้น เพราะว่าความก่อทุกข์กันต่อไปนั้นย่อมเนื่องมาจากความติดหรือว่าความยินดียินร้ายในอารมณ์ คือจิตใจจะต้องมีความคลุกคลีคลุกเคล้าอยู่ในอารมณ์ แต่เมื่อสามารถทำใจให้สงบสงัดจากอารมณ์ทั้งหลายได้แล้วก็เป็นจิตที่ว่างและวาง ก็เป็นโอกาสที่จะปฏิบัติในสัมมาปฏิบัติ ก็เหมือนคลื่นในทะเล มีคลื่นก็เพราะมีลม เมื่อปราศจากลมทะเลก็สงบ จิตใจก็เป็นฉันนั้น เมื่อปราศจากอารมณ์ คือทำจิตใจให้สงบจากอารมณ์ได้ ก็ย่อมจะสงัดจากราคะและจากความทุกข์ซึ่งก่อขึ้นสืบ ๆ ไป ทั้งนี้ก็จะต้องอาศัยที่คอยใช้ธรรมที่เป็นใหญ่ทั้ง 5 ประการนี้สำหรับที่จะครอบงำอารมณ์และกิเลสไว้แต่ในเบื้องต้น ไม่ปล่อยให้อารมณ์และกิเลสลุกลามขึ้นเป็นคลื่นใหญ่ ซึ่งยากแก่การสงบระงับในเมื่อกำลังของธรรมไม่เพียงพอ แต่หากอาศัยความไม่ประมาทคอยอาศัยใช้ธรรมปัดเป่าอยู่เสมอแล้วก็จะสามารถรักษาจิตใจให้บังเกิดความสงบสงัดได้ และก็สามารถที่จะปฏิบัติในเอกายนมรรคนี้ จะฟังธรรมและจะนั่งกรรมฐานพิจารณาบทใดบทหนึ่งเป็นอารมณ์ก็ตาม อิทธิบาทก็จะบังเกิดขึ้น สัมมัปปธานก็จะบังเกิดขึ้น และจิตก็จะดำเนินไปในสติปัฏฐานด้วยลำพังตนเองแล

(14 กันยายน 2507)

5. วิธีพิจารณานำทางปฏิบัติสติปัฏฐาน...พละ

จิตใจนี้เป็นสิ่งที่พึงรักษาควบคุมด้วยสติและปัญญา และเป็นสิ่งที่ไม่พึงไว้วางใจ เพราะเมื่อมีอารมณ์ก็ย่อมจะกระสับกระส่ายฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ กำหนัดยินดีอยู่ในอารมณ์ ขัดเคืองอยู่ในอารมณ์ หลงอยู่ในอารมณ์ มัวเมาอยู่ในอารมณ์ ในบางคราวก็เป็นอย่างนี้ ในบางคราวก็เป็นอย่างนั้น เพราะในจิตใจย่อมมีอาสวะที่เป็นส่วนชั่วเก็บอยู่ส่วนหนึ่ง มีบารมีที่เป็นส่วนดีเก็บอยู่อีกส่วนหนึ่ง เมื่อมีอารมณ์มายั่วอาสวะส่วนชั่วที่เก็บไว้ อาสวะก็ฟุ้งขึ้น และเมื่อมีธรรมที่เป็นส่วนดีมาสนับสนุนบารมี บารมีก็ปรากฏขึ้น เพราะฉะนั้น ในบางคราวจิตใจก็ขุ่นมัวไม่สงบ ในบางคราวก็แจ่มใส และโดยเฉพาะในคราวที่ขุ่นมัวนั้น ก็ดำเนินไปในทางที่ไม่เหมาะไม่ควรตามอำนาจของราคะ โทสะ โมหะ หรือความมัวเมา แต่ในคราวที่แจ่มใส ก็ดำเนินไปในทางเหมาะในทางควรด้วยอำนาจของสติปัญญา เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่จะปลูกสติและปัญญาที่จะคุ้มครองจิตใจห้ามกันอารมณ์ที่จะดำเนินไปในทางที่ผิด เสริมสร้างธรรมที่จะประคับประคองสนับสนุนให้ดำเนินไปในทางดี ก็แหละวิธีที่จะควบคุมรักษาจิตใจดังกล่าวนี้ ก็เรียกว่าเป็นกรรมฐาน คือเป็นการงานของจิตใจอย่างหนึ่งซึ่งจะต้องมีการจัดการทำเหมือนอย่างการงานที่เป็นภายนอก การงานที่เป็นภายนอกนั้นเมื่อบังเกิดขึ้นจะต้องมีการจัดการทำเพื่อให้บังเกิดความเรียบร้อย แก้ไขเหตุขัดข้อง ป้องกันอันตราย กำจัดสิ่งที่เป็นอันตรายซึ่งเข้ามาขัดขวางต่าง ๆ การงานจึงจะสำเร็จไปได้โดยเรียบร้อย การงานของจิตใจก็เป็นเช่นนั้น ก็จะต้องพิจารณาจัดทำป้องกันอุปสรรคอันตรายของจิตใจ บำบัดอุปสรรคอันตรายของจิตใจ เพื่อที่จะส่งจิตใจให้ดำเนินไปในทางที่ถูกที่ชอบ ซึ่งจะต้องอาศัยสติปัญญาพิจารณาจัดการงานของจิตใจนี้ ก็นับว่าเป็นการงานที่หนักอย่างหนึ่งทางจิตใจ ในเมื่อได้สั่งสมอุปสรรคอันตรายหรือภาระของจิตใจไว้มาก เช่นเดียวกับการงานภายนอกที่ปล่อยให้คั่งค้างอากูลไว้มากก็จะต้องเป็นภาระที่หนักต้องแก้ไขกันมาก แต่หากว่าถ้าได้พิจารณาป้องกันและแบ่งเบาออกไปเสียโดยลำดับแล้วก็จะไม่เป็นภาระที่หนักมาก เพราะฉะนั้น การที่ไม่ปล่อยให้อะไรคั่งค้างอยู่ในจิตใจยุ่งเหยิงอยู่ในจิตใจมากไป คอยพิจารณาที่จะปัดเป่าบรรเทาออกไปเสียโดยลำดับก็ย่อมจะเป็นทางปฏิบัติให้บังเกิดความสวัสดีขึ้นแก่จิตใจ และแก่กรรมของตนเองที่จะบังเกิดขึ้นด้วยความบงการของจิตใจนั้น ก็แหละอุบายอย่างหนึ่งที่จะเป็นเครื่องป้องกันแก้ไขจิตใจในทางที่จะบังเกิดความมัวเมาในอารมณ์ขึ้นนั้น ก็คือพิจารณาเข้ามาถึงคติธรรมว่า ชีวิตร่างกายอันนี้ได้เกิดขึ้นมาเป็นชาติ ความเกิด และก็ได้ผ่าน วัน เดือน ปี ผ่านวัยมาเป็นลำดับ ก็ถึงวัยชราที่เก่ามาโดยลำดับ แก่มาโดยลำดับ และในที่สุดจะเข้าถึงมรณะ คือ ความตาย

ชีวิตร่างกายในอดีตก็ผ่านมาล่วงมา ชีวิตในปัจจุบันก็กำลังจะล่วงไป ๆ ชีวิตข้างหน้าก็เหลือน้อยเข้าทุกที เพราะฉะนั้น ที่ว่าอายุมากขึ้น ๆ นั้น เมื่อดูอีกด้านหนึ่งในอนาคต ก็คืออายุน้อยลง ๆ อายุมากขึ้น 1 ปี ก็คือว่าเหลือน้อยลง 1 ปี เพราะฉะนั้น ดูอีกด้านหนึ่งอายุก็น้อยลงไป ๆ โดยลำดับ กาลที่ล่วงมาในอดีตตั้งแต่ต้นจนถึงบัดนี้ เมื่อระลึกดูแล้วก็เหมือนอย่างชั่วครู่ชั่วขณะเท่านั้น เพราะตั้งแต่จำความได้มาจนถึงบัดนี้ ในชีวิตของทุก ๆ คนก็เหมือนอย่างผ่านมาแวบเดียวไม่ช้าไม่นาน และก็นึกคาดไปข้างหน้าถึงเวลาจะดับขันธ์ ในขณะนั้นถ้าคิดดูชีวิตที่ล่วงมาในอดีตก็น่าจะรู้สึกว่าผ่านมาแวบเดียวเท่านั้น ท่านแสดงว่าในวาระที่สุดเช่นนั้น เมื่อร่างกายอ่อนกำลัง จิตก็ย่อมจะมีกำลัง อาจที่จะระลึกเห็นกรรมในอดีตของตนที่ทำมาในชีวิตนี้ เป็นกรรมดีบ้าง ชั่วบ้าง และอาจจะเศร้าหมองใจในกรรมชั่วที่ทำไว้ ก็อาจจะดีใจผ่องใสใจในกรรมดีที่กระทำไว้ แต่ว่าก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ ถ้าหากว่ากรรมชั่วที่กระทำไว้มีมากมายมาปรากฏเป็นกรรมนิมิตขึ้นแก่จิตใจ เป็นความชั่วต่าง ๆ ที่กระทำ โดยปรากฏเป็นเรื่องราวว่าได้ไปทำสิ่งนั้นทำสิ่งนี้ เบียดเบียนเขาอย่างนั้นอย่างนี้ ใช้เครื่องมืออย่าง

นั้นอย่างนี้ เขามีความทุกข์ร้อนอย่างนั้นอย่างนี้ จิตใจก็จะเศร้าหมองกระสับกระส่ายก็เป็นกรรมนิมิตไม่ดี เมื่อกรรมนิมิตไม่ดี คตินิมิต คือ นิมิตแห่งคติที่จะดำเนินไปในสัมปรายภพ ก็ย่อมจะมืดมัวไม่แจ่มใส ก็มีหวังในทุคติ คือคติที่ชั่ว แต่หากว่าได้กระทำกรรมดีไว้มาก เป็นทานบ้าง เป็นศีลบ้าง เป็นภาวนาบ้าง เรื่องราวของความดีต่าง ๆ ที่กระทำไว้ก็ปรากฏ ส่งเสริมใจให้มีความผ่องใสชุ่มชื่น ก็เป็นกรรมนิมิตที่ดี คตินิมิต นิมิตแห่งคติที่จะดำเนินไปภายหน้าก็เป็นสุคติ คติที่ดีที่ชอบที่พึงจะหวังได้ แต่ว่าเมื่อถึงเวลาเช่นนั้นก็ไม่อาจจะแก้ไขอะไรได้ ก็อาจจะเสียใจว่าไม่ได้ใช้ชีวิตประกอบกรรมที่ดีที่ชอบไว้ตามสมควร สิ่งอะไรก็ไม่สามารถจะมาช่วยได้ จะเป็นญาติมิตร จะเป็นทรัพย์สมบัติ แม้จะมั่งคั่งมหาศาล ก็ไม่สามารถจะช่วยได้ ทั้งถ้าหากว่าสิ่งเหล่านั้นจะบังเกิดขึ้นจากกรรมที่ชั่วที่ผิด ก็ยิ่งจะเป็นกรรมนิมิตที่ชั่วที่ผิดให้เกิดแก่จิตใจอย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้น เมื่อพิจารณาให้ตลอดเช่นนี้แล้ว ก็กลับมาถึงปัจจุบันคือบัดนี้ ซึ่งเรียกว่ายังมีขณะยังมีเวลาที่จะละความชั่วกระทำความดีให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็จะบังเกิดความไม่ประมาทในอันที่จะละความชั่วกระทำความดี จิตใจที่เคยมัวเมากำหนัดอยู่และเมื่อพิจารณาถึงความจริงที่จะบังเกิดขึ้นแก่ตนเช่นนี้แล้ว หากว่าบังเกิดความกลัวขึ้น แม้จะเป็นความกลัวต่อทุคติ คือคติที่ชั่วที่ผิด ความกลัวนั้นเองจะเป็นเครื่องกำจัดความมัวเมาประมาทในอารมณ์ทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นกองราคะ โทสะ โมหะ หรือว่าเป็นกองความมัวเมาโดยตรง จะทำให้จิตใจอันนี้หยั่งลงสู่กระแสธรรมสำนึกถึงบาปบุญคุณโทษประโยชน์มิใช่ประโยชน์และจะรับฉวยโอกาสที่จะประคับประคองจิตใจของตนให้เป็นไปในทางที่ชอบ และการพิจารณาดังนี้ ก็จะเป็นวิธีที่ทำจิตใจที่มัวเมาฟุ้งซ่านให้สังเวชสลด ให้สยบลงสู่กระแสของธรรม เหมือนอย่างเป็นวิธีแก้ด้วยความกลัว อันความกลัวเมื่อบังเกิดขึ้นก็เหมือนอย่างกลัวในภัยอันตรายต่าง ๆ ความชอบความชังความหลงในสิ่งทั้งหลายก็ย่อมจะสงบ เพราะว่ามุ่งที่จะช่วยตนให้สวัสดีเท่านั้น และเมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เป็นวาระที่จะปฏิบัตินำจิตเข้าสู่กรรมฐาน อันเป็นทางที่มุ่งประสงค์ คือนำกลับเข้ามาพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ให้จิตตั้งมั่นอยู่ในปัฏฐานะคือที่ตั้งของสติอันนี้ ให้ที่ตั้งอันนี้เป็นอุปัฏฐานะ คือปรากฏแก่สติอย่างเต็มที่ และทั้งนี้ก็ต้องอาศัยการตั้งอารมณ์ของสติปัฏฐานนี้ให้เป็นประธานของจิต คือเป็นที่ตั้งของจิตใจ ถ้าหากว่าจิตใจยังแย้งประธานกันอยู่ คิดไปถึงสิ่งนั้นบ้าง คิดไปถึงสิ่งนี้บ้าง คือสิ่งนั้นออกหน้าบ้าง สิ่งนี้ออกหน้าบ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว สติปัฏฐานก็แทรกเข้าไปไม่ได้ เพราะว่ามีอารมณ์อื่นเป็นประธาน นั่งอยู่เต็มจิตใจเสียแล้ว เพราะฉะนั้น จึงจะต้องให้สติปัฏฐานมาเป็นประธานของจิต อันนี้แหละเป็นความหมายของปธานะโดยย่อ แต่ว่าปธานะ คือประธาน หรือว่าสติปัฏฐานจะมาเป็นประธานของจิตใจได้ก็จะต้องเป็นอิทธิบาท คือว่าประธานนี้จะต้องมีฤทธิ์มีอำนาจ หมายความว่ามีความสำเร็จในอันที่จะทำหน้าที่ของประธานได้ อันนี้แหละเป็นตัวอิทธิบาท จะเป็นอิทธิบาทขึ้นได้ก็จะต้องเป็นอินทรีย์ คือมีความเป็นใหญ่ เพราะบุคคลที่จะมาเป็นประธาน จะมีอำนาจได้ก็จะต้องมีความเป็นใหญ่ อันนี้แหละเป็นอินทรีย์ และจะเป็นอินทรีย์คือเป็นใหญ่ได้จะต้องมีพละ คือมีกำลัง มีกำลังสนับสนุน เหมือนบุคคลผู้เป็นใหญ่ทั้งหลายก็จะต้องมีกำลังต่าง ๆ สนับสนุน จิตใจก็เป็นเช่นนี้เหมือนกัน ก็จะต้องมีกำลังสนับสนุนจึงเป็นใหญ่ และเมื่อเป็นใหญ่จึงจะเป็นผู้มีอำนาจมีฤทธิ์ และเมื่อเป็นดังนี้ จึงจะเป็นประธานได้ คือเป็นประธานของจิตใจ เพราะฉะนั้น หน้าที่ของผู้ปฏิบัติ ก็พึงบำเพ็ญพลธรรมกำลังให้บังเกิดแก่จิตใจ ให้เป็นศรัทธาที่เป็นกำลัง วิริยะคือความเพียรที่เป็นกำลัง สติที่เป็นกำลัง สมาธิที่เป็นกำลัง และปัญญาที่เป็นกำลัง และเมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เรียกว่าเป็นกำลังใจหรือใจมีกำลัง สามารถที่จะดำเนินการปฏิบัติสติปัฏฐานให้ก้าวหน้าไปได้ด้วยดี

(22 กันยายน 2507)

6. พละ 5

ได้แสดงทางปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน พิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม ซึ่งทั้งหมดนี้มีอยู่ในตนเอง การพิจารณาก็พิจารณาเข้ามาดูให้รู้ให้เห็นที่ตนเอง อาศัยปธานะ คือความเพียร ในอันที่จะตั้งสติปัฏฐานไว้ให้เป็นประธานของจิตใจ อาศัยมีอิทธิบาท ซึ่งจะทำให้บังเกิดความสำเร็จ อาศัยธรรมที่เป็นอินทรีย์ คือเป็นใหญ่ คอยกำจัดข้าศึก ซึ่งจะมาทำลายล้าง และธรรมจะเป็นอินทรีย์ คือเป็นใหญ่ขึ้นได้ ก็จะต้องอาศัยอบรมธรรมเหล่านี้ให้เป็นกำลังเข้มแข็ง ไม่อ่อนแอย่อท้อ

เพราะฉะนั้น ในวันนี้ จะแสดงธรรมที่เป็นพละ คือกำลังอันพึงอบรมให้บังเกิดขึ้น ผู้ปฏิบัติเมื่อได้สดับหมวดธรรมต่าง ๆ ก็อาจที่จะมีความคิดขึ้นว่า มีธรรมหลายหมวดยากที่จะกำหนด และเมื่อตั้งใจกำหนดหมวดธรรมก็จะเป็นปริยัติ คือเป็นการเรียน ไม่ใช่เป็นการปฏิบัติ และธรรมเหล่านี้ก็ซ้ำ ๆ ซาก ๆ กัน ดังพลธรรม (ธรรมที่เป็นกำลัง) ก็มีอยู่ 5 ข้อ ได้แก่ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา เหมือนกันกับธรรมที่เป็นอินทรีย์ดังที่กล่าวนั้น และวิริยะคือความเพียร สติ สมาธิ ก็ได้กล่าวมาแล้ว ตั้งแต่สติปัฏฐาน ก็เป็นตัวสติ และทำสติปัฏฐาน ก็มุ่งจะให้เป็นสมาธิ ก็เป็นอันได้กล่าวถึงสมาธิแล้ว วิริยะคือความเพียร ก็ไปตรงกับปธานะ กับอิทธิบาทก็มุ่งถึงความเพียรเหมือนกัน ครั้นมาถึงอินทรีย์ก็มีซ้ำเข้าอีก มาถึงพละก็มีซ้ำเข้าอีก เพราะฉะนั้น ก็ควรทำความเข้าใจ เพื่อมิให้บังเกิดเป็นนิวรณ์ในการปฏิบัติ

หมวดธรรมเหล่านี้ ก็เหมือนอย่างเป็นลูกโซ่ที่เกี่ยวโยงกัน หรือว่าเป็นขั้นบันไดที่สืบต่อกันขึ้นไปอาศัยกัน ผู้ขึ้นบันไดความจริงก็ไม่ต้องนับขั้นบันไดว่ากี่ขั้น และโดยปกติก็ไม่มีการนับอยู่แล้วว่ากี่ขั้น เหมือนดังจะถามว่า บันไดบ้านที่ผู้อยู่อาศัยขึ้นอยู่ทุกวันมีกี่ขั้น ก็คงจะตอบไม่ได้เป็นส่วนมาก เพราะไม่ได้นับ แต่ว่าก็ขึ้นกันได้ เพราะฉะนั้น ในการฟัง ถ้ามุ่งปริยัติก็กำหนดจดจำเหมือนอย่างนับขั้นบันได แต่ถ้ามุ่งปฏิบัติ ก็ไม่ต้องคอยกำหนดจำเป็นแต่เพียงทำความเข้าใจน้อยเข้ามาที่ตน พิจารณาดูที่ตนกำหนดอบรมธรรมเหล่านี้ให้มีขึ้นที่ตน เหมือนอย่างขึ้นบันได หน้าที่ก็มีว่าเดินขึ้นไปโดยลำดับ และเมื่อขึ้นไปโดยลำดับ การขึ้นก็สะดวก บันไดนั้นบางทีก็ต้องมีราวบันไดสำหรับที่จะยึดเหนี่ยว และต้องมีเครื่องประกอบอื่น ๆ อีก หมวดธรรมเหล่านี้ก็เป็นเช่นนั้น สำหรับจะเป็นเครื่องอุปการะในการปฏิบัติให้ดำเนินขึ้นไปโดยสะดวก และเนื้อหาของธรรมแต่ละหมวดก็ซ้ำ ๆ อยู่นั่นแหละ ก็เหมือนอย่างตัวขั้นบันได แต่ละขั้นก็ประกอบด้วยไม้ หรือว่าปูนหรือว่าโลหะเหมือน ๆ กัน ขั้นที่ 1 ขั้นที่ 2 ขั้นที่ 3.....ก็ทำด้วยวัตถุเหมือน ๆ กัน เพียงแต่ว่าสืบต่อกันไปแต่ละขั้นเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงมีธรรมที่ซ้ำ ๆ อยู่ แต่ว่ามีภูมิชั้นเป็นขั้น ๆ ขึ้นไป และบางอย่างเป็นเหมือนราวบันไดที่จะอุปการะ ที่ยึดเหนี่ยวในการขึ้นให้สะดวก ฉะนั้นการมุ่งอบรมปฏิบัติก็คือการพิจารณาเข้ามาจำเพาะธรรมที่สดับ เช่นธรรมที่เป็นกำลังก็พิจารณาเข้ามาดูถึงกำลังในจิตใจของตนเองตามข้อธรรมเหล่านี้ เพราะจิตใจอันนี้ย่อมประสบกับอารมณ์อันทำให้ยินดีบ้าง ยินร้ายบ้าง ทำให้เกิดแห้งใจบ้าง ทำให้เกิดความคร่ำครวญในใจบ้างอยู่เสมอ เพราะฉะนั้น อารมณ์และกิเลสเหล่านี้ ถ้ามีกำลังก็จะนำจิตใจให้ขึ้น ๆ ลง ๆ และนำให้ประกอบกรรมต่าง ๆ หยาบออกไป การที่อารมณ์และกิเลสจะมีกำลังครอบงำจิตใจได้ ก็เพราะธรรมที่เป็นส่วนดีส่วนชอบนี้มีกำลังสูงกว่าอารมณ์ สูงกว่ากิเลส แล้วก็จะครอบงำอารมณ์ครอบงำกิเลสให้พ่ายแพ้ไปได้ ก็เหมือนอย่างเกิดสงครามต่อสู้กัน ฝ่ายที่มีกำลังกว่าก็ย่อมจะชนะอารมณ์และธรรมก็ฉันนั้น ถ้าอารมณ์มีกำลังกว่าธรรม อารมณ์ก็ชนะ ก็จะเป็นไปตามอารมณ์ แต่ถ้าธรรมมีกำลังกว่า ธรรมก็จะชนะ ใจก็เป็นสนามรบ เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังต่อสู้กันจิตใจเองก็ต้องมีความกระสับกระส่ายเดือดร้อน แต่ถ้าอารมณ์เป็นฝ่ายชนะ ก็ย่อมจะมีความเดือดร้อนมากขึ้น

ถ้าธรรมเป็นฝ่ายชนะ ก็จะเดือดร้อนอยู่ในขณะที่กำลังต่อสู้กับอารมณ์ ครั้นชนะใจของตัวเองได้แล้ว คือชนะอารมณ์ได้แล้ว ก็จะมีความโล่งใจและความสุข จิตใจที่จะชนะอารมณ์ได้นี้ก็จะต้องมีธรรมที่เป็นกำลัง คือมี

ศรัทธา ความเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โดยตรงก็คือ เชื่อในความผิดชอบชั่วดี ควรไม่ควร พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนก็สั่งสอนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี ควรไม่ควรดังกล่าว และโดยปกติเมื่อยังไม่มีอารมณ์อะไรเข้ามา บุคคลก็จะมีความเห็นผิดชอบชั่วดีควรไม่ควรดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกัน มีเหตุผลในเรื่องนี้คล้ายคลึงกัน และเมื่อได้สดับธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ชี้ให้รู้จักลักษณะดังกล่าว ก็ยิ่งจะมีแนวความคิดเห็นคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ ความรู้สำนึกของตนเองยังบอกตนเองได้ว่าอะไรเป็นความผิดชอบชั่วดีควรไม่ควร แต่ว่าเมื่ออารมณ์มาครอบงำใจที่ทำให้ชอบบ้างชังบ้าง ถ้าอารมณ์มีกำลังความรู้สำนึกดังกล่าวนั้นก็จะหายไป ก็จะกลายเป็นเกิดความคิดเห็นไปตามอารมณ์ ชอบไปตามอารมณ์ที่ชอบ ชังไปตามอารมณ์ที่ชัง ความเชื่อถือที่เคยถูกต้องก็หายไป ก็กลายเป็นความเชื่อถือไปตามอารมณ์อีกอย่างหนึ่ง จะเรียกว่าความเชื่อต่อพระพุทธเจ้าหายไป กลายเป็นความเชื่อต่อมารคือกิเลสในใจของตนเอง เมื่อเป็นดังนี้ก็เป็นผู้แพ้มาร เป็นผู้แพ้อารมณ์ เป็นผู้แพ้ใจของตนเอง ต่อเมื่อศรัทธา คือความเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามั่นคงอยู่ อารมณ์ก็ไม่อาจจะครอบงำได้ จึงทำให้เป็นผู้มีศรัทธาคือความเชื่อนี้ รักษาทางที่ดีที่ชอบไว้ได้ ไม่ดำเนินไปในทางที่ผิด เพราะฉะนั้นศรัทธาเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ท่านแสดงว่าผิดชอบชั่วดีควรไม่ควรอย่างไรก็เชื่อฟัง ก็เป็นกำลังใจอันหนึ่ง เป็นกำลังธรรมอันหนึ่ง

อนึ่ง ความเพียรที่สำหรับจะพยุงจิตใจให้กล้าหาญที่จะปฏิบัติดำเนินไปในทางกุศล คือทางที่ชอบ ก็เป็นข้อสำคัญ เพราะโดยปกติก็มักจะมีความเกียจคร้าน บางทีก็เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อคำสั่งสอนของพระองค์ แต่ว่าเกียจคร้านที่จะปฏิบัติที่จะกระทำ เพราะติดในความสุขหรือในสิ่งต่าง ๆ ที่น่าเพลิดเพลินก็ทำให้เกิดความย่อหย่อน ความผัดเพี้ยนกาลเวลาที่จะทำไปต่าง ๆ ถ้าความเกียจคร้านนี้มีกำลังที่จะครอบงำได้ ความเพียรก็จะหายไป เพราะฉะนั้น ก็จะต้องมีความเพียรเพียงพอที่จะข่มที่จะปราบความเกียจคร้านในใจของตนไปได้ เพราะฉะนั้น วิริยะ คือความเพียรนี้ จึงเป็นกำลังธรรมหรือกำลังใจอีกประการหนึ่ง

อนึ่ง สติ ความระลึกได้ก็เป็นข้อสำคัญ เพราะถ้าหลงลืมเผลอไผลไปเสีย ก็ไม่สามารถที่จะดำเนินการปฏิบัติได้ ความหลงลืมเผลอไผลนี้มิได้ตั้งแต่หลงลืมในทางปฏิบัติ เช่นว่าจะปฏิบัติในทางกรรมฐาน ก็จะต้องมีการศึกษาทางปฏิบัติ จะปฏิบัติในทางสติปัฏฐานทั้ง 4 ก็จะต้องทราบวิธีปฏิบัติพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม และโดยเฉพาะข้อ เช่นว่า ข้อกายจะปฏิบัติในทางอานาปานสติ สติกำหนดลมหายใจเข้าออก ก็จะต้องกำหนดจดจำวิธีที่จะกำหนดลมหายใจเข้าออกได้เป็นอุเทศ คือหัวข้อในการที่จะปฏิบัติ ถ้าหลงลืมเสียหมด จำอะไรไม่ได้เสียหมด การที่จะมาปรารภปฏิบัติก็ทำไม่ถูก ก็เหมือนอย่างการที่จะทำโน่นทำนี่ ก็จะต้องมีความกำหนดจดจำให้ได้ จะพูดจาทักทายใครจะต้องจำชื่อเขาให้ได้ จะไปไหนก็จะต้องจำทางได้ ถ้าหลงลืมเสียหมดแล้วพบใครก็ทักไม่ถูก จะไปทางไหนก็ไปไม่ถูก เพราะฉะนั้น ความมีสติที่ระลึกได้ คือว่ากำหนดจดจำได้นี้จึงเป็นข้อสำคัญ และในเวลาที่ปฏิบัติก็ยิ่งต้องใช้สติกำหนดเข้ามาในกรรมฐานที่ตนปฏิบัติ ถ้าปล่อยสติให้ฟุ้งออกไปล่องลอยออกไป การปฏิบัติก็ทำไม่ได้ และยิ่งจะเป็นโทษ เพราะส่งเสริมให้จิตใจล่องลอยฟุ้งซ่าน กลายเป็นคนคิดเพลินไป หรือว่าเผลอไผลไป เพราะว่าไม่ได้รวมสติเข้ามากำหนดพิจารณาอยู่ เพราะฉะนั้น สติ คือความกำหนดระลึกนี้ จึงเป็นการสำคัญในทางปฏิบัติ ซึ่งจะต้องอบรมให้มีเป็นกำลังเหนือความหลงลืม ถ้ามีสติเป็นกำลังอยู่จะทำให้การปฏิบัติดำเนินไปได้

อนึ่ง ก็จะต้องมีสมาธิ คือความตั้งใจมั่น ซึ่งเป็นความรวมจิตใจเป็นกำลัง คือ สมาธิความรวมใจที่เป็นกำลังนี้ก็หมายถึงสมาธิที่ปฏิบัติมานั่นแหละ และมีอยู่เป็นภาคพื้นสำหรับที่จะได้ปฏิบัตินำสมาธิให้ยิ่งขึ้นไป ถ้าหากว่ารวมเป็นสมาธิไม่ได้ จะฟังธรรมใจก็เที่ยวไปที่โน่นที่นี่ ก็ฟังไม่รู้เรื่อง จะทำการงานอะไรใจก็ออกไปที่นั่นที่นี่ ก็ทำการงานให้ดีไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงจะต้องมีสมาธิ คือความตั้งใจมั่น อันหมายถึงว่า จะทำกรรมฐานก็ตั้งใจมั่นคงรวมอยู่ในกรรมฐานที่กระทำ ถ้าจิตฟุ้งซ่านมีกำลังมากกว่าสมาธิ สมาธิก็ไม่เกิด แต่ถ้าสมาธิมีกำลังมากกว่า จิตก็ตั้งมั่นเป็นสมาธิได้ เพราะฉะนั้น จะต้องมีสมาธิคือความตั้งใจมั่นนี้เป็นกำลังที่จะปฏิบัติสมาธิให้ยิ่งขึ้นไป

นอกจากนี้จะต้องมี ปัญญา คือตัวความรู้ ปัญญา คือตัวความรู้นี้เป็นประการสำคัญ บางทีก็พูดคู่กันกับความเห็นว่าความรู้ความเห็น ถ้ามีความรู้ถูก ความเห็นถูก การปฏิบัติก็ถูกต้อง ศรัทธาคือความเชื่อก็ถูกต้อง ความเพียรก็ถูกต้อง ถูกต้องกันมาโดยลำดับ แต่ถ้าความรู้ผิด ความเห็นผิด ความเชื่อก็ผิด ความเพียรก็ผิด เพราะฉะนั้น ปัญญานี้ จึงเท่ากับเป็นต้นหนเรือ หรือเป็นบุคคลผู้นำเรือเป็นนายเรือที่จะนำให้เรือวิ่งไปในทิศทางที่ถูกต้อง ปัญญาก็เป็นผู้นำตนให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องเหมือนอย่างนั้น เพราะฉะนั้น จึงควรอบรมปัญญาคือความรู้ความเห็นที่ถูกต้องนี้ให้บังเกิดขึ้น ให้มีกำลังเหนือความรู้ผิดเห็นผิด ก็แหละความรู้เห็นที่ถูกต้องนี้มีโมหะ คือความหลงเป็นเครื่องกำบังเป็นประการสำคัญ ความหลงนี้ก็เนื่องมาจากอารมณ์และเนื่องมาจากกิเลส ในขณะที่จิตใจปลอดโปร่งจากอารมณ์จากกิเลสความรู้ความเห็นก็มักจะถูกต้องว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรชั่วอะไรดี อะไรควรอะไรไม่ควร แต่ครั้นถูกอารมณ์และกิเลสเข้าครอบงำ จิตใจบังเกิดความลำเอียง ก็กลับเห็นชอบเป็นผิด เห็นผิดเป็นชอบ เห็นควรเป็นไม่ควร เห็นไม่ควรเป็นควร ก็ความหลงอันนี้เอง เพราะฉะนั้นในการที่จะลงความเห็นความรู้ของตนลงไปว่า อะไรเป็นอะไร จึงต้องมีการชำระใจให้สงบสงัดจากอารมณ์จากกิเลสเสียก่อน แต่สำหรับในเบื้องต้นก็ต้องอาศัยการฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พิจารณาตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็จะได้ปัญญา คือความเห็นที่ถูกต้องขึ้นตามคลองธรรม เพราะฉะนั้น ในเบื้องต้นก็ต้องอาศัยศรัทธาในพระพุทธเจ้า มาเป็นทางปัญญาของตน และเมื่อได้ปฏิบัติไปตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าชำระจิตใจของตนให้สงบสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย ใช้ปัญญาพิจารณาก็จะได้ความรู้ความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริงด้วยลำพังตนเองขึ้นโดยลำดับ

เพราะฉะนั้น ในภูมิสาวกนี้ ศรัทธากับปัญญาจึงต้องดำเนินคู่กันไป ถ้าเอาแต่ศรัทธา แรงปัญญาก็จะอ่อน หรือว่าไม่เอาศรัทธาเสียเลยมุ่งแต่ปัญญาเท่านั้น ก็จะกลายเป็นความรู้ผิดเห็นผิด เพราะฉะนั้น ศรัทธาและปัญญาจึงควรมีให้สมควรแก่กันไป

ความเพียรกับสมาธิก็เหมือนกันควรมีคู่กันไปสมควรแก่กัน ถ้าเพียรจัดเกินไป สมาธิก็บังเกิดยาน เพราะชักที่จะให้ฟุ้งซ่าน หรือว่ามุ่งสมาธิรวมใจเข้ามาเป็นหนึ่งเท่านั้นเกินไป ความเพียรก็จะอ่อนลงชักให้เกียจคร้าน เพราะว่าเมื่อทำใจให้เป็นสมาธิ ได้ความสุขในสมาธิ ก็จะติดอยู่ในความสุขของสมาธิ หรือติดในสมาธิ ไม่อยากที่จะพากเพียรอบรมธรรมที่สูงขึ้นไป ฉะนั้นควรเพียรและสมาธิก็ควรอบรมให้พอสมควรแก่กัน ถ้าเพียรชักจะจัดมากไป ก็มาทำให้หนักในสมาธิมากขึ้น หรือว่าถ้าจะทำสมาธิมากเกินไปจะชักให้เกียจคร้าน ก็มาทำความเพียรในอันที่จะอบรมธรรมให้สูงขึ้นให้ยิ่งขึ้น ส่วนสตินั้นควรจะต้องมีประจำอยู่ทุกกาละและทุกเทศะเป็นสิ่งที่ควรอบรมให้มีมากยิ่งขึ้นไปอยู่เสมอ

เพราะฉะนั้น ธรรมทั้ง 5 ประการนี้ จึงควรอบรมให้มีอยู่ ให้เป็นธรรมที่เป็นกำลังประจำใจ ใจที่มีธรรมเป็นกำลังประจำ สามารถที่จะต่อสู้กับข้าศึกของใจ อันได้แก่อารมณ์และกิเลสทั้งหลาย และเมื่อพละคือธรรมที่เป็นกำลังนี้ ต่อสู้กับข้าศึกปราบข้าศึกได้เด็ดขาด เป็นผู้ชนะใจเป็นผู้ชนะตนเองได้แล้ว ธรรมทั้ง 5 ประการนี้แล เป็นอินทรีย์ คือเป็นใหญ่ และเมื่อเป็นใหญ่ขึ้นก็รวมกันเป็นอิทธิบาท คือเป็นทางของความสำเร็จ สามารถที่จะรวมกันขึ้นเป็นปธานะ คือความเพียรที่ตั้งขึ้น หรือว่าเป็นตัวประธานในอันที่จะปฏิบัติในสติปัฏฐานทั้ง 4 นี้ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(21 กันยายน 2507)

7. โพชฌงค์ 7

การฟังธรรมเพื่อปฏิบัตินั้นไม่พึงทำความกังวลในข้อความ ในศัพท์แสง และในความคิดกังวลที่จะจดจำทบทวนลำดับธรรม พึงมุ่งที่จะทำความเข้าใจให้ถึงตัวจริงของธรรม ทั้งส่วนดีทั้งส่วนชั่วที่ตนเอง ธรรมทั้งปวงที่สดับฟังนำมาปฏิบัตินั้น ก็เหมือนอย่างเป็นสบู่ เครื่องชำระล้างมลทินของจิตใจให้สิ้นไป จะเป็นเครื่องชำระล้างชนิดไหนก็ตาม ก็ด้วยมุ่งผลคือการชำระล้างจิตใจเป็นอย่างเดียวกัน เพราะฉะนั้น การปฏิบัติดังกล่าวจึงเรียกว่าสัลเลขปฏิบัติแปลว่าการปฏิบัติเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส

จิตใจนี้มีอารมณ์และกิเลสสะสมอยู่มาก เพราะอารมณ์คือเรื่องทั้งหลายย่อมผ่านเข้าทางทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และมนะคือใจ อยู่เป็นอาจิณ และก็ก่อให้เกิดกิเลสใหม่ทับถมกิเลสเก่าอยู่เสมอ กล่าวคือปรากฏเป็นความติดความยินดีบ้าง เป็นความยินร้ายบ้าง และก็นำโศกความแห้งใจ ปริเทวะความคร่ำครวญใจและความทุกข์กายทุกข์ใจให้บังเกิดขึ้นอยู่เสมอ เพราะฉะนั้น ในการปฏิบัติเป็นเครื่องขัดเกลา จึงอาศัยความตั้งจิตไว้ในอารมณ์ของกรรมฐาน นำจิตเข้ามากำหนดพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม ให้เป็นที่ตั้งของสติพิจารณากำหนดอารมณ์ของกรรมฐานเหล่านี้ ก็จะมาขับไล่อารมณ์ภายนอกซึ่งก่อกิเลสให้ห่างไกลไปก็จะส่งจิตใจให้บังเกิดความสงบสงัดและมีความผ่องใสบริสุทธิ์ขึ้น ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยปธานะหรือประธาน คือการที่พากเพียรทำสติปัฏฐาน ให้ตั้งอยู่ในจิตใจ เป็นประธานอยู่ในจิตใจ ขับไล่อารมณ์ของกิเลสให้ถอยหลังลงไป ถ้ายังมีอารมณ์ของกิเลสตั้งอยู่ในจิตใจ ออกหน้าอยู่ในจิตใจแล้ว อารมณ์ของกรรมฐานก็เข้ามาไม่ได้ หรือถ้าเข้ามาได้ก็ต้องอยู่ในอันดับที่ไม่มีกำลัง ไม่มีอำนาจ เพราะฉะนั้น ปธานะเมื่อรวมเข้าก็คือตัวที่จะพากเพียรตั้งอารมณ์ของกรรมฐานโดยเฉพาะสติปัฏฐานนี้ให้เป็นประธานในจิตใจ สติปัฏฐานจะตั้งเป็นประธานในจิตใจได้ก็เพราะตัวประธานนั้นจะต้องมีฤทธิ์มีอำนาจ กล่าวคือเป็นอิทธิบาท ถ้ามีฤทธิ์มีอำนาจได้แก่มีความสำเร็จน้อยไม่พอเพียงก็ตั้งเป็นประธานไม่ได้ จะต้องตกลงไป และอารมณ์ของกิเลสก็จะขึ้นมาเป็นประธานของจิตใจแทน เพราะฉะนั้น จึงต้องตั้งเป็นประธานให้สำเร็จ ความสำเร็จนี้เองเป็นตัวอิทธิบาท ซึ่งต้องมีอินทรีย์ (ความเป็นใหญ่) คือเป็นใหญ่กว่ากิเลสและอารมณ์ของกิเลสทั้งหลาย และจะเป็นอินทรีย์คือ ครองความเป็นใหญ่อยู่ได้ จะต้องมีกำลัง ถ้าขาดกำลังก็ครองความเป็นใหญ่อยู่ไม่ได้ จะต้องพ่ายแพ้แก่กิเลสและอารมณ์กิเลสที่บังเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น จึงจะต้องมีพละ (กำลัง) ในที่นี้เป็นกำลังของจิตใจ เรียกสั้น ๆ ว่า "กำลังใจ" ดังที่ได้ประชุมกันอบรมธรรมอยู่นี้ก็แสดงว่าต้องมีพละคือกำลังใจที่ทำให้มาได้ ไม่เช่นนั้นก็มาไม่ได้ เพราะจะต้องมีธุระนั่นธุระนี่มาเป็นอารมณ์ ทำให้ไม่ว่างที่จะมาได้ ฉะนั้น การที่มาได้นี้ก็ต้องมีกำลังใจและในกำลังนี้ เมื่อ

พิจารณาดูก็ได้แก่กำลังศรัทธา มีความเชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นำให้เชื่อในพระธรรมคำสั่งสอนว่าจะเป็นแสงสว่างนำทางปฏิบัติของตนได้ และกำลังวิริยะกำลังความเพียรที่จะทำให้ฟันฝ่าอุปสรรคอันเป็นอารมณ์หน่วงเหนี่ยวต่าง ๆ ทำให้บังเกิดความกล้าที่จะมาได้ กำลังสติคือความระลึกรู้ กำลังสมาธิคือความตั้งใจมั่น เริ่มแต่ความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะมา และกำลังปัญญาคือความรู้ที่สูงกว่าความรู้ในทางหน่วงเหนี่ยวอย่างอื่น ๆ ฉะนั้น รวมกันเข้าเป็น "กำลังใจ" ทำให้บังเกิดเป็นอินทรีย์ คือความเป็นใหญ่ของใจเหนืออารมณ์ที่จะเหนี่ยวรั้ง และเป็นอิทธิบาท คือเป็นตัวอำนาจหรือว่าอานุภาพของจิตใจ ทำให้ยึดเหนี่ยวในกรรมฐานที่จะปฏิบัติเป็นประธานของจิตใจ และเมื่อเป็นเช่นนี้ ประธานจึงเป็นผู้สั่งให้มา และสั่งให้ปฏิบัติ คือปฏิบัติในสติปัฏฐาน คือ กาย เวทนา จิต และธรรม

แม้ในขณะที่ฟังการอบรมก็ดี ฟังสวดก็ดี นั่งสงบกำหนดอารมณ์ของกรรมฐานก็ดี ก็ต้องอาศัยธรรมมีประธานเป็นต้นดังที่กล่าวมาแล้ว ประคับประคองจิตใจให้แน่วแน่อยู่ในการปฏิบัติเหล่านี้ ก็แหละเมื่อมีเครื่องสนับสนุนพรั่งพร้อมดังกล่าวนี้ ก็พึงประมวลกันเข้าตั้งสติกำหนดในอารมณ์ของกรรมฐาน โดยนัยที่แสดงไว้ในสติปัฏฐานข้อใดข้อหนึ่ง และในบัดนี้จะได้ประมวลนำเข้ามาในกาย ตั้งสติกำหนดดูกายนี้ เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นมา เบื้องต่ำแต่ปลายผมลงไป มีหนังหุ้มอยู่เป็นที่สุดรอบ มีสัญญา มีใจซึ่งเป็นทวารที่จะรับรู้อารมณ์ทั้งหลายกายนี้ก็หายใจเข้าออกอยู่ ก็กำหนดสติเข้ามาที่กายที่หายใจ เข้ามาที่เวทนา คือความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์หรือไม่ทุกข์ไม่สุข เข้ามาที่จิต คือจิตที่เป็นตัวเสวยเวทนาอยู่ และเข้ามาที่ธรรมอันปรากฏอยู่ในจิต ที่เป็นฝ่ายกิเลสก็ได้แก่ราคะโทสะโมหะ ที่เป็นฝ่ายบารมีก็ได้แก่ธรรมที่มีอยู่เป็นภาคพื้นส่วนดี เช่น อิทธิบาทอินทรีย์และพละดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อพิจารณาตรวจดูธรรมอันปรากฏอยู่ในจิตพิจารณาดูจิตซึ่งเป็นผู้เสวยเวทนา พิจารณาดูเวทนาซึ่งมีอยู่ในกายและใจทั้งสิ้น และพิจารณาดูกายซึ่งเป็นที่ตั้งของเวทนา ก็จะพบว่าในสิ่งที่สมมติเป็นตัวตนที่เรียกว่าเรา-เขานี้ เมื่อตรวจดูแล้วจะพบเวทนา กาย จิต ธรรม คราวนี้เมื่อกำหนดให้เป็นกายเป็นเวทนาเป็นจิตเป็นธรรม ในสายปฏิบัติก็กำหนดกายอันนี้แหละขึ้นก่อน กำหนดลมหายใจหรือการหายใจเข้าออกหรือกำหนดอาการของกาย ผม ขน เล็บ ฟัน เนื้อ เอ็น กระดูก รวมกันเข้าเป็นโครงกระดูกอันนี้ หรือกำหนดธาตุ 4 ดิน น้ำ ไฟ ลม ซึ่งประกอบกันเข้าเป็นกายส่วนใหญ่ กำหนดแต่เพียงข้อเดียว ให้กายส่วนที่กำหนดนี้ปรากฏเป็นประธานของจิตใจ มนะซึ่งเป็นทวารชั้นในเปิดรับอารมณ์ของกรรมฐานที่กำหนดนี้ ไม่เปิดรับอารมณ์อื่น ๆ มีสติกำหนดให้รู้อยู่เสมอ เมื่อมีอารมณ์อื่นเข้ามาก็ให้กำหนดรู้ จิตก็จะไม่วิ่งออกรับอารมณ์ทางอื่น แต่จะอยู่กับอารมณ์ที่กำหนด และเมื่อจิตแนบแน่นอยู่กับอารมณ์ที่กำหนดตามสมควร อารมณ์หยาบสงบไป กิเลสหยาบที่เป็นชั้นนิวรณ์ก็สงบ จิตใจที่พัวพันอยู่กับอารมณ์และกิเลสดังกล่าวอันเคยมีความกระสับกระส่ายทุรนทุราย มีโศกมีความโทมนัสก็สงบหาย ปรากฏเป็นจิตใจที่โปร่งที่บริสุทธิ์ขึ้น เกิดปีติความอิ่มเอิบชุ่มชื่นซาบซ่าน เกิดสุขคือความสบายที่เป็นอย่างละเอียดกว่าความสุขที่เกิดจากอารมณ์ที่ปนร้อน ปีติและสุขดังกล่าวที่บังเกิดขึ้นนี้เป็นตัวเวทนา ในการปฏิบัติก็กำหนดเวทนาคือปีติสุขที่บังเกิดขึ้นและกำหนดทำความสงบปีติและสุขไม่ให้ฟุ้งซ่านขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ จิตก็ได้รับความสงบมากขึ้น บริสุทธิ์ผ่องใสมากขึ้น คือบริสุทธิ์จากปีติและสุข ก็กำหนดจิตที่เปลื้องออกจากปีติสุขนี้เป็นจิตที่ปราศจากราคะโทสะโมหะ และเมื่อเป็นเช่นนี้ตัวสติที่กำหนดอยู่ในกรรมฐานก็จะปรากฏเป็นตัวระลึกเป็นตัวรู้ที่แนบแน่นขึ้นชัดเจนขึ้น และอารมณ์ของกรรมฐานที่ปรากฏด้วยสติ ก็จะปรากฏแก่จิตชัดเจนขึ้น ก็เลื่อนมากำหนดตัวสติที่ระลึกรู้และอารมณ์ของกรรมฐานที่ระลึกรู้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ธรรมก็ปรากฏขึ้นเป็นธรรมมานุปัสนา กายเวทนาจิตธรรมดังกล่าวมานี้ เป็นไปในทางปฏิบัติที่ส่งต่อกันขึ้นโดยลำดับ และธรรมที่เป็นตัวอุปการะอยู่ คือประธาน อิทธิบาท อินทรีย์ และ

พละ ก็จะเพิ่มเสริมสนับสนุนกระชับแน่นขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านก็แสดงธรรมอีกหมวดหนึ่ง อันเรียกว่า โพชฌงค์ องค์ของความรู้ เข้าในอันดับของสติปัฏฐาน

ข้อที่ 1 ก็คือสตินี้แหละ ซึ่งมีกำลังในอันระลึกรู้ชัดเจนยิ่งขึ้น ปรากฏตั้งมั่นยิ่งขึ้นในธรรมของกรรมฐานที่กำหนด

ข้อที่ 2 เมื่อมีสติระลึกรู้ในอารมณ์ของกรรมฐานกระชับแน่นมากขึ้นดังกล่าวมานี้ ก็จะปรากฏการจำแนกธรรมให้รู้ได้ชัดเจนว่า อันนี้เป็นกายอันนี้เป็นเวทนา จิต ธรรม และอารมณ์ภายนอก กับกิเลสภายนอกซึ่งบังเกิดจากอารมณ์นั้น แม้ในขณะปฏิบัติก็จะแทรกเข้ามาหรือจิตแล่นออกไป เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็หยั่งรู้ลงไปได้ทันทีว่านี้เป็นอกุศล นี้มีโทษ นี้เป็นฝ่ายดำ ไม่ใช่เป็นฝ่ายขาว ส่วนขั้นของธรรมที่ปฏิบัติเป็นฝ่ายกุศลเป็นฝ่ายที่ไม่มีโทษ และเป็นฝ่ายขาว ทั้งขั้นของธรรมที่ปฏิบัติมาโดยลำดับนั้นก็หยาบและละเอียดขึ้นมาโดยลำดับ จิตที่ยังคลุกเคล้าอยู่กับอารมณ์และกิเลสภายนอกก็หยาบ ครั้นได้ความสงบสงัดก็ละเอียด แต่แม้ได้ความสงบแล้วยังกระฉอกอยู่ด้วยปีติสุขก็ยังหยาบ ครั้นสงบจากปีติสุขได้ก็ละเอียด แต่แม้สงบจากปีติสุขได้ ก็ยังบันเทิงและติดอยู่กับความบันเทิงใจ ชักช้าอยู่กับความบันเทิงใจก็ยังหยาบ ครั้นสงบความบันเทิงใจได้แล้ว ไม่ติดอยู่ในความบันเทิงใจ วางใจลงได้จากสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทั้งหลาย ก็เป็นความละเอียดขึ้น อันนี้ก็เป็นข้อที่ 2 เรียกว่า **ธรรมวิจัย**

ข้อที่ 3 เมื่อวิจัยธรรมออกไปได้ชัดเจน ความเพียรก็บังเกิดขึ้นในอันที่จะละส่วนอกุศล ส่วนเป็นโทษ ส่วนที่หยาบ ส่วนที่ดำ อบรมรักษาส่งเสริมส่วนที่เป็นกุศล ส่วนที่ไม่มีโทษ ส่วนที่ขาว ไว้โดยลำดับ ก็เป็น **วิริยโพชฌงค์**

ข้อที่ 4 ปีติ ความอิ่มใจที่ละเอียดขึ้น อันเป็นผลของวิริยะชั้นหนึ่ง ๆ ก็จะเกิดเป็น **ปีติโพชฌงค์**

ข้อที่ 5 ครั้นปรากฏปีตินี้ ปรากฏเป็นความสงบกาย สงบใจมากขึ้นก็เป็น **ปัสสัทธิโพชฌงค์**

ข้อที่ 6 เมื่อได้ความสงบกาย สงบใจ จิตใจก็ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์กรรมฐานมากขึ้น ก็เป็น **สมาธิโพชฌงค์**

ข้อที่ 7 ความสงบเป็นปัสสัทธิโพชฌงค์ ความตั้งใจมั่นเป็นสมาธิโพชฌงค์ ในตัวสมาธิคือในจิตใจอันตั้งมั่นแน่วแน่นี้ เป็นความตั้งมั่นแน่วแน่ในอารมณ์ของสมาธิแต่ไม่ยึดและไม่ยุ่ง คือมีลักษณะที่ปล่อยวางแต่มีสติ คือ ความระลึกรู้ที่สมบูรณ์แจ่มแจ้งไม่คลอนแคลนก็เป็น **อุเบกขาโพชฌงค์** เป็นอาการของจิตที่ครองอยู่ด้วยความรู้ รู้อยู่ในตัวจิตเองที่ตั้งมั่นแน่วแน่

เพราะฉะนั้น โพชฌงค์ คือองค์ของความรู้นี้ จึงเป็นธรรมปฏิบัติที่สืบต่อจากสติปัฏฐานแล

(29 กันยายน 2507)

๘. มรรคมีองค์ 8

จิตใจนี้เป็นธาตุรู้ มีธรรมชาติรู้ เพราะความรู้สิ่งต่าง ๆ ก็เนื่องมาจากจิตใจ แต่ความรู้ของจิตใจนี้ โดยปกติก็ออกมารู้อารมณ์ อาศัยอายตนะเป็นทวาร คือเป็นทางที่จิตใจออกมารู้เรื่องทั้งหลาย โดยปกติก็เรียกกันว่ารู้โลก คือรู้รูปต่าง ๆ ที่ตาเห็น รู้เสียงต่าง ๆ ที่หูได้ยิน รู้กลิ่นต่าง ๆ ที่จมูกได้สูดดม รู้รสต่าง ๆ ที่ลิ้นได้ลิ้ม รู้สิ่งถูกต้องต่าง ๆ ที่กายได้ถูกต้อง และรู้รูปเสียงเหล่านั้นที่พบผ่านมาแล้วที่ใจได้รู้ได้คิด สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นรูปเสียงเป็นต้นก็ตาม เรียกว่าเป็นโลกอันคู่กับธรรม เพราะอะไรจึงเรียกว่าเป็นโลก ก็เพราะเป็นสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรม คำว่าโลก แปลว่าสิ่งชำรุดทรุดโทรม เพราะฉะนั้น รูปเสียงเป็นต้นก็ดี ตาหูเป็นต้นซึ่งเป็นทวารสำหรับจิตใจออกมาอาศัยรู้รูปเสียงก็ดี ก็รวมเรียกว่าเป็นโลกทั้งหมด นี้ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง รูปเสียงเป็นต้นเหล่านี้ เป็นที่ตั้งของราคะความติดความยินดี หรือโลภะความโลภ เป็นที่ตั้งของโทสะความขัดเคือง เป็นที่ตั้งของโมหะความลุ่มหลง ภาวะเหล่านี้บังเกิดขึ้นที่จิตใจซึ่งออกไปรู้โลกและติดข้องอยู่กับโลก จึงเกิดราคะหรือโลภะโทสะโมหะในโลก คือรูปเสียงเป็นต้น เพราะฉะนั้น กิเลสเหล่านี้ก็เรียกว่าเป็นโลก เพราะบังเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากโลกภายนอกมาเป็นโลกภายในคือในจิตใจ เพราะจิตใจเมื่อข้องติดอยู่ในโลกภายนอกก็หอบเอาโลกภายนอกมาเป็นโลกในจิตใจพิจารณาดูก็จะพึงเห็นได้ว่า กิเลสในใจหรือราคะโลภะและโทสะโมหะนั้น ไม่ใช่มีอยู่ในจิตใจเฉพาะตัวกิเลสเท่านั้น แต่ว่ามีตัวรูปตัวเสียงเป็นต้น เกาะอยู่ข้องอยู่ในจิตด้วย อย่างเช่นความติดความยินดี ก็ย่อมจะต้องมีสิ่งติดสิ่งยินดี สิ่งนั้นคืออะไร ก็คือรูปที่ตาเห็นเสียงที่หูได้ยินเป็นต้น แต่ว่าไม่ใช่เป็นรูปเสียงจริง ๆ เพราะรูปเสียงจริง ๆ นั้นอยู่ข้างนอก จะจับมาใส่ไว้ในจิตใจไม่ได้ ส่วนที่ยังอยู่ในจิตใจนั้นเป็นตัวรูปตัวเสียงที่เป็นตัวแทน เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่าเป็นอารมณ์ เพราะเป็นเครื่องยึดเครื่องเหนี่ยวเป็นเครื่องหน่วงอยู่ในจิตใจ เป็นตัวภาวะหรือเป็นตัวภพ ไม่มีตัวจริงเพราะตัวจริงนั้นนำเข้ามาไว้ไม่ได้ในจิตใจ จึงเป็นตัวภพ หรือตัวภาวะที่ถอดมาจากรูปที่ได้เห็นเสียงที่ได้ยินเท่านั้น จึงเรียกว่าเป็นอารมณ์ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ความติดความยินดีซึ่งเป็นตัวราคะ ความอยากได้ที่เป็นตัวโลภะ ก็ประกอบอยู่กับภาวะหรืออารมณ์ดังที่กล่าวมานี้ แม้โทสะ คือความไม่ชอบ โมหะคือความลุ่มหลงก็เช่นเดียวกัน ก็ประกอบอยู่กับภาวะหรือที่เรียกว่าอารมณ์ของรูปเสียงเป็นต้นดังที่กล่าวมานี้ เพราะฉะนั้น ที่เรียกว่าโลกเมื่อกล่าวให้เป็นชั้นในเข้ามา ก็ได้แก่ตัวกิเลสในจิต อันประกอบอยู่ในอารมณ์ ซึ่งถอดมาจากรูปเสียงเป็นต้น ซึ่งเป็นโลกภายนอก แม้กิเลสและอารมณ์ที่ประกอบกันอยู่นี้ก็เรียกว่าโลก

อีกประการหนึ่ง ผลที่พึงได้รับอันสืบเนื่องมาจากกิเลสอันประกอบอยู่กับอารมณ์ ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าทุกข์ คืออาการที่จิตใจนี้มีความแห้งผาก มีความระทม และมีอาการกระฉอกอยู่ด้วยโสมนัสโทมนัส (ยินดียินร้าย) เป็นตัวทุกข์ที่เป็นพื้นประจำอยู่ ดังจะเห็นได้จากสังเกตดูภาวะของจิตใจของบุคคล ในเมื่อเป็นเด็กจะรู้สึกว่าไม่ค่อยเป็นทุกข์ เล่นสนุกอยู่ตลอดเวลา ไม่ได้คำนึงถึงสิ่งที่เป็นภาวะอันใดอันหนึ่ง แต่เมื่อเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา ก็จะรู้สึกว่าทุก ๆ คนมีความคิดมากขึ้น และมีภาระจะต้องแบกจะต้องจัดทำเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่นมากขึ้น ความสนุกเพลิดเพลินก็น้อยลงไป แต่ความหนักใจที่บรรทุก บางทีก็เป็นวิตก บางทีก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมากขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อกำหนดดูจิตใจที่เป็นพื้นของแต่ละคนแล้ว ก็จะเห็นว่ามีอาการที่แห้งผากมีอาการที่ระทม เพราะวิตกถึงเรื่องนั้น วิตกถึงเรื่องนี้ และกระฉอกอยู่ด้วยโสมนัสหรือโทมนัสคือยินดียินร้ายอยู่เสมอ เหล่านี้เรียกว่าเป็นอาการเป็นทุกข์ของจิตใจของบุคคลแต่ละคนซึ่งมีเป็นประจำ ก็เช่นเดียวกับต้นไม้ที่แห้งผากเพราะไม่มีฝนจะโปรย แต่เมื่อได้ประสบอารมณ์ทั้งหลายที่น่ายินดีอันมีเป็นครั้งเป็นคราว ก็มาทำให้

จิตใจชุ่มชื่นเสียคราวหนึ่ง แต่ครั้นอารมณ์นั้นผ่านไปแล้วก็กลับแห้งผาก เหมือนอย่างต้นไม้ที่แห้งผาก เมื่อมีฝนโปรยเสียคราวหนึ่ง ก็กลับชุ่มชื้นแล้วก็กลับแห้งผากไปอีกเพราะมีพื้นที่แห้งผากอยู่ เพราะฉะนั้นบุคคลจึงได้ขวนขวายหาทางแก้ทุกข์ให้แก่ตนมีประการต่าง ๆ เช่นไปดูนั่นดูนี่ ฟังนั่นฟังนี่ ซึ่งเป็นเครื่องทำให้เพลิดเพลินใจเป็นครั้งเป็นคราว หรือไปทำอะไรที่เพลิดเพลิน เพื่อให้ลืมเรื่องที่ทุกข์ร้อนอยู่นั้น หรือโดยวิธีที่ดื่มน้ำเมาเพื่อทำให้ลืมไปเสียครั้งหนึ่งคราวหนึ่ง แต่เครื่องแก้ทั้งหลายก็เหมือนแก้ด้วยวิธีนำน้ำมารดต้นไม้ที่แห้งผากจอกหรือขันหนึ่งคราวหนึ่ง ซึ่งก็ทำให้เกิดผล คือทำให้จิตใจเบิกบานได้คราวหนึ่ง ๆ ไม่สามารถที่จะแก้ตัวทุกข์ให้ตกไปได้จริง ๆ และเมื่อยังเป็นตัวทุกข์ที่มีเป็นปกติเหมือนไม่มากนัก ก็คุ้นอยู่กับทุกข์เช่นนี้แล้วก็ไม่รู้สึกว่าเดือดร้อนเท่าไร แต่เมื่อได้ประสบความแห้งผากความระทมและความหวั่นไหวของจิตใจอย่างรุนแรง ก็ทำให้รู้สึกเสวยทุกข์จนถึงกับบางคราวก็จะรู้สึกว่าทนเกือบไม่ได้ ทำให้หาทางหนีทุกข์ด้วยวิธีทำลายตนเอง หรือแม้ไม่คิดทำลายตนเองก็ทำให้ต้องระทมทุกข์อยู่เป็นเวลานานและเป็นอย่างมาก เพราะฉะนั้น ทุกข์ที่มีดังกล่าวมานี้ ซึ่งมีเครื่องแก้อันเรียกว่าสุขผ่านมาเป็นคราว ๆ จึงเรียกว่าเป็นโลก

เพราะฉะนั้น ที่เรียกว่าโลก ๆ นี้ เมื่อดูจากภายนอกมาถึงข้างในก็ได้แก่สิ่งที่จิตใจนี้เองออกไปรู้ทางทวาร คือ ตาหูเป็นต้น อันได้แก่รูปเสียงเป็นต้น นั่นก็ได้แก่โลกและจิตใจนี้เองถอดเอาโลกที่เห็นที่ได้ยินนั้นมาเป็นโลกในใจ คือประกอบอยู่กับอารมณ์ หรืออารมณ์ที่ประกอบอยู่กับกิเลสแล้วแปรมาเป็นตัวทุกข์ ซึ่งมีอาการเป็นความแห้งผากเป็นความระทมเป็นความกระฉอกของจิตใจอยู่เสมอ ทั้งหมดนี้เรียกว่า เป็นโลก

ที่เรียกว่าโลก ๆ นั้นก็ได้แก่สิ่งเหล่านี้ และจิตใจนี้เองไปเห็นโลกและก็นำโลกเข้ามาเป็นโลกในใจ จนถึงเป็นตัวทุกข์ประกอบอยู่ในจิตใจของตนเอง ทางพระพุทธศาสนาสอนให้พิจารณากำหนดรู้ความจริงของโลกในเบื้องต้นก็ให้กำหนดรู้อาการของจิตใจที่ออกไปรู้โลก โดยให้มีสติตั้งอยู่เป็นนายทวารบาล คือเป็นผู้รักษาประตู เมื่อเห็นรูปเมื่อได้ยินเสียง ก็ให้กำหนดรู้ว่านั่นเป็นสักแต่ว่ารูปที่ตาได้เห็น นั่นเป็นสักแต่ว่าเสียงที่หูได้ยิน และเมื่อมีสติเป็นนายทวารบาลกำหนดรู้อยู่ว่า สักแต่ว่ารูป สักแต่ว่าเสียง ดังกล่าวมานี้ เมื่อสติเป็นตัวสติปัฏฐานคือสติที่ตั้งมั่น รูปที่เห็น เห็นแล้วก็จะผ่านไป ไม่เข้ามาข้องอยู่ในใจ เสียงที่ได้ยิน ได้ยินแล้วก็จะผ่านไป ไม่เข้ามาข้องอยู่ในใจ

สติที่กำหนดรู้รูปเสียงที่เห็นที่ได้ยินเป็นนายทวารบาลนี้ ทำให้จิตที่รู้โลกกลายเป็นธรรม โลกที่ปรากฏเป็นรูปเสียง เป็นบุคคลนั้นเป็นบุคคลนี้เป็นสิ่งนั้นเป็นสิ่งนี้ ที่น่ายินดีที่น่ายินร้าย ก็ปรากฏตามความเป็นจริงว่าสักแต่ว่ารูปสักแต่ว่าเสียงที่ผ่านมาแล้วก็ผ่านไป ไม่มีความจริงอะไรจะตั้งมั่นอยู่ ที่จะเป็นนั่นเป็นนี่อะไรตามความเป็นจริง อันนี้เรียกว่ารู้ธรรม โลกก็กลายเป็นธรรม นี่เป็นชั้นหนึ่ง และตัวสติที่เป็นนายทวารนั้นนั่นแหละเป็นสติปัฏฐาน แปลว่าสติที่ตั้งมั่น สติที่ปรากฏ และตัวรู้ที่รู้รูปเสียงเป็นต้น ตามเป็นจริงว่าสักแต่ว่ารูปสักแต่ว่าเสียงนั่นเป็นโพชฌงค์ เป็นองค์ของความรู้ หรือว่าเป็นองค์ของปัญญา ซึ่งธรรมคู่นี้ เมื่อมีนายทวารบาลประจำอยู่ตรงที่สำหรับจิตจะออกไปรู้หรือโลกจะเข้ามา ก็เป็นตัวสติปัฏฐานและตัวโพชฌงค์ที่เป็นด่านหน้าแต่ถ้าหากว่าสติปัฏฐาน คือสติที่ตั้งมั่น โพชฌงค์ที่เป็นตัวปัญญาที่ประจำอยู่ด้านหน้านี้ ไม่เป็นประธาน โลกก็เป็นประธานว่า สติและปัญญาคู่นี้ไม่เป็นประธาน เพราะไม่เป็นอิทธิบาท คือไม่มีอำนาจ ไม่เป็นใหญ่ ไม่มีกำลัง เมื่อรูปที่ตาเห็นเสียงที่หูได้ยินเป็นประธานกว่า เป็นอิทธิบาทมีอำนาจกว่า เป็นใหญ่กว่า และมีกำลังกว่า ก็บ่าเข้ามาเป็นน้ำท่วม สติและปัญญาก็พังลง ก็เข้ามาเป็นโลกอยู่ในใจ มาเป็นกิเลสเป็นอารมณ์อยู่ในใจข้องพัวพันอยู่ในใจ และเมื่อเป็นเช่นนี้ก็ให้ตั้งสติปัฏฐานและตั้งโพชฌงค์กำหนดดูจิตใจ ให้รู้ว่านี่เป็นตัวกิเลส

นี่เป็นตัวอารมณ์ ที่ผูกพันอยู่ ที่ข้องกันอยู่ดูที่ตัวอารมณ์ว่า สักแต่ว่าอารมณ์ คือเป็นภาวะเท่านั้นไม่ใช่เป็นตัวจริง และเป็นตัวโลก คือเป็นสิ่งที่ต้องชำรุดทรุดโทรม คือไม่เป็นตัวจริงตัวจัง กำหนดแยกออกให้เห็นตัวอารมณ์และให้เห็นตัวกิเลสที่ปรากฏขึ้นในจิตใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้าสติปัฏฐานคือตัวสติตั้งมั่น และโพชฌงค์คือปัญญาปรากฏแจ่มแจ้งขึ้น กิเลสและอารมณ์ที่ผูกพันกันอยู่ก็จะสงบหายไปได้

แต่สติปัญญานี้จะต้องเป็นตัวประธาน จะต้องเป็นตัวมีอำนาจ มีความเป็นใหญ่ และมีกำลังกว่า เพ่งดูจึงจะทำให้อารมณ์และกิเลสในใจสงบไปได้ และถ้าตัวกิเลสและอารมณ์เป็นตัวประธานกว่าเป็นต้น สติปัญญาก็จะต้องพังหายไปอีก ตัวกิเลสและอารมณ์ก็จะเป็นตัวโอฆะ คือเป็นห้วงน้ำที่ท่วมใจ ส่งผลให้เป็นตัวความทุกข์คือเป็นตัวความแห้งผาก เป็นตัวความระทม เป็นตัวความกระฉอกหวั่นไหวอยู่เสมอ ซึ่งจะต้องคอยแก้กันด้วยวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวมา

เพราะฉะนั้น ก็ให้กำหนดพิจารณาดูที่ตัวทุกข์ คือให้รู้ถึงภาวะของจิตใจตามเป็นจริง ว่าจิตใจเป็นอย่างไรจิตใจมีความแห้งผาก มีความระทม มีความกระฉอกหวั่นไหวอยู่ และเมื่อพิจารณาดูเช่นนี้แล้ว ก็ให้กำหนดว่าอันนี้เป็นตัวทุกข์ ไม่ใช่เป็นตัวสุข และตัวทุกข์ที่เกิดนี้ ก็บังเกิดขึ้นเพราะเหตุที่จิตใจอันนี้มีอารมณ์และกิเลสเป็นศรที่เสียบใจอยู่ หรือเป็นโอฆะ คือห้วงน้ำที่ท่วมจิตใจอยู่ และเมื่อกิเลสและอารมณ์รัดรึงจิตใจขึ้นมากเท่าไรทุกข์ก็มากขึ้นเท่านั้น เป็นความทุกข์ระทมหวั่นไหวมากเข้าเท่านั้น และเมื่อเป็นเช่นนี้ ก็กำหนดดูที่ตัวทุกข์และตัวกิเลส และอารมณ์ ซึ่งเป็นตัวให้เกิดทุกข์นั้น ซึ่งเป็นสมุทัย เมื่อกำหนดพิจารณาจนเป็นสติปัฏฐาน คือสติตั้งมั่นขึ้น ปัญญาคือความรู้ รู้แจ่มชัดขึ้น กิเลสและอารมณ์ที่ครอบงำจิตใจอยู่ ที่ท่วมจิตใจอยู่ ก็จะผ่อนคลายความทุกข์ก็จะผ่อนคลายลงไป แต่ทั้งนี้สติปัญญาจะต้องเป็นตัวประธาน และเป็นอิทธิบาท คือมีอำนาจและความสำเร็จ เป็นอินทรีย์ คือเป็นใหญ่ และมีกำลังกว่า และเมื่อเป็นเช่นนี้ ความดับทุกข์ก็จะมีปรากฏขึ้น ในเมื่อกิเลสและอารมณ์ได้ผ่อนคลายออกไปจากจิต และเมื่ออบรมสติและปัญญามากขึ้นเท่าใด ความผ่อนคลายก็จะมากขึ้นเท่านั้น ความดับทุกข์ก็จะมากขึ้นเท่านั้น และความดับทุกข์นี้มีอาการที่เป็นความเกษม เป็นความผ่องแผ้ว เป็นความบริสุทธิ์ผุดผ่องของจิตใจ ซึ่งเป็นตามธรรมชาติ ตรงกันข้ามกับความแห้งผาก ความระทมและความกระฉอกหวั่นไหว คือจิตใจที่เคยแห้งผากก็จะกลับผ่องใส ที่เคยระทมก็จะกลับเกษม ที่เคยกระฉอกหวั่นไหวก็จะกลับสงบสงัด มีอาการที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นความสุขที่ต่างจากเมื่อความดับทุกข์ไม่ปรากฏขึ้นและสติปัญญานี้แหละเรียกว่าเป็นทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือเรียกว่าเป็นมรรค ซึ่งเมื่ออบรมอยู่เสมอก็จะยิ่งเป็นประธาน ยิ่งเป็นอิทธิบาท มีอำนาจ เป็นอินทรีย์เป็นใหญ่ และมีกำลังเหนือกิเลสและอารมณ์มากขึ้นทุกทีจนกำจัดกิเลสและอารมณ์ได้ เรียกว่าถอนลูกศรที่เสียบจิตใจออก เปิดสิ่งที่หุ้มห่อจิตใจออก และทำห้วงน้ำที่ท่วมจิตใจให้แห้งหาย ทำจิตใจให้เป็นเสรี ไม่เป็นทาสของกิเลสอารมณ์ ไม่เป็นทาสของกิเลสตัณหา

เพราะฉะนั้น ความเห็นที่กำหนดจิตใจ อาศัยกำหนดพิจารณาให้เห็นทุกข์ปรากฏขึ้น เห็นเหตุเกิดทุกข์ปรากฏขึ้น เห็นความดับทุกข์ปรากฏขึ้น เห็นทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ปรากฏขึ้น จึงเป็น สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ ความดำริที่ประกอบกันไป ก็เป็น ความดำริชอบ วาจาที่เจรจา อันหมายถึงตัวงดเว้นจากเจรจาชั่วก็เป็น สัมมาวาจา วาจาชอบ การงานที่ทำ อันหมายถึงตัววิรัติ งดเว้นการงานชั่วก็เป็นสัมมากัมมันตะ การงานชอบ อาชีพเป็นสัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ ความเพียรก็เป็นสัมมาวายามะ ความเพียรชอบ สติตั้งแต่สติปัฏฐานเริ่มปฏิบัติก็เป็นสัมมาสติ ความระลึกชอบ ความตั้งใจให้เป็นสมาธิ ซึ่งดำเนินมาโดยลำดับก็เป็นสัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ ประกอบกันอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียว จึงปรากฏเป็นมรรค 8 ขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ จิตใจอันนี้ที่ออกไปรู้โลกและข้อติดอยู่ในโลกก็เป็นจิตใจที่รู้ธรรม กลับโลกให้เป็นธรรม และเมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะประสบผลของการปฏิบัติ ในสติปัฏฐานในโพชฌงค์ จนถึงในมรรค โดยลำดับ

(6 ตุลาคม 2507)

เรื่องของความคิด - ฝัน

โดย

พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์

วัดหินหมากเป้ง

อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

เรื่องของความเกิด-ดับ

ของ

พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์

วัดหินหมากเป้ง

อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

คำปรารภ

เมื่อตอนเช้าวันที่ 5 พฤศจิกายน 2522 อาตมาได้ทราบข่าวการถึงแก่กรรมของคุณโยมบุญครอง บูลกุล พอได้ทราบรู้สึกสลดใจและเสียดายในการจากไปของคุณโยมเป็นอย่างยิ่ง เพราะตลอดระยะเวลาที่คุณโยมบุญครอง ยังมีชีวิตอยู่นั้น คุณโยมเป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม มีความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งได้บำเพ็ญคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์แก่ตน แก่ชาติ ศาสนา และสาธารณชนโดยตลอดมา ฉะนั้นการจากไปของคุณโยมในครั้งนี้ นอกจากจะยังความเศร้าสลดใจแก่บรรดาลูกหลานแล้ว ยังเป็นที่อาลัยเสียดายแก่ญาติมิตรอีกด้วย จริงอยู่การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นของธรรมดา ที่ทุกคนจะต้องได้ประสพ ไม่มีใครจะสามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่สำหรับบุคคลที่ได้บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมแล้ว ทุกคนก็ต้องการให้อยู่นาน ๆ อันนี้เป็นความปรารถนาของทุก ๆ คน แต่ผลสุดท้าย เมื่อถึงวาระทุกคนก็ต้องจากกันไปตามหลักของสังขาร เหลือไว้แต่ชื่อเสียงปรากฏอยู่ คุณโยมบุญครอง ได้จากไปแต่ร่างกายเท่านั้น คุณงามความดีที่ได้กระทำไว้ไม่สาปสูญให้ลูกหลานได้ระลึกถึงอุปการะคุณและยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีสืบไป

ในการฌาปนกิจศพของคุณโยมบุญครอง ครั้งนี้ บรรดาลูก ๆ ของคุณโยม ได้มาปรึกษากับอาตมาว่าอยากจะจัดทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานศพของคุณแม่ผู้มีพระคุณ อาตมาจึงได้แนะนำให้จัดพิมพ์หนังสือธรรมะแจกเป็นอนุสรณ์ เพราะการให้ธรรมะ ท่านถือว่าเป็นการให้อย่างประเสริฐ เมื่อบุคคลได้รู้ธรรมะแล้วนำไปปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรมแล้ว ย่อมอำนวยผลคือความสุขแก่ตนเองและผู้เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี อนึ่งการจัดพิมพ์หนังสือธรรมะแจกเป็นอนุสรณ์เป็นการสมควรอย่างยิ่ง เพราะคุณแม่ เป็นคนตั้งอยู่ในหลักศีลธรรม ดำเนินชีวิตมาโดยอาศัยหลักธรรมะ ประกอบอาชีพเป็นสัมมาอาชีวะ ท่านคงอยากให้ลูกหลานดำเนินตามแนวของท่าน เมื่อได้ทราบว่าลูกหลานได้ทำในสิ่งที่ถูกที่ควร ท่านก็คงจักพอใจ

อาตมาจึงได้นำเรื่องนี้ไปกราบเรียนท่านเจ้าประคุณสมเด็จญาณสังวร วัดบวรนิเวศ ท่านก็ได้ให้ความเมตตา อนุญาตให้นำธรรมะของท่านมาจัดพิมพ์แจกได้ นับเป็นกรุณาธิคุณแก่เจ้าภาพและผู้วายชนม์เป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้นอาตมาก็ได้รวบรวมเอาธรรมะของครูบาอาจารย์พระอาจารย์มั่น มารวมจัดพิมพ์แจกในครั้งนี้ด้วย คือ เรื่องอานาปานสติ และรตนวิจารณ์ ของท่านพ่อลี ธมฺมธโร วัดอโศการาม พระธรรมเทศนา ของหลวงปู่สิม พุทธาจาโร วัดถ้ำผาป่อง เรื่องของความเกิด-ดับ ของพระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ (หลวงปู่เทศน์) วัดหินหมากเป้ง และธรรมะของท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน วัดป่าบ้านตาด ขอน้อมคาราวะแด่ครูบาอาจารย์ที่ได้นำธรรมะของท่านมาแจกเป็นอนุสรณ์ในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่งด้วย เพื่อจะได้เป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และเป็นกุศลแก่คุณโยมบุญครอง ผู้ละโลกนี้ไปแล้วด้วย

ขออำนาจกุศล ในการที่บรรดาลูกหลานของคุณโยมบุญครอง ได้ร่วมกันบำเพ็ญในครั้งนี้ จงสำเร็จเป็นวิบากสมบัติ ประสิทธิประสาทพร อำนวยอิฏฐวิบูลย์นุญผล แด่คุณโยมบุญครอง โดยควรแก่คติวิสัยในสัม-ปรายภพทุกประการ เทอญ ฯ

พระอาจารย์ไพบูลย์ สุมงฺคโล

วัดรัตนวนาราม

28 ธันวาคม 2522

เรื่องของความเกิด-ดับ

สังขารทั้งหลายทั้งที่เป็นรูปและเป็นนามแล้วล้วนเป็นอนิจจัง เกิด ๆ ดับ ๆ อยู่อย่างนั้นตลอดกาล มนุษย์ปุถุชนทั้งหลายเมื่อไม่สามารถจะต้านทานหรือแก้ไขโดยประการใดได้แล้ว ก็มีแต่ปลอบใจตนเองว่า มันเป็นธรรมดาของมันอยู่อย่างนั้นเอง ช่างมันเถิด แต่ความจริงในใจแล้ว มันยังปล่อยวางความยึดถือว่า เราเกิด เราดับ เราเป็นทุกข์ไม่ได้อยู่นั่นเอง แต่ก็ยังดีพอเอาตัวรอดไปได้ชั่วระยะหนึ่ง ส่วนท่านผู้รู้จริงเห็นจริงตามสภาพของสังขารทั้งหลายแล้ว เช่นพระอริยเจ้าทั้งหลายเป็นต้น ท่านปล่อยวางได้เด็ดขาด ไม่หลงเข้าไปยึดเอาสังขารทั้งหลาย ทั้งภายใน (คือตัวของท่าน) และภายนอก (คือนอกจากตัวของท่าน) ว่ามันมีความเกิดดับตามสภาพของมันอยู่อย่างนั้น ถึงรูปสังขารของท่านมันจะแสดงอาการเป็นอนิจจลักษณะออกมาให้ปรากฏ จิตตสังขารของท่านก็ไม่แต่ง สังขารจิตมันเลยกลายเป็นปัญญาพิจารณารูปนามเห็นสภาพตามเป็นจริงไปเสียแท้จริง อนิจจังความเกิดดับของสังขารนั้นแล มันแสดงอาการความทุกข์ของสัตว์โลกทั้งหลาย อนิจจังความไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลายซึ่งใคร ๆ ห้ามมันไม่ได้ก็คือตัวอนัตตานั่นเอง พระไตรลักษณะคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มิใช้ปรัชญา แต่มันเป็นสัจฉิตัพพธรรม การทำความเห็นให้แจ้งเห็นจริงในสัจจธรรมทั้งหลายของพระอริยเจ้า อันเป็นเครื่องทำให้ท่านละสังโยชน์ได้ในภูมินั้น ๆ (ชะยะวะยะธัมมาสังขารา) ขึ้นชื่อว่าสังขารธรรมทั้งปวงแล้ว ย่อมมีความสิ้นไปเสื่อมไปเป็นธรรมดา ในที่นี้ไม่ได้พูดถึงความเกิดขึ้นของสังขาร เพราะคำว่าสังขารก็หมายเอาความเกิดขึ้นของสิ่งนั้น ๆ นั่นเอง ฉะนั้นจึงพูดแต่เฉพาะความสิ้นไปเสื่อมไปของมัน ถ้าจะพูดให้สั้นก็ว่าความสิ้นไปเสื่อมไปของสังขารเป็นธรรม ผู้มาพิจารณาเห็นตามเป็นจริงอย่างนี้แล้วก็เรียกว่าผู้เห็นธรรม

มนุษย์สัตว์ทั้งหลายกลัวความตาย แต่ยินดีกับความเกิด

เพราะเวลาเกิดมาทีแรกไม่มีใครรู้ตัว ถึงแม้คลอดออกมาแล้วก็ไม่ทราบว่า เราคลอดออกมาได้อย่างไร และคลอดออกมาจาก ณ ที่ไหน นับแต่คลอดออกมาแล้วจนกระทั่งเติบโตเป็นหนุ่มสาว มิใช่แต่พ่อแม่และญาติ ๆ เท่านั้น แม้คนบ้านใกล้เรือนเคียง ใครได้ข่าวก็พากันดีอกดีใจตื่นเต้นว่า ลูกเราเกิด หลานเราเกิดแล้ว ต่างก็พากันคอยวันคอยคืน อยากจะเห็นความเจริญเติบโตของเด็ก แต่ทุกคนหาได้ทราบไม่ว่า นั่นคือเราพากันยินดีพอใจกับความแก่ของเด็กอันจะคืบคลานเข้าไปหาความตาย ความแก่ของครรภ์จนคลอดก็ดี ความเจริญเติบโตของเด็กจนกระทั่งเป็นหนุ่มเป็นสาวก็ดี นั่นคือความแก่ของเขาอันใกล้เข้าไปหาความตายทุกที แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ทั้งผู้ที่ถูกความแก่คร่าไปอยู่ และผู้ที่เห็นความแก่กำลังคร่าเขาไปอยู่ก็ดี เมื่อเห็นเข้าก็แล้วแทนที่จะพากันสลดสังเวชและเศร้าใจ กลับพากันยินดีพอใจเป็นอย่างยิ่ง บางทีถึงกับพากันทำบุญฉลองเป็นการใหญ่เลยก็มี นั่นมันคล้าย ๆ กับว่าพากันยินดีตื่นเต้นในเมื่อเห็นผู้นั้นกำลังวิ่งเข้าไปใกล้จะกระโจนลงไปในเหวลึกนั่นเอง ต่อเมื่ออายุล่วงเข้ามัชฌิมวัย รูปร่างลักษณะอาการทุกส่วนของร่างกาย มีสภาพแปรปรวนผิดปกติ เช่นผิวพรรณเคยผุดผ่องนิ่มนวลกลับกลายมาซูบซีดแข็งกระด้าง เนื้อหนังเคยเคร่งครั่งเปล่งปลั่ง กลับกลายมาย่นยู่หดหู่หนังเป็นเกลียวเป็นต้น จึงจะรู้ตัวว่าแก่แล้ว แต่ว่าถึงกระนั้นบางคนยังไม่คิดเสียเลยว่า ความแก่นี้ใกล้จะเข้าถึงความตายอยู่แล้ว คราวนี้ถึงไม่จะเข้าไปหลงมัวเมาอยู่กับความสวยความงามละ แต่ไปเคร่งเครียดอยู่กับความทะยานอยากได้ ไม่รู้จักพอ จนวัยชราเข้ามาถึงตัวหายใจหอบฮัด ๆ ทำงานอะไรก็ไม่ไหว มีแต่ใจอยากได้ถ่าย

เดียว นั่นแลจึงจะรู้ว่าตนหมดเรี่ยวแรงเสียแล้ว แต่บางคนยังฝืนความแก่อยู่ เลยหายาอายุวัฒนะ หาน้ำศักดิ์สิทธิ์ หายาชุกำลังมากิน มารักษาความแก่นั้นไว้ให้มันแก่อยู่นาน ๆ อันเป็นที่น่ารำคาญตาแก่ท่านผู้รู้ทั้งหลายยิ่งนัก และสิ่งที่น่าเกลียดที่สุด บางคนยังหลงมัวเมาในการกิเลสอีกด้วย ลูก ๆ หลาน ๆ หนุ่ม ๆ สาว ๆ เขาเรียกพ่อลุงแม่ป้า พ่อตาแม่ยาย ด้วยความเคารพเพื่อเทิดทูนไว้ในที่สูง ไม่ชอบใจกลับโกรธเขาก็มี เมื่อจวนจะตายไม่มีความดีอันใดมาไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คร่ำครวญเดือดร้อนอยู่คนเดียว เพราะตนไม่ได้บำเพ็ญกุศลอันใดไว้เป็นหลักของใจ คราวนี้การไม่ยอมร่วมทำงานด้วยใจละ ใจก็จะมีแต่ว้าวุ่นขุ่นหมองอยู่เฉพาะคนเดียว นั่นหมายถึงเมื่อตายแล้วจะมีทุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้าอย่างไม่ต้องสงสัย ความตายจึงเป็นที่น่าหวาดกลัวของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายยิ่งนัก ถ้าตายอยู่ในข่ายของโมหะอวิชชาซึ่งตนไม่ได้ชำระเสียแล้ว ยิ่งเป็นของน่ากลัวมาก เพราะโมหะอวิชชาความหลงมัวเมาประมาทต่าง ๆ นั้นเป็นต้นเหตุให้เกิด ฉะนั้นผู้ที่กลัวความเกิดไม่อยากเกิดอีก จึงต้องชำระโมหะอวิชชาที่หุ้มห่อจิตให้หมดไป มิใช่กลัวความตายแต่ไม่ได้ชำระจิต ความเกิดมันก็จะมีอีก เมื่อเกิดแล้วไม่ตายไม่มี ต้องตายแน่ ๆ ผู้กลัวความตายจึงต้องควรชำระโมหะอวิชชาที่หุ้มห่อจิตอันเป็นต้นเหตุให้เกิดให้หมดจด จึงจะไม่เกิดไม่ตายอีก ควรจะกลัวความเกิด อย่าไปกลัวความตายเลยจึงจะถูก

ความดิ้นรนของมนุษย์ทั้งหลาย เพื่อหนีทุกข์พ้นตาย

ทุกข์เป็นของมีค่ามหาศาล ทุกข์เป็นหนทางถึงพระนิพพาน ทุกข์เป็นอมตะของโลก ทุกข์เป็นของจริงของพระอริยเจ้าโดยส่วนเดียว ทุกข์เป็นเส้นชีวิตของชาวโลก ผู้ไม่มองดูทุกข์ ไม่คำนึงถึงเรื่องทุกข์ เป็นคนไร้ค่าในโลก ผู้นั้นแลนอนจมอยู่ในกองทุกข์อย่างไม่มีวันตื่น มนุษย์ปุถุชนทั้งหลายผู้ไม่เห็นทุกข์ ไม่รู้แจ้งเห็นตามเป็นจริงของทุกข์แล้ว จึงพากันเดือดร้อนดิ้นรนอย่างยิ่ง เพื่อให้พ้นไปจากทุกข์นั้น ๆ แต่ก็หาได้สำเร็จตามปรารถนาไม่ ผู้เกลียดทุกข์ก็คือผู้เกลียดธรรมนั่นเอง (ธัมมเทสิปราภโว) ผู้เกลียดธรรมเป็นผู้พ่ายแพ้ (ทุกข์)

มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเซลล์หรือประสาทมากกว่าสัตว์เหล่าอื่นบรรดาที่เกิดมาอยู่ร่วมโลกด้วยกัน เซลล์หรือประสาทเป็นตัวจักรทำงานอยู่ในร่างกายตลอดกาล จิตใจผู้รับรู้ เมื่อเซลล์หรือประสาททำงานมาก จิตก็รับภาระมากไปตามกัน ในทางพระศาสนาเรียกว่า จิตมีอารมณ์มาก อารมณ์ของจิตนี้มีทั้งทุกข์ทั้งสุขคละเคล้ากันไป แต่อารมณ์ที่เฉย ๆ นั้นหาได้ยาก ในคนทั่วไปบางคนอาจไม่ได้รับรสอารมณ์นี้เสียเลยก็ได้ เว้นแต่ท่านที่ได้ฌานเท่านั้นจึงจะพบอารมณ์นี้ แท้จริงแล้วมนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมาในโลกนี้ จะหาความสุขอันแท้จริงแล้วอาจไม่ได้เสียเลยก็ว่าได้ ทุกข์นั้นแลเป็นพื้นเพของโลก ที่เข้าใจกันว่ามีความสุข ๆ นั้น เพราะไปหลงยึดเอาความทุกข์มาเป็นความสุขต่างหาก เมื่อความทุกข์มาก ๆ เข้าความที่เข้าใจว่าสุขนั้นจะค่อย ๆ หายไป ในผลที่สุดก็จะปรากฏแต่ทุกข์ล้วน ๆ นั่นแลจึงจะรู้ว่านั่นมิใช่ความสุขเสียแล้ว เช่นเราได้รถสวย ๆ ยี่ห้อดี ๆ ราคาแพง ๆ มาไว้คุ้มครองสักคันหนึ่ง เราคงดีใจมากที!ียว แต่ความทุกข์เพราะหาเงินมาซื้อรถ เราก็ไม่คำนึงถึงหรือลืมมันไปเสีย ได้รถมาแล้วต้องทำโรงให้มันอยู่หรือใช้จ่ายเพื่อการรักษาหาคนใช้ให้มัน เราก็ไม่คำนึงถึงมันอีกแล้ว มีแต่ดีใจที่ได้รถคันสวย เวลาจะออกวิ่งก็ต้องเสียภาษี พร้อมกันนั้นไปก็เผาธนบัตรไปพร้อมกันเลย เราก็ไม่สนใจ บางทีวิ่งออกไปชนเขาเหยียบคนตาย รถพังยับเยิน ดีไม่ดีตัวเราเจ็บสาหัสหรือถึงแก่ชีวิต นั่นแลจึงจะรู้สึกตัวว่า การมีรถมันเป็นทุกข์ตั้งแต่หาเงินซื้อมาจนเจ็บตัว และอาจเสียค่าปรับไหมอีกด้วย คราวนี้แหละจะประมวลเอาแต่ความทุกข์เดือดร้อนกลุ้มใจมาสุมไว้ในอกแต่ผู้เดียว ความอิ่มใจดีใจหน้าบานมาแต่เดิมนั้นจะหายสูญไปในวูบเดียว ความสุขและการคล่องตัวเพราะใช้รถนั้นจะลืมไปหมด นี่แลคนเราผู้มีเซลล์หรือประสาทที่สมองมาก จึงมีความคิดมาก และเกิดปัญญาฉลาดเฉียบแหลมมากกว่าสัตว์เหล่าอื่น จนลืมตัวมัวเข้าใจทุกข์ว่าเป็นสุข หลงใหลในวัฏจักร บางทีถึงกับทารุณกรรมผู้อื่น สัตว์เหล่าอื่น เห็นเป็นความสนุกเล่นไปได้ หากจักไม่

หักทำลายเสียเลย ก็จะเข้าใจว่าเป็นยานพาหนะทิพย์อยู่ร่ำไป มนุษย์ปุถุชนคนเราที่ยังต้องขังอยู่ในกรงขังของกิเลส มันเป็นเสียอย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น นกในป่าคนจับมาจึงต้องขังกรง แต่มนุษย์ผู้หลงทั้งหลายจับตนเองยัดเข้ากรงแล้วร้องว่าทุกข์ ๆ คนเรามันเป็นเสียอย่างนี้แหละ ดิ้นรนเพื่อหนีทุกข์พ้นตาย แต่กลับกลายเป็นหอบเอาความตายวิ่งเข้าหากองทุกข์ โลกมนุษย์ของเราเป็นเสียอย่างนี้ทั้งนั้น ถ้าไม่ได้เป็นอย่างนั้นแล้วโลกนี้ก็จะไม่เป็นโลกอยู่ได้ มนุษย์ผู้ถูกขังกรงแล้วหักกรงหนีออกมาได้ในโลกนี้คนแรกคือ *พระพุทธเจ้า* และวิธีการอันพระองค์ทรงกระทำได้สำเร็จมาแล้วนั้น ก็ได้ทรงสอนไว้เรียบร้อยแล้วเป็นอย่างดี นั่นคือ *อนุปุพพิกถา 5*

ซึ่งได้แก่ :–

ทานกถา

คนเราเหมือนกับต้นทุเรียน เมื่อปลูกลงในดินแล้ว มีน้ำมีปุ๋ยหล่อเลี้ยงไว้ไม่ให้ตาย จึงจะเจริญเติบโตขึ้นโดยตามลำดับ จนกระทั่งมีดอกออกผลให้คนได้กิน คนเราผู้ต้องการอยากกินผลอันสุก คือพ้นเสียจากองทุกข์ ก็ต้องสร้างบุญกุศลความดีงามติดต่อกันอย่าได้ขาด คำสอนของพระพุทธเจ้ามิได้สอนแต่ให้คนหาเงินไปซื้อทุเรียนสุกตามตลาดมากินอย่างเดียวเท่านั้นแต่ยังสอนให้ทำสวนทุเรียนไว้เพื่อเป็นมรดกแก่ลูกหลานอีกด้วย สวนทุเรียนไม่มี คนมีเงินก็ต้องท้องแห้งไปเหมือนกัน อนุปุพพิกถา 5 เบื้องต้นสอนให้คนทำสวนรักษาต้นทุเรียนไว้ ถึงทุเรียนยังไม่ออกลูกเจ้าของสวนยังภูมิใจว่า ต้นทุเรียนงามดีไม่ตาย และก็สบายใจในความหวังว่า ทุเรียนเราต้องให้ผลในวันข้างหน้า คนเรายามได้รับความทุกข์เดือดร้อน อย่างน้อยนำเป๊ปซี่สัก 1 ขวด เข้าไปถวายพระ ก็ยังทำจิตใจให้เบิกบานขึ้นมาได้บ้าง ดีกว่าดื่มเหล้าเป็นขวด ๆ แล้วลงไปนอนซึมอยู่ข้างถนนเป็นไหน ๆ เพราะบุญกุศลทำให้เกิดผล คือความอิ่มใจเย็นใจ ไม่มึนงงง่วงซึมเซ่อ หากยามได้รับความสุขโชคลาภเกิดผลสละทำบุญพระสัก 3-5 องค์ ก็ยิ่งเพิ่มความอิ่มใจขึ้นเป็นทวีคูณ บุญทานการกุศลเป็นของดีชักจูงจิตใจของคนเราให้กระทำดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ชาวสวนเมื่อได้รับผลจนเป็นที่พอใจแล้วก็พยายามบุกเบิกที่ให้ได้กว้างขึ้น และปลูกพืชผลให้มากขึ้นเมื่อมีอาชีพเพียงพอแก่ความต้องการแล้ว ก็ไม่ต้องเป็นห่วงกับอาชีพอื่นต่อไป ผู้มีความสุขอิ่มใจในผลทานการให้ ย่อมทำให้ใจของตนให้กว้างขวาง ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่นอันเป็นเรื่องความเห็นแก่ตัว

สีลกถา

ความชั่วอันจะส่อแสดงออกมาทางกายและวาจาย่อมไม่มี เพราะความดีที่เขาได้กระทำมานั้น เข้าไปอัดจุกแน่นอยู่ในใจหมดแล้ว นั่นมันแสดงถึงเรื่องของศีลมาปรากฏขึ้นในตัวของเขาแล้วศีลตอนนั้นจึงไม่ต้องไปเรียกร้องและขอมาจากใคร ๆ ทั้งนั้นที่ขอศีลสมาทานศีลทำกันอยู่ทั่ว ๆ ไปนั้น มันเป็นศาสนกิจเพื่อรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมอันดีงามของพุทธศาสนิกชนต่างหาก *ศีลแท้เกิดจากจิตคิดวิรัติงดเว้นจากกรรมชั่ว อันประกอบด้วยธรรมที่มั่นคงเป็นพื้นฐานต่างหาก* เหมือนต้นทุเรียนที่มีรากหยั่งลึกลงไปในดินมั่นคงดีแล้ว ความเติบโตของมันไม่มีใครบังคับมันดอก ในเมื่อมันโตของมันเอง ผลิตดอกออกผลเต็มต้นสุกหวานเอง

สัคคกถา

บุคคลผู้ประกอบแต่กรรมดีมีทานรักษาศีลเป็นต้น ดังกล่าวมาแล้ว บางคนอาจไม่ทราบเสียเลยว่า การที่ตนได้กระทำมาแล้วนั้นชื่อว่าได้ทำบุญรักษาศีลถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว เขารู้แต่ว่าการที่การเขาทำมาแล้วนั้น เป็นความสุขอิ่มใจเขา เขาไม่ได้ทำเขาอดไม่ได้เขาจึงต้องทำ หากมีท่านผู้รู้แต่ว่ามาบอกเขาว่า การที่เธอทำอย่างนั้นเรียกว่าทำทาน การที่เธอทำอย่างนั้นเรียกว่ารักษาศีล 5 ศีล 8 กรรมบถ 10 เขาก็จะได้รับความรอบรู้ ความเข้าใจและเพิ่มความสุขความอิ่มใจขึ้นเป็นทวีคูณ หรือบางคนที่ยังไม่เคยได้กระทำเช่นนั้นมาก่อน พอได้รู้อานิสงส์ของการทำบุญก็อาจมีกำลังใจทำ หรือทำให้มาก ๆ ขึ้นก็ได้ คำสอนของพระ-พุทธเจ้าทรงสอนให้คนทำดี แล้วให้เห็นอานิสงส์ของการทำดีขึ้นด้วยใจของตนเอง จนเขาเกิดความเชื่อถือกล้าหาญในการทำความดีนั้น จนถึงจุดสุดยอดอิ่มแล้วคลายเอง เหมือนต้นทุเรียนเมื่อมันโตแก่เต็มที่แล้ว มันจะผลิตดอกออกผลตามลำพังของมันเอง ไม่ต้องมีการบังคับมัน

กามาทีนพ

ทุกสิ่งทุกอย่างของในโลกนี้ล้วนแต่เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มิใช่ตัวตนของใครทั้งนั้น มันเป็นสมบัติอมตะของโลก แต่ผู้มัวเมาอยู่กับโลกก็ยังหลงสำคัญว่าสิ่งเหล่านั้น ๆ เป็นของกู ๆ หลงมัวเมารสชาติสารของโลกไม่รู้จักอิ่มจักพอ รสสารของโลกทำให้ประชาสัตว์หลงมึนเมาไม่รู้จักสร่าง ทางแก้คืออนุปุพพิกถา 5 ดังได้อธิบายมาแล้ว คือคนรู้จักพอจึงยอมสละจาคะได้ ถึงจะสละไม่หมดก็ยังรู้จักพอแบ่งปันให้เป็นทานได้ ผู้ที่ไม่รู้จักอิ่มจักพอถึงจะมีมากมีน้อยก็ไม่อิ่มไม่พอเป็น การรักษาศีลก็คือ ผู้เคยทำความผิดในโทษนี้นั้น ๆ มาแล้วภายหลังอิ่มพอในพฤติกรรมนั้น ๆ จึงงดเว้นไม่ทำอีก ถึงแม้อานิสงส์คือความสุขอันเกิดจากการทำทานรักษาศีลก็ดี ก็ยังเจือปนด้วยอามิสและเป็นความสุขของผู้ติดอยู่ในกาม ธรรมดากามทั้งหลายแล้วมีความสุขน้อยทุกข์มากไม่คุ้มค่า มีแต่มายาล่อลวงให้มนุษย์สัตว์ทั้งหลายหลงติดเหมือนนายพรานเบ็ดล่อปลาให้หลงเหยื่อ ฉะนั้นเรื่องพรรค์นี้มันเป็นความรู้เห็นเฉพาะของผู้อิ่มจากกามทั้งนั้น ผู้ที่ยังไม่อิ่มแล้วอย่าว่าแต่ครูบาอาจารย์เลยจะแสดงให้เขาเข้าใจ แม้แต่พระพุทธเจ้าจะดึงแขนเขามานั่งฟังเฉพาะพระพักตร์ของพระองค์ เขาก็ยังไม่ลงความเห็นอยู่นั่นเอง ต่อเมื่อฤทธิ์เดชของกามที่เขาหลงว่าเป็นทิพยสุขแสดงเดชออกมา เช่น ลูกรักที่นำความสุขมาให้แก่เขา หรือผัวเมียสวย ๆ ที่นำความอิ่มใจมาให้แก่เขา เจ็บปวดล้มตายนั่นแล เขาจึงจะรู้จักรสชาติของกามว่ามีพิษสงเพียงไร คราวนี้ไม่มีใครบอกเขาละ เขาจะรู้ด้วยตนเองทีเดียวว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมันไม่เที่ยงเอาจริงหนอ

ท่านพรรณนากามาทีนพไว้เป็นเอนกประการ กามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทั้ง 5 นี้เป็นเครื่องยั่วยวนชวนให้คนหลงรักชอบใจ หลงใหลเข้าใจว่าเป็นของจริงของจัง นำความสุขทำประโยชน์ให้แก่ตนอย่างแท้จริง พูดง่าย ๆ ว่าเห็นเป็นคุณไปหมด จึงถอนตัวไม่ได้ ส่วนผู้จะละได้ต้องเห็นโทษของทั้ง 5 นั้นเสียก่อนจึงจะละได้ หากเห็นโทษของกามโดยบังเอิญ เช่น ทะเลาะ เกลียด โกรธกับคู่รัก เป็นต้น แล้วเบื่อหน่าย ก็จะเห็นครั้งคราว การเห็นเช่นนี้จะไม่เป็นการเบื่อหน่ายกิเลสได้อย่างจริงจังเลย เมื่อหายจากเกลียดโกรธกันแล้วอาจติดแน่นยิ่งขึ้นกว่าเดิมก็ได้

ผู้จะเห็นโทษของกามที่เรียกว่า กามาทีนพ แท้ ต้องเห็นโทษด้วยปัญญาอันมีสัมมาทิฏฐิเป็นรากฐานไม่ว่าเวลาบังเอิญหรือเวลาปกติก็ตามจะเห็นเช่นเดียวกัน คือ จะเห็นว่าเป็นมูลเหตุแห่งกองทุกข์ให้ลืมหลงมัวเมาหาสาระมิได้ ท่านแสดงโทษของกามไว้มาก เช่นกามทั้งหลายเปรียบเหมือนของยืมมา คือกามมีรูปมิได้มีตา แต่แสงสะท้อนจากรูปเข้าไปปรากฏอยู่ในตา ตาจึงเห็นรูป ฉะนั้นตาได้ชื่อว่าไปยืมเอารูปภายนอกเข้ามา

ไว้ดูในตา เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็ทำนองเดียวกันนี้ กามเปรียบเหมือนก้อนเนื้อที่วางไว้บนหม้อกระทะที่ร้อน เนื้อนั้นมีแต่จะแห้งเกรียมไหม้เป็นถ่านไปในที่สุด กามทั้งหลายก็เหมือนกัน มีแต่จะทำให้ทุกข์ตรอมใจมีความสุขน้อยไม่คุ้มค่าเหมือนกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็เช่นกันมีแต่ทุกข์ ตรอมใจมีความสุขน้อย ไฟไหม้น้ำร้อนลวกปวดเจ็บสาหัส ถึงมียาดีมาใส่กว่าจะหายปวดก็นาน ถึงจะหายแล้วบางทียังเป็นแผลอยู่เลย ในที่สุดท่านแสดงไว้ เหมือนสุนัขแทะกระดูกไม่มีเนื้อติด แทะสักเท่าไร ๆ จะไม่มีเนื้อติดออกมาติดปากเลย อย่างดีแค่ถูกกลิ่นสาบ ๆ เนื้อเท่านั้น แล้วน้ำลายพรูออกมาเท่านั้นเอง ผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นโทษของกามอย่างนั้นแล้ว จิตจะหดหู่เหี่ยวแห้งไม่เข้าไปซุ่มชื่นอยู่ในกามคุณทั้งห้า แล้วจะอิ่มใจอยู่ในความวิเวกสงบจากกามของตนเอง ทุเรียนสุกแก่งอมแล้วก้านของมันจะเหี่ยวแห้งหลุดหล่นเอง โดยมิได้ห่วงใยอาลัยในต้นของมันฉันใด ผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นโทษในกามทั้งหลายด้วยญาณทัศนะแล้ว ถึงแม้จะยังออกบวชไม่ได้ก็ได้ชื่อว่า เนกขัมมะ

เนกขัมมกถา

กามคุณห้าเป็นรากเหง้าของโลก โลกนี้ที่ว่าเป็นโลกก็เพราะกามคุณห้าเป็นเครื่องวัดเป็นเครื่องหมาย ถ้ารากคือกามคุณห้ายังหยั่งลึกเหนียวแน่นสดชื่นดีอยู่ตราบใด โลกนี้ก็ยังเจริญงอกงามอยู่ตราบนั้น แต่ทุกสิ่งทุกอย่างก็ไม่พ้นจากอนิจจลักษณะลูกไม้แก่ลาต้นหล่นลงดิน ครรภ์แก่เด็กลาแม่คลอดออกมาดูโลก คนเฒ่าแก่ลาโลกกลับไปเมืองผี ธรรมดาของมันก็เป็นอยู่อย่างนี้ แต่คนแก่กาม ยิ่งแก่ยิ่งเหนียวแน่น ไม่เหมือนคนแก่ปัญญา แก่วิชา ค่อยหลุดค่อยร่วงออกจากกาม เดินตามมัคควิถีมีฌาน สมาธิ มรรคผล นิพพานเป็นที่สุด พระพุทธองค์จึงทรงตรัสปัญญาว่าเป็นแก้ของนรชน ปัญญาเป็นของประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ ๆ ทั้งหลายจะบริสุทธิ์ได้ก็ด้วยปัญญา

เนกขัมมะการออกจากกามทางกายไม่สู้สำคัญนัก เพราะกามคือความใคร่ในอารมณ์ทั้งห้า ยังเป็นไฟเผาผลาญหัวใจอยู่ การออกจากกามด้วยใจอันมีปัญญาเป็นเครื่องกำจัดนับว่าสำคัญมาก หากออกพร้อมกันทั้งสองอย่างแล้วเป็นของบริสุทธิ์โดยส่วนเดียว คำสอนของพระพุทธเจ้าสอนให้คนละชั่วบำเพ็ญความดีไปโดยลำดับ คือ สอนแต่ง่ายไปหายาก แต่หยาบ ๆ ไปหาละเอียด ถ้าทำถูกตามคำสอนของพระองค์แล้ว ความดีที่ได้มานั้นย่อมมีเวลาอิ่มเวลาพอ ความอิ่มความพอในความดีความงามนั้นอันหมายถึงการชำระจิตให้สะอาด เมื่อใจสะอาดเต็มที่แล้วเครื่องชำระก็ไม่ต้องการ ผ้าที่สกปรกมาก ๆ ซักหนเดียวมันก็จะสะอาดได้อย่างไร และเมื่อผ้าสะอาดดีแล้วเครื่องชำระ (แฟ้บ) ก็ไม่ต้องใช้อนุปุพพิกถา เป็นแนวการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั่วไปในการประกาศพระศาสนา เว้นแต่บางกรณีที่ผู้รับฟังมีอุปนิสัยวาสนาแก่กล้า สามารถรู้แจ้งแทงตลอดในสัจจธรรมได้ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอริยสัจจสี่ให้ฟังทีเดียว อนุปุพพิกถา 5 นี้ แม้ในปัจจุบันนี้ พระธรรมกถึกก็ยังใช้อยู่ตลอดมา ผู้ปฏิบัติก็ปฏิบัติตามนั้นโดยสม่ำเสมอไม่ขาดสาย

ข้อแรกทานกถา สอนให้รู้จักสละวัตถุสิ่งของ ๆ ตนที่ที่ตนมีอยู่เพื่อประโยชน์ความสุขแก่ผู้อื่น พร้อมกันนั้นตนเองก็พลอยได้รับความสุขความอิ่มใจไปด้วย และช่วยให้ผูกมิตรไมตรีสามัคคีในวงสังคมอีกด้วย เรียกว่าการให้ไม่เสียผล

สีลกถา สอนให้เข้าถึงใจ คือเมื่อเห็นคุณานิสงส์ของการทำทาน การสละวัตถุภายนอกแล้วจึงสอนให้งดเว้นจากความเห็นประโยชน์ส่วนตัวด้วยใจ การลืมคิดถึงอกเขาอกเราอันจะทำให้คนอื่นและสัตว์อื่นเป็นทุกข์เดือดร้อนเป็นภัยแก่สังคมอย่างร้ายแรง เมื่อสังคมใดมีการสละจาคะและไม่เห็นแก่ได้โดยส่วนเดียวแล้ว ต่างก็มีความเคารพรักและเมตตาอารีต่อกัน ในสังคมนั้นจะมีแต่ความสุขโดยมาก ปราศจากเวรภัยในหมู่กันและกัน เรียกว่าอานิสงค์เกิดขึ้นจากการทำทานรักษาศีลฯ ความสุขในขั้นนี้เป็นอามิสสุข ความสุขที่ยังมีอามิสเป็นที่

เกาะเกี่ยวอยู่และสุขในวงสังคมเท่านั้น จึงเป็นความทุกข์ที่ไม่แน่นอนอาจพังลงเมื่อไรก็ได้ แต่ผู้ที่ยังไม่เคยได้ก็อยากได้ ผู้ที่ได้แล้วก็ติดอกติดใจ เหมือนกับเด็กกระหายอยากได้ของเล่น แต่เมื่อผู้ที่ได้รับรสชาติของความสุขในขั้นนี้ด้วยตนเองแล้วจะเห็นโทษ เบื่อหน่ายความยินดีในความสุขนั้นจิตตอนนี้เรียกว่าคลายออกจากกามารมณ์ได้แล้ว ต่อจากนั้นพระพุทธองค์จึงจะทรงสอนแสดงอริยสัจจธรรม เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจจธรรมจนบรรลุมรรคผลนิพพานต่อไป

ต้นตอที่ทำให้เกิดทุกข์และดับทุกข์

ในโลกนี้นอกจากรูปกับกาม คือกายกับใจแล้วจะมีอะไรอีก สุขและทุกข์ก็ดี นอกจากทุกข์กายและทุกข์ใจแล้วจะมีอะไรและที่ไหนอีก เมื่อของทั้งสองอย่างนั้นเกิดขึ้นแล้ว หากไม่ตั้งอยู่บนกายและบนใจแล้ว ก็ไม่ทราบว่ามันจะตั้งอยู่อย่างไรและที่ไหน จิตก็เหมือนกันถ้าบุคคลจะทำการใด ๆ เพื่อให้พ้นไปจากทุกข์ ถ้าไม่ทำให้พ้นไปจากกายจากใจนี้แล้ว ก็จะเพื่อประโยชน์อันใด แต่ทุกข์ก็มีอิทธิพลเหนือคำสอนของครูบาอาจารย์และใครทั้งหมด ทุกข์นั้นแหละเป็นเครื่องหล่อหลอมคนให้เป็นคน ให้มีความขยันหมั่นเพียรให้พึ่งตนเองได้ ให้เป็นครูบาอาจารย์อบรมสั่งสอนคนอื่นอย่างดีที่สุด ทุกข์เป็นมัคคุเทศก์นำทางให้คนตั้งตัวได้ ทุกข์เป็นเครื่องดึงดูดให้คนสร้างความดีความงาม มีการทำทานรักษาศีลเป็นต้น ทุกข์เป็นเครื่องวัดความสุขเหมือนปรอทเป็นเครื่องวัดอุณหภูมิ ผู้ที่มีความสุขมากสุขน้อยต้องเอาทุกข์เข้าไปวัดเทียบ ผู้เกลียดทุกข์ไม่ชอบทุกข์ก็คือผู้ที่ไม่มีปรอท ผู้ชอบทุกข์รักทุกข์ก็คือผู้มีปรอทแต่ไม่ได้ทำการวัด ผู้เจริญฌานและนิวรณ์ห้าได้ก็ต้องใช้ปรอทนี้เป็นเครื่องวัดกายกับใจนี้เป็นพื้นฐานของโลก (คือทุกข์) ผู้มีปัญญาทั้งหลายหยิบยกเอาทุกข์อันนี้ขึ้นมาพิจารณา จนทราบเรื่องทุกข์ พร้อมด้วยมูลเหตุให้เกิดทุกข์ แล้วปล่อยวางทุกข์ทั้งหลายเหล่านั้นได้ด้วยปัญญาอันชอบ จนบรรลุมรรคผลนิพพานได้ก็ล้วนแล้วแต่มาตั้งต้นดำเนินไปจากกายกับใจ (คือทุกข์) นี้ทั้งนั้น

จะเห็นกายกับใจแบ่งภาคกันได้ ต่อเมื่อจิตเข้าถึงฌาน-สมาธิแล้ว

จิตเป็นของหาตัวตนมิได้ ต่อเมื่อประสมโรงกันเข้ากับกายแล้วจึงจะแสดงอาการออกมาให้ปรากฏแก่สายตาของคนอื่นได้ จิตเป็นสภาวะธรรมอันหนึ่ง ซึ่งใคร ๆ ชี้ไม่ออกบอกไม่ถูก แต่ตัวของมันรู้ตัวมันเอง ถ้ามันส่งสายออกมาตามประสาทต่าง ๆ เช่นส่งออกมาตามจักษุประสาทเป็นต้น เรียกว่าจิต ถ้ามันไปรับเอาแสงสะท้อนของรูปที่มากระทบจักษุประสาทนั้น เรียกว่าวิญญาณ ถ้าไปยึดเอารูปนั้นเข้ามาไว้ เรียกว่าอารมณ์ ถ้าเกิดพอใจ ดีใจ เสียใจ อะไรขึ้นมา เรียกว่าเวทนา ถ้าเกิดความอยากให้มันเป็นอย่างนั้นอยู่ตลอดไป หรือไม่อยากให้มันเป็นอย่างนั้นอีกเรียกว่าตัณหา ชื่อของจิตนี้มีมากเรียกตามอาการลักษณะของมันที่มันแสดงออกมา ที่สมมุติเรียกชื่อมานี้เป็นแต่เพียงเล็กน้อยตามความเข้าใจของผู้เขียนเท่านั้น ท่านผู้รู้ทั้งหลายอาจเรียกได้มากและสมมุติได้มากกว่านี้หรืออาจเรียกชื่อผิดแผกออกไปจากนี้ก็ได้ ที่แสดงมานี้พอให้เข้าใจถึงเรื่องที่ว่า - จิต - วิญญาณ - อารมณ์ - เวทนา ยังก่อนยังไม่จัดเข้าเป็นกิเลส พอเข้าเขตตัณหาแล้วนั้นแล จิตตอนนั้นจึงจะมืดมนเศร้าหมองที่เรียกว่ากิเลสตัณหา ต้องเกิดตามสายของรูปธรรม มีรูป เสียง เป็นต้น ฉะนั้นเพียงแต่ลำพัง จิต-วิญญาณ-อารมณ์-เวทนา จังยังไม่เกิดกิเลส พอถึงขั้นตัณหาจึงเกิดกิเลส ที่ท่านแสดงถึงเรื่องกิเลสพันห้าตัณหาร้อยแปดก็จัดตามสายนี้เอง เรื่องทั้งหมดที่อธิบายมานี้ ถ้าหากจิตยังเข้าไม่ถึง ฌาน-สมาธิ ระงับอารมณ์ภายนอกให้ขาดจากจิตเสียก่อนแล้ว ถึงแม้ชื่อและนามของกิเลสเราจะจำได้แม่นยำสักปานใดก็ตาม จะไม่มีวันรู้หน้าตาตัวจริงของกิเลสเลย เพราะกิเลสเป็นสภาวะธรรมอันหนึ่งเหมือนกัน เมื่อจิตอบรมดีแล้วแบ่งภาคออกจากรูปธรรมได้

นั่นแลจิตจึงจะสามารถรู้ตัวกิเลสได้ถูกต้อง กิเลสของจิตเมื่อผู้มาเข้าใจโดยนัยนี้แล้ว สามารถชำระให้สะอาดบริสุทธิ์ได้ ส่วนกายเป็นรูปธาตุ จะชำระอย่างไร ๆ ภายในก็ยังสกปรกอยู่เช่นเดิม ดีหน่อยเมื่อชำระใจให้สะอาดดีแล้ว อาการกิริยาของกายมันจะเรียบร้อยขึ้น

กายกับใจเมื่อประสมโรงกันเข้าแล้วย่อมสามารถกระทำกรรมใด ๆ ได้ทุกอย่างไม่เลือก แล้วแต่จิตจะบังคับ แต่ผลกรรมหรือผลงานที่เรียกว่าวิบาก ที่ทั้งสองร่วมกันกระทำนั้น เมื่อยังอยู่ร่วมกันรับร่วมกันเสวยต่อไป เมื่อรูปแตกกายดับเขาหนีไปตั้งทัพอยู่เฉพาะเขา คือเป็นดิน น้ำ ลม ไฟ ตามสภาพของมันแล้ว คราวนี้จิตเป็นผู้รับเคราะห์กรรมแต่คนเดียว เหมือนลูกไม้มีทุเรียนเป็นต้น เมื่อแก่สุกงอมแล้วหลุดหล่นจากต้นโดยมิได้บอกกล่าวลาต้นเลย ได้เม็ดได้เนื้อสุกหอมหวานแล้วก็ไป เมื่อเมล็ดยังไม่ลีบไม่เน่าเขาไปสร้างต้นสร้างผลงอกงามขึ้นอีก จิตก็เช่นนั้นเหมือนกัน เมื่อกายแตกดับไม่รับรู้อะไรแล้ว จิตเป็นผู้รับภาระผลกรรมแต่ผู้เดียวผลกรรมนี้และที่จะนำจิตให้ไปก่อเกิดในภพนั้น ๆ ต่อไป สมดังพุทธภาษิตว่า *กัมมัสสกา* จิตสร้างกรรมอันใดไว้ *กัมมทายาทา* จิตผู้สร้างกรรมนั้นแลจักได้รับผลของกรรมนั้นต่อไป *กัมมโยนิ* กรรมเป็นผู้ให้กำเนิด *กัมมพันธุ* กรรมเป็นต้นตระกูลของความเกิด *กัมมปฏิสรณา* กรรมเป็นที่พึ่งของจิต หรือจิตอาศัยกรรมเป็นที่ดำเนินก็ว่าได้

จิตที่จะไปเกิดในกามภูมิ

รูปกับนามหรือกายกับจิตนี้ เป็นที่อยู่อาศัยของกามกิเลส ถ้าจิตยังกอปรด้วยกามกิเลสอยู่แล้ว จำต้องมาเกาะเกี่ยวเกิดในกามภูมิอันนี้อีกต่อไป กามภูมิเป็นศูนย์กลางของภูมิทั้งหลาย ผู้จะไปเกิดในสุคติกามาพจรทั้ง 6 เป็นต้น ก็ต้องมาสร้างสมเสบียงเอาจากนี้ ผู้จะไปสู่อบายภูมิมีสัตว์ดิรัจฉานเป็นต้น ก็ต้องมาสร้างสมเอาบาปกรรม ณ ที่นี้ทั้งนั้น แม้ผู้ที่ท่านจะถึงมรรคผลนิพพาน ก็ต้องมาสร้างบารมีเอา ณ ที่นี้ทั้งนั้นเหมือนกัน กามภูมิเป็นสถานที่น่าอภิรมย์ชื่นใจของผู้ยังไม่อิ่มไม่พอในกามทั้งหลาย จึงได้นามเรียกว่า *กามคุณห้า* ได้แก่ รูป-เสียง-กลิ่น-รส โผฏฐัพพะทั้งห้านี้ อำนวยคุณประโยชน์ให้แก่ผู้ยังต้องการและปรารถนาอยู่นั่นเอง แต่ผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นโทษของกามคุณทั้งห้าแล้ว รู้สึกอิ่มพอและเบื่อหน่ายสละถอนเสีย ดังได้อธิบายมาแล้วในกามาทีนพ ฯ

จิตที่พอใจรักใคร่ติดมั่นอยู่ในกามภูมิ ย่อมยินดีพอใจอยู่กับอารมณ์ทั้งห้า มีรูปเป็นต้น แม้จะประกอบกรรมใด ๆ ก็ย่อมหวังผลเพื่ออารมณ์ทั้งห้านี้ทั้งนั้น เมื่อกายกับใจยังร่วมกันสร้างกรรมที่เป็นกามาพจรกุศลอยู่ผลที่ได้รับก็ร่วมกันเสวยต่อไป เมื่อกายทรงอยู่ตลอดกาลอายุขัยดับไปแล้ว ผลกรรมนั้นยังไม่สิ้นจิตก็รับภาระต่อไปกรรมจะเป็นมัคคุเทศน์นำจิตให้ไปเกิดในคติที่เป็นกามภูมิต่อไป จึงสมกับพุทธภาษิตที่ว่า *กัมมังสัตเต วิภชติ* ความว่า กรรมที่สัตว์ทั้งหลายทำไว้แล้วนั้นแล จะเป็นผู้จำแนกสัตว์ให้เป็นไปตามอำนาจของมัน คนเราจะตกแต่งเอาตามชอบใจไม่ได้ ผู้มาพิจารณาเห็นโดยนัยนี้แล้ว จึงควรสร้างแต่กรรมดีอันจะนำตนให้ไปเกิดในภูมิอันสุขที่ตนปรารถนา ก่อนจะถึงโอกาสนั้น

กายแตกดับ แต่จิตที่ยังมีกิเลสอยู่ยังไม่ดับ

กายและจิตเมื่อยังปกติดีอยู่ย่อมทำงานร่วมกันได้ทุก ๆ กรณี หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชำรุดพิการนั้นแลจึงจะทำร่วมกันไม่ได้ เพราะขาดสายสื่อสัมพันธ์กัน สายสื่อสัมพันธ์ที่ว่านี้ หลักวิชาแพทย์เขาเรียกว่าเซลล์ เช่น เซลล์สมอง สั่งงานให้คิดให้ส่งสายไปต่าง ๆ นานา เป็นต้น ทางพุทธศาสนาเรียกว่าประสาท เช่น ประสาทตาทำให้เห็นรูป ประสาทหูทำให้ได้ยินเสียงเป็นต้น แต่บางทีหมอก็เรียกคนที่มีความคิดไม่ปกติว่าคนประสาท

เสื่อมเหมือนกัน จะอย่างไรก็ตาม นักอบรมจิตหรือผู้ภาวนากัมมัฏฐาน เชื่อมั่นลงแน่แน่วเดียวว่า จิตนี้เมื่อได้อบรมให้มีพลังกล้าหาญเต็มที่แล้วเซลล์หรือประสาทซึ่งเป็นชิ้นส่วนหนึ่งของร่างกาย ไม่สามารถจะทำให้จิตอยู่ใต้บังคับอำนาจของตนได้ เช่น เมื่อจิตนี้ได้รับการอบรมฝึกฝนให้มีพลังเต็มที่แล้วใครจะมาบังคับอำนาจหรือทุบต่อยร่างกายนี้อย่างไร ๆ จะไม่มีความรู้สึกเลย สมัยนี้แม้ฝรั่งชาวตะวันตกซึ่งเป็นเจ้าตำราที่ว่า จิตไม่มีเซลล์เป็นผู้บัญชาสั่งให้กายทำงานต่าง ๆ ก็หันมาเชื่อแล้วว่าจิตมีจริง จิตเป็นผู้คิดร้ายคิดดี จิตเป็นผู้สั่งให้คนหัวเราะ ร้องไห้ จิตเป็นผู้ชำระให้สะอาดบริสุทธิ์ได้ จิตเป็นผู้รักใคร่ชอบใจ จิตเป็นผู้เกลียด โกรธ น้อยเนื้อต่ำใจ ที่สุดนี้สามารถชำระให้สะอาดบริสุทธิ์ได้ คริสตศาสนายังถือพระจิตพระใจเข้าไปแทรกอยู่ในกายของคนได้

ส่วนในชาวพุทธของเราไม่มีปัญหา เชื่อว่าจิตมีมานานแล้ว เพราะพุทธศาสนาสอนให้พวกเราชำระชั่วได้อย่างเด็ดขาด ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อน กายและจิตได้เคยร่วมกันกระทำความชั่วมาก่อนแล้ว เรื่องนี้คนไทยเชื่อจนเข้าถึงกระดูกดำแล้ว ฉะนั้นพุทธศาสนาจึงรักคนไทยและอยู่ด้วยคนไทย อย่างแนบแน่นสนิทมาตั้งหลายสิบศตวรรษแล้ว จะอย่างไรก็ดี เซลล์หรือประสาทนี้เป็นแต่เรียกชื่อบัญญัติ ยืมมาพูดพอให้รู้เรื่องกันเท่านั้น ใครจะบัญญัติเรียกชื่อหรือไม่มันก็ทำงานมันอยู่อย่างนั้นแล มันเป็นสิ่งทำให้เกิดความรู้สึก แล้วก็นึกคิดส่งไปตามอารมณ์นั้น ๆ จนทำให้เกิดกิเลสความเศร้าหมองใจ พอจะสรุปได้แล้วว่า เซลล์หรือประสาทยังเป็นปกติอยู่ เป็นผู้มีหน้าที่รับสัมผัสก็รับเรื่อยไป ใจจะเข้าร่วมรับรู้ด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าจิตเข้าประสมโรงด้วยก็จะเกิด เวทนา-ตัณหา-อุปาทาน แล้วเป็นกิเลสไปต่าง ๆ นานา คนตายจิตออกจากร่างแล้วไม่ยอมรับรู้ไม่ร่วมทำงานด้วยเซลล์หรือประสาท เซลล์หรือประสาทก็จะไม่มีผลอันใดทั้งหมด เมื่อความอุ่นยังมีอยู่ เซลล์หรือประสาทก็อาจยังมีปรากฏอยู่ก็ได้ แต่ไม่มีอันใดเป็นเครื่องรับรอง เพราะจิตผู้รับรู้ไม่มีเสียแล้ว เรื่องนี้เราจะสังเกตเห็นได้จากสัตว์ที่ตายใหม่ ๆ ยังมีไออบอุ่นอยู่ ประสาทหรือเส้นเลือดของมันยังกระตุกเต้นอยู่เลย นั่นแสดงว่าเซลล์หรือประสาทมันยังทำงานอยู่ แต่ชีพจรหรือลมมันอ่อนจนไม่ปรากฏเสียแล้ว

ที่อธิบายมาทั้งหมดนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่า เซลล์หรือประสาทมิใช่จิตเป็นผู้รับสัมผัสนั้น ๆ เท่านั้น จิตต่างหากเป็นผู้รับรู้สัมผัสนั้น ๆ แล้วก็ยังไม่ทำให้เกิดกิเลสขึ้นมา ฉะนั้นถึงเซลล์หรือประสาทจะร่วมทำกรรมด้วยกันกับจิตก็ตาม เมื่อยังอยู่ร่วมกันก็ร่วมกันเสวยผลของกรรมนั้นสืบไป เมื่อเซลล์หรือประสาทชำรุดทำงานตามปกติร่วมกับใจไม่ได้แล้วกายแตกดับผลกรรมนั้นใจจะเป็นคนรับเอาแต่ผู้เดียว แล้วผลกรรมคือวิบากนั้นแลจะเป็นมัคคุเทศก์นำจิตให้ไปเกิดในที่นั้น ๆ ส่วนเซลล์หรือประสาทอันเป็นธาตุไม่สามารถสลายตัวหนีไปจากกามภูมิพื้นดินอันได้นี้ สลายตัวจากนี้แล้วก็ไปก่อตัวขึ้นในที่อื่นอีกต่อไป

พระอริยเจ้าที่ท่านชำนาญในการเข้าฌานบังคับจิตให้อยู่ในองค์ฌานอย่างเต็มที่ เข้านิโรธสมาบัติอยู่ได้ตั้งอาทิตย์ ลมหยาบ ๆ ไม่ปรากฏระบายออกมาทางจมูกเลย เรียกว่าดับลมหายใจเข้าออก แต่ยังไม่ตายร่างกายทุกส่วนยังปกติอยู่ตามเดิมแต่หมดความรู้สึกทั้งสิ้น ส่วนลมอันละเอียดที่ซาบซ่านไปตามสรรพพางค์นี้เมื่อรูปกับนามคือกายกับใจยังปกติอยู่ก็ทำงานร่วมกันไป บางทีจิตคิดจะทิ้งเอาเฉย ๆ โดยการไม่ยอมรับรู้ด้วยก็มีดังกล่าวมาแล้ว บทกายจะเบี้ยวจิตก็มิใช่ย่อยเหมือนกัน อยู่ดี ๆ บางทีช็อคตาย รถทับตาย ตกเครื่องบินตาย เส้นโลหิตแตกตาย ฯลฯ จิปาถะ ทั้ง ๆ ที่จิตมิได้มีเรื่องอะไรกับกายเลย มันแปลก กายกับจิตนี้ก่อนเขาจะมาอยู่ร่วมกันก็ไม่ได้สนิทสนมกันมาแต่ก่อนเลย เวลาเขาจะแยกทางกันก็ไม่ได้บอกเล่าเก้าสิบอะไร โดยเขาไม่ได้มีเรื่องอะไรกันสักนิดเดียว แล้วก็ไม่มีใครจะอาลัยอาวรณ์ถึงกันและกันเลย แยกทางกันไปแล้วก็แล้วกัน ถ้าอย่างนั้นอะไรเล่าเมื่อเจ็บหรือจวนจะตายทำให้เป็นทุกข์เดือดร้อน พระพุทธเจ้าตรัสว่า นั่นคือกิเลส ใจมันไปหอบเอากิเลสมาไว้ที่ใจ คนเราเลยถือว่าใจเป็นกิเลส กิเลสมิใช่ใจ หากกิเลสเป็นใจเสียเอง แล้วใครเล่าจะชำระใจให้บริสุทธิ์ได้ ใจไม่ใช่กิเลสแต่ใจรับช่วยเอาผัสสะอันเกิดจากอายตนะ เช่น ตาเห็นรูปเป็นต้น แล้วเอามายึดไว้ที่ใจจนเกิดความรักใคร่พอใจ หรือเกลียดโกรธไม่พอใจ จึงทำใจให้มัวหมอง เพราะของสิ่งนั้นเป็นเหตุต่างหาก จึง

เรียกว่า กิเลส ธาตุ 4 ขันธ์ 5 อายตนะ 6 เป็นบัญญัติธรรมบอกให้รู้ว่าสิ่งนั้นชื่อว่าอย่างนั้น มีหน้าที่อย่างนั้น ๆ ต่างหาก จิตเป็นผู้เข้าไปยึดเอาบัญญัติธรรมมาเป็นตนเป็นตัว เมื่อบัญญัติธรรมทำงานตามหน้าที่ของมันอยู่ จิตก็เลยถือว่าตนเป็นผู้รับหน้าที่ทำงานไปเสียเอง จึงเข้าใจว่าจิตของตนเป็นกิเลส ธาตุแท้ของตะกั่วก็เป็นตะกั่วตามเดิม ถึงแม้จะผสมเข้ากันกับทองคำแล้วก็ตาม เมื่อไล่ทองคำออกแล้ว ตะกั่วก็ต้องเป็นตะกั่วอยู่ตามเดิมนั่นเอง กายเป็นรูปธาตุ จิตเป็นนามธรรม สังขารเป็นอาการของจิตคิดปรุงแต่งรูปธาตุมาเป็นพาหะ ใช้ชั่วระยะหนึ่ง เมื่อมันหมดจำเป็นแล้วก็ทอดทิ้งไว้ที่เดิมของมัน สังขารจิตรกรช่างใหญ่สร้างโลกไม่มีที่สิ้นสุดไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย โลกนี้จึงกว้างใหญ่ไพศาลหาประมาณมิได้ ผู้เขียนรู้ตัวดีว่า เรามิใช่นักกายวิภาคชีววิทยาที่อธิบายไปนั้นเป็นเพียงมติของตนเอง เพื่อประโยชน์แก่อารมณ์ของผู้เจริญกัมมัฏฐานเท่านั้น อาจผิดหรือถูกก็ได้ จึงขออภัยแด่ท่านผู้รู้ทั้งหลายไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย หากผิดพลาดจะกรุณาเพิ่มเติมหรือให้ความสว่างอีก ผู้เขียนก็ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

กรรมนิมิตและคตินิมิตเป็นผู้นำให้ไปเกิดในคตินั้น ๆ

ผลผลิตของกายกับใจร่วมกันกระทำไว้นั้นเรียกว่า “กรรม” ผลของกรรมที่จะนำไปให้เกิดผลนั้นหาตัวตนมิได้ แต่จะปรากฏเกิดขึ้นเฉพาะในใจของผู้กระทำเท่านั้นหากจะแสดงให้ปรากฏออกมาทางกายและวาจาบางกรณีแล้ว เช่นคนผู้เคยฆ่าสุกรเป็นอาชีพโดยมิได้กระดากใจเลยแม้แต่น้อย เวลากายทรุดโทรมจวนจะตายอาจแสดงอาการส่อถึงบาปกรรมของเขาที่กระทำไว้นั้นเช่น ร้องออกมาเป็นเสียงสุกร แสดงปฏิกิริยาเหมือนกับสุกรจะตาย หรือทำท่าทีฆ่าสุกรแล้วโฆษณาให้คนอื่นเขาเห็นโดยตนเองไม่ตั้งใจกระทำเช่นนั้น แต่มันเป็นไปเองดังนี้เป็นต้น นั้นมันเป็นการแสดงถึงผลกรรมที่เขากระทำสุกรตาย หรือทำไว้มาก เพียงเพื่อผู้ได้เห็นแล้วอนุมานเอาให้ใกล้ต่อความจริงเท่านั้น กรรมนี้ที่มีแต่ตัวกรรมและผลกรรมที่ทำไว้ในนี้จริงแล้วไม่มีใครรู้เห็นด้วย นอกจากตัวของผู้กระทำเท่านั้นเอง กรรมนี้ท่านแสดงไว้ใน *ธรรมวิภาคปริเฉท 2* หลักสูตรนักธรรมโท มีถึง 12 แต่ในที่นี้ จะไม่ขอนำมาแสดงหรือมาอธิบายอีก เพราะเป็นที่ท่านอธิบายไว้ดีแล้ว ในที่นี้จะแสดงเฉพาะกรรมนิมิตและคตินิมิตอันเป็นทูตของยมบาลเท่านั้น ใครจะทำกรรมดีกรรมชั่วไม่ว่าในที่ลับที่แจ้งอย่าได้คิดว่าทูตของยมบาลไม่รู้ไม่เห็นเลย เขาตามรู้ตามเห็นได้ทุกโอกาสทีเดียว

คนเราก่อนกายจะแตกดับ เมื่อจิตปล่อยวางร่างกายไม่มีความรู้สึกแล้ว จะมีภาพอันหนึ่งเกิดขึ้นให้ปรากฏเห็นเฉพาะใจตนคนเดียวโดยที่เราจะตั้งใจดูหรือไม่ก็ตามภาพอันนั้นถ้าจะเปรียบให้เห็นง่าย ๆ ก็คล้ายกับภาพนิมิตในความฝัน ภาพนิมิตอันนั้น และมันจะมาแสดงผลกรรมของเราที่เราได้ทำไว้แล้วในอดีต บางทีเราอาจลืมไปนานแล้ว แต่มันมาปรากฏให้เราเห็นและระลึกขึ้นมาได้ เป็นต้นว่าเราเคยได้สร้างโบสถ์วิหารถวายกฐินทานเป็นอาทิ วัตถุทานนั้นก็จะมาปรากฏขึ้นให้เราเห็น แต่ภาพนิมิตนี้จะสวยสดงดงาม และวิเศษยิ่งกว่าที่เราได้กระทำไว้นั้น จนเป็นเหตุให้เมื่อเราได้เห็นเข้าแล้วเกิดปิติ อิ่มอกอิ่มใจจนหาที่เปรียบมิได้ แล้วจิตจะไปจดจ้องจับเอานิมิตนั้นมาได้เป็นอารมณ์ ให้เกิดความสุขโดยส่วนตัว ที่เรียกว่า *“สัคคะ”* ผู้สร้างบุญกุศลจะเห็นผลชัดแจ้งด้วยใจตนเองก็ตอนนี้ ที่นี้จิตมิได้เกี่ยวข้องด้วยกายอีกด้วยแล้ว กายจะเจ็บ จะแตก จะดับ จิตไม่รับรู้ทั้งนั้นท่านแสดงไว้ว่า สัตว์จะตาย จิตทอดทิ้งร่างกายไปก่อนแล้ว กายจึงดับภายหลัง แต่เมื่อเกิดรูปเกิดก่อนแล้วจิตจึงจะมาปฏิสนธิทีหลัง ที่ว่านี้คือจิตผู้รู้ซึ่งรับช่วงมาจากเซลล์หรือประสาทไม่ปรากฏเสียแล้ว ณ ที่นั้นแต่เซลล์หรือประสาทยังสามารถทำงานอยู่ดังกล่าวแล้ว เพราะความอบอุ่นยังมีอยู่ความอบอุ่นนี้มันเกิดจากสวาบหรือกระบังลม กระบังลมยังไหวตัวอยู่ ลมก็ยังซ่านไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้อยู่ ประสาทหรือเซลล์ก็ยังปรากฏอยู่ แต่ลมนั้นยังเหลือน้อยจนไม่สามารถจะยังชีพให้เป็นอยู่ได้ตามปกติ และในที่นั้นจิตผู้รับช่วยจากเซลล์หรือประสาทก็ไม่ปรากฏเสียแล้วจึงเรียกว่า *“ตาย”*

ทีนี้เมื่อจิตได้รับความสุขโดยมโนทวารอันปราศจากเซลล์หรือประสาทดังกล่าวแล้ว มันเป็นความสุขอันหาประมาณมิได้ ฉะนั้นท่านจึงแสดงความสุขของผู้ทำบุญแล้วไปเกิดในสวรรค์ว่า เป็นความสุขยิ่งยอดแล้ว ก็เสวยความสุขนั้นอยู่นานแสนนาน ถ้าจะเทียบอายุของชาวสวรรค์ชั้นจาตุมฯ กับของมนุษย์แล้วก็ร้อยวันร้อยคืนของมนุษย์นี้ จึงจะเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของเขา แล้วอายุเขาก็ยืนนานนับเป็นหมื่น ๆ ปีเหมือนกัน ถ้าจะเปรียบพอจะอนุมานความสุขที่นั้น เหมือนความสุขที่ได้รับในขณะที่นอนฝัน ความสุขในขณะนั้นสุขมาก เพราะมิได้เอาเซลล์ประสาทมาใช้ร่วม สุขเฉพาะใจล้วน ๆ ความสุขของพระอริยเจ้าที่ท่านเข้านิโรธสมาบัติก็ทำนองเดียวกัน ตรงกันข้าม ผู้ที่กระทำกรรมชั่วไว้ กรรมนิมิตก็จะเกิดในขณะเดียวกัน แต่จะเป็นเรื่องทนทุกข์ทรมานมากจนเหลือจะอดทนเพราะกรรมตามสนอง ความทุกข์ทรมานของกาย ถึงขนาดร่างกายจะแหลกเหลวเปื่อยเน่าไปก็ตาม แต่มันก็ยังมีชีวิตอยู่ไม่ตาย ท่านเทียบอายุของสัตว์ในนรกไว้ว่า ร้อยวันร้อยคืนของชาวสวรรค์ชั้นจาตุมฯ จึงจะเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของสัตว์ในนรก แล้วก็มีอายุยืนนานเป็นหมื่น ๆ ปีเหมือนกัน ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เพราะความทุกข์มันเป็นของเผ็ดร้อนทนได้ยาก ไม่มีใครปรารถนา ถึงทุกข์จะเป็นของน้อยแต่มันมีน้ำหนักมาก ที่อธิบายมานี้เรียกว่า *กรรมนิมิต* ขณะที่มีชีวิตอยู่จิตย่อมร่วมกันทำงานกับเซลล์หรือประสาท แล้วสังขารเป็นผู้ปรุงแต่งให้กระทำกรรมนั้น ๆ อย่างสนุกสนานแต่เมื่อกายแตกดับ เซลล์หรือประสาทก็จะละหน้าที่ของตนเสีย กรรมที่ได้ร่วมกันทำไว้นั้น ก็จะมาปรากฏให้ใจเห็นเป็นผู้รับมรดกแต่ผู้เดียว แล้วกรรมนิมิตนี้แล จะเป็นผู้บัญชาให้ไปเกิดในคตินั้น ๆ อีกต่อไป ตามอำนาจและวิสัยของตน

เท่านั้นยังไม่พอ ด้วยพลังอำนาจของกรรมยังให้เกิด*คตินิมิต*อีก อันจะชักนำให้ผู้กระทำกรรมนั้น ๆ แล้วไปเกิดในที่นั้น ๆ แล้วก็เกิดในลำดับเดียวกันกับกรรมนิมิตนั้นเอง ให้ผลเป็นสุขเป็นทุกข์ก็เหมือนกัน แต่มันส่อแสดงว่าให้เห็นสภาพหรือสถานที่อันตนจะพึงได้ไปเกิด ชักจูงให้จิตเลื่อมใสพอใจในอันที่จะน้อมจิตให้เข้าไปยึดมั่นยิ่งขึ้น เช่น ผู้ที่ได้สร้างบุญกุศลไว้ มีการทำทานเป็นต้นดังกล่าวแล้ว จะเห็นสถานที่ที่ตนจะต้องไปเกิดหรือไปเสวยอานิสงส์นั้นอย่างน่ารื่นรมย์รโหฐาน พร้อมด้วยเครื่องบริขารที่ตนได้ทำบุญไว้ แต่มันเป็นของวิเศษยิ่งกว่าที่เราได้ทำไว้นั้นเป็นไหน ๆ เมื่อเห็นเข้าแล้วใจก็ปลื้มปีติอย่างยิ่ง บางทีอาจมีผู้มาชี้ให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้สถานที่นั้นเป็นอานิสงส์ของท่านที่ได้ทำบุญไว้แล้ว หรืออาจมีผู้คนมารับแห่แหนไปด้วยความมีเกียรติก็ได้ ส่วนคติกรรมชั่วตรงกันข้าม มันให้เกิดความทุกข์แสนสาหัสเหลือที่จะอดกลั้น

นิมิตทั้งสองคือกรรมนิมิตและคตินิมิต ขณะที่มันปรากฏเกิดขึ้นให้เห็นด้วยใจนั้น ผู้ทำกรรมไว้แล้วจะระลึกถึงกรรมหนหลังที่ตนได้กระทำไว้แล้วในอดีตตลอดได้หมด ถ้าได้เห็นกรรมดีพร้อมทั้งนิมิตที่ดีเป็นพยานก็จะอิ่มใจเพลิดเพลินอย่างยิ่ง ถ้าได้เห็นกรรมชั่วพร้อมทั้งนิมิตที่เป็นอัปมงคล ใจก็จะหดหู่เดือดร้อนเป็นทุกข์มากแสนทวีคูณ เรื่องที่อธิบายมาทั้งหมดนี้ สมัยครั้งพุทธกาลก็เคยได้มีมาแล้ว แม้ในปัจจุบันนี้ก็มักจะได้ยินกันบ่อย ๆ ผู้สนใจคงจะได้ทราบดีแล้วในเรื่องนี้ นิมิตทั้งสองนี้บางทีกรรมนิมิตเกิดก่อนแล้วคตินิมิตจึงเกิดภายหลัง บางทีคตินิมิตเกิดก่อนแล้วกรรมนิมิตจึงเกิดภายหลังก็มี ไม่แน่นอน ถึงนิมิตใดจะเกิดก่อนหรือหลังไม่สำคัญมีค่าเท่ากัน เพราะนิมิตทั้งสองนี้เป็นเพียงมัคคุเทศก์ผู้นำทางเท่านั้นมิใช่ตัวกรรม ถึงนิมิตใดจะเกิดก่อนเกิดหลังก็จะนำทางให้เข้าถึงจุดเดียวกันนั้น

นิมิตทั้งสองนี้เปรียบเหมือนตำรวจที่ซื่อสัตย์สุจริตและเที่ยงธรรมของยมพบาลตามสืบราชการลับทั่วไปแล้วทุกหนทุกแห่งตลอดเวลา ไม่ว่าใครจะทำกรรมดีกรรมชั่วทั้งในที่ลับที่แจ้ง เขาทั้งสองจะต้องตามเห็นไปทั้งหมด ใครจะปกปิดอำพรางหรือแก้ตัวอย่างไร ๆ ไม่ได้ทั้งนั้น และคนที่ซื่อสัตย์สุจริตเที่ยงตรงรู้ดีว่าตำรวจทั้งสองนายนี้ก็คือ ใจของตนเองนั้นแลเป็นคนแรก บางคนอาจเข้าใจไปว่า กรรมดีและกรรมชั่วที่บุคคลได้กระทำไปแล้วให้ผลในปัจจุบันนี้เอง เช่น สร้างกรรมดีไว้ย่อมมีผู้ยกย่องสรรเสริญให้เกียรติรางวัลเป็นต้น ทำกรรมชั่วไว้ได้รับโทษทรมานเช่นประหารชีวิตและถูกจำจองเป็นต้น ผลอนาคตไม่มี นั่นมันเป็นเรื่องของ

อุจเฉททิฏฐิ เห็นว่าโลกหน้าไม่มี บุญกรรมที่ทำแล้วไม่มีผล มันเป็นภัยแก่สัจจธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างร้ายแรง ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้ทำกรรมดีกรรมชั่วยังมีกิเลสอยู่ ภพชาติก็ยังมีอยู่ กิเลสนั้นแลเป็นมัคคุเทศก์นำทางให้ไปเกิดในภพชาตินั้น ๆ และได้เสวยผลกรรมที่ยังเหลืออยู่ในที่นั้น ๆ การได้รับผลกรรมไม่ว่าดีหรือชั่วในปัจจุบันเป็นแต่ผลกรรมมีประมาณเล็กน้อยในปัจจุบันเท่านั้น ผู้เจริญรูปฌานก็จะเพ่งเอานิมิตรูปที่มาปรากฏเป็นกสิณอยู่ที่ใจนั้นเป็นอารมณ์ ให้นำไปเกิดในรูปภูมิผู้เจริญอรูปฌานก็จะเพ่งเอาความว่างอันเป็นอารมณ์ของฌานนั้นแลมาเป็นนิมิต เป็นอารมณ์ให้นำไปเกิดในภูมิที่มีแต่ความว่าง รูปภูมิเป็นภพที่มีรูปละเอียด ไม่ได้ใช้เซลล์หรือประสาทอย่างธรรมดาสามัญเช่นมนุษย์ของพวกเราทั้งหลายนี้ แต่เป็นรูปของจิตท่านผู้เข้าถึงแล้วย่อมทราบได้ดีในเรื่องนี้ คนธรรมดาสามัญอย่างพวกเราทั้งหลายนี้ พูดไปมากก็เลอะเลือนไปเปล่าไม่เข้าที ยิ่งอรูปฌานแล้วก็ยิ่งเป็นของเหลวหรือเหลือวิสัยที่พวกเราจะอนุมานได้ ยิ่งอนุมานก็มีแต่จะผิดหนักเข้าทุกที

สรุปแล้วนิมิตเป็นผู้นำทางให้ผู้ยังมีกิเลสอยู่ไปเกิดในคตินั้น ๆ ผู้เข้าถึงรูปฌานและอรูปฌานแล้วก็ยังตกอยู่ในคติอันเดียวกันนั้น บางท่านอาจเข้าใจไปว่า เวลาจวนจะตายจึงจะระลึกเอาแต่นิมิตที่ดีเพื่อให้นำทางไปสู่สุคติ ข้อนั้นอย่าพึงคิดเลยเสียเวลาเปล่า เป็นเรื่องของการแก้ตัวของผู้ประมาทแล้วต่างหาก คนเราเกิดมาแต่ละชาติ สร้างกรรมชั่วมากกว่ากรรมดีแม้แต่ละวัน หากจะมาหักลบกันแล้ว อยู่ดี ๆ ปกตินี่แหละไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นเลย กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ของแต่ละบุคคลนั้นจะเหลือทุจริตมากกว่าสุจริตเป็นอเนกทีเดียว แล้วเมื่อจวนจะตายยิ่งจะร้ายไปกว่านี้อีกหรือ ขนาดผู้บำเพ็ญกุศลระลึกเอาผลอานิสงส์ของความดีงามไว้เป็นอนุสสติตลอดกาล นอนหลับฝันก็ปรากฏเห็นเป็นภาพนิมิตอย่างนั้น นั่นก็มิใช่จะพ้นทุกข์ไปได้ทีเดียว มันเป็นแต่ทางให้เข้าถึงสุคติเท่านั้น

ทางให้ถึงความดับภพดับชาติ

ภพชาติเป็นที่ตั้งของกองทุกข์ ทุกข์ทั้งหลายมากองอยู่ที่ผู้ยังมีภพชาตินี้ทั้งนั้น ภพชาติจะเกิดมีขึ้นมาได้ก็ต้องอาศัยอยู่ผู้ยังมีกิเลสอันเป็นคู่กันกับนิมิต นำให้ไปเกิดในที่นั้น ๆ ผู้ต้องการจะให้ดับภพชาติก็ต้องพยายามอย่าให้นิมิตทั้งหลายนั้นเกิดขึ้นได้ในเมื่อจวนจะแตกดับนิมิตทั้งสองเราจะแต่งเอาตามปรารถนาไม่ได้ แต่มันเป็นไปตามบุญกรรมกิเลสของแต่ละบุคคลที่ได้สร้างเอาไว้ดังกล่าวแล้ว

1. เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วเราจะทำอย่างไร จึงจะไม่ให้นิมิตเกิดขึ้นได้ในเมื่อจวนจะแตกดับ

ตอบ เมื่อเราเกิดมาจมอยู่ในกองแห่งทุกข์ทั้งหลายในป่าดงของกิเลสอันน่ากลัวแล้วเห็นผลของกรรมชั่วอันน่าสยดสยองอย่างยิ่ง จึงพอกันที แล้วบำเพ็ญแต่กรรมดีที่ให้ผลเป็นความสุข จนอิ่มพอในความสุขที่กรรมดีมอบให้นั้น แล้วละความสุขนั้นเสียไม่หลงมัวเมาเอามาเป็นของตน ของตัวอย่างจริงจัง เรียกว่าละทั้งดีและชั่วเพราะอิ่มแก่ความต้องการทั้งหมดแล้ว นิมิตทั้งสองนั้นจึงจะไม่เกิด

2. หากจะมีคำถามว่า เมื่อยังไม่อิ่มในกรรมทั้งสองนั้นจะทำอย่างไร

ตอบ ก็ต้องสร้างกรรมดีต่อไป แต่อย่าไปสร้างกรรมชั่วเพิ่มขึ้นมาอีกเพราะกรรมชั่วเราได้สร้างมามากแล้ว จนมีผลเหลือที่จะเก็บและจำหน่ายออกได้แล้ว

3. เมื่อชีวิตอยู่ กรรมดีกรรมชั่วก็ไม่ทำแล้ว แล้วจะอยู่และทำอะไรอีก

ตอบ เมื่อชีวิตยังมีอยู่ การเคลื่อนไหวอันได้แก่กรรม แต่ก็อย่าให้มีกรรมชั่ว จงให้มีแต่กรรมดี เพราะกรรมดีคนดีทำง่าย แต่คนชั่วทำได้ยาก คนดีทำกรรมดีไม่ปรารถนาผลตอบแทน ถึงแม้จะทำกรรมดีอยู่ก็ไม่

เชื่อว่าทำกรรม เรียกว่ากิริยา ฉะนั้นพระพุทธเจ้าก่อนจะดับภพดับชาติได้ คือ ถึงพระสัพพัญญูตญาน ท่านได้สร้างบารมีมาแล้วเป็นเอนกชาติ มีทานบารมีเป็นต้น ผลสุดท้าย เมื่อบารมีของท่านอิ่มพอแล้ว จึงละโลกนี้ที่มีกรรมเป็นมูลฐานดับแล้วไม่มีเชื้อเหลืออยู่อีกต่อไป

บทส่งท้าย

มนุษย์คนเราก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งในจำพวกของสัตว์ทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ พร้อมกันนั้นสัตว์ทุก ๆ ประเภทต่างก็เกลียดทุกข์ ดิ้นรนเพื่อแสวงหาความสุขตามปรารถนาของตน แต่ความสุขที่เขาเหล่านั้นต้องการอาจไม่เหมือนกัน เพราะความแตกต่างในฐานะชั้นภูมิของเขาเหล่านั้นไม่เหมือนกัน ความหวังและความปรารถนาที่ว่านั้นแล มันเป็นเครื่องที่ดึงดูดให้เขาเหล่านั้นรักโลกนี้อันเต็มไปแล้วด้วยกองทุกข์ ให้เขาลืมเสียจากทุกข์เหล่านั้นเป็นพัก ๆ ไป แล้วเขาก็เห็นว่าโลกนี้เป็นสุข ความเสมอภาคของสัตว์เหล่านั้น นอกจากจะมีความแก่ความเจ็บ ความตายแล้ว ยังมีทุกข์มีสุขประจำ มีการหลับการนอน การร้องไห้ และหัวเราะเพื่อแก้กลุ้ม ก็ได้แก่สัตว์ทั่วไป ข้อสำคัญคือการสืบพันธุ์เพื่อเป็นมรดกตกทอดมาให้แก่คนอื่นสัตว์อื่น เพื่อสร้างทุกข์ของโลกนี้ให้เจริญสืบไป หรืออาจเพื่อเป็นรังเรือนทุกข์ในอนาคตแก่ตนเองอีกด้วยก็ได้ สัตว์ทั้งหลายเกิดมาล้วนแต่เล็งผิดเป็นเป้าหมายของตนเองนั้น โดยเฉพาะคนเราแล้ว พลาดมากเป็นพิเศษ คือมีความต้องการไม่แน่นอน ปรารถนาสิ่งใดเมื่อได้สิ่งนั้นมาตามปรารถนาแล้ว แทนที่จะอิ่มจะพอแก่ความต้องการแล้ว แต่ก็ยังไม่พออีก สิ่งที่ได้มากลับเป็นของที่ไม่จุใจไปอีกแล้ว มันหิวไม่อิ่มอยู่ตลอดเวลากาลอย่างนี้ ฉะนั้นคนเราจึงยุ่งและทุกข์มากกว่าสัตว์เหล่าอื่นเป็นไหน ๆ ถึงแม้จะมีข้อกฎกติกาและระเบียบบังคับเฉียบขาด แต่ก็ยากที่จะเอาให้อยู่ได้ พร้อมกันนั้นสิ่งที่ผู้ประมาทแล้วไม่ค่อยคำนึงถึงเลย คือความแก่และความตาย ค่อยด้อม ๆ ตามหลังมาอย่างเงียบ ๆ หากมันได้โอกาสเมื่อไรแล้ว มันจะตะครุบฟัดเหวี่ยงเอาอย่างไม่ปรานีเลยทีเดียว มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฉลาดเฉียบแหลมกว่าเพื่อนมาก แต่เป็นที่น่าเสียดาย แทนที่จะนำเอาความฉลาดเฉียบแหลมนั้นมาใช้สร้างความสุขความเจริญให้แก่ตนและคนอื่น กลับมาสร้างความทุกข์เดือดร้อนให้แก่ตนและคนอื่นสัตว์อื่นไปเสียฉิบ สู้ความแหลมของหนามทุเรียนไม่ได้ ซึ่งมันมีไว้เพื่อป้องกันตัวเท่านั้น แต่ใครอย่าไปแตะต้องมันนะ แล้วอย่าไปใกล้ต้นมันเวลามันหล่น

คนเราเป็นสัตว์ร้ายกว่าเขาทั้งหมด เกิดมาเพื่อทำลายโลกแท้ เริ่มต้นแต่สืบพันธุ์มนุษย์มาเพื่อให้มาตาย เมื่อเกิดมามาก ๆ ตายไม่ทันก็คิดทำลายล้างผลาญกัน เมื่อใช้อาวุธที่มีประจำตัวของแต่ละบุคคลทำลายกันไม่ทันกับความต้องการ ก็คิดสร้างอาวุธที่ร้ายแรงประหารกันตายทีละเป็นร้อยเป็นพัน ใครว่ามนุษย์เกิดมาสร้างโลกให้เจริญนั้นไม่จริง ความจริงแล้วจะสร้างความเจริญให้เฉพาะแต่ตัวเองและหมู่คณะในวงแคบ ๆ ของตนเองหรือเฉพาะสถานที่ที่ตนต้องการเท่านั้น แต่มันไปทำลายบุคคลอื่นและสถานที่อื่นให้เดือดร้อนราบเรียบไปหมดสมัยนี้ผู้ที่เกิดมาหาความสุขเพื่อตนและหมู่คณะของตนเองพอแล้วยังคิดอิจฉาริษยาคนอื่นไม่อยากให้เขามาเกิดอีกด้วย คนผู้เห็นแก่ตัวมองพุทธศาสนาในแง่ร้ายว่า สอนให้คนอยู่กับที่ไม่ก้าวหน้า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิดศาสนา พระองค์ทรงพิจารณาเห็นความเสื่อมโทรมของโลกโดยพระปัญญาอันชัดแจ้งแล้ว จึงทรงสละความสุขของพระองค์ทุก ๆ วิถีทางเพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลก ทรงอาศัยพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่ แล้วทรงตั้งพระหฤทัยอนุเคราะห์แนะนำพร่ำสอนเวไนยสัตว์ ให้ปฏิบัติเป็นผู้เสียสละตามพระบาทยุคล

ผู้ไม่หลงผิด ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์แล้ว ย่อมได้รับความสุขความเจริญทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น ได้ชื่อว่าพระองค์เกิดมาเพื่อทำโลกนี้ให้เจริญด้วยสันติอันเป็นที่ปรารถนาของเหล่าประชาสัตว์โดยแท้จริง

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ยอดกตัญญู

ยี่จับสี่เห่า

ร. บุนนาค

รวบรวมเรียบเรียง

คำปรารภในการพิมพ์ครั้งที่ 4

การพิมพ์หนังสือเรื่อง ยอดกตัญญู ครั้งนี้ นับเป็นการพิมพ์ครั้งที่ 4 โดยผู้ขออนุญาต มีความประสงค์จะพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพคุณแม่ บุญครอง บูลกุล ในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2523

หนังสือเรื่อง ยอดกตัญญู เป็นนิยายอมตะของจีนโบราณชื่อว่า "ยี่จับสี่ห่าว" ซึ่งแพร่หลายในประเทศจีนมาช้านานจนเป็นที่นิยมของชาวโลกทั่วไป แต่ละเรื่องเล่าถึงอานุภาพแห่งความกตัญญูกตเวทีต่อผู้บังเกิดเกล้า ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณอันเป็นรากฐานแห่งคุณธรรมและศีลธรรม ซึ่งแม้บรรพบุรุษไทยก็มิได้ละเลยที่จะพร่ำสอนบุตรหลานสืบต่อมาเช่นเดียวกัน แต่ปรากฏว่าในยุคปัจจุบันนี้ กตัญญูกตเวทิตาธรรมได้เลือนลางไปจากจิตใจของมนุษย์ส่วนใหญ่ ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าอนุโมทนายิ่งนักที่ได้มีการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นเผยแพร่อีกวาระหนึ่ง เป็นการช่วยพัฒนาจิตใจ และยกระดับความเป็นมนุษย์ให้แก่สังคมปัจจุบัน จึงขออนุโมทนาไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ร.บุนนาค

15 ธ.ค.2522

เรื่องที่ 1 ตังหัว

จำเดิมแต่พระเจ้าอึ้งเต้เสด็จเถลิงราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองประเทศจีน เมื่อปีชวดก่อนพุทธศักราช 2154 ปี และสืบสันตติวงศ์ต่อกันมาจนถึงพระเจ้าเต้เหงียวขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์องค์ที่ 6 เมื่อปีระกาก่อนพุทธศักราช 1814 ปี บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขสงบราบคาบ ปราศจากอริราชศัตรูรุกราน ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล เนื้อปลาธัญญาหารบริบูรณ์ อาณาประชาราษฎร์อยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้า

พระเจ้าเต้เหงียวมีพระราชโอรสประสูติแต่พระอัครมเหสี 1 องค์ ทรงพระนามว่าตังจู กับพระราชธิดา 2 องค์ ทรงพระนามว่าง่อหวงและนึ่งเอง กับมีพระโอรสประสูติแต่พระสนมอีก 9 องค์ พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าพระราชโอรสและพระโอรสทุกองค์ล้วนมีพระสติปัญญาน้อย พระทัยไม่หนักแน่น เฉพาะอย่างยิ่งตังจูเป็นผู้มีโทสะร้ายรุนแรง หุนหันพลันแล่นปราศจากความยั้งคิด ไม่มีองค์ใดที่จะสามารถทะนุบำรุงบ้านเมืองให้รุ่งเรือง ปกครองพสกนิกรให้มีสันติสุข จึงปรารภแก่อำมาตย์ทั้งสี่ ผู้ซื่อสัตย์จงรักภักดีเป็นที่วางพระราชหฤทัย มี งี่ตง งี่ซก ฮั่วตง และฮั่วซก ว่าจะเสด็จประพาสชนบทหัวเมืองน้อยใหญ่ เสาะแสวงหานักปราชญ์ที่มีสติปัญญาสามารถปกครองแผ่นดินให้อาณาประชาราษฎร์อยู่เย็นเป็นสุขสืบแทนพระองค์

ต่อมาวันหนึ่งขณะที่ประทับพักแรม ณ เชิงเขาแห่งหนึ่ง ทรงรับสั่งถามอำมาตย์ผู้ใหญ่ว่า "ผู้ใดได้พบปะนักปราชญ์ที่ทรงคุณสมบัติคู่ควรแก่การยกย่องให้ขึ้นครองราชสมบัติบ้างหรือไม่" งี่ตงกราบทูลว่า "อันนักปราชญ์ที่มีความรู้ความสามารถนั้นยังหาเคยพบปะวิสาสะคุ้นเคยไม่ แต่ได้ยินกิตติศัพท์ว่าที่ตำบลเอี้ยวฮือมีมาณพผู้หนึ่งเป็นที่เคารพรักของประชาชน และเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดายิ่งนัก"

พระเจ้าเต้เหงียวได้ฟังดังนั้นก็เข้าพระทัยว่าคงเป็นตังหัว ผู้มีสมัญญาว่าได้สุน ซึ่งเคยสดับคำบอกเล่าจากชาวบ้านตำบลใกล้เคียงมาก่อน จึงรับสั่งขึ้นว่า *"อันคนที่มีความกตัญญูกตเวทีนั่นแหละ เป็นปราชญ์ที่ควรยกย่องสรรเสริญ แม้ผู้อยู่ในตระกูลสูงก็ไม่พึงดูแคลน"* แล้วรับสั่งให้งี่ตงเล่าเรื่องมาณพผู้นั้นถวาย

งี่ตงถวายคำนับแล้วกราบทูลว่า "ที่ตำบลเอี้ยวฮือ มีมาณพผู้หนึ่งชื่อตังหัวเป็นบุตรกู่เซ่า ตังหัวผู้นี้สืบเชื้อสายพระวงศ์มาจากพระเจ้าอึ้งเต้ นับตามลำดับเป็นชั้นที่ 8 ตั้งแต่ขยังเสี่ยน เชื้อพระวงศ์ชั่วคนที่ 3 ลงมาจนถึงกู่เซ่ามิได้ทำราชการงานเมือง ทำแต่ไร่แต่นา กู่เซ่ามีภริยาคนหนึ่งชื่ออักเต็ง ก่อนที่นางจะตั้งครรภ์ได้เห็นรัศมีสีรุ้งประหลาด และฝันว่ามีนกเชียกเผือกขนาดใหญ่ตัวหนึ่งบินโผมาเข้าท้อง ครั้นครรภ์ครบกำหนดก็คลอดบุตรเป็นชาย มีลักษณะเด่งถงปรากฏในดวงตา คือมีหัวตุ๊กตาข้างละ 2 ตัว บิดามารดาจึงขนานนามทารกนั้นว่า ตังหัว

นับตั้งแต่ตังหัวรู้เดียงสาตลอดมา เป็นคนว่านอนสอนง่าย อัธยาศัยละมุนละม่อมอ่อนโยน มีความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้งในสันดาน เคารพยำเกรงผู้ให้กำเนิดเป็นที่สุด ต่อมานางอักเต็งถึงแก่กรรม กู่เซ่าก็มีภริยาใหม่ชื่อหยิมนึ้ง นางหยิมนึ้งมีบุตรีผู้หนึ่งชื่อชวยซิ้ว และบุตรชายอีกคนหนึ่งชื่อเสียง กู่เซ่ารักใคร่เอ็นดู

เสียงยิ่งกว่าตังหัว ตังหัวเป็นคนเจียมตัว เคารพยำเกรงมารดาเลี้ยงเสมอด้วยมารดาของตน กระนั้นนางหยิมนึ้ง ก็มิวายริษยารังเกียจ คอยหาเรื่องยุยงให้กู่เซ่าเกลียดชัง เฆี่ยนตีอย่างหนักในสาเหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ เนือง ๆ แต่ตังหัวเป็นคนมั่นอยู่ในความกตัญญูกตเวที หามีความเคียดแค้นไม่ ระมัดระวังตัวไม่กระทำการใด ๆ ให้ผิดพลาดเสียหาย ปรนนิบัติบิดามารดาตามหน้าที่บุตรที่ดี อยู่ในโอวาทคำเตือนตลอดมา

เมื่อตังหัวอายุย่างเข้าปีที่ 20 เกิดอุทกภัยน้ำท่วมไร่นา บ้านเรือนราษฎรเสียหายหลายตำบล บิดาจึงใช้ให้ไปทำนาที่เชิงเขาเละซัว แม้ตัวเขาจะลำบากทุกข์ยากก็มิได้ท้อถอย มุ่งหวังแต่จะสนองคุณบิดามารดาและอุปการะน้องที่เกิดแต่แม่เลี้ยงสองคนให้มีความสุข

ฟ้าดินเล็งเห็นในความกตัญญูกตเวทีของเขา จึงบันดาลให้ช้างมาช่วยไถนาและให้นกเชียกฝูงหนึ่งมาช่วยคราดพื้นที่ คนทั้งหลายเห็นความมหัศจรรย์ในตัวเขาก็เลื่อมใส พากันมาช่วยทำไร่ทำนา ยกย่องเรียกเขาว่า ไต้สุน จนเขาสามารถเก็บเกี่ยวพืชผลไปบำรุงเลี้ยงบิดามารดาและน้องอย่างสมบูรณ์ เขาจัดแบ่งที่ทางให้คนเหล่านั้นทำการเพาะปลูกเป็นหมู่เป็นตอน ตามควรแก่กำลังของแต่ละครอบครัว สิ้นหน้านาก็ชักชวนคนทั้งหลายออกไปจับปลาที่บึงลุ่ยเจ๊ก แนะนำให้ประกอบอุตสาหกรรมทำถ้วยชามที่ห้อบินริมฝั่งแม่น้ำ อบรมคนเหล่านั้นให้ขยันขันแข็ง ประกอบการงานด้วยความมานะอดทน ชักนำให้นิยมความกตัญญูเอาใจใส่ปรนนิบัติบิดามารดา สงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ภายในเวลาไม่ช้าภูมิประเทศแขวงนี้ก็ทวีจำนวนผู้อพยพมามากขึ้น กลายเป็นชนบทที่มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ คับคั่งด้วยผู้คนรักใคร่ปรองดองร่วมทุกข์ร่วมสุขกลมเกลียวกันฉันญาติ ตัวเขาเองเป็นที่เคารพยำเกรงของคนทั่วไป”

พระเจ้าเต้เหงียวได้ฟังเรื่องราวของไต้สุนจบลง ก็พอพระราชหฤทัย ตรัสแก่งี่ตงว่า “ตามที่ท่านเล่ามานี้ไต้สุนเป็นคนดีนักหนา แต่ข้าพเจ้าจะต้องทดลองให้รู้ตระหนัก” แล้วรับสั่งให้เตรียมการเดินทางกลับนครเพ่งเอี๋ยง

วันหนึ่ง รับสั่งให้งี่ตงเข้าเฝ้าโดยเฉพาะเพื่อหารือเรื่องไต้สุน ตรัสว่าพระองค์มีพระราชประสงค์จะยกพระราชธิดาทั้งสองให้เป็นคู่ครองของเขา จะเห็นเป็นประการใด งี่ตงทูลสนองเห็นชอบด้วย จึงรับสั่งให้ไปชี้แจงแก่ไต้สุน งี่ตงรับสั่งแล้วก็ออกเดินทาง เมื่อเข้าเขตตำบลเอี้ยวฮือ พิเคราะห์ดูภูมิฐานบ้านเรือนไร่นาสาโทน่าดูเจริญตาเจริญใจยิ่งนัก ต้องด้วยลักษณะแห่งความเจริญทุกประการ ผู้คนก็ประกอบกิจการงานกันอย่างขะมักเขม้น บ้างก็ร่าเริงร้องรำทำเพลงไปพลางอย่างผาสุก เห็นดังนั้นก็นึกชมในใจว่า ไต้สุนนี้เป็นคนฉลาดสามารถอบรมผู้คน ยังกิจการทั้งหลายให้สำเร็จลุล่วงเป็นผลดียิ่งนัก

ขณะที่งี่ตงและบริวารหยุดพิจารณาภูมิประเทศบริเวณนั้นเพลินอยู่ คนงานของไต้สุนเหลือบมาเห็นก็เข้าไปคารวะแล้วถามความประสงค์ งี่ตงแจ้งว่าพระเจ้าแผ่นดินรับสั่งให้เดินทางมาพบไต้สุน ขณะเดียวกันไต้สุนเดินออกมาจากประตู งี่ตงสังเกตเห็นท่วงทีผิดกว่าผู้อื่น ท่าทางผึ่งผายองอาจ สูงราว 6 เชียะ หน้ากว้างจมูกคล้ายผลชมพู่ ปากกว้าง คางโต นัยน์ตามีแววประกาย ก็รู้ทันทีว่าผู้นั้นคือไต้สุน ขณะชมบุคลิกลักษณะอยู่นั้นไต้สุนเดินมาถึงพอดี จึงคำนับทักทายปราศรัยซึ่งกันและกันพอสมควรแล้ว ไต้สุนก็เชิญให้เข้าไปยังที่อยู่

งี่ตงบอกว่า “พระเจ้าเต้เหงียวทรงโปรดให้มาแจ้งแก่ท่านว่า พระองค์พอพระทัยในคุณงามความดีของท่านยิ่งนัก จะยกพระราชธิดาทั้งสองพระองค์ให้เป็นภริยาท่าน” ไต้สุนได้ฟังดังนั้นก็ลุกขึ้นบ่ายหน้าไปเบื้องทิศเมืองหลวง คุกเข่าลงคำนับแล้วกล่าวแก่งี่ตงว่า “ตามที่ทรงพระเมตตาแก่ข้าพเจ้านี้เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเหลือสุดจะประมาณได้ แต่ข้าพเจ้าเป็นคนสกุลต่ำ ได้แต่ทำไร่ทำนาหาเลี้ยงบิดามารดาพอให้มีความสุข อันสติปัญญาก็น้อยนัก สุดสามารถจะบำรุงพระราชธิดาให้สมบูรณ์พูนสุข จึงจนใจมิกล้าจะสนองพระมหากรุณาธิคุณได้”

งี่ตงจึงว่า "ความใด ๆ พระเจ้าเต้เหงียวทรงทราบดีอยู่แล้ว ตลอดกระทั่งท่านนี้เป็นบุคคลสำคัญ มีเชื้อสายร่วมสกุลเดียวกับพระองค์ ทั้งมีความกตัญญูกตเวทีแรงกล้า ชายหนุ่มในสกุลอื่นที่สูงศักดิ์จะมีคุณสมบัติดีเสมอด้วยท่านนั้นหามิได้ จึงปลงพระทัยว่า ท่านนี่แหละคู่ควรกับพระราชธิดาแล้ว ขอให้เห็นแก่พระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ อย่าได้ปฏิเสธ จงรับสนองตามพระราชประสงค์เถิด"

ได้สุนตอบว่า "ที่ท่านกล่าวมานี้ก็จริงอยู่ แต่ข้าพเจ้าเป็นคนมั่นอยู่ในความกตัญญูกตเวทีอย่างท่านว่าจะทำการใด ๆ ต้องปรึกษาหารือบิดามารดาก่อนจึงกระทำ ฉะนั้นเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขอรอไปชี้แจงบิดามารดารับความเห็นชอบก่อน แล้วจะได้เรียนให้ทราบภายหลัง"

ถึงเวลากลางวันคนครัวจัดอาหารนำออกมา ได้สุนก็เชิญให้งี่ตงรับประทาน เมื่อเลี้ยงดูกันเป็นที่อิ่มหนำสำราญแล้ว ตกเพลาบ่ายงี่ตงก็อำลาเดินทางกลับเมืองหลวง

เย็นวันนั้นหลังจากปรนนิบัติบิดามารดาตามปกติแล้ว ได้สุนก็เล่าความตามที่งี่ตงอัญเชิญพระกระแสรับสั่งของพระเจ้าเต้เหงียวมาแจ้งแก่ตนให้ทราบทุกประการ กู่เซ่าฟังแล้วนิ่งอยู่มิได้ว่าประการใด แต่มารดาเลี้ยงมีจิตริษยา ไม่ปรารถนาให้ได้สุนได้อยู่กินกับพระราชธิดา เกรงว่าต่อไปกู่เซ่าจะหลงรักบุตรสะใภ้ยิ่งกว่าลูกสาวของตน คำนึงว่าถ้าได้โอกาสจะยุยงให้กู่เซ่าขัดขวาง

เมื่องี่ตงเดินทางกลับถึงเมืองหลวงแล้ว รุ่งขึ้นก็เข้าเฝ้ากราบทูลเรื่องที่ไปพบได้สุนโดยตลอด พระเจ้าเต้เหงียวทรงใคร่ครวญแล้วตรัสว่า "ถ้ากู่เซ่าไม่เห็นชอบด้วย ได้สุนก็คงไม่กล้ารับ การที่คิดไว้ก็จะค้างไม่สมนึก จำจะต้องหาวิธีใหม่ รีบจัดการโดยไม่ต้องรอฟังคำตอบจากได้สุน"

ครั้นอยู่มาถึงวันมหาอุดมฤกษ์ในปีฉลูก่อนพุทธศักราช 1745 ปี ซึ่งเป็นปีที่เจ็ดสิบแห่งรัชกาลพระเจ้าเต้เหงียว พระองค์ให้อำมาตย์ทั้ง 4 นำพระราชธิดาทั้งสองพระองค์ไปยังฝั่งแม่น้ำอุยสุย แล้วตามตัวได้สุนมารับพระราชธิดาไปอยู่กินเป็นสามีภริยากัน ได้สุนไม่กล้าขัดขืนพระราชโองการ ก็ยอมกระทำพิธีอาวาหมงคล เมื่อกู่เซ่าทราบว่าได้สุนรับพระราชธิดาเป็นภริยาแล้วก็มิได้ว่าขานประการใด

นับแต่นั้นมา ได้สุนก็หมั่นอบรมฝึกสอนภริยาให้รอบรู้ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี เอาใจใส่การบ้านเรือนและกิจการทั้งปวงอันเป็นหน้าที่ของหญิง ดูแลปรนนิบัติบิดามารดามิให้บกพร่อง พระราชธิดาทั้งสองก็เชื่อถ้อยฟังคำอยู่ในโอวาทของสามีด้วยดีตลอดมา

ได้สุนนั้นไม่ว่าจะกระทำการใด ความทราบถึงพระเจ้าเต้เหงียวทุกประการ ทรงโสมนัสยิ่งนัก โปรดให้ฮั่วตงขุนนางผู้ใหญ่ นำโอรส 9 องค์ ที่ประสูติแต่พระสนมไปฝากฝังให้อยู่ในความปกครองของได้สุน ได้สุนก็รับไว้ด้วยความเคารพแล้วฝึกให้ทำกิจการทั้งหนักและเบาทั่วไป อบรมความประพฤติ กิริยามรรยาทอันดีงาม สั่งสอนให้รู้ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ เกี่ยวกับการสังคม พระโอรสทั้งนั้นก็เคารพยำเกรงจงรักภักดีได้สุนเป็นที่ยิ่ง

พระเจ้าเต้เหงียวทรงทราบว่าได้สุนดูแลเลี้ยงดูพระราชบุตรธิดาเป็นอันดี ทั้งอบรมสั่งสอนให้รู้ซึ้งในกิจการงานทั้งปวง สามารถบังคับให้อยู่ในโอวาท ก็มั่นพระทัยว่า ต่อไปภายภาคหน้าจะเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองให้มีสันติสุขเป็นอย่างดีมิต้องสงสัย จึงรับสั่งให้งี่ฮกสร้างเมืองขึ้นที่ริมฝั่งแม่น้ำอุยสุยเมืองหนึ่ง ขนานนามว่าเมืองอิวหงอ แล้วแต่งตั้งได้สุนพระราชบุตรเขยให้ครองเมืองนั้น

ได้สุนพาบิดามารดาและน้องชายหญิงไปอยู่ร่วมด้วย แม้เขาจะมีอำนาจวาสนาได้รับการยกย่องเป็นเจ้าเมือง มีราษฎรจำนวนมากอยู่ในความปกครอง สมบูรณ์พูนสุขด้วยประการทั้งปวง ก็หาได้เห่อเหิมฟุ้งเฟ้อไปตามฐานันดรศักดิ์ไม่ คงเคารพนบนอบเอาใจใส่ปรนนิบัติเลี้ยงดูบิดามารดาเช่นเคยมาแต่หนหลังทุกประการ

วันหนึ่งมีผู้เฒ่ามาหาได้สุนแล้วบอกมนต์วิเศษให้บทหนึ่ง กล่าวว่าเป็นมนต์ป้องกันตัวคุ้มกันนานาภัยมิให้แผ้วพาน เมื่อได้สุนท่องจำได้ขึ้นใจแล้ว ผู้เฒ่าก็อันตรธานหายไป จึงรู้ว่าเทพยดาจำแลงกายมาสงเคราะห์ตน ก็ภาวนาท่องบ่นมนต์นั้นทุกเช้าค่ำ สติปัญญาก็เพิ่มพูนยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน

เสียง น้องชายผู้บุตรมารดาเลี้ยงเป็นคนละโมบมักได้ มีน้ำใจหยาบช้าไม่ต่างกว่ามารดา เห็นได้สุนมั่งมีทรัพย์สินมากมายก็คำนึงว่า ถ้าได้สุนสิ้นชีพลงทรัพย์สินทั้งหลายย่อมตกเป็นของตน จึงวอนมารดาให้ช่วยกำจัดได้สุนเสีย

อยู่มาวันหนึ่งย่างเข้าฤดูฝน มารดาเลี้ยงเห็นได้ทีก็เพทุบายให้กู่เซ่าใช้ได้สุนขึ้นไปตรวจหลังคายุ้งฉาง อ้างว่าถ้าฝนตกจะเป็นอันตรายแก่ข้าวเปลือกข้าวสาร ได้สุนรับคำสั่งจากบิดาแล้วก็จัดแจงจะปีนขึ้นไปตรวจ ฝ่ายภริยาเห็นผิดสังเกตจึงถามสามีว่า "ช่างของเราก็มี เหตุไฉนไม่ใช้ให้ขึ้นไปสำรวจซ่อมแซม การที่จะด่วนขึ้นไปนั้นไม่ระแวงเหตุการณ์ดีร้ายบ้างหรือ ธรรมดาขึ้นที่สูงต้องเอาอย่างนกจึงจะปลอดภัย" ได้สุนรับว่าคำเตือนนี้ชอบแล้ว จึงเอาก๋วยเล้ยติดตัวขึ้นไปด้วย เสียงซึ่งคอยทีอยู่เห็นได้สุนปีนขึ้นไปสูงแล้วก็จุดไฟเผายุ้ง เพลิงไหม้ลุกลามเปลวพลุ่งโชติช่วง ได้สุนเห็นดังนั้นก็รีบปีนสูงขึ้นไปถึงหลังคาแล้วผูกก๋วยเล้ย เป็นปีกไว้ที่แขนทั้งสองข้าง กระโดดบินถลาลงสู่พื้นดิน

ต่อมาอีกไม่นาน บ่อน้ำหลังบ้านแห้งขอด สองแม่ลูกก็สมคบกันให้กู่เซ่าใช้ได้สุนลงไปลอกก้นบ่อ ได้สุนเตรียมตัวปฏิบัติตามคำสั่งบิดา ภริยาเตือนขึ้นว่า "เมื่อท่านจะลงไปยังที่ต่ำควรเอาอย่างงูจึงจะปลอดภัย" ว่าแล้วก็นำเสื้อกางเกงสีต่าง ๆ กับเชือกใหญ่เส้นหนึ่งมามอบให้ ได้สุนรับเสื้อกางเกงสวมทับเป็นชั้นนอกแล้วเอาเชือกผูกโคนไม้ทิ้งปลายลงไปในบ่อ ทันใดนั้นเหลือบเห็นเสียงนั่งแอบมีพิรุธอยู่ จึงค่อย ๆ โหนตัวลงไปตามเส้นเชือกนั้นจนถึงก้นบ่อ รีบถอดเสื้อกางเกงที่สวมทับออกกองไว้แล้วเหนี่ยวเชือกสาวกลับขึ้นมาข้างบน ฝ่ายเสียงเห็นได้สุนลงไปในบ่อนานสมควรแก่เวลาแล้วก็ไปยังปากบ่อ ก้มมองลงไปเห็นเสื้อกางเกงกองอยู่ สำคัญว่าได้สุนกำลังลอกก้นบ่อก็รีบหาบดินและหินทุ่มทิ้งลงไปจนบ่อตื้น แน่ใจว่าได้สุนถูกดินและหินทับตายแล้วก็ดีใจรีบไปแจ้งให้มารดาทราบ ครั้นเดินเลียบไปถึงริมจวน เห็นได้สุนนั่งซ้อมพิณอยู่กับภริยาก็ตะลึงงัน ได้สุนเหลือบเห็นก็ปราศรัยด้วยน้ำเสียงปกติ เสมือนหนึ่งไม่มีเหตุการณ์อันใดเกิดขึ้น

เสียง สดับคำทักทายที่อ่อนหวาน ประกอบด้วยกระแสเสียงแห่งความเมตตากรุณาก็ซาบซึ้งในน้ำใจของพี่ชายที่มิได้เคียดแค้นอาฆาต ได้สำนึกในความผิด คำนึงว่าได้สุนนี้เป็นคนดีมีบุญนักหนา แม้ตนจะลอบทำร้ายถึงสองครั้งสองหนก็ไม่สำเร็จ ชะรอยเทพเจ้าจะคอยพิทักษ์คุ้มครอง ถ้าเรายังขืนคิดร้ายต่อไป กรรมนั้นคงสนองถึงตัวแน่แท้ นับแต่นั้นมาก็กลับใจเป็นมิตร ตั้งปณิธานว่าแต่นี้ไปจะเคารพบูชาพี่ชายและพระราชธิดาผู้มีพระคุณให้เสมอด้วยบิดรมารดา พลอยให้มารดาคลายความริษยาชิงชัง เกิดนิยมชมชอบที่ได้พระราชธิดาเป็นบุตรสะใภ้ไปด้วย

ฝ่ายพระเจ้าเต้เหงียวตั้งแต่มอบเมืองใหม่ให้พระราชบุตรเขยปกครองแล้วก็หมั่นสดับตรับฟังข่าวคราวอยู่เป็นนิจ ทรงทราบว่า ได้สุนเอาความกตัญญูกตเวทีและความเมตตาปรานีเป็นที่ตั้ง ปราบความอิจฉาริษยาของมารดาเลี้ยง และความใจบาปหยาบช้าของเสียงผู้น้องเป็นผลสำเร็จ ละพยศร้ายกลับเคารพนบนอบอยู่ในโอวาทก็เพิ่มความนิยมยิ่งขึ้น รับสั่งแก่อำมาตย์ทั้ง 4 ว่า "ได้สุนนี้ประเสริฐนัก สติปัญญาก็ลึกซึ้งยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน สมควรยกย่องให้ดูแลบ้านเมือง ทะนุบำรุงอาณาประชาราษฎร์ให้เป็นสุข" แล้วรับสั่งให้ฮั่วซกไปตามตัวเข้ามาเมืองหลวง จะทรงแต่งตั้งให้เป็นขุนนางช่วยว่าราชการบ้านเมือง ฮั่วซกรีบเดินทางไปเมือง

อิวหงอ แจ้งให้ได้สุนทราบตามรับสั่ง ได้สุนก็ลาบิดามารดา ออกเดินทางสู่เมืองหลวงพร้อมด้วยพระโอรสที่มาอยู่ฝึกงาน สังเกตมาตามทาง เห็นบ้านเรือนราษฎรมากมายถูกอุทกภัยทิ้งร้างว่างเปล่าก็คำนึงว่าถ้าได้ทำการระบายน้ำลงทะเลเสีย ราษฎรจะสิ้นความเดือดร้อน

ครั้งถึงเมืองหลวงก็เข้าเฝ้าพระเจ้าเต้เหงียว พระองค์ทรงปราศรัยพอควรแก่การแล้วก็แต่งตั้งให้เป็นซีถู อำมาตย์ผู้ใหญ่ ตำแหน่งผู้ช่วยว่าราชการแผ่นดิน เมื่อเข้ารับหน้าที่แล้วก็กราบทูลขอแต่งตั้งขุนนางผู้ช่วยปรับปรุงราชการแผ่นดิน ได้สั่งถอดถอนขุนนางสกุลใหญ่ที่มีใจบาปหยาบช้าออก บ้างก็ถูกเนรเทศให้อพยพไปอยู่ชายแดน เลือกสรรผู้สามารถมีสติปัญญาขึ้นเป็นขุนนาง การใดที่ขุนนางทั้งปวงไม่สามารถพิเคราะห์ให้ลุล่วงไปได้ ได้สุนก็พิจารณาด้วยความปรีชาสามารถเป็นผลสำเร็จทุกกรณี แล้วทูลลาพระเจ้าเต้เหงียวออกตรวจราชการยังหัวเมืองน้อยใหญ่ ดูแลทุกข์สุขของประชาชนพลเมือง เดินทางถึงบ้านเมืองใดก็ชี้แจงนโยบายการทะนุบำรุงคุ้มครองประชาราษฎร์ บ้านเมืองใดที่กระด้างกระเดื่องก็แต่งทูตเข้าไปเจรจาว่ากล่าวโดยดี เมื่อมิเชื่อฟังก็ให้นายทัพนายกองยกกำลังเข้าปราบปราม แล้วแต่งตั้งบุตรหลานที่มีปัญญาของผู้ครองเมืองนั้นให้ปกครองสืบไป

แปะอิ๋ว อำมาตย์ผู้ซึ่งพระเจ้าเต้เหงียวรับสั่งให้ไปทำการระบายน้ำลงทะเลคราวเกิดอุทกภัย ฝนตกหนักน้ำนองจนไร่นาราษฎรเสียหายหลายตำบล หาได้ทำการให้ลุล่วงเป็นผลสำเร็จไม่ กลับรวบรวมกำลังไพร่พลไปตั้งเมืองขึ้นที่ตำบลหนึ่ง แล้วตั้งตนเป็นเจ้าผู้ครองเมืองนั้น เมื่อทราบข่าวว่าซีถูได้สุนออกตรวจตราหัวเมืองต่าง ๆ เดินทางมาใกล้ถึงเขตแดนก็ไม่คิดจะอ่อนน้อม ตระเตรียมทแกล้วทหารไพร่พลแข็งเมือง อู๋ บุตรชายเห็นเป็นการไม่สมควรก็วอนบิดาให้อ่อนน้อมแต่โดยดี แปะอิ๋วกลับโกรธให้เอาตัวไปคุมขัง ครั้นซีถูได้สุนยกรี้พลมาถึงไม่เห็นแปะอิ๋วออกมาต้อนรับ ก็ให้หยุดพลตั้งค่ายแล้วแต่งทูตเข้าไปเจรจา ทูตกลับมารายงานว่าแปะอิ๋วไม่ให้เปิดประตูรับ ซีถูได้สุนก็คำนึงว่า แปะอิ๋วเป็นถึงอำมาตย์ผู้ใหญ่ ควรหรือที่จะหลบมาตั้งบ้านเมืองอยู่ตำบลนี้ ซ้ำยังคิดอ่านขัดขวางเราอีกด้วย ชะรอยจะเห็นว่าเราเพิ่งเดินทางมาถึง รี้พลอิดโรยชะดีร้ายค่ำวันนี้คงยกพลออกมาปล้นค่ายเป็นแน่ จึงสั่งนายทัพนายกองให้แยกย้ายกันซุ่มคุมเชิง ตกเพลาดึกแปะอิ๋วก็ยกทหารออกมาปล้นค่ายสมดั่งที่ซีถูได้สุนคาดไว้ กองทหารที่ซุ่มเห็นได้ทีก็ระดมเข้าตีพร้อมกันทั้ง 4 ด้าน กองทหารแปะอิ๋วแตกพ่ายยับเยิน ไพร่พลล้มตายเป็นอันมาก ที่รอดตายก็หนีกระจัดกระจายไป ส่วนแปะอิ๋วตายในที่รบ

เช้าวันรุ่งขึ้น ขุนนางที่แปะอิ๋วมอบหมายให้ควบคุมตัวอู๋ พร้อมใจกันพาอู๋ออกมาขอขมาโทษ ซีถูได้สุนก็ต้อนรับเป็นอันดี เห็นรูปร่างอู๋สูงใหญ่ ลักษณะผึ่งผายมีสง่า ท่าทางเป็นผู้มีสติปัญญาลึกซึ้ง ก็สอบถามถึงวิชาความรู้ อู๋ชี้แจงให้ทราบตามที่ตนเล่าเรียนมา ซีถูได้สุนจึงมอบเมืองให้ปกครองไปพลางจนกว่าพระเจ้าเต้เหงียวจะได้ทรงแต่งตั้ง แล้วออกเดินทางตรวจหัวเมืองอื่นต่อไปจนทั่วราชอาณาจักร จึงกลับคืนเมืองหลวงเข้าเฝ้าถวายรายงานตรวจตราให้พระเจ้าเต้เหงียวทรงทราบทุกประการ และขอให้ทรงแต่งตั้งอู๋เป็นขุนนางทำราชการแทนแปะอิ๋วผู้บิดา พระเจ้าเต้เหงียวทรงเห็นชอบด้วย จึงทำหนังสือแจ้งไปให้อู๋ทราบ

ตั้งแต่ได้สุนเข้ารับราชการตำแหน่งซีถูแล้ว บ้านเมืองอาณาประชาราษฎร์ก็ร่มเย็นเป็นสุขทั่วหน้าพระเจ้าเต้เหงียวทรงพระดำริถึงพระองค์ ว่าทรงพระชรามากแล้ว ใคร่จะมอบราชสมบัติให้ซีถูได้สุนปกครองจึงทรงปรึกษาอำมาตย์ทั้ง 4 ต่างก็เห็นชอบด้วย ครั้นถึงวันฤกษ์งามยามดี ขณะที่บรรดาอำมาตย์และขุนนางเฝ้าแหนอยู่พร้อมหน้าก็ตรัสเรียกซีถูได้สุนให้เข้าเฝ้าเฉพาะเบื้องหน้าพระที่นั่ง จักทรงประกอบพิธีมอบหมายเครื่องทรงสำหรับกษัตริย์และตราแผ่นดิน กับทั้งพระแสงกระบี่และพระแสงเกาทัณฑ์เป็นการเวนราชสมบัติ

มอบหมายการปกครองแผ่นดินแก่ซีถูไต้สุนตามราชประเพณี แต่ซีถูไต้สุนปฏิเสธไม่ขอรับ ขอดำรงตำแหน่งซีถูต่อไป เมื่อทรงเห็นว่าซีถูไต้สุนไม่ยอมขึ้นครองราชสมบัติ ก็รับสั่งให้อำมาตย์ผู้ใหญ่ประกาศแต่งตั้งขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ ซีถูไต้สุนก็แสวงหาผู้มีสติปัญญามาชุบเลี้ยงเป็นขุนนางที่ปรึกษาหลายคน

ฝ่ายอู๋ เมื่อได้รับใบบอกแล้วก็เลือกล้วนชายฉกรรจ์ที่เข้มแข็งหลายสิบคนรีบรุดเดินทางเข้าเมืองหลวง ซีถูไต้สุนก็ต้อนรับจัดบ้านเรือนให้พักเป็นอันดี แล้วนำเข้าเฝ้าพระเจ้าเต้เหงียว

พระเจ้าเต้เหงียวทอดพระเนตรเห็นอู๋ รูปร่างผึ่งผาย สูงราว 9 เชียะ หน้าผากกว้าง คางใหญ่ หลังนูนเหมือนหลังเต่า ต้องลักษณะอาชาไนย ก็ทรงดำริว่า ถ้าได้สารถีพิเศษควบคุมขับขี่ ย่อมพลันล่วงลุถึงที่หมายดั่งประสงค์ จึงทรงแต่งตั้งเป็นซีตง โปรดให้ไปทำการระบายน้ำไถ่โทษบิดา อู๋รับพระราชโองการแล้วรีบเกณฑ์รี้พลไปทำการระบายน้ำอยู่หลายปี เสร็จสมบูรณ์เรียบร้อยแล้วกลับมารายงานซีถูไต้สุนว่า อันสกุลใหญ่ทั้งหลายที่อยู่กันนั้น บ้างก็มีเขตแดน บ้างก็ยังหามีไม่ ถ้าจัดแบ่งปันเขตแดนให้เป็นสัดเป็นส่วนกันเสีย การทะเลาะวิวาท บาดหมางจะเบาบางลง แล้วนำแผนที่อาณาเขตที่ทำขึ้นไว้เสนอซีถูไต้สุน ซีถูไต้สุนพิจารณาแล้วเห็นต้องตรงกับแผนที่ที่ตนทำขึ้นเมื่อครั้งออกตรวจราชการหัวเมือง ก็พอใจในความคิดที่สอดคล้องต้องกัน จึงนำขึ้นทูลถวายเพื่อรับพระราชบัญชา พระเจ้าเต้เหงียวทรงพิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนแล้ว ตรัสชมเชยว่า ความคิดของท่านทั้งสองต้องกันดีนักหนา จงจัดการแบ่งปันเขตแดนแก่สกุลต่าง ๆ ให้เรียบร้อยไปเถิด ซีถูไต้สุนก็มอบแผนที่ให้ซีตงอู๋ไปปักปันเขตแดนตามที่กำหนดไว้

หลายปีต่อมานับแต่พระเจ้าเต้เหงียวทรงแต่งตั้งซีถูไต้สุนขึ้นดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน บ้านเมืองยิ่งเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ ราษฎรทำมาหากินเป็นปึกแผ่นด้วยความผาสุก สมพระราชหฤทัยของพระองค์ทุกประการ ครั้นแล้วพระโรคชราเบียดเบียนพระองค์หนักยิ่งขึ้นก็เสด็จสวรรคต เป็นที่โศกสลดแก่อาณาประชาราษฎร์ทุกถ้วนหน้า

ซีถูไต้สุนอัญเชิญพระราชโอรสให้สืบสันตติวงศ์ แต่ตังจูไม่ยอมรับกลับพร้อมใจด้วยขุนนางทั้งปวงอัญเชิญซีถูไต้สุนขึ้นครองราชสมบัติตามพระราชประสงค์ของพระชนกนาถ ซีถูไต้สุนคงยืนกรานปฏิเสธที่จะรับ ตังจูและขุนนางทั้งหลายพร้อมทั้งเหล่าประชาราษฎรช่วยกันอ้อนวอนอยู่หลายครั้งหลายคราจนสุดจะเบี่ยงบ่าย จึงยอมขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่าพระเจ้าเต้สุ่น แล้วทรงแต่งตั้งพระนางง่อหวงเป็นพระมเหสีฝ่ายขวา พระนางนึ้งเอ็งเป็นพระมเหสีฝ่ายซ้าย ทรงมอบเมืองอิวหงอให้กู่เซ่า พระราชบิดาปกครอง ครั้งนั้นตรงกับปีจอ ก่อนพุทธศักราช 1712 ปี

ฝ่ายซีตงอู๋ เมื่อยกกองไปถึงเขาโซงซัวแล้วก็ใช้ม้าใช้ไปตามผู้ใหญ่สกุลต่าง ๆ นัดหมายมาชุมนุมแบ่งปันเขตแดน กำหนดเขตเป็นเมืองใหญ่ 9 เมือง คือ 1. เมืองเจี๋ยนจิว 2. เมืองกีจิว 3. เมืองแซจิว 4. เมืองซือจิว 5. เมืองอื้อจิว 6. เมืองเก็งจิว 7. เมืองเอียงจิว 8. เมืองย่งจิว แล้วนำพวกผู้ใหญ่สกุลต่าง ๆ เหล่านั้นเข้าเฝ้าถวายพระพรชัยและบรรณาการแก่พระเจ้าเต้สุ่น

ต่อมาพระเจ้าเต้สุ่นมีพระราชโองการโปรดให้ซีตงอู๋สร้างเมืองใหม่ขึ้นอีกเมืองหนึ่งที่ตำบลพูปั๋ง ขนานนามว่านครพูปั๋ง แล้วเสด็จโดยขบวนพยุหยาตราพร้อมด้วยพระมเหสีทั้งสองไปประทับยังเมืองนั้น มอบหมายนครเพ่งเอี๋ยงให้ตังจูพระราชโอรสของพระเจ้าเต้เหงียวปกครองสืบไป

เรื่องที่ 2 เจ็งซำ

ในสมัยชุนชิว ระหว่างรัชกาลพระเจ้าจิวเพ่งอ๋องกับพระเจ้าจิวอุยเลียดอ๋อง ก่อนพุทธศักราชประมาณ 166 ถึง 119 ปี มีเด็กชายคนหนึ่งชื่อเจ็งซำ บุตรเจ็งเตี๊ยม ชาวนาเมืองลู้ มารดาชื่อเม่งสี เจ็งซำเป็นศิษย์ในสำนักขงจื๊อ เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีแรงกล้า ปรนนิบัติผู้บังเกิดเกล้าด้วยความเอาใจใส่และถนอมน้ำใจให้มีความสุข ว่างจากการเรียนก็ช่วยบิดาทำไร่ทำนา ทุกคืนเขาจะจุดธูปเทียนบูชาเง็กเซียนฮ่องเต้ ขอให้ช่วยอภิบาลผู้บังเกิดเกล้าให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ อยู่เย็นเป็นสุขมีอายุยืนนาน

ครั้งหนึ่งบิดาใช้ให้ย้ายต้นฟัก เจ็งซำขุดพลาดถูกรากใหญ่ขาด บิดาโกรธมากเฆี่ยนตีอย่างสาหัส เขาวิตกว่าถ้ามารดารู้ว่าเขาต้องโทษหนักจะเป็นทุกข์ไม่สบายใจ จึงแสร้งไปนั่งดีดพิณให้มารดาเข้าใจว่าที่บิดาเฆี่ยนนั้นไม่เจ็บปวดเท่าใด

ต่อมาเมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้ว เขาก็เข้าป่าตัดฟืนขายบำรุงเลี้ยงมารดา ทุกคราวที่เข้าป่าเขาเป็นห่วงมารดาที่อยู่บ้านลำพังผู้เดียวอย่างยิ่ง

อยู่มาวันหนึ่ง ขณะที่เขาตัดฟืนอยู่ในป่า มีอาคันตุกะผู้หนึ่งแวะมายังที่อยู่ มารดาเป็นชาวบ้านนอกมาแต่กำเนิดก็ไม่รู้ที่จะจัดรับรองหรือเจรจาพาทีอย่างไร อีกทั้งไม่มีทรัพย์ที่จะซื้ออาหารเลี้ยงดูตามประเพณี นางร้อนใจที่รอแล้วรอเล่าไม่เห็นบุตรกลับมา ในที่สุดนางเกิดความคิดขึ้นว่า อันสายเลือดของแม่กับลูกนั้นมีความสัมพันธ์ต่อกัน จึงยกนิ้วมือใส่ปากกัดจนนิ้วแตก ในบัดเดียวกันนั้นบุตรของนางที่กำลังตัดฟืนอยู่ในป่าก็เจ็บเสียวในทรวง เขาสังหรณ์ใจว่าคงมีเหตุเกิดขึ้นทางบ้าน จึงมัดท่อนฟืนที่ตัดแล้วแบกขึ้นบ่ารีบกลับบ้าน ถึงบ้านตรงเข้าไปคุกเข่าเฉพาะหน้ามารดาแจ้งอาการที่เกิดเจ็บในอก มารดากล่าวว่า “มีอาคันตุกะมาที่บ้าน เราจึงกัดนิ้วให้รู้ถึงเจ้า จะได้รีบกลับมาปรึกษาหารือกันว่าจะควรรับรองเขาอย่างไร”

เรื่องที่ 3 เมี่ยนจือเคียน

ครั้งราชวงศ์จิว สมัยชุนชิว ที่เมืองลู้ มีเด็กชายคนหนึ่งชื่อจือเคียน แซ่เมี่ยน บิดาชื่อเมี่ยนเต็ก กำพร้ามารดามาตั้งแต่ยังเยาว์ ต่อมาบิดามีภริยาใหม่ชื่อมั่งสี เกิดบุตรด้วยกัน 2 คน นางมั่งสีริษยารังเกียจเมี่ยนจือเคียนยิ่งนัก มักหาเรื่องยุยงสามีให้ดุด่าเฆี่ยนตีเนือง ๆ แต่เมี่ยนเต็กเป็นคนรอบคอบใจคอหนักแน่น ปลอบโยนภริยาว่า

"ธรรมดาเด็กย่อมรักแม่มากกว่าพ่อ แม่เป็นผู้ให้นมกิน อาบน้ำป้อนข้าวให้ เมี่ยนจือเคียนยังไม่พ้นวัยเด็ก แม้มันจะไม่ใช่เลือดเนื้อของเจ้า มันก็เลือดของข้า ความจริงมันรักเจ้าเหมือนแม่ของมัน น้อง ๆ มันก็เอาใจใส่คอยดูแล เจ้าจะให้เฆี่ยนตีมัน โดยหาความผิดมิได้นั้นสมควรแล้วหรือ แล้วมันจะหันหน้าไปพึ่งใคร พึ่งแม่แม่ก็เกลียดชัง พึ่งพ่อพ่อก็ดุร้าย ควรจะสงสารเอ็นดูมัน" แม้กระนั้นนางก็หาคลายความชิงชังไม่

กาลต่อมาย่างเข้าฤดูหนาวปีหนึ่ง นางทำเสื้อกันหนาวให้บุตรทั้งสองของนางกับเมี่ยนจือเคียนสวมใส่คนละตัว

วันหนึ่งหิมะตกหนัก อากาศหนาวจัด ขณะนั้นเมี่ยนจือเคียนอายุได้ 13 ปี บิดาใช้ให้ขับรถให้นั่งไปกิจธุระ ระหว่างทางเมี่ยนจือเคียนหนาวสั่นสะท้านไปทั่วร่าง มือเท้าเย็นชาจนบังเหียนบังคับม้าที่ถือหลุดจากมือ เมี่ยนเต็กสังเกตเห็นตรงรอยขาดที่เสื้อของเมี่ยนจือเคียนว่าซับในกรึงด้วยโล่ฮั้วแทนที่จะกรึงด้วยสำลีจึงต้านทานความหนาวไม่ได้ ก็เข้าใจว่าภริยาเจตนาแกล้งบุตรของเขา จึงอุทานว่า "ไม่ช้าได้รู้กัน ถ้าคาดไม่ผิด ก็อยู่ด้วยกันไม่ได้" เมี่ยนจือเคียนครวญขึ้นว่า "แม่อยู่ลูกหนึ่งหนาว แม่ไปสามลูกโดด" เมื่อกลับถึงบ้านก็เอาเสื้อของบุตรที่เกิดกับนางมั่งสีมาตรวจดู ปรากฏว่าเย็บกรึงด้วยสำลีอย่างดีทั้งสองตัว เมี่ยนเต็กโกรธมากที่นางมีใจลำเอียงไม่เป็นธรรมแก่บุตรเลี้ยง ถึงกับตัดเยื่อใยขับไล่ไสส่งให้ไปจากบ้าน เมี่ยนจือเคียนได้ยินดังนั้นก็เข้าไปคุ้กายเฉพาะหน้าบิดาอ้อนวอนขออย่าให้ขับแม่เลี้ยงไป อ้างว่าถ้าแม่ไปเสียแล้ว พ่อและน้องจะต้องลำบาก ตัวเขาจะไปจากบ้านเสียเอง แม่จะได้สบายใจ พ่อก็จะมีแม่อยู่ปรนนิบัติ น้อง ๆ ก็จะมีความสุขที่มีแม่อยู่คอยดูแล

นางได้ฟังคำของลูกเลี้ยง น้ำตาก็ไหลพรากออกมาด้วยความตื้นตันใจ ซาบซึ้งในมโนธรรมอันสูงส่งของบุตรเลี้ยงเป็นที่สุด ได้สำนึกในความผิดของตนก็ร่ำไห้ขอลุแก่โทษ นับแต่นั้นมานางก็ดำรงตนมั่นอยู่ในทำนองครองธรรม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทุ่มเทความรักใคร่เอ็นดูแก่เมี่ยนจือเคียนเสมอด้วยบุตรที่เกิดจากอุทรของนางเอง

เหตุการณ์นี้ล่วงรู้ไปถึงขงจื้อ ขงจื้อสรรเสริญเมี่ยนจือเคียนว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ที่คนทั้งหลายพึงถือเป็นเยี่ยงอย่าง

กาลต่อมา ในจำนวนศิษย์ของขงจื้อประมาณ 3000 คน ได้เป็นปราชญ์ 72 คน เมี่ยนจือเคียนเป็นคนหนึ่งในจำนวนนี้

เรื่องที่ 4 จือหลู

สมัยชุนชิว ครั้งราชวงศ์จิว มีชายหนุ่มชาวเมืองเบียนผู้หนึ่งแซ่จ้ง ชื่ออิ๋ว มีสมัญญาว่าจือหลู เป็นผู้มีพละกำลังแข็งแรงประกอบด้วยความกตัญญูกตเวที ยากจะหาผู้เปรียบได้ ครอบครัวของเขายากจนมาก ทำงานรับจ้างเขาได้ค่าจ้างเล็กน้อย เพียงพอเป็นค่าอาหารเฉพาะบิดามารดา ส่วนตัวเขาเองยอมอดมื้อกินมื้อ เก็บผักป่ากินประทังชีวิต ว่างจากการงานก็ศึกษาหาความรู้ในสำนักขงจื้อ ทุกเดือนเวลากลับบ้านเขาจะแบกข้าวเดินทางไกลร่วมร้อยลี้ไปบำรุงเลี้ยงผู้บังเกิดเกล้ายังที่อยู่

เมื่อผู้ให้กำเนิดทั้งสองถึงแก่กรรม เขาก็นำศพไปฝังในหลุมเดียวกัน แล้วเดินทางท่องเที่ยวไปตามชนบทหัวเมืองน้อยใหญ่ มุ่งสู่ทิศใต้จนลุถึงเมืองฌ้อ กษัตริย์เมืองฌ้อทรงเลื่อมใสในความรู้ความสามารถและความซื่อสัตย์สุจริต ตลอดทั้งความมานะอดทนของเขา จึงชวนให้อยู่ช่วยราชการงานเมือง แต่งตั้งให้เป็นอำมาตย์ผู้ใหญ่ นับแต่นั้นมาชีวิตของเขาก็รุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ เพียบพร้อมด้วยยศถาบรรดาศักดิ์ บริบูรณ์ทั้งทรัพย์ศฤงคารบริวารข้าทาสชายหญิง มีข้าวเปลือกนับหมื่นเจ็งในยุ้งฉาง อาสนะรองนั่งของเขาประดิษฐ์ขึ้นด้วยขนจามรีอันแสนจะอ่อนนุ่ม อาหารทุกมื้อล้วนประณีตรสเลิศ เวลาไปแห่งใดก็มีรถเทียมม้า 4 ตัวเป็นพาหนะ และมีรถประเทียบติดตามไปด้วยนับร้อย

เขายิ่งสมบูรณ์พูนสุขขึ้นก็ยิ่งรันทดใจ คำนึงถึงความเป็นอยู่ในอดีต ครั้งยากจนอดอยากถึงกับต้องเที่ยวเก็บผักป่ากินเป็นอาหาร เหน็ดเหนื่อยแสนสาหัสที่ต้องแบกข้าวเดินทางไกลไปบำรุงเลี้ยงบิดามารดา แต่ชีวิตที่อยู่ร่วมกับพ่อแม่ในครั้งนั้นแสนจะอบอุ่น เป็นสุขกว่าปัจจุบันนี้ยิ่งนัก ซึ่งชั่วชีวิตนี้จะมิได้ประสบสุขเช่นครั้งนั้นอีกแล้ว

กาลต่อมาขุนนางเมืองอ๋วยเกิดแย่งชิงอำนาจกัน สูเลี่ยงฮูก่อการกบฏ จือหลูเตรียมยกกองทหารไปจับสูเลี่ยงฮู จูเกาเตือนว่าไม่ควรด่วนทำการวู่วาม เขาคิดการครั้งนี้มิใช่เรื่องเล็กน้อย ไฉนเลยเขาจะประมาท ย่อมระมัดระวังตัวเต็มที่ จือหลูตอบว่า *"เรากินเบี้ยหวัดเงินเดือนของท่าน เมื่อท่านประสบภัยดังนี้เราหาควรนิ่งดูดายอยู่ไม่"* ว่าแล้วเขาก็ขับรถคุมทหารตีฝ่าเข้าไปในทัพฝ่ายกบฏ ฆ่าฟันข้าศึกล้มตายเป็นจำนวนมาก ในที่สุดถูกระดมยิงด้วยเกาทัณฑ์ เสียบเข้าที่สำคัญสิ้นชีวิตในสนามรบ

เรื่องที่ 5 ทั่มจือ

ในสมัยชุนชิว ครั้งราชวงศ์จิว ทั่มอิ๊ดเป็นผู้ว่าราชการเมืองทั่ม อันเป็นเมืองขึ้นของเมืองลู้ คนทั้งหลายยกย่องเรียกเขาว่า ทั่มจือ

ทั่มจือเป็นผู้รู้หลักนักปราชญ์ มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดายิ่งนัก มารดาของเขาเจ็บกระเสาะกระแสะ และเป็นโรคตามาช้านาน ทั่มจือพยายามหาซินแสมารักษาหลายราย อาการป่วยและโรคตาก็ไม่ทุเลา วันหนึ่งมารดาบอกเขาว่ามีผู้มาบอกให้กินน้ำนมกวางและเอาหยอดตา โรคจะหายในฉับพลัน ทั่มจือใช้คนไปเที่ยวหาซื้อแม่กวางเพื่อมารีดเอาน้ำนม ก็หาไม่ได้ จึงไปขอยืมหนังกวางจากพรานป่าเอามาคลุมตัว แล้วบุกเข้าไปในป่าสูงหลายวันจึงพบฝูงกวาง เขาเล็ดลอดเข้าไปปะปนอยู่ในฝูง แล้วรีดน้ำนมกวางใส่กระออม ในเวลาเดียวกันนั้น มีพรานป่า 2 คนซุ่มดักยิงกวาง เขาเกือบถูกพรานยิงตายด้วยลูกธนู เพราะสำคัญผิด เดชะบารมีความกตัญญูกตเวทีช่วยคุ้มครอง จึงพ้นภัยอย่างหวุดหวิด

เมื่อพรานทั้งสองทราบว่าเขาคือเจ้าเมืองทั่ม เอาหนังกวางมาคลุมตัวแอบเข้าไปรีดนมกวางเพื่อทำยารักษามารดา ก็ย่อตัวคุกเข่าคำนับด้วยความเคารพ ต่อมาพฤติการณ์นี้ล่วงรู้ถึงชาวบ้านชาวเมือง ต่างพากันยกย่องสรรเสริญว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีแรงกล้ายิ่งนัก ราษฎรทั้งหลายก็เพิ่มความเคารพยำเกรงยิ่งขึ้น

เรื่องที่ 6 เล่าไล่จือ

ครั้งราชวงศ์จิว รัชกาลพระเจ้าจิวเตี้ยอ๋อง ก่อนพุทธศักราชประมาณ 63 ถึง 43 ปี มีบุตรชายชาวนาเมืองลู้ผู้หนึ่ง นับตั้งแต่รู้ความมา เป็นเด็กว่านอนสอนง่าย ไม่ทำสิ่งใดให้เป็นที่ขุ่นข้องหมองใจผู้บังเกิดเกล้า มีความกตัญญูกตเวทีแรงกล้ามาในสันดาน เมื่ออายุสมควรที่จะเล่าเรียน บิดาส่งไปศึกษายังสำนักอาจารย์ โดยเหตุที่เป็นผู้มีสติปัญญา เฉียบแหลมประกอบด้วยความขยันหมั่นเพียร เรียนอยู่ไม่ช้าก็สำเร็จกลับมาทำไร่ทำนา เก็บผักหักฟืนขายบำรุงเลี้ยงบิดามารดา บัดนี้มีอายุ 70 ปีแล้ว คนทั้งหลายเรียกเขาว่า เล่าไล่จือ

วันหนึ่งเขาไปตักน้ำให้บิดา ขากลับเดินสะดุดก้อนดินเซจวนล้ม ผู้ให้กำเนิดทั้งสองเห็นเข้าก็ให้นึกสมเพชจนน้ำตาไหล เล่าไล่จือเห็นเช่นนั้นก็ตกใจ ละล่ำละลักถามว่า "เหตุอันใดทำให้พ่อแม่ร้องไห้"

บิดาตอบว่า "เราเห็นเจ้าไม่แข็งแรง อายุเพียง 70 ปี โรคภัยก็เบียดเบียนเสียจนอ่อนแอ เจ้านี้คงไม่ได้อยู่ทำศพพ่อแม่เสียแล้ว พ่อนี่แหล่ะเห็นจะต้องทำศพให้เจ้าเป็นแน่"

เล่าไล่จือรีบเข้าไปในห้อง สวมเสื้อผ้าหลากสีอย่างเด็ก ถือกลองเด็กเล่นออกมาแกว่งให้เกิดเสียงไปมา แล้วกระโดดโลดเต้นเล่นอย่างเด็ก บางคราวก็เล่นหาบน้ำแล้วแกล้งทำหกล้มร้องไห้ คลานเข้าไปออดอ้อนเพื่อให้ผู้บังเกิดเกล้าเกิดอารมณ์ขันเป็นสุขใจ

นับแต่นั้นมาเขาไม่ยอมเอ่ยหรือพูดถึงความชราของตัวเขาให้เข้าหูพ่อแม่ เพราะเกรงว่าจะเป็นเหตุให้ท่านทั้งสองสลดใจ หวนนึกถึงวัยของตนเอง

เมื่อบิดามารดาสิ้นชีพแล้ว เขาก็อัญเชิญศพไปฝังในหลุมเดียวกัน แล้วอพยพไปอยู่เมืองฌ้อ วันหนึ่งเจ้าเมืองฌ้อมาเชิญให้เขาไปเป็นที่ปรึกษาช่วยว่าราชการเมือง ตกเพลาบ่ายภริยาของเขากลับจากไปหาฟืน ทราบว่าสามีจะไปทำงานอยู่ด้วยเจ้าเมืองฌ้อ

นางก็รำพันว่า "ธรรมดาคนเรากินเหล้ากินข้าวของเขาก็ต้องทำงานให้เขาคุ้มค่า จะได้ลาภได้ยศก็สุดแต่เขา เมื่อท่านนิยมอย่างนั้นก็เชิญไปแต่ผู้เดียวเถิด"

เล่าไล่จือจึงว่า "ข้อนั้นเจ้าอย่าเพ่อวิตก *เอาขนนกขนเนื้อทำเสื้อกางเกงก็ได้ เก็บข้าวตกตามทุ่งนากินก็พอ เมื่อเจ้าไม่ขอบอยู่ใต้บังคับใคร เราก็จะไม่ไป*"

ว่าแล้วทั้งสองก็พากันไปอยู่เมืองอื่นอย่างอิสระ มีความผาสุกตราบจนสิ้นชีวิต

เรื่องที่ 7 ก้วยกื๊อ

ในสมัยราชวงศ์เจ้อฮั่น ที่เมืองล่งหลือ มีชายหนุ่มชาวเมืองฮ่อหน้าคนหนึ่งชื่อก้วยกื๊อ เป็นคนยากจนเข็ญใจ แต่มีความกตัญญูกตเวทีแรงกล้า รับจ้างเขาได้ทรัพย์มา ก็บำรุงเลี้ยงมารดาและปรนนิบัติให้นางมีความสุข ต่อมามารดาไปสู่ขอบุตรสาวชาวนาผู้หนึ่งมาให้เป็นภริยา นางเป็นคนสุภาพอ่อนโยนอยู่ในโอวาทของสามี ภายหลังเกิดบุตรชายคนหนึ่งเป็นที่รักของย่ายิ่งนัก เวลากินอาหารย่าจะให้หลานกินส่วนของย่าจนอิ่มก่อน แล้วย่าจึงจะกินที่เหลือ เมื่อเด็กยิ่งเจริญวัยก็กินอาหารมากขึ้น ทำให้อาหารเหลือถึงย่าน้อยลงเป็นลำดับ แม้ก้วยกื๊อจะวิงวอนมารดาอย่าให้กังวลในหลาน นางก็รับฟังเฉยไม่เอาใจใส่

ยิ่งวันก้วยกื๊อยิ่งเห็นอาหารส่วนของมารดาที่บุตรของเขากินเหลือน้อยลง ทำให้นางต้องเผชิญกับความหิวโหย จึงปรารภกับภริยาว่า “ทุกวันนี้ลูกของเรากินอาหารของแม่เสียจนแม่กินไม่อิ่ม ครั้นจะทำเพิ่มขึ้นอีกหรือค่าจ้างที่หาได้มาก็ไม่พอ ฉะนั้นเราจงช่วยกันเอาลูกไปฝังเสียเถิด แม่จะได้สิ้นกังวลกินอาหารอิ่มท้อง ถ้าแม่ตายจะหาแม่อีกไม่ได้ ส่วนลูกนั้นรอไปไม่ช้าก็คงได้มาอีก” ภริยาเป็นคนอยู่ในโอวาทของสามีก็ไม่คัดค้าน สองผัวเมียจึงถือเอาจอบอุ้มลูกไปที่ชายป่าแล้วลงมือขุดหลุมเพื่อฝัง เมื่อขุดดินลึกลงไปประมาณ 3 เชียะ จอบกระทบแผ่นเหล็ก ก้วยกื๊อก้มลงโกยดินขึ้นแล้วงัดแผ่นเหล็กออก ก็เห็นทองแท่งเรียงอยู่ 1 ปุ๋ มีอักขระจารึกไว้ด้วยว่า “ห้ามบ้านเมืองยึดเป็นของหลวง ห้ามปวงชนชิงไปเป็นของตัว” สองผัวเมียตื่นเต้นดีใจ ช่วยกันเอาทองใส่ตะกร้าขนไปยังที่อยู่

นับแต่นั้นมาครอบครัวของเขาก็ร่ำรวย สิ้นความอดอยากยากไร้ลำเค็ญ

ชาวบ้านโจษกันเป็นเสียงเดียวว่า โชคที่ก้วยกื๊อได้รับทั้งนี้ เนื่องด้วยเหตุ 3 ประการ

ประการที่ 1 มารดาของก้วยกื๊อเป็นคนโอบอ้อมอารีมีเมตตาเผื่อแผ่แก่บุตรหลานและบุคคลทั่วไป

ประการที่ 2 ภริยาของเขาเป็นคนอยู่ในโอวาท เชื่อฟังคำสามี

ประการที่ 3 ก้วยกื๊อเป็นคนมีความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาแรงกล้ายิ่งนัก

เรื่องที่ 8 เต็งลั้ง

ในรัชสมัยราชวงศ์อ่าวฮั่น ระหว่างปีพุทธศักราช 568 ถึง 762 ที่เมืองฮ่อไหล มีชายคนหนึ่งชื่อเต็งลั้ง เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทียากจะหาผู้เปรียบได้ แม้ว่าผู้บังเกิดเกล้าของเขาจะสิ้นชีพไปนานแล้ว แต่เขาก็มิวายระลึกถึงพระคุณของท่านทุกวันคืน ได้ให้ช่างแกะสลักรูปบิดามารดาขึ้นประดิษฐานบนแท่นบูชาไว้กราบไหว้แทนตัว ทุกเช้าค่ำจะนำน้ำอุ่นไปลูบเช็ด จัดอาหารไปเซ่นไหว้ ปรนนิบัติเสมือนหนึ่งท่านทั้งสองยังมีชีวิตอยู่

วันหนึ่งเต็งลั้งออกไปกิจธุระนอกบ้าน เตียซกเพื่อนบ้านมาขอยืมเครื่องใช้บางอย่าง ภริยาเต็งลั้งเห็นว่าจะให้ไปก็ควรที่จะได้รับอนุญาตจากผู้เป็นใหญ่ในเรือนเสียก่อน จึงจุดธูปเทียนขึ้นที่หน้าแท่นบูชา อธิษฐานเสี่ยงทายเชิงถามว่าจะควรให้ยืมหรือไม่ ผลการเสี่ยงทายปรากฏว่าไม่ควร นางจึงแจ้งให้เตียซกทราบว่าพ่อผัวแม่ผัวของนางไม่ยินดีอนุญาต เตียซกกำลังเมาสุรา ได้ฟังดังนั้นก็โกรธ ถลันเข้าไปที่แท่นบูชาด่าและเอาไม้ตีศีรษะรูปสลัก

เมื่อเต็งลั้งกลับถึงบ้านเห็นรูปสลักเศร้าหมองจึงสอบถามสาเหตุ ภริยาเล่าความให้ฟัง เต็งลั้งโกรธแค้นยิ่งนัก ฉวยกระบี่ได้วิ่งตามไปแทงเตียซกล้มลง เต็งลั้งหมายจะแทงซ้ำให้สาสมกับที่หมิ่นผู้บังเกิดเกล้าของเขา พอดีญาติมิตรเข้าขวางกั้นไว้

วันรุ่งขึ้นเตียซกนำเรื่องไปร้องเรียนกรมการเมือง เจ้าหน้าที่เห็นเตียซกมีบาดแผลสมคำฟ้องก็ให้พนักงานไปเกาะตัวเต็งลั้ง เต็งลั้งวิงวอนขออนุญาตพนักงานว่า “ไหน ๆ จะเอาตัวไป ก็ขอให้ได้บอกกล่าวคารวะบิดามารดาก่อนเถิด”

เมื่อเต็งลั้งเข้าไปคำนับรูปสลัก พนักงานติดตามเข้าไปด้วย ได้เห็นเบ้าตารูปสลักทั้งสองมีน้ำตาไหลรินออกมาเป็นที่อัศจรรย์ เมื่อนำตัวเต็งลั้งส่งมอบก็รายงานเหตุการณ์ที่ประจักษ์แก่ตาตนเองให้ทราบด้วย เจ้าเมืองมีความประหลาดใจจึงมาพิเคราะห์รูปสลักยังที่อยู่ของเต็งลั้งด้วยตนเอง ก็เห็นคราบน้ำตาปรากฏสมจริง จึงตัดสินปรับเตียซกให้ไปขอขมารูปเคารพ และปล่อยเต็งลั้งพ้นข้อหาไป

เตียซกพร้อมด้วยญาติผู้ใหญ่ก็จัดสิ่งของเครื่องคำนับไปเซ่นไหว้ขอขมา และกล่าวสรรเสริญเต็งลั้งว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน

เรื่องที่ 9 ฉั่วสุน

เมื่อครั้งอองมั้ง ซึ่งแทรกสมัยราชวงศ์ฮั่นอยู่ 16 ปี ระหว่างพุทธศักราช 522 ถึง 567 บ้านเมืองเกิดจลาจล ข้าวยากหมากแพง โจรผู้ร้ายชุกชุม เที่ยวปล้นสะดมชาวบ้านชาวเมืองทั่วไป ราษฎรไม่เป็นอันทำมาหากิน เดือดร้อนอดอยากหวาดกลัว พากันอพยพหลบภัยเข้าป่าดงพงทึบ เก็บผักและของป่าที่พอหาได้ กินประทังชีวิต

ยุคนั้นฮ่วนซง หัวหน้าโจรเซียะไบ๋ซ่องสุมไพร่พลไว้มาก รบพุ่งชนะทัพหลวง แล้วแยกย้ายกันออกไปตีเมืองน้อยใหญ่ ครั้นมาถึงป่าแห่งหนึ่ง เห็นเด็กรุ่นหนุ่มคนหนึ่งเที่ยวเก็บผลหม่อน แยกผลสุกไว้กระทายหนึ่ง ผลดิบอีกกระทายหนึ่ง นึกสงสัยจึงเรียกมาถามว่า "เจ้าเป็นใคร อยู่ที่ไหน ทำไมผลไม้อย่างเดียวกันจึงต้องเก็บแยกกระทาย" เด็กหนุ่มตอบว่า "ข้าพเจ้าชื่อฉั่วสุน เป็นชาวเมืองซุ่นอาน กำพร้าบิดามาตั้งแต่ยังเด็ก อยู่สองคนกับมารดา ผลสุกสีดำในกระทายนี้รสหวานจะเอาไปให้มารดา ผลดิบสีแดงปนเหลืองอีกกระทายหนึ่งรสฝาดอมเปรี้ยวจะเอาไว้กินเอง" ฮ่วนซงได้ฟังดังนั้นก็สงสาร นิยมในความกตัญญูกตเวทีของฉั่วสุน สั่งสมุนให้นำข้าวสาร 3 ถังกับเนื้อโค 1 ขา มามอบให้ไปเลี้ยงมารดา

ครั้นล่วงเข้าปีระกา พุทธศักราช 568 เล่าชิว เชื้อสายพระเจ้าฮั่นโกโจ ปราบดาภิเษกเป็นพระเจ้าฮั่นกวงบูเต้ ทรงโปรดให้แม่ทัพนายกองออกปราบโจรอีก พวกโจรเซียะไบ๋ถูกปราบราบคาบ ฮ่วนซงหัวหน้าโจรถูกฆ่าตาย บ้านเมืองคืนสู่สภาพปกติ ราษฎรที่อพยพหลบหนีไปซ่อนตัวอยู่ตามห้วยเขาลำเนาไพรพากันอพยพกลับ เห็นฉั่วสุนยังปรนนิบัติมารดาอยู่ที่เดิม มิได้อพยพติดตามไปด้วย ก็รู้ทันทีว่าเขาสู้ทนเผชิญโจรภัยกับความอดอยากยากแค้นเพราะห่วงมารดาที่เฒ่าชรา ก็สรรเสริญว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน

เรื่องที่ 10 อิ้งเฮียง

ครั้งราชวงศ์อ่าวฮั่น ที่เมืองอานเล็ก มีเด็กชายผู้ยิ่งด้วยความกตัญญูกตเวทีผู้หนึ่งชื่อเฮียง แซ่อึ้ง อยู่สองคนกับบิดา แม้มารดาจะตายจากไปตั้งแต่เขาอายุได้ 9 ขวบ ในส่วนลึกแห่งหัวใจ เขายังคงครุ่นคิดถึงพระคุณของนางอยู่มิวาย บิดาของเขาต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน ฉะนั้นหลังจากเลิกเรียนแล้ว เขาจะรีบกลับมาปฏิบัติภารกิจการบ้านเรือนซึ่งมารดาของเขาเคยปฏิบัติเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่เป็นประจำทุกวัน และมิได้เว้นที่จะคอยดูแลปรนนิบัติบิดาให้มีความสุข

ในฤดูหนาว ก่อนที่บิดาจะเข้านอน เขาจะขึ้นไปนอนเกลือกกลิ้งบนที่นอนของบิดาให้รับไออุ่นจากร่างกายของเขาเสียก่อน ในฤดูร้อน เขาจะใช้พัดโบกกระพือให้ที่นอนเย็น แล้วจึงเชิญบิดาขึ้นนอน

กิตติศัพท์แห่งความกตัญญูกตเวทีของเขาเลื่องลือกันทั่วไป จนล่วงรู้ถึงหู้ แซ่เหลียง ไทโซ่ว เจ้าเมืองเจียงเซียะ ได้บันทึกวัตรปฏิบัติของเขาไว้ แล้วจัดทำเซ็งจารึกอักษรคำยกย่องเกียรติคุณส่งไปให้แขวนหน้าที่อยู่เพื่อประกาศให้คนทั้งหลายทราบทั่วกัน ข้อความมีว่า “กุมารอึ้ง เมืองอานเล็กผู้นี้ ใต้ฟ้าไม่มีสอง”

นอกจากจะเป็นผู้ยิ่งด้วยความกตัญญูกตเวทีแล้ว เขายังเป็นผู้ยิ่งด้วยความพากเพียร หมั่นศึกษาเล่าเรียนจนมีความรู้กว้างขวางเข้าขั้นนักปราชญ์ราชบัณฑิต ชื่อเสียงของเขาฟุ้งขจรทั่วไปในวงการศึกษา มีศิษย์มากมาย บั้นปลายแห่งชีวิตเขาดำรงอยู่ในตำแหน่งซัวซูลิ่น

เรื่องที่ 11 โง่วแม้

สมัยราชวงศ์จิ้น มีเด็กชายคนหนึ่งอายุ 8 ขวบ กำพร้ามารดา บิดาเป็นคนยากจน เที่ยวรับจ้างทำไร่ทำนา แม้ว่าโง่วแม้จะยังเด็ก เมื่อเห็นบิดาต้องทำงานหนักก็มิได้นิ่งอยู่เฉย ออกป่าเก็บผักหักฟืนมาขายช่วยแรงบิดา แม้กระนั้นก็ยังไม่บรรเทาความยากจนลงได้ ในฤดูร้อนยุงชุม พ่อลูกต้องนอนตากยุง เพราะไม่มีเบี้ยซื้อมุ้งกางนอน โง่วแม้เห็นบิดาถูกยุงกัด นอนกระสับกระส่าย ก็เปลื้องเสื้อผ้าที่สวมออกคลุมตัวให้ แล้วตัวเองไปนอนเปลือยกายล่อให้ยุงกัด แม้ยุงจะรุมกัดสักเท่าไรก็ไม่ปัดไล่ ปล่อยให้กัดกินเลือดของเขาจนอิ่มเพื่อไม่ให้ไปกัดบิดา เขาปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำ จนล่วงรู้ไปถึงคนทั้งหลาย ต่างพากันสรรเสริญว่าเขาเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความกตัญญูกตเวทียิ่งนัก

ต่อมาบิดาล้มป่วยหนัก ชาวบ้านสงสารว่ายากจน ทั้งนิยมคุณธรรมอันสูงส่งในจิตใจของเขา พากันเอาทรัพย์มาช่วยเป็นค่ายารักษาคนละเล็กละน้อย แต่อาการป่วยของบิดาก็ไม่ทุเลาลง

สมัยนั้นมีหมอวิเศษคนหนึ่งชื่อเต็งหงี ได้ยินกิตติศัพท์ความเป็นอยู่ของสองพ่อลูกก็สงสาร เดินทางมาช่วยรักษาจนหายเป็นปกติ หมอเต็งหงีเห็นว่าโง่วแม้ยากจนแต่สูงส่งด้วยความกตัญญู ยังไม่มีวิชาความรู้ต่อไปเบื้องหน้าจะลำบาก จึงออกปากชักชวนให้เรียนวิชาหมอ โง่วแม้ยินดีมอบตัวเป็นศิษย์ทันที นับตั้งแต่นั้นมาก็ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนด้วยความอุตสาหะ หมอเต็งหงีสอนวิชาให้จนหมดสิ้นเป็นเวลา 3 ปี เมื่อเห็นศิษย์เชี่ยวชาญดีแล้ว ก็ให้ออกรักษาผู้เจ็บป่วย จนเป็นที่ยกย่องโดยทั่วไปว่าโง่วแม้เป็นหมอวิเศษเสมอด้วยอาจารย์

เรื่องที่ 12 เกียงซี

ในรัชสมัยราชวงศ์อ่าวฮั่น มีชายผู้หนึ่งชื่อเกียงซี อยู่ที่เมืองกวงฮั่น ภริยาชื่อมั่งสี ตั้งบ้านเรือนอยู่ในถิ่นกันดารน้ำ เกียงซีมีความกตัญญูกตเวทีต่อมารดายิ่งนัก รู้ว่ามารดาชอบกินหือก้วย ก็ไปหาปลายังแหล่งที่มีน้ำมีปลา ระยะทางไกล มาปรุงอาหารบำรุงเลี้ยงเป็นประจำ ส่วนนางมั่งสีก็เคารพรักแม่ผัวยิ่งเสียกว่าสามี สองสามีภริยาจึงปรนนิบัตินางอย่างไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยาก นางมั่งสีจะไปหาบน้ำจากแม่น้ำที่อยู่ไกลหลายลี้มาให้แม่ผัวอาบกินเป็นกิจวัตร ทุกคืนนางจะจุดธูปเทียนบูชาเทพยดา ให้ช่วยคุ้มครองแม่ผัวของนางให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัย

วันหนึ่ง นางมั่งสีออกจากบ้านไปตักน้ำ เกิดพายุพัดจัด เป็นเหตุให้นางกลับถึงบ้านล่าช้า มารดาเกียงซีซึ่งเฝ้าคอยอยู่ก็บ่นว่าต่าง ๆ นานา เกียงซีโกรธดุด่าหาว่านางไถลไปที่อื่น ก็ขับไล่ให้ไปจากบ้าน แม้นางจะชี้แจงอย่างไรก็ไม่ยอมเชื่อ นางจึงจำใจออกจากบ้านไปอาศัยอยู่ที่อื่น

เมื่อนางมั่งสีไปจากบ้านแล้ว ก็มีผู้นำน้ำมาส่งให้มารดาเกียงซีเป็นประจำ ชั้นแรกนางเข้าใจว่าเป็นความอารีของเพื่อนบ้านที่มีแก่ใจไปตักให้ ครั้นอยู่ต่อมาจึงทราบว่าน้ำนั้นลูกสะใภ้ของนางเป็นผู้ไปตักฝากให้เขามาส่ง ก็ตื้นตันใจ สุดแสนจะซาบซึ้งในน้ำใจของนาง จึงให้เกียงซีไปตามรับตัวกลับ

วันหนึ่งเกียงซีหาปลาไม่ได้ กลับถึงบ้านวิตกว่าไม่มีปลาทำอาหารให้มารดา นางมั่งสีเห็นสามีกลับก็เข้าไปแจ้งว่า มีแอ่งน้ำพุเกิดขึ้นข้างบ้านเป็นที่น่าอัศจรรย์ นางพาสามีไปดูก็เห็นพื้นดินเป็นแอ่งมีน้ำพุใสสะอาด กับมีปลาในแอ่งนั้นด้วย

ทั้งนี้ด้วยเทพเจ้าประจักษ์ในความกตัญญูกตเวทีของสามีภริยาคู่นี้ จึงบันดาลให้เกิดน้ำพุและมีปลาในบริเวณบ้าน อำนวยให้เขาทั้งสองสิ้นกังวลที่จะต้องไปตักน้ำหาปลาไกลบ้าน

เรื่องที่ 13 เม่งจง

ยุคสามก๊กตอนปลาย มีเด็กชายคนหนึ่งชื่อเม่งจง เป็นชาวเมืองกังหนำ กำพร้าบิดามาตั้งแต่ยังเยาว์ มารดาส่งให้ไปศึกษาวิชากับลีซกที่เมืองลำเอี๋ยง เม่งจงเป็นเด็กเฉลียวฉลาดมีสติปัญญาเฉียบแหลม ท่องบ่นจดจำได้รวดเร็วจนเป็นที่สรรเสริญของอาจารย์ ก่อนออกเดินทางไปเล่าเรียน มารดาทำที่นอนและผ้าห่มขนาดกว้างใหญ่ให้ไปใช้

มีผู้ถามว่า "เหตุไฉนจึงทำที่นอนและผ้าห่มใหญ่โตถึงเพียงนั้นให้ไป"

มารดาเม่งจง ตอบว่า "ข้าพเจ้าเป็นคนไม่มั่งมี ที่ทำขนาดกว้างใหญ่ให้ไปก็เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ลูกขยันหมั่นเพียรศึกษาเล่าเรียน หากเกียจคร้านเฉื่อยชาที่นอนจะขาดเปื่อยผุก่อนเรียนสำเร็จ ก็ไม่มีจะให้อีก"

ต่อมามารดาป่วยหนัก เม่งจงทราบข่าวก็รีบเดินทางกลับมาปรนนิบัติ นางมีอาการกระสับกระส่ายอยากกินหน่อไม้ เม่งจงรีบเข้าไปเสาะหาในป่าไผ่ พยายามหาตลอดทั้งวันก็หาไม่ได้เพราะไม่ใช่ฤดูกาล เมื่อหมดปัญญาที่จะหาให้ได้ก็โผเข้ากอดกอไผ่ร่ำไห้...อานุภาพแห่งความกตัญญูกตเวทีของเขา เทพยดาฟ้าดินบันดาลให้หน่อไม้ผุดขึ้นเหนือพื้นดินอย่างน่าอัศจรรย์ เขาดีใจรีบขุดเอาไปปรุงอาหารให้มารดา แต่นั้นมาอาการป่วยของนางก็ทุเลาลงเป็นลำดับ จนหายเป็นปกติในเวลาไม่ช้า

เขากลับไปศึกษาต่อจนสำเร็จจบหลักสูตร แล้วกลับมาอยู่ปรนนิบัติมารดาที่ชรา กาลต่อมาไปทำการอยู่ด้วยพระเจ้าซุ่นกวน ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นขุนนาง ตำแหน่งเอี้ยมตี๋ ซือเป๋ พนักงานภาษีเกลือ เม่งจงส่งปลาเค็มอย่างดีไปให้มารดา แต่มารดาไม่ยอมรับ ส่งกลับคืน และมีหนังสือกำชับตักเตือนไปด้วยว่า

"เจ้าเป็นพนักงานภาษีเกลือ ที่ส่งปลาใส่เกลือไปให้แม่นั้นจะไม่มีโทษอันใดหรือ ? อย่างไรก็ตามแม่เห็นว่าไม่เป็นการสมควร จึงส่งคืนมา"

เม่งจงปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความอุตสาหะวิระยะ ซื่อสัตย์สุจริต มีความดีความชอบ ได้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าเมืองโหงว และเลื่อนต่อไปตามลำดับจนถึงตำแหน่งซีคง เสนาบดีกระทรวงโยธา ดำรงตำแหน่งนี้อยู่จนกาลอวสานแห่งชีวิต ในรัชสมัยพระเจ้าซุ่นเฮา

เรื่องที่ 14 เอี้ยเฮียง

สมัยราชวงศ์จิ้น มีเด็กหญิงคนหนึ่งชื่อเอี้ยเฮียง บิดาเป็นชาวนายากจนชื่อเอี้ยฮง เอี้ยเฮียงเป็นเด็กว่านอนสอนง่าย เฉลียวฉลาด มั่นอยู่ในความกตัญญูกตเวที ยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน เคารพนบนอบอยู่ในโอวาทบิดามารดาอย่างเคร่งครัด ซื่อสัตย์สุจริต อ่อนน้อมถ่อมตน ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมประจำใจที่สูงส่ง เมตตาปรานีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นที่รักใคร่เอ็นดูของชาวบ้านละแวกนั้น มีพละกำลังแข็งกล้าเหนือบุคคลธรรมดา ไม่ชอบเจรจากับผู้ใดนอกจากผู้บังเกิดเกล้า เมื่อบิดาหรือมารดาไปแห่งหนตำบลใด นางจะขอติดตามไปด้วย ถ้าไปกับมารดาจะแต่งกายเป็นหญิง ถ้าไปกับบิดาจะแต่งกายเป็นชายแบบนักรบ ต่อมาเมื่อนางรุ่นสาวอายุได้ 14 ปี ติดตามบิดาไปไร่ สองพ่อลูกพากันเดินมาถึงชะวากเขาระหว่างทาง มีเสือใหญ่ตัวหนึ่งกระโจนออกมาจะขย้ำเอี้ยฮง เอี้ยฮงตกใจล้มลง นางเอี้ยเฮียงก้าวสกัดเข้าขวาง ค้ำคอเสือผงะหงาย ได้ทีนางผลักจนสุดแรง เสือทานกำลังไม่ได้ เบนหน้าถอยหลังส่งเสียงคำรามจะเข้าขย้ำอีก แต่นางเอี้ยเฮียงยืนคุมเชิงอย่างองอาจมีสง่า มิได้พรั่นพรึงภัยที่จะบังเกิดแก่ตน มุ่งแต่จะป้องกันบิดาให้พ้นภัย เสือขยาดกระโจนหนีเข้าชะวากเขาไป

บิดาของนางยังคงนอนหมดสติด้วยความตกใจกลัว นางเข้าไปนวดเฟ้นแก้ไขจนฟื้นคืนสติแล้วพากลับบ้าน ถึงบ้านเอี้ยฮงเล่าเรื่องลูกสาวสู้กับเสือให้ภริยาฟัง และสรรเสริญว่าลูกเป็นคนกล้าหาญ เข้มแข็งองอาจ เมื่อเห็นบิดาตกอยู่ในห้วงอันตรายก็เข้าต่อสู้ป้องกันอย่างไม่คิดชีวิต มารดาได้ฟังดังนั้นก็ชื่นชมโสมนัส จัดทำนึ่งจิ้วมาให้สามีกับลูกสาวกินเป็นการเรียกขวัญ

ต่อมาวันหนึ่ง นางเอี้ยเฮียงอยู่บ้านตามลำพังกับมารดา มีหญิงชราขาเป๋คนหนึ่งสวมเสื้อผ้าเก่าขาดวิ่นมาที่บ้าน แจ้งว่าเป็นชาวป่าชาวดอยเดินทางมาจากแดนไกล ได้ยินกิตติศัพท์ว่านางเอี้ยเฮียงมีพละกำลังแข็งกล้าสามารถสู้เสือใหญ่ได้ก็นิยม ใคร่จะได้เห็นตัวและขอพักอาศัยอยู่ด้วย นางเอี้ยเฮียงมีความสงสาร วิงวอนมารดาให้รับไว้ มารดาจึงปรารภกับหญิงชราว่า ถ้าพอใจลูกของฉันและไม่รังเกียจว่าพวกเราจน จะอยู่ด้วยกันก็ได้

นับแต่วันที่หญิงชรามาอาศัยอยู่ด้วย เป็นปกตินางจะอยู่บ้าน 2-3 วัน แล้วหายไปวันหนึ่ง กลับมามักจะมีเนื้อแห้งและน้ำผึ้งติดมือมาด้วย เป็นกิจวัตรที่นางจะชวนนางเอี้ยเฮียงเข้าป่าไปตามโขดเขาแล้วฝึกสอนให้หัดเพลงอาวุธทุกชนิด ประสิทธิ์ประสาทศิลปวิทยาการต่าง ๆ ให้ บางคราวก็สอนให้รู้จักสมุนไพรและการรักษาโรค เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วยก็ให้นางเอี้ยเฮียงไปดูแลรักษาให้ยากิน ผู้ที่ได้กินยาของหญิงชราจะหายวันหายคืน จนเลื่องลือกันทั่วไปว่าหญิงชราเป็นหมอวิเศษ พวกที่หายป่วยก็เอาเงินเอาทองมาสมนาคุณ แต่หญิงชราไม่ยอมรับ ถ้าเป็นข้าวเปลือก ข้าวสาร ถั่วงา เสื้อผ้า ก็ให้นางเอี้ยเฮียงรับไว้ จนสิ่งของเหล่านี้มีเหลือกินเหลือใช้ นางเอี้ยเฮียงต้องขนเอาไปขายจนมั่งมีเงินทอง

หญิงชราเห็นว่านางเอี้ยเฮียงไม่มีพี่น้องสืบแซ่สกุลก็นึกสงสาร จึงวันหนึ่งปรารภกับมารดานางเอี้ยเฮียงว่า บัดนี้ก็มีฐานะพอมีอันจะกิน สิ้นกังวลการอาชีพได้มากแล้ว ถ้าท่านไม่รังเกียจน่าจะยอมให้เอี้ยฮงมีภริยาน้อย

เพื่อจะได้บุตรชายได้สืบแซ่สกุลต่อไป มารดานางเอี้ยเฮียงได้ฟังก็หัวเราะแล้วพูดว่า “ข้าพเจ้าไม่หึงหวงดอก ถ้าเป็นได้เช่นนั้นก็น่าจะดี” นางเอี้ยเฮียงได้ยินคำมารดาก็ยินดีนัก นับแต่วันนั้นมาก็รบเร้าหญิงชราให้ช่วยหาภริยาน้อยให้บิดา

อยู่มาวันหนึ่งหลังจากหญิงชราหายไปจากบ้าน กลับมาพาหญิงบาดเจ็บคนหนึ่งมามอบให้นางเอี้ยเฮียงรักษา แล้วตนเองเข้าห้องนอน มารดานางเอี้ยเฮียงเห็นหญิงชรานำหญิงบาดเจ็บมาด้วยก็เข้ามาดู เห็นหน้าตาหมดจด เสื้อกางเกงที่สวมใส่เปื้อนเลือดขาดวิ่น จึงถามว่า “นางชื่ออะไร อยู่แห่งหนตำบลไหน เป็นญาติกับหญิงชราหรือ ”

หญิงผู้นั้นตอบว่า “ข้าพเจ้าชื่อตันสี บ้านอยู่ทิศตะวันตกของเมืองนี้ มิได้เป็นญาติกับหญิงชราที่พามา แต่เดิมเมื่ออายุได้ 20 ปี บิดามารดาจัดให้มีเหย้าเรือน มีบุตรชายกับสามีคนหนึ่ง เมื่อบุตรอายุได้ 3 ขวบ สามีกับบุตรก็ตายจากไป จึงอยู่เป็นหม้ายตลอดมา จนเมื่อเดือนที่แล้วพ่อสื่อแม่ชักแนะให้มีสามีใหม่ ข้าพเจ้าขาดผู้อุปการะที่พึ่งก็ตกลงด้วย วันนี้เขาจัดการพาไปยังที่อยู่ของชายผู้นั้น ครั้นพากันมาถึงชะวากเขาก็มีเสือใหญ่ตัวหนึ่งกระโจนออกมาคำรามเข้าใส่ พ่อสื่อแม่ชักหลบหนีไป แล้วตะครุบตัวข้าพเจ้าไว้ ข้าพเจ้าตกใจได้รับความเจ็บปวดจนหมดสติ รู้สึกตัวลืมตาขึ้นปรากฏว่านั่งพิงหินก้อนใหญ่อยู่ใต้เชิงผา มีหญิงชรากับชายหนุ่มสองคนนั่งพยาบาล ชายหนุ่มคนหนึ่งไปเอาน้ำมาให้กิน แล้วหญิงชราผู้อารีก็พามาที่นี่ มารดานางเอี้ยเฮียงได้ฟังคำบอกเล่าของนางตันสี ทั้งเห็นนางบาดเจ็บสาหัสก็สงสาร เอาเสื้อผ้ามาให้เปลี่ยน นางเอี้ยเฮียงก็เอายามาให้กินให้ทาแล้วจัดหาอาหารมาเลี้ยงดู ภายในเวลาไม่กี่วัน บาดแผลก็หายเป็นปกติ นางตันสีเป็นคนขยันมาตั้งแต่ยังเด็ก ครั้นมาอยู่ด้วยก็มิได้ดูดาย ช่วยทำการบ้านการเรือนเป็นที่เรียบร้อยจนมารดานางเอี้ยเฮียงสิ้นกังวล ทั้งเอี้ยฮงและภริยาก็เอ็นดูยิ่งขึ้น

อยู่มาวันหนึ่งหญิงชราบอกนางเอี้ยเฮียงว่า พรุ่งนี้ถึงกำหนดวันฤกษ์งามยามดี ยายใคร่จะส่งตัวนางตันสีให้อาปา หลานจงบอกตั้วเหนียให้ทราบด้วย นางเอี้ยเฮียงได้ฟังดังนั้นก็ยินดี แจ้งเรื่องตามที่หญิงชราบอกให้มารดาทราบ มารดาได้ฟังคำบอกเล่าของลูกก็หัวเราะพูดว่า “ดีแล้ว”

ครั้นวันรุ่งขึ้นเพลาค่ำ หญิงชราก็จัดให้นางตันสีอยู่กินเป็นสามีภริยากับเอี้ยฮง นางเอี้ยเฮียงกับมารดาก็ชื่นชมโสมนัส มิได้รังเกียจเดียดฉันท์หรือหึงหวงแต่ประการใด กลับเมตตาปรานีนางตันสียิ่งขึ้น นางตันสีก็เคารพนบนอบเอาใจใส่ปฏิบัติการบ้านการเรือนมิให้บกพร่อง ปรนนิบัติทุกคนในครัวเรือนเป็นอย่างดี ต่อมาไม่ช้านางก็ตั้งครรภ์

วันหนึ่งหญิงชราพานางเอี้ยเฮียงเข้าป่าไปตามโขดเขาเช่นเคย ขณะที่นางเอี้ยเฮียงเที่ยวเก็บสมุนไพรอยู่นั้นแลเห็นหญิงชรานั่งหลับตา และแล้วก็ได้ยินเสียงตะโกนให้รีบกลับบ้าน บอกว่านางตันสีจะคลอดลูกในบัดนี้แล้ว นางเอี้ยเฮียงก็รีบรวบรวมสมุนไพรใส่ตะกร้าหาบตามหญิงชรากลับที่อยู่

ครั้นถึงบ้านเห็นเอี้ยฮงกำลังสาละวนต้มน้ำ หญิงชราร้องห้ามว่า อย่าให้นางตันสีกินน้ำร้อน หนังของลูกในท้องจะพอง แล้วเอาใบยาสดที่ได้มาจากป่า ตำคั้นเจือน้ำเจือสุราให้กิน เพียงชั่วครู่นางตันสีก็คลอดบุตรเป็นชาย 2 คน นับแต่นั้นมามารดานางเอี้ยเฮียงกับนางตันสีก็ช่วยกันเลี้ยงดูเด็กทั้งสองจนอายุเต็มขวบ

วันเวลาผ่านไป จนวันหนึ่งหญิงชราบอกเอี้ยฮงว่า “ที่มาอยู่ด้วยนี้ครบสามปีแล้ว จะลาจากไปวันนี้” นางเอี้ยเฮียงได้ยินก็ตกใจร้องไห้วิงวอนขอให้อยู่ต่อไป หญิงชราก็ว่า “ยายมาอยู่ด้วยครบกำหนดแล้วจะอยู่ต่อไปอีกไม่ได้” แม้เอี้ยฮงกับภริยาจะช่วยกันอ้อนวอนสักเท่าใด หญิงชราก็เฉยเสีย เข้าห้องเปลื้องเสื้อผ้าที่สวมออกเอาชุดที่ใส่แต่วันแรกมาสวมแทน เอี้ยฮงเห็นหญิงชราสวมเสื้อกางเกงชุดเก่าที่ขาดรุงรังก็สังหรณ์ใจ บอกภริยาให้รีบเอาธูปเทียนมาจุดบูชา หญิงชราก็นั่งให้สองผัวเมียทำพิธีกราบไหว้แล้วลุกเดินออกจากบ้าน บอกให้นางเอี้ยเฮียงตามไปส่ง นางเอี้ยเฮียงคว้าไม้พลองที่เคยใช้เป็นคานหาบสมุนไพรถือติดมือเดินตามไป เมื่อถึงป่าทึบแห่งหนึ่ง มีชายหนุ่มสองคนถือไม้พลองเดินตรงเข้ามา วางพลองคุกเข่าคำนับหญิงชรา

หญิงชราแนะนำว่า "เจ้าหนุ่มสองคนนี้เป็นลูกของยาย จงรู้จักกันไว้อย่าได้รังเกียจ" นางเอี้ยเฮียงก็เข้าไปคำนับตามประเพณี หญิงชราพูดขึ้นว่า "ลูกของยายสองคนนี้ชำนาญเพลงอาวุธทุกชนิด แต่ถนัดเพลงพลองมากที่สุด...วันนี้ไหน ๆ เราจะจากกันแล้ว ขอหลานจงซ้อมเพลงพลองให้ยายดูเป็นขวัญตา ให้เป็นที่สบายใจอีกสักครั้งเถิด" ว่าแล้วก็พากันเดินไปยังชะวากเขาที่มีลานกว้าง กล่าวว่า "เจ้าทั้งสามจงประลองฝีมือกันที่นี่" นางเอี้ยเฮียงก็เปลื้องเครื่องแต่งกายหญิงออก คงเหลือไว้แต่เสื้อกางเกงชายแบบนักรบ ควงพลองกระโดดโลดไล่เข้าปัดป้องปะทะกันอย่างคล่องแคล่วว่องไวปานจักรผัน ไม่ช้าชายหนุ่มทั้งสองก็สิ้นแรงเหนื่อยอ่อนเหงื่อตก ควงพลองถอยออกไปยืนข้างหญิงชรา หญิงชราพอใจหัวเราะดังลั่นป่า สรรเสริญว่า "ฝีมือเพลงพลองของหลานยากจะหาผู้ใดต้านได้" แล้วเปิดเผยว่า

"แต่เดิมยายเป็นเสือรุ่น ถือศีลกินบวชอยู่กว่าสองร้อยปี กรรมปางหลังบันดาลให้เกิดรักใคร่พญาเสือโคร่ง ในที่สุดมีลูกด้วยกันคือเจ้าสองคนนี้ แล้วพญาเสือโคร่งก็หายสาบสูญไป นับแต่นั้นมาก็เที่ยวล่าคนไปให้ลูกกิน เมื่อวันยายตะครุบบิดาของหลาน ยายทานกำลังหลานไม่ได้ แค้นใจคิดจะจับเอาไปเสียทั้งสองคน แต่เมื่อพิเคราะห์ดูแล้วรู้ว่าความกตัญญูกตเวทีของหลานแรงกล้ายิ่งนัก บันดาลให้ยายอ่อนกำลังลงจนต้องถอนตัวกลับ อีกประการหนึ่งในชาติปางก่อน เราเคยมีความสัมพันธ์อุปการะช่วยเหลือกันมา ยายจึงแปลงร่างไปขออาศัยอยู่สอนเพลงอาวุธและศิลปศาสตร์วิทยาการต่าง ๆ ให้แก่หลาน บัดนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว....ขอให้หลานอยู่จงดีเถิด"

สิ้นคำ....หญิงชรากับสองชายหนุ่มก็อันตรธานไป มีเสือโคร่งใหญ่สามตัวยืนจังก้าแยกเขี้ยวคำราม นางเอี้ยเฮียงก็คุกเข่าลงคำนับด้วยความเคารพ

เรื่องที่ 15 ยูงิมหลู

ในยุคน่ำปักเฉียว มีชายหนุ่มผู้หนึ่ง เกิดในตระกูลมั่งคั่ง ชื่อยูงิมหลู เป็นบุตรยูเอ๊กจื๊อ อยู่ที่เมืองหน่ำฉี มีความกตัญญูกตเวทีในสันดานเป็นที่ยิ่ง เมื่ออยู่กับบิดามารดาก็เอาใจใส่ปรนนิบัติวัฏฐากเป็นอย่างดี ครั้นบิดาส่งไปศึกษาในสำนักอาจารย์ก็ปรนนิบัติอาจารย์เช่นเดียวกับที่เคยปรนนิบัติบิดามารดาของตน จึงเป็นที่รักใคร่เอ็นดูของอาจารย์ยิ่งนัก

งิมหลูเป็นผู้มีสติปัญญาเฉียบแหลม เล่าเรียนอยู่ไม่ช้าก็สำเร็จการศึกษากลับไปอยู่ปรนนิบัติผู้บังเกิดเกล้ายังบ้านเดิม ต่อมาบิดาฝากฝังให้เข้ารับราชการในเมืองหลวง

งิมหลูทำราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตได้เป็นเหล็ง ตำแหน่งปลัดอำเภออำเภอหนึ่ง อยู่มาไม่นานพระเจ้าหน่ำฉีทรงแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งนายอำเภอซังเหล็ง งิมหลูชำระคดีความราษฎรด้วยความเที่ยงธรรมจนเป็นที่นิยมรักใคร่นับถือของประชาชนทั่วไป

วันหนึ่งขณะที่เขากำลังพิจารณาคดีอยู่บนบัลลังก์ เกิดอาการตัวสั่นเหงื่อไหลโซมกาย สังหรณ์ว่าคงมีเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นทางบ้าน จึงมอบหมายหน้าที่การงานให้กรมการดูแลแทน แล้วลาเดินทางไปยังบ้านเดิม ถึงบ้านปรากฏว่าบิดากำลังป่วยหนัก ซินแสตรวจอย่างถี่ถ้วนแล้วไม่พบสาเหตุของโรคที่จะวางยารักษาได้ จึงบอกงิมหลูว่า “มีอยู่ทางเดียวที่จะรู้สาเหตุของโรค คือต้องรู้รสอุจจาระ”

งิมหลูมิได้อิดเอื้อนรอช้า ควักอุจจาระของบิดาขึ้นชิมทันที แล้วบอกซินแสว่า “มีรสหวาน” ซินแสจึงว่า “ถ้าเช่นนั้นก็หมดหนทางที่จะรักษาได้”

เขาอัดอั้นตันใจมิรู้ที่จะทำประการใด จึงจุดธูปเทียนวิงวอนเทพเจ้าปักเต้า ขอให้บิดาของเขามีชีวิตรอดอยู่ต่อไป หากจะต้องตายก็ขอให้เขาตายแทน

ด้วยอำนาจแห่งความกตัญญูกตเวทีของเขา ฟ้าเบื้องบนบันดาลให้บิดาหายป่วยเป็นปกติในเวลาไม่ช้า เขากลับไปรับราชการต่อไปได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นเป็นลำดับ จนถึงตำแหน่งซัวเซียซี ดำรงอยู่ในตำแหน่งนี้จนกาลอวสานแห่งชีวิตเมื่อมีอายุได้ 70 ปี

เรื่องที่ 16 ลกเจ๊ก

สมัยสามก๊ก รัชกาลพระเจ้าเล่นเต้ ราวพุทธศักราช 711 ประเทศจีนเกิดยุคเข็ญจลาจล โจรโพกผ้าเหลืองเที่ยวปล้นสะดมเมืองน้อยใหญ่ หัวเมืองต่าง ๆ พากันแข็งเมือง ชิงความเป็นใหญ่ ต่อมาระหว่างปีพุทธศักราช 763 ถึง 802 ก็แตกแยกออกเป็น 3 ก๊ก

กาลครั้งนั้นมีเด็กน้อยผู้เพียบพร้อมด้วยความกตัญญูกตเวทีผู้หนึ่ง ชื่อลกเจ๊ก อายุ 6 ขวบ เป็นผู้มีสติปัญญาเฉียบแหลม วันหนึ่งติดตามอาของเขาเข้าไปยังจิวเจียงเพื่อพบอ้วนสุด เจ้าเมืองกังเกา ผู้เป็นน้องอ้วนเสี้ยว เจ้าบ้านจัดส้มใส่ตะลุ่มออกมารับรองตามประเพณี เมื่อลกเจ๊กรับประทานแล้วก็เกิดนึกถึงมารดา ใคร่จะให้นางได้รับประทานด้วย จึงถือโอกาสหยิบส้ม 2 ผล ใส่ซ่อนไว้ในแขนเสื้อเพื่อเอาไปฝากนาง

ถึงเวลากลับบ้านเข้าไปคู้กายลาอ้วนสุด บังเอิญส้มที่ซ่อนไว้หล่นลงบนพื้น อ้วนสุดเห็นก็ยิ้มแล้วพูดสัพยอกว่า "กุมารผู้มาแต่ตระกูลลู่เอ๋ย เธอเป็นอาคันตุกะที่อายุเยาว์ ไฉนจึงแอบลักส้มของข้าพเจ้า" ลกเจ๊กก้มลงคำนับแล้วกล่าวว่า "มารดาของข้าพเจ้านิยมรสส้มชนิดนี้ยิ่งนัก จึงตั้งใจจะเอาไปฝาก เมื่อมารดารับประทานก็นับว่าท่านได้เลี้ยงแขกเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่ง" อ้วนสุดได้ฟังดังนั้นก็นิยมว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีดียิ่งนัก ออกปากชมว่า "พูดจาคมคาย ต่อไปภายภาคหน้าจะได้เป็นขุนนางมีชื่อเสียงอย่างแน่แท้" ลกเจ๊กก้มลงเก็บส้มแล้วลาตามอากลับบ้าน

เมื่อได้รับส้มจากบุตร นางให้รู้สึกสนเท่ห์ จึงถามถึงการที่ได้ส้มนั้นมา เมื่อทราบเรื่องแล้วก็ให้โอวาทว่า *"การที่ระลึกถึงแม่นั้นนับว่าเป็นจิตที่งดงามก็จริงอยู่ แต่ถ้าประสงค์จะเอามาฝากก็ควรขอเจ้าของเสียก่อน ต่อนี้ไปจะหยิบฉวยข้าวของของผู้ใดต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของแล้วจึงค่อยถือเอา"* โอวาทนี้ลกเจ๊กถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจนชั่วชีวิต

กาลต่อมาเมื่อเจริญวัย ศึกษาวิทยาการเชี่ยวชาญแล้ว มารดาบอกว่าอันลักษณะซุ่นกวนนั้นเป็นผู้มีบุญไม่ช้าคงได้เป็นเทียนจื๊อ กษัตริย์แห่งภาคกังตั๋ง ให้ไปอาสาทำการอยู่ด้วย เขาก็ฝากฝังมารดาให้ภริยาดูแลปรนนิบัติ แล้วไปสมัครทำการกับซุ่นกวน ต่อมาไม่ช้าได้รับการแต่งตั้งได้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการ

เรื่องที่ 17 อึ้งเท่งเกียง

สมัยแผ่นดินซ้อง มีขุนนางผู้ใหญ่ตำแหน่งไท้ซื้อผู้หนึ่ง นามว่าเท่งเกียง แซ่อึ้ง มีสมัญญาว่าซานกู่ เป็นชาวเมืองกังไซ มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้บังเกิดเกล้ายิ่งนัก แม้เขาจะมียศถาบรรดาศักดิ์สูงส่ง มีอำนาจวาสนายิ่งใหญ่ เป็นที่เคารพยำเกรงของคนทั่วไป ก็หาได้ละเลยหน้าที่ปรนนิบัติบำรุงเลี้ยงมารดาอย่างหาที่ติมิได้ คำสั่งใด ๆ ของมารดาเขาจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เวลาอาหารก็จะเฝ้าดูแลมิให้ขาดตกบกพร่องและคอยสอบถามความต้องการ ทุกเช้าค่ำจะเข้าไปไต่ถามความทุกข์สุข ภาชนะรองรับอุจจาระปัสสาวะของมารดา เขาก็จะนำไปชำระล้างด้วยตนเอง

เพื่อนข้าราชการด้วยกันค่อนขอดว่า “ท่านเป็นถึงขุนนางผู้ใหญ่ ควรใช้บ่าวไพร่ให้ปรนนิบัติมารดาของท่าน หาควรที่จะเทล้างถังอุจจาระปัสสาวะด้วยตนเองเช่นนี้ไม่”

อึ้งเท่งเกียงตอบว่า *“มารดาเป็นผู้เลี้ยงข้าพเจ้าด้วยตนเอง หาได้ใช้ผู้อื่นเลี้ยงแทนไม่ ฉะนั้นข้าพเจ้าต้องปรนนิบัติท่านด้วยตนเองดุจกัน”*

เรื่องที่ 18 เฮ่งเซี้ยง

สมัยสามก๊กตอนปลาย ที่เมืองลิ่มซี มีเด็กชายคนหนึ่งชื่อเฮ่งเซี้ยง กำพร้ามารดามาตั้งแต่ยังเยาว์ มีมารดาเลี้ยงชื่อจูสี นางจูสีริษยาบุตรเลี้ยงยิ่งนัก มักหาเรื่องปลุกปั่นให้บิดาเฆี่ยนตีโดยไม่มีความผิดเนือง ๆ แต่เฮ่งเซี้ยงเป็นเด็กเข้มแข็งอดทน เฉลียวฉลาดมีไหวพริบ เมื่อถูกบิดาเฆี่ยนตีก็มิได้เคียดแค้น คงเอาใจใส่ปรนนิบัติบิดาและมารดาเลี้ยงด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ครั้นเจริญวัยขึ้นบิดาส่งไปศึกษาวิชาในสำนักอาจารย์ เรียนอยู่ไม่กี่ปีก็สำเร็จ พอดีบิดาถึงแก่กรรมจึงลาอาจารย์กลับมาจัดการศพ แล้วเลยอยู่ปรนนิบัติมารดาเลี้ยง มารดาเลี้ยงไม่มีบุตร เมื่อสามีตายแล้วก็หายชิงชังกลับเอ็นดูรักใคร่ประดุจลูกของนางเอง เฮ่งเซี้ยงก็เคารพรักนางเสมอด้วยมารดาบังเกิดเกล้าของตน

วันหนึ่งในฤดูหนาวหิมะตกหนัก ห้วยหนองคลองบึงหิมะเกาะตัวเป็นน้ำแข็ง ชาวประมงออกจับปลาไม่ได้ มารดาเลี้ยงป่วยอยากกินปลาสด เฮ่งเซี้ยงกระวนกระวายใจที่หาซื้อปลาไม่ได้ จึงฝ่าหิมะไปยังบึงแห่งหนึ่ง แล้วเปลื้องเสื้อที่สวมออก นอนนาบกายบนน้ำแข็ง ให้ไออุ่นในร่างของเขาเผาลนน้ำแข็งจนละลาย แล้วจับปลาไปให้แม่เลี้ยงกินได้สมปรารถนา

ความเป็นผู้ไม่พยาบาทจองเวร กตัญญูรู้คุณ มั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริตเป็นเหตุให้ลือเคียน เจ้าเมืองจิวส่งคนมาเชิญเขาไปร่วมราชการ แต่งตั้งให้เป็นเบียดเก่ ที่ปรึกษาการเมือง ต่อมาซือม้าเอี๋ยมได้รับสถาปนาเป็นจิ้นอ๋อง ซุ่นค่ายชวนเฮ่งเซี้ยงไปเฝ้า พอจิ้นอ๋องเสด็จออก ซุ่นค่ายก็ก้มลงคู้กายคำนับอย่างพินอบพิเทา แต่เฮ่งเซี้ยงถวายคารวะอย่างปกติธรรมดา ไม่แฝงอยู่ด้วยท่าทางที่ส่อแสดงว่าแสร้งกระทำเพื่อประจบประแจง จิ้นอ๋องเห็นดังนั้นก็พอพระทัย ตรัสแก่เฮ่งเซี้ยงว่า “ข้าพเจ้าเพิ่งจะเห็นผู้เคารพข้าพเจ้าอย่างบริสุทธิ์ใจวันนี้เอง”

ต่อมาจิ้นอ๋องปราบดาภิเษกเป็นพระเจ้าจินบูฮ่องเต้ ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์จิ้น ทรงชุบเลี้ยงเฮ่งเซี้ยงให้ดำรงตำแหน่งไทเป้า ชมเชยว่าเป็นคนซื่อสัตย์ กตัญญูรู้คุณ ไม่เอนเอียงไปในทางประจบสอพลอ เป็นที่น่านับถือของคนทั่วไป

เรื่องที่ 19 กังเก็ก

สมัยราชวงศ์อ่าวฮั่น ที่เมืองลิ่มจือ มีชายหนุ่มผู้หนึ่งชื่อกังเก็ก เกิดในตระกูลมั่งคั่ง มีทรัพย์สินไร่นาสาโทมากมาย กำพร้าบิดามาแต่ยังเยาว์มารดาส่งให้ไปศึกษาในสำนักอาจารย์ กังเก็กเป็นคนมีสติปัญญาเฉียบแหลม พากเพียรเรียนอยู่ไม่กี่ปีก็สำเร็จ กลับมาอยู่ปรนนิบัติมารดายังบ้านเดิม

ครั้งนั้นเมืองลิ่มจือเกิดระส่ำระสาย โจรผู้ร้ายชุกชุม คุมสมัครพรรคพวกปล้นสะดมฆ่าเจ้าทรัพย์ ราษฎรเดือดร้อน พากันละทิ้งถิ่นฐานบ้านเรือนอพยพหลบหนีโจร

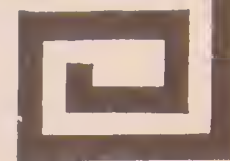
มารดารของกังเก็กเฒ่าชราและทุพพลภาพ ไม่สามารถลุกนั่งลุกเดินด้วยตนเองได้ เมื่อชาวบ้านพากันอพยพ กังเก็กก็ให้มารดาขึ้นขี่หลัง วิ่งบ้างเดินบ้างติดตามคนทั้งปวงไป โจรไล่ตามมา พวกอพยพแยกย้ายกันหลบหนีเอาตัวรอด กังเก็กวิ่งตามชาวบ้านไม่ทัน ถูกโจรจับได้ ก็วิงวอนขอความเมตตาว่า “มารดาของข้าพเจ้าเฒ่าชรา โรคภัยเบียดเบียนช่วยตนเองไม่ได้ ถ้าท่านแยกไปจากข้าพเจ้าก็เท่ากับฆ่าผู้เฒ่าตายเปล่าไปคนหนึ่ง แต่ถ้าปล่อยให้เราอยู่ด้วยกัน ก็เท่ากับท่านให้ชีวิตแก่คนสองคน ขอท่านได้โปรดเอ็นดูเราสองแม่ลูกเถิด” โจรได้ฟังดังนั้นก็สงสาร ปล่อยสองแม่ลูกไป แม้เขาจะเผชิญกับความเหนื่อยยากอย่างแสนสาหัสก็มิได้ท้อถอย คงหอบหิ้วมารดาหลบหนีต่อไป พ้นภัยจากโจรพวกหนึ่งแล้วก็ถูกโจรพวกอื่นจับอีกครั้งแล้วครั้งเล่า เดชะบารมีความกตัญญูกตเวทีคุ้มครอง โจรสมเพชปล่อยสองแม่ลูกไปทุกครั้ง

เขาแบกมารดาเรื่อยมาจนลุถึงอำเภอเซียเผย แขวงมณฑลเจียงซู พอดีสิ้นเนื้อประดาตัวต้องไปรับจ้างทำงานเอาทรัพย์มาบำรุงเลี้ยงมารดา ได้ค่าจ้างมาเท่าใดก็จับจ่ายซื้อสิ่งของสนองคุณตามแต่มารดาจะต้องการจนหมดสิ้น โดยมิได้คำนึงถึงตัวเอง ว่ารองเท้าและเสื้อผ้าที่สวมใส่ขาดวิ่นจนหาชิ้นดีไม่ได้

ต่อมากองทัพหลวงออกปราบโจรราบคาบ กังเก็กก็แบกมารดากลับบ้านเดิม คนทั้งหลายพากันยกย่องว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทียิ่งนัก

เมื่อมารดาถึงแก่กรรมแล้ว กังเก็กก็เข้าสอบแข่งขันความรู้ในสนามเมืองหลวง ได้เข้ารับราชการตำแหน่งกือเหียนเลี้ยงฮวยเจี่ย เขาอุตสาหะทำราชการจนมีความดีความชอบ ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นกังงี้ได้ฮู อำมาตย์ผู้มีหน้าที่ถวายคำแนะนำพระเจ้าแผ่นดินในเวลาต่อมา

เรื่องที่ 20 ทั่นฮูหยิน

สมัยราชวงศ์ถัง นับเนื่องแต่ลีเอี๋ยนปราบดาภิเษกเป็นพระเจ้าถังโกโจปฐมกษัตริย์ ครองราชสมบัติเมื่อปีขาล พุทธศักราช 1161 ตลอดมาจนถึงพระเจ้าถังเจียวจง กษัตริย์องค์สุดท้าย ซึ่งเสียเมืองเมื่อปีฉลู พุทธศักราช 1449 รวมกษัตริย์ราชวงศ์ถังสืบสันตติวงศ์ ต่อกันมาโดยลำดับ 20 พระองค์ เป็นเวลา 289 ปี

สมัยราชวงศ์ถังตอนต้น นางเชียงฮูหยินผู้เป็นย่าทวดของถังชุยน่ำซัว ผู้สืบเชื้อสายเจ้าประเทศราชครั้งโบราณ ชรามากแล้ว โรคภัยเบียดเบียน เป็นคนทุพพลภาพ ฟันร่วงหลุดหมดปาก ไม่สามารถขบเคี้ยวอาหารกินได้ หมอแนะนำให้กินน้ำนมคน ประจวบกับเวลานั้นนางทั่นฮูหยินผู้เป็นบุตรสะใภ้ ให้กำเนิดบุตรชายคนหนึ่ง ซึ่งเด็กชายผู้นี้ คือปู่ของถังชุยน่ำซัว

เมื่อปรากฏว่าแม่ผัวจำเป็นต้องกินน้ำนมคน เพื่อยังให้มีชีวิตอยู่ต่อไป นางทั่นฮูหยินก็สละน้ำนมของนางให้กินทุกวัน ก่อนให้น้ำนมแม่ผัว นางจะชำระกายจนสะอาดสะอ้าน แต่งตัวหวีผมผัดหน้า สวมเสื้อผ้าใหม่แล้วเชิญแม่ผัวเข้าไปในห้องโถง เลิกเสื้อเปิดอกให้ดูดกินน้ำนมจากเต้านมของนาง นางปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำ นางเชียงฮูหยินก็มีกำลังวังชาแข็งแรงขึ้น อายุยืนอยู่ต่อไปได้อีกหลายปี

อันความกตัญญูกตเวทีของนางทั่นฮูหยินนี้ ก่อนที่นางเชียงฮูหยินจะถึงแก่กรรม ได้เรียกบุตรหลานมาสั่งว่า "เมื่อข้าตายไปแล้ว ถ้าผู้ใดนึกถึงข้า หวังให้ปณิธานของข้าสมปรารถนา จงปรนนิบัตินางทั่นฮูหยิน อย่างน้อยก็ให้เท่ากับที่เขาปรนนิบัติข้าเถิด"

ประเพณีจีนถือว่า หญิงผู้เป็นสะใภ้ในตระกูลของสามีจะต้องมอบกายมอบใจซื่อสัตย์สุจริต เคารพบูชาและปรนนิบัติผู้บังเกิดเกล้าของสามีอย่างบริสุทธิ์ใจ ภารกิจใดที่บุตรพึงปฏิบัติต่อผู้บังเกิดเกล้า ผู้เป็นสะใภ้จะต้องปฏิบัติต่อผู้บังเกิดเกล้าของสามีให้เสมอด้วยผู้บังเกิดเกล้าของตน

เรื่องที่ 21 จูซิ่วเชียง

ครั้งราชวงศ์ซ้อง สมัยพระเจ้าซ้องซินจง ที่เมืองเทียนเฉียง มีชายผู้หนึ่งชื่อจูซิ่วเชียง บิดาเป็นขุนนางผู้ใหญ่ชื่อจูลุ่น มารดาชื่อเล่าสี จูซิ่วเชียงพลัดพรากจากมารดาตั้งแต่ยังเยาว์ มารดาเป็นภริยาน้อยของจูลุ่น ภรรยาหลวงเป็นคนใจอำมหิตเหี้ยมโหด จูลุ่นเองก็เกรงนาง เมื่อนางเล่าสีตั้งครรภ์ได้ 4 เดือน ภริยาหลวงขายนางให้เป็นภริยาชายอื่นแล้วขับไล่ไสส่งให้ไปจากบ้าน นางจำต้องอุ้มท้องไปอยู่กับสามีใหม่ ครั้นครรภ์ครบกำหนดก็คลอดบุตรเป็นชาย เมื่อบุตรอายุได้ 4 ขวบ นางทราบว่าภริยาหลวงถึงแก่กรรมแล้ว ก็พาไปมอบให้จูลุ่นเลี้ยงดูต่อไป จูลุ่นเห็นเข้าก็สงสารรับบุตรไว้แล้วมอบเงินร้อยตำลึงให้นางไปทำทุนเลี้ยงชีพ นับแต่นั้นมาก็ไม่มีผู้ใดทราบข่าวคราวของนางอีกเลย

จูลุ่นตั้งชื่อบุตรว่าจูซิ่วเชียง จูซิ่วเชียงเป็นคนร่างสูงใหญ่ ชอบฝึกเพลงอาวุธ บิดาจึงให้เล่าเรียนตำรับพิชัยสงคราม เจนจบแล้วให้เข้ารับราชการ ได้เป็นขุนนางตำแหน่งซิ้วเจียงจักก๋า นายทหารเอกแห่งกองทหารรักษาพระองค์ ต่อมาพระเจ้าซ้องซินจงทรงโปรดให้ไปดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองถั่งจิว

จูซิ่วเชียงปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเจริญก้าวหน้าเป็นลำดับ แต่จิตใจของเขานั้นหามีความสุขไม่ ครุ่นคิดถึงพระคุณของมารดาผู้อุ้มท้องให้กำเนิดเขามา และหนี้น้ำนมอันเป็นเลือดในอกที่นางสละให้เขามีชีวิตรอดมาได้จนทุกวันนี้ คำนึงว่าชาตินี้ถ้าไม่มีโอกาสได้ปรนนิบัติสนองคุณนางก็ป่วยการที่จะอยู่เป็นคนต่อไป จึงตัดสินใจจะออกติดตามสืบเสาะให้พบให้จงได้ คิดดังนั้นแล้วก็มีใบบอกไปยังเมืองหลวงมอบหมายหน้าที่การงานให้กรมการดูแลแทน แล้วพาบุตรภริยากลับไปพำนักยังบ้านเดิม ก่อนออกเดินทางเขาบอกภริยาว่า "ที่เราจะไปสืบหามารดาครั้งนี้ ถ้าไม่พบก็จะสืบต่อไปจนสิ้นชีวิต"

จูซิ่วเชียงเร่ร่อนไปตามชนบทหัวเมืองน้อยใหญ่ เป็นเวลากว่าปีก็ยังไม่ได้ร่องรอย จนคืนหนึ่งแรงกตัญญูของเขาบันดาลให้ฝันไปว่าได้พบนางข้างต้นกล้วย แล้วตกใจตื่น ต่อมาเช้าวันหนึ่งเขาเดินทางมาถึงหน้าโรงแถวในชนบทแห่งหนึ่ง มีต้นกล้วยเหมือนในฝัน แลเห็นหญิงชราผู้หนึ่งอายุประมาณ 70 ปี จึงตรงเข้าไปคำนับแล้วถามว่า

"ยายอยู่แถวนี้เคยรู้จักนางเล่าสีชาวเมืองเทียนเฉียงบ้างไหม ?"

หญิงชราได้ฟังดังนั้นก็จ้องมองผู้ถามด้วยความประหลาดใจ เห็นรูปร่างสูงใหญ่ท่าทางผึ่งผายองอาจเค้าหน้าละม้ายจูลุ่น จึงย้อนถามว่า

“ท่านเป็นชาวเมืองไหน เป็นญาติกับนางเล่าสีหรือ ?”

จูซิ่วเชียงตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นชาวเมืองเทียนเฉียง เป็นบุตรนางเล่าสี”

ขาดคำหญิงชราก็โผเข้ากอด ความตื้นตันใจทำให้เขามิรู้จะกล่าวความอันใด ได้แต่ร้องออกมาคำเดียวว่า “แม่” ส่วนนางก็สะอึกสะอื้นร่ำไห้ด้วยความปลาบปลื้ม

ความปรารถนาที่ใคร่จะอยู่ในอ้อมอกมารดาซึ่งเขาใฝ่ฝันมาช้านาน บัดนี้สัมฤทธิ์ผลถึงที่สุดแล้ว พลางนางก็พรรณนาความหลังให้ฟังสิ้นเชิง ซึ่งตรงกับคำที่เขาเคยทราบจากคำบอกเล่าของบิดาทุกประการ

เมื่อจูซิ่วเชียงพบมารดาแล้ว ก็ว่าจ้างเรือพามารดากับน้องชายต่างบิดาสองคนกลับเมืองเทียนเฉียง คนทั้งหลายทราบว่าจูซิ่วเชียงสืบเสาะหามารดาบังเกิดเกล้าจนพบ ก็สรรเสริญว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทียากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน

เรื่องที่ 22 พระเจ้าฮั่นบุ้นเต้

ครั้งราชวงศ์ฮั่น สมัยเมื่อพระเจ้าฮั่นโกโจยังดำรงพระอิสริยยศเป็นฮั่นอ๋อง งุ่ยอ๋องป่าเป็นเจ้าเมืองงุ่ยซึ่งเป็นเมืองออกของฮั่นอ๋อง ครั้งนั้นมีหมอดูลักษณะที่แม่นยำผู้หนึ่งชื่อโควหู งุ่ยอ๋องป่ามีภริยาหลายคนจึงเชิญให้มาทำนายลักษณะแต่ละคน เมื่อโควหูตรวจชะตาทั่วทุกคนแล้วก็กล่าวยกย่องว่าล้วนมีลักษณะดีด้วยกันทั้งนั้น นอกจากนางเป๊าะสีภริยาน้อยซึ่งออกมาหลังคนอื่น หมอโควหูตรวจราศีแล้วก็ก้มลงคำนับพยากรณ์ว่า ท่านผู้นี้ต่อไปภายหน้าจะได้เป็นไทเฮา เพราะบุตรจะได้เป็นเทียนจื๊อ งุ่ยอ๋องป่าได้ฟังดังนั้นก็โสมนัสยิ่งนัก

นับแต่นั้นมางุ่ยอ๋องป่าก็มีจิตคิดกำเริบ มั่นใจว่าลูกของตนจะได้เป็นกษัตริย์ ก็เริ่มเอาใจออกหากไม่ยอมเป็นเมืองขึ้นของฮั่นอ๋อง เวลานั้นฮั่นอ๋องกับฌ้อปาอ๋องกำลังทำสงครามแย่งเมืองกัน งุ่ยอ๋องป่าเห็นได้ทีก็ซ่องสุมกำลังไพร่พลแข็งเมือง กิตติศัพท์ล่วงรู้ถึงฮั่นอ๋องจึงแต่งตั้งนายทัพนายกองยกไปตีเมืองงุ่ย ในที่สุดงุ่ยอ๋องป่าพ่ายแพ้ถูกจับเป็นเชลยทั้งครอบครัว ถูกถอดถอนเป็นราษฎรสามัญ ส่วนภริยาน้อยใหญ่ทั้งหลายถูกคุมตัวให้ไปทำงานโรงทอในเมืองหลวง

อยู่มาวันหนึ่งฮั่นอ๋องเสด็จผ่านไปทางโรงทอ เหลือบเห็นนางเป๊าะสีภริยาน้อยของงุ่ยอ๋องป่ามีรูปโฉมโนมพรรณงดงาม ก็สั่งให้นำนางไปไว้ยังตำหนักในวังหลวง

ค่ำคืนหนึ่งทรงใช้คนไปตามนางมาพบยังตำหนักที่ประทับ ขณะที่ฮั่นอ๋องกำลังนั่งเสพสุราอยู่นั้นนางเข้าไปยืนเฝ้าข้างโต๊ะเสวย ฮั่นอ๋องพิศดูยิ่งเห็นนางงามเจริญตายิ่งกว่าแต่ก่อน ทรงยกย่องว่า เป๊าะกี แม่นางงามสกุลเป๊าะ นับแต่คืนนั้นเป็นต้นมานางก็ตั้งครรภ์ ครบกำหนดทศมาสก็ประสูติพระโอรส ทรงพระนามว่าเล่าเฮ่ง

ฮั่นอ๋องมีภริยาน้อยอยู่อีกคนหนึ่งชื่อนางเช็กกี เป็นหญิงรูปงามหาผู้เปรียบได้ยาก ฉลาดในการปรนนิบัติ เป็นที่รักใคร่หลงใหลของฮั่นอ๋องยิ่งนัก เป็นเหตุให้นางลื่อสีผู้เป็นภริยาหลวงริษยา คอยหาโอกาสกำจัดนางเสมอมา

เมื่อฮั่นอ๋องเสร็จศึกมีชัยชนะฌ้อปาอ๋องแล้วก็ปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์เจ้อฮั่น ทรงพระนามว่าพระเจ้าฮั่นโกโจ เมื่อปีมะแมพุทธศักราช 337 ทรงยกย่องนางลื่อสีภริยาหลวงเป็นฮองเฮา และทรงสถาปนาเล้าอี้ยัง พระราชบุตรที่ประสูติแต่ฮองเฮาเป็นไทจือ ทรงโปรดให้นางเช็กกีและนางเป๊าะกีเป็นฮูหยิน

กาลต่อมาเจ้าผู้ครองเมืองเตียกับเมืองต่ายเกิดแข็งเมือง พระเจ้าฮั่นโกโจก็กรีฑาทัพไปปราบจนราบคาบ เจ้าเมืองทั้งสองตายในที่รบ จึงทรงแต่งตั้งล่ายอี้เป็นเตียอ๋องให้ไปครองเมืองเตีย แต่งตั้งเล่าเฮ่งเป็นต่ายอ๋องไปครองเมืองต่าย ต่ายอ๋องทูลขอพาพระมารดาไปอยู่ด้วย พระเจ้าฮั่นโกโจก็ทรงอนุญาต

ตั้งแต่ต่ายอ๋องทรงพระเยาว์ตลอดมา ทรงเอาพระทัยใส่คอยดูแลปรนนิบัติพระมารดาด้วยความเคารพเทิดทูน พระมารดาเหนือสิ่งใด ๆ เป็นกิจวัตรจะเสด็จไปกราบบาทของนางผู้บังเกิดเกล้าทุกเช้าค่ำ คราวหนึ่งพระมารดาประชวรเป็นเวลานานถึง 3 ปี พระองค์ไม่เป็นอันสรงเสวย ไม่คำนึงว่าจะเป็นเวลากลางวันหรือกลางคืนจะประทับอยู่ข้างพระแท่นไม่ยอมเปลี่ยนเครื่องทรง แม้จะมีข้าทาสราชบริพารมากมายก็ไม่ทรงวางพระทัยให้ผู้ใดดูแล ทรงปฏิบัติทุกอย่างด้วยพระองค์เอง พระโอสถที่แพทย์ประกอบขึ้นถวายก็จะต้องทรงลิ้ม

ก่อนแล้วจึงนำถวายพระมารดา กิตติศัพท์แห่งความกตัญญูกตเวทีของต่ายอ๋องทรงมีต่อพระมารดาที่ประจักษ์ในครั้งนี้ ฟุ้งขจรไปทั่วราชอาณาจักร เป็นที่แซ่ซ้องสรรเสริญของอาณาประชาราษฎรทั่วไป แม้พระเจ้าฮั่นโกโจก็ตรัสชมเชยในที่ประชุมขุนนางผู้ใหญ่ บรรดาขุนนางและราษฎรทั้งหลายก็เพิ่มความสวามิภักดิ์ยิ่งขึ้น

เมื่อพระเจ้าฮั่นโกโจเสด็จสวรรคตแล้ว เล่าอิ๋ยังไทจือ พระราชบุตรก็ขึ้นเสวยราชสมบัติ เป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่าพระเจ้าฮั่นฮุยเต้ ทรงสถาปนาลื่อสีฮองเฮาพระราชมารดาขึ้นเป็นลื่อสีไทเฮา พระนางได้โอกาสก็พาลหาเหตุทรมานเช็กกีฮูหยินจนถึงแก่ความตาย แล้วอุบายสั่งให้หาเตียอ๋องล่ายอี้เข้ามาเมืองหลวง วางแผนประทุษร้ายจนสิ้นพระชนม์ พระเจ้าฮั่นฮุยเต้ครองราชสมบัติอยู่เพียง 7 ปีก็สวรรคต ลื่อสีไทเฮาประสงค์จะขึ้นครองราชสมบัติด้วยพระองค์เอง แต่เกรงพระญาติกับทั้งขุนนางผู้ใหญ่ทั้งหลาย จึงระงับความมักใหญ่ใฝ่สูงนั้นไว้ อัญเชิญพระโอรสที่ประสูติแต่พระสนมขึ้นสืบสันตติวงศ์

โดยเหตุที่กษัตริย์ยังทรงพระเยาว์ พระนางก็เข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน รวบอำนาจการปกครองไว้ลำพังผู้เดียว กษัตริย์ผู้เยาว์เสวยราชย์อยู่ไม่นานก็ถูกลอบปลงพระชนม์พร้อมทั้งพระมารดา ลื่อสีไทเฮาสำเร็จราชการแผ่นดินอยู่เพียง 8 ปี ก็ทิวงคต ขุนนางทั้งปวงจึงอัญเชิญต่ายอ๋องเล่าเฮ่งขึ้นสืบราชสมบัติเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า พระเจ้าฮั่นบุ้นเต้ พระองค์ทรงสถาปนาเป๊าะกีฮูหยินพระราชมารดาขึ้นเป็นเป๊าะไทเฮา

พระเจ้าฮั่นบุ้นเต้มีพระราชอัธยาศัยเปี่ยมด้วยความกตัญญูกตเวที กอปรด้วยความกรุณาเมตตาปรานีในรัชสมัยของพระองค์ทรงแก้ไขระบอบการลงทัณฑ์ พระราชทานอภัยและลดหย่อนโทษแก่บรรดานักโทษทั้งหลาย ลดภาษีอากร สงเคราะห์ผู้ยากจนคนชรา ทำสัญญาสันติภาพกับมองโกเลีย เพื่อให้พลเมืองถูกเกณฑ์เป็นทหารลดจำนวนน้อยลง ทรางปกครองอาณาประชาราษฎร์ด้วยทศพิธราชธรรมยังความเจริญรุ่งเรืองแก่แผ่นดิน ประชาชนพลเมืองมีความไพบูลย์พูนสุขทุกถ้วนหน้า

เรื่องที่ 23 ตังอ์ยัง

สมัยราชวงศ์ฮั่น มีชายหนุ่มผู้หนึ่งชื่อตังอ์ยัง บ้านเดิมอยู่ที่เมืองเชยเส็ง เป็นคนยากจนเข็ญใจ กำพร้ามารดามาตั้งแต่เยาว์วัย เที่ยวรับจ้างเขาทำงานหาเลี้ยงบิดา บิดาเป็นคนชราทุพพลภาพ ไม่ว่าจะไปรับจ้างแห่งหนตำบลใด จะเอาบิดานั่งระแทะลากไปด้วย แล้วจอดให้พักรอเขาอยู่ภายใต้ร่มเงาไม้ใหญ่บริเวณนั้น เสร็จงานแล้วก็ลากเข็ญหอบหิ้วพากันเร่ร่อนต่อไป จนมาถึงแขวงเมืองกังเฮ่ พำนักอยู่ตำบลอานเล็กบิดาก็ถึงแก่กรรม ตังอ์ยังไม่มีเงินทำศพ จึงไปขายตัวให้แก่เล็กกองเป็นเงินหมื่นกะแปะนำไปซื้อโลงใส่ศพและเครื่องเซ่นไหว้ตามประเพณี แล้วอัญเชิญศพไปฝังยังตำบลเห่าก๋า

เมื่อจัดการศพบิดาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็เดินตามเส้นทางที่ทอดไปสู่บ้านเล็กกองตามที่สัญญากันไว้ ระหว่างทางเห็นหญิงนางหนึ่ง รูปโฉมโนมพรรณสะสวยมีสง่าท่วงทีกิริยาสงบเสงี่ยม สวมเสื้อผ้ากลางเก่ากลางใหม่ยืนอยู่ใต้ต้นหวยริมทาง

นางร้องถามว่า "ท่านใช่ไหม ชื่อตังอ์ยัง ?"

เขาตอบว่า "ใช่แล้ว ท่านมีธุระอันใดหรือ ?"

นางแจ้งว่า "บิดาของข้าพเจ้าทราบว่าท่านขายตัวให้เล็กกอง เอาเงินไปทำศพบิดาก็ชื่นชมนิยมในความกตัญญูกตเวทีของท่านยิ่งนัก จึงให้ข้าพเจ้ามายืนรอท่านอยู่ที่นี่ เพื่อให้ติดตามไปเป็นภริยา จะได้ช่วยทำงานใช้หนี้เล็กกอง"

ตังอ์ยังได้ฟังก็ประหลาดใจ บอกให้นางกลับไปชี้แจงแก่บิดาของนางว่า เขาเป็นคนยากจนเข็ญใจไร้ทรัพย์ไม่มีอะไรจะเลี้ยงดูนางให้มีความสุข จะรับนางไว้เป็นภริยามิได้

นางก็กล่าวว่า "บิดาของข้าพเจ้าพูดเป็นคำขาด เมื่อให้มาคอยท่านก็เท่ากับมอบหมายตัวข้าพเจ้าให้ท่านเด็ดขาดแล้ว เมตตาเถิด....โปรดรับข้าพเจ้าไว้เป็นภริยา ให้โอกาสข้าพเจ้าได้สนองคุณบิดาเช่นเดียวกับท่านเถิด"

ในที่สุดตังอ์ยังมิรู้จะเบี่ยงบ่ายประการใดก็ยอมตกลงตามคำของนาง แล้วทั้งสองก็พากันไปยังบ้านเล็กกอง

วันรุ่งขึ้นเล็กกองเรียกตังอ์ยังมาสั่งให้ทอแพร 300 ม้วน และกล่าวว่า "เมื่อเสร็จแล้วเป็นอันหมดหนี้สินกัน"

ตังอ์ยังไม่เคยทำการทอมาแต่ก่อนก็อ้ำอึ้ง แต่ภริยาพยักหน้าให้รับ เล็กกองจึงมอบเงินให้ไปซื้อไหม นางเลือกเอายอดไหมอย่างดีพอทอแพรได้ 300 ม้วน แล้วบรรทุกเกวียนกลับบ้าน

เล็กกองถามว่า "ซื้อไหมมามากมายก่ายกอง เงินที่ให้ไปพออยู่หรือ ?"

นางตอบว่า "ผู้ขายไหมเป็นญาติของข้าพเจ้าจึงซื้อได้ถูก เงินที่ให้ไปยังเหลือเป็นค่าจ้างเกวียนบรรทุกมาด้วยซ้ำ"

การทอแพรตามที่เล็กกองสั่ง นางให้สามีช่วยทำแต่งานหยาบ งานปั่นไหม งานทอ นางทำเองทั้งสิ้น นางทำอยู่เดือนเดียวก็เสร็จ จึงขนแพร 300 ม้วน ไปมอบเล็กกอง เล็กกองเห็นก็ประหลาดใจที่แพรทุกม้วนล้วน

เนื้อดีหาที่ติมิได้ ทั้งขนาดก็กว้างยาวกว่าแพรธรรมดา คำนึงว่าถ้าจ้างช่างฝีมือเอก 10 คนช่วยกันทอ กว่าจะเสร็จก็ไม่ต่ำกว่า 6 เดือน ไฉนสองผัวเมียคู่นี้จึงทำได้รวดเร็วถึงเพียงนี้ เล็กองพอใจอย่างยิ่งนำเงินมามอบให้เป็นรางวัลอีกหมื่นกะแปะ แต่ตังอี๋ยังไม่ยอมรับ อ้างว่า

"ที่ท่านให้เงินข้าพเจ้าไปทำศพบิดานั้น บุญคุณใหญ่หลวงยิ่งนัก ยากจะหาสิ่งใดตอบแทนให้สาสมได้ บุญคุณนั้นข้าพเจ้าก็ยังมิได้ทดแทนเลย ที่จะให้กะแปะอีกหมื่นหนึ่งนั้น ขอทุเลาไว้ก่อน"

เมื่อทำงานใช้หนี้ไถ่ค่าตัวเสร็จสิ้นแล้ว สองสามีภริยาก็ลาเล็กองและครอบครัวออกจากบ้าน เดินมาถึงต้นหวยริมทางที่เขาแรกพบนาง นางก็ชวนให้หยุดสนทนา นางเผยความให้ฟังว่า นางคือเทพธิดาจิ๊ดหนึ่ง "ที่มาเป็นภริยาท่านนี้ก็เพราะความกตัญญูกตเวทีของท่านแรงกล้านัก เซียนตี่จึงบัญชาให้ลงมาเป็นภริยา เพื่อช่วยท่านทอแพรไถ่ค่าตัว แม่ค้าขายไหมที่เราไปซื้อนั้นก็เป็นเทพธิดา.... บัดนี้ภารกิจอันพึงกระทำของข้าพเจ้าเสร็จสิ้นแล้ว จำใจจำจะลาจากท่านไปก่อน....ปีหน้าตรงกับวันนี้เดือนนี้ ขอให้ท่านมาที่นี่เพื่อรับบุตรของท่านไปเลี้ยงสืบแซ่สกุลต่อไป"

ว่าแล้วนางก็ซบหน้าสะอื้นให้ ก้มลงคำนับแทบเท้าตังอี๋ แล้วถอยออกพ้นเงาไม้ หายลับไป

เรื่องที่ 24 เฮ่งเพา

สมัยราชวงศ์งุ่ย มีเด็กชายคนหนึ่งชื่อเฮ่งเพา บิดารับราชการตำแหน่งขุนนางผู้ใหญ่ ครั้งนั้นซือม้าซื่อถึงอสัญกรรม ซือม้าเจียวน้องชายบังคับให้กษัตริยราชวงศ์งุ่ยสถาปนาตนขึ้นเป็นจิ้นอ๋อง บิดาของเฮ่งเพาไม่เห็นด้วยเพราะขัดต่อราชประเพณี ซือม้าเจียวจึงกำจัดเสีย มารดาก็พาเฮ่งเพาอพยพมาอยู่เมืองเอ็งเหล็ง

เฮ่งเพาเจริญวัยขึ้น รู้ว่าซือม้าเจียวฆ่าบิดาของตน ก็อาฆาตคิดล้างแค้นแทนบิดาตลอดเวลา แต่บังเอิญซือม้าเจียวตายเสียก่อน โดยเหตุที่เขาเป็นผู้รู้หลักนักปราชญ์ ราชวงศ์จิ้นแต่งขุนนางมาเกลี้ยกล่อมให้ไปทำการด้วยหลายครั้ง แต่เขาปฏิเสธไม่ไยดีทำการด้วยราชวงศ์นี้ ยิ่งกว่านั้นเวลาเขาจะนั่ง จะเล่นหรือทำการสิ่งใดจะไม่ยอมบ่ายหน้าไปทางเมืองหลวง เพราะความเคียดแค้นเกลียดชังราชวงศ์จิ้นฝังแน่นในจิตใจไม่รู้เลือน

ผู้แรงด้วยความอาฆาตพยาบาท ย่อมแรงด้วยความกตัญญู....เฮ่งเพามีความกตัญญูต่อมารดาของเขายิ่งนักยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน เอาใจใส่ปรนนิบัติบำรุงเลี้ยงนางมิให้อนาทรร้อนใจแม้แต่น้อย มารดาของเขาเป็นคนกลัวเสียงฟ้าร้อง เวลาฟ้าร้อง ถ้าไม่มีผู้ใดอยู่ด้วย นางจะสะดุ้งกลัวจนตัวสั่น ฉะนั้นยามใดที่เกิดเสียงฟ้าร้องเฮ่งเพาจะรีบเข้าไปอยู่เป็นเพื่อนอย่างใกล้ชิดจนกว่าฟ้าจะสิ้นเสียงคราง

ต่อมามารดาถึงแก่กรรม เฮ่งเพาอัญเชิญศพไปฝังในป่าชัฏเงียบสงัด เมื่อเกิดเสียงฟ้าร้อง แม้จะเป็นเวลาค่ำคืนดึกดื่น พายุจะพัดจัด ฝนจะตกหนักเพียงไรก็ตาม เขาจะรีบวิ่งเข้าไปในป่า หมอบลงกอดหลุมฝังศพแล้วพลอดพร่ำว่า

“แม่จ๋า....แม่อย่ากลัวเลย....ลูกมาอยู่เป็นเพื่อนแม่ที่นี่แล้ว”

กาลต่อมาแขวงเมืองเอ็งเหล็งประสบทุพภิกขภัย กันดารข้าวปลาอาหาร โจรผู้ร้ายชุกชุม ราษฎรพากันอพยพข้ามแม่น้ำเอียงจือเกียงไปหลบภัยอยู่เมืองกังตั๋ง พวกพ้องชวนให้เขาไปด้วย แต่เฮ่งเพาห่วงหลุมฝังศพมารดาไม่ยอมจากไป

เขาดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสันโดษมักน้อย สอนหนังสือและศิลปวิทยาการแก่ศิษย์เป็นจำนวนมาก ทุกครั้งที่เขาสาธยายคัมภีร์เสี้ยวจิน อันว่าด้วยความกตัญญูกตเวที ถึงตอนที่พรรณนาพระคุณแห่งบิดรมารดาผู้ให้กำเนิดเลี้ยงบุตรมาด้วยความลำบากยากยิ่ง เขาจะสะอึกสะอื้นน้ำมูกน้ำตาไหลฟูมฟายอาบหน้า

วันเดือนปีล่วงไป แม้เขาจะเฒ่าชราลงแล้ว เมื่อฝนตั้งเค้ามีท่าว่าจะเกิดเสียงฟ้าร้อง เขาจะถือไม้เท้ายันกายเดินโซเซเข้าไปในป่ายังที่ฝังศพมารดา ตราบกระทั่งวันสุดท้ายแห่งชีวิต

แก้คำผิด

หน้า 2 บรรทัดที่ 19 “นายแพทย์สมพนธ์ บุณยคุปต์” แก้เป็น “พ.ท. นายแพทย์สมพนธ์ บุณยคุปต์”
บรรทัดที่ 20 “นายแพทย์สุจินต์ อุบลวัตร” แก้เป็น “พ.อ. นายแพทย์สุจินต์ อุบลวัตร”
บรรทัดที่ 21 “นายแพทย์เพิ่มสวัสดิ์ ทินกร ณ อยุธยา” แก้เป็น “พ.อ. นายแพทย์เพิ่มสวัสดิ์ ทินกร ณ อยุธยา”

หน้า 14 บรรทัดที่ 5 “ **นายศิริชัย บูลกุล ต.ม.**” แก้เป็น “นายศิริชัย บูลกุล **จ.ม.**”
บรรทัดที่ 9 “แรม 1 ค่ำ” แก้เป็น “ขึ้น 1 ค่ำ”

หน้า 24 “ในพิธีลงนามสัญญาระหว่างบริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด กับบริษัท เทรเกลซ์ จำกัด” แก้เป็น “ในพิธีลงนามสัญญาระหว่างบริษัท มาบุญครองอบพืชและไซโล จำกัด กับบริษัท เทรเดกซ์ จำกัด”

หน้า 38 “กับนายศิริชัย บูลกุล ต.ม. เมื่อมิถุนายน 2522” แก้เป็น “กับนายศิริชัย บูลกุล จ.ม. เมื่อมิถุนายน 2522”

หน้า 49 “อาจารย์ไพบูลย์ สุงมงคโล” แก้เป็น “อาจารย์ไพบูลย์ สุมงคโล”

พิมพ์ที่
บริษัท กราฟิคอาร์ต (1977) จำกัด
204/12-13 ถนนสุรวงศ์ บางรัก กรุงเทพฯ
โทร. 2330302-5
น.ส.ศิริอร งามจริยางกูร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา